



T.C.

**SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DARBE VE DARBE GİRİŞİMLERİNİN SOSYAL BİLGİLER
EĞİTİM PROGRAMLARINA ETKİSİ**

AHMET TURAN YILMAZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL

SIVAS -2020

DARBE VE DARBE GİRİŞİMLERİNİN SOSYAL BİLGİLER EĞİTİM PROGRAMLARINA ETKİSİ

Ahmet Turan YILMAZ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal
Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Osman Kubilay Gül

Sivas
Ekim-2020

KABUL VE ONAY

Ahmet Turan YILMAZ'ın hazırlamış olduğu “Darbe ve Darbe Girişimlerinin Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarına Etkisi” başlıklı bu çalışma, 07.09.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, “İlköğretim Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ (Jüri Başkanı)

Doç.Dr.Osman Kubilay GÜL (Danışman)

Doç.Dr.Erkan YEŞİLTAS (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../

Doç.Dr.Fatih KARAKUŞ

Enstitü Müdürü

ETİK SÖZÜ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez Yazım Kılavuzu'nda belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- ✓ Bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- ✓ Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- ✓ Başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda ilgili eserlere, bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu ve atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- ✓ Bütün bilgilerin doğru ve tam olduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ✓ Tezin herhangi bir bölümünü, Cumhuriyet Üniversitesi veya bir başka üniversitede, bir başka tez çalışması olarak sunmadığımı; beyan ederim.

.../.../2020

Ahmet Turan YILMAZ

ÖZET

YILMAZ, Ahmet Turan, Darbe ve Darbe Girişimlerinin Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2020.

Bu çalışmada Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar ilkokul ve ortaokul seviyesinde yayımlanan Sosyal Bilgiler öğretim programları amaç, içerik, eğitim durumu gibi açılardan incelenmiştir.

Çalışma, genel olarak Türkiye’de askeri darbelerin başladığı 1960 yılı öncesi ve sonrasındaki Sosyal Bilgiler eğitim programları temel alınarak hazırlanmış olup sırasıyla 27 Mayıs 1960 darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 Darbesi, 28 Şubat 1997 Muhtırası ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında yayımlanan Sosyal Bilgiler programlarında ne gibi değişiklikler yapıldığı sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırma 5 bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm “*Giriş*”te çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, problemi, sınırlılıkları ve temel kavramları açıklanmıştır. II. Bölümde “*Eğitim Programı ve Sosyal Bilgiler Kavramı*” başlığı altında Sosyal Bilgilerin tanımı, amaçları, Sosyal Bilgiler eğitiminin dünyada ve özellikle ülkemizde tarihsel gelişimi anlatılmıştır. III. Bölüm “*Türkiye Cumhuriyeti’nde 1960 Yılına Kadar Uygulanan Sosyal Bilgiler Eğitim Programları*” adında olup 1924-1960 arasındaki Sosyal Bilgiler eğitim programları, amaçlar, içerik, öğretme ve öğrenme süreçleri ile ölçme ve değerlendirme aşamaları çerçevesinde incelenmiştir. “*Darbeler ve Darbe Girişimleri Sonrası Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarında Meydana Gelen Değişiklikler*” adındaki IV. Bölümde 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbeleri ile 12 Mart 1971 ve 28 Şubat 1997 muhtıraları ve son olarak 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası uygulanan Sosyal Bilgiler programlarında ne gibi değişiklikler olduğu incelenmiştir. V. bölüm olan “*Sonuç ve Öneriler*” başlığı altında ise elde edilen sonuçlar değerlendirilerek darbe ve darbe girişimlerinin Sosyal Bilgiler öğretim programlarına etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma sonucunda darbe, muhtıra ve 2016 darbe girişimi sonrası hayata geçen Sosyal Bilgiler eğitim programlarının özellikle milliyetçi yönlerinin arttığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Sosyal Bilgiler, Darbe, Muhtıra, Darbe Girişimi, Eğitim Programı.

ABSTRACT

YILMAZ, Ahmet Turan, The Effect of Coup and Coup Attempts on Social Studies Education Programs, Post Graduate Thesis, Sivas, 2020.

In this study called as "The Effect of Coup and Coups Attempts on Social Studies Education Programs" , Social Studies education programs at the level of primary and middle school published since the proclamation of the Republic until today, were analyzed in terms of objective , content and educational background.

This study, in general, was structured on the basis of Social Studies education programs applied before and after the year 1960 when the army coups began in our country. While Social Studies education programs before the 1960 coup are generally discussed, the question for what reason and what kind of changes done especially in the Social Studies programs published after 27 May 1960 Army Coup, 12 March 1971 Army Memorial, 12 September 1980 Army Coup, 28 February 1997 Memorial and 15 July 2016 coup attempt was tried to be answered.

This research consists of 5 parts. In the Part I "*Introduction*", the topic, objective, importance, method, limitations and basic concepts of the study were described. In the Part II, under the title of "*Social Studies Concept and Definition*", the definition, objectives and the historical development of Social Studies education in the world and especially in our country were explained. Part III is called as "*Social Studies Education Programs applied in The Republic of Turkey*" and Social Studies education programs between 1924-1960 were examined within the framework of objectives and topic titles. In the Part IV called as "*Changes in Social Studies Education Program after Coups and Coup Attempts*", the ideological changes in the Social Studies programs prepared after 27 May 1960, 12 March 1971, 12 September 1980, 28 February 1987 coups and memorials and also 15 July 2016 coup attempt are examined. In the Part V under the title of "*Result and Recommendations*", the results are evaluated and the effect of coup attempts on Social Studies Education Program was tried to be revealed.

As a result of the study, it was observed that especially the nationalist aspects of Social Studies education programs, which were implemented after the coup, memorandum and the 2016 coup attempt.

Key Words

Social Studies, Coup, Memorandum, Coup Attempt, Education Program

ÖNSÖZ

Okulda aldığı eğitim faaliyetleri sayesinde çocuk içinde yaşadığı toplumun kültürünü, değerlerini, tarihini ve kurumlarını tanımaya başlamakta, bu sayede kendini hayata hazırlayarak hem iyi bir vatandaş olma hem de ülkesinin ihtiyaçlarına göre yetişmiş bireyler haline gelme noktasında önemli kazanımlar elde etmektedir. Türkiye eğitim programları incelendiğinde ise öğrencilere bu kazanımların önemli bir kısmının ilk ve ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla verildiği görülmektedir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersi Türkiye’de okutulan en önemli derslerden biridir.

Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitim Programları ile ilgili olarak çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da darbe ve darbe girişimlerinin Sosyal Bilgiler öğretim programlarına yansımaları ile ilgili Cumhuriyet tarihini içine alan bir tezin hazırlanmadığı görülmüştür. Biz de bu amaçla tezimizde darbe ve darbe girişimlerinin Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarına etkilerini incelemeye çalıştık.

Sosyal Bilgiler Eğitim Programları hakkındaki tez çalışmamızın diğer araştırmalardan en önemli farkı darbeler ve darbeler sonrası ortaya çıkan yeni görüşlerin bu derse ne gibi etkileri olduğunun ele alınması olacaktır. Yine tezimizin bir diğer farkı yöntem olarak konu birliği sağlamaya çalışması ve ilişkileri kronolojik sıra ile irdelemesidir. Ayrıca tez çalışmamız ile mevcut kaynakların etraflı bir şekilde tetkik edilmesi neticesinde ilim dünyasına Sosyal Bilgiler öğretim programı araştırmaları ışığında yeni bir perspektif sunmayı, konu ile ilgili ilk elden kaynaklara ulaşılarak müstakil yeni bir çalışma ortaya koymayı amaçladık.

Tezimizi hazırlarken bazı zorluklarla da karşılaştık. En büyük problem konunun çok uzun bir tarih dönemini ele alması ve neredeyse her başlığın ayrı bir tez şeklinde hazırlanabilecek kapsamda olmasıdır. Bu nedenle konuların ayrıntısına inilmesinde zaman zaman güçlükler yaşanmıştır.

Tezimin yazımı sırasında bana yardımlarını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL’e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tüm eğitim hayatım boyunca desteklerini benden esirgemeyen babam Ömer YILMAZ ile annem Birsen YILMAZ’a ve ayrıca kıymetli eşim Elif YILMAZ’a bu süreçte gösterdiği anlayışı ve yardımları için sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ETİK SÖZÜ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
TABLolar DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZELGESİ	xvii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu.....	1
1.2. Tezin Amacı	2
1.3. Tezin Önemi.....	3
1.4. Tezin Yöntemi.....	4
1.5. Araştırma Soruları ve Varsayımlar	4
1.6. Tezin Sınırlılıkları	5
1.7. Temel Kavramlar ve Terimler.....	5

BÖLÜM II

EĞİTİM PROGRAMI VE SOSYAL BİLGİLER KAVRAMI

2.1. Eğitim Programı Tanımı ve Temel Öğeleri	7
2.2. Sosyal Bilgilerin Tanımı.....	8
2.2.1. Sosyal Bilgiler Eğitim Programının Amaçları	9
2.3. Neden Sosyal Bilgiler?	10
2.4. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	10

BÖLÜM III

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE 1960 YILINA KADAR UYGULANAN SOSYAL BİLGİLER EĞİTİM PROGRAMLARI

3.1. 1924 Eğitim Programı ve Sosyal Bilgiler	16
3.1.1. 1924 Eğitim Programında Sosyal Bilgiler Grubu Derslerin İncelenmesi.....	17
3.2. 1926 Eğitim Programı ve Sosyal Bilgiler	19
3.2.1. 1926 Eğitim Programında Sosyal Bilgiler Grubu Derslerin İncelenmesi.....	20
3.2.2. 1926 Eğitim Programında Yapılan Değişiklikler.....	22
3.2.3. 1926 Eğitim Programında Tarih Dersinin İncelenmesi	23
3.2.4. 1926 Eğitim Programında Coğrafya Dersinin İncelenmesi	24
3.2.5. 1926 Eğitim Programında Yurt Bilgisi Dersinin İncelenmesi	25
3.3. 1930 Eğitim Programı ve Sosyal Bilgiler	27
3.3.1. 1930 Programında Tarih Dersinin İncelenmesi	27
3.3.2. 1930 Programında Coğrafya Dersinin İncelenmesi	29
3.3.3. 1930 Programında Yurt Bilgisi Dersinin İncelenmesi	30
3.4. 1936 Eğitim Programı ve Sosyal Bilgiler	31
3.4.1. 1936 Eğitim Programında Amaçların İncelemesi.....	31
3.4.2. 1936 Eğitim Programında İçeriğin İncelemesi	33
3.4.3. 1936 Eğitim Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelemesi.....	33
3.4.4. Tarih Dersinin İncelenmesi	34
3.4.5. Coğrafya Dersinin İncelenmesi.....	35
3.4.6. Yurt Bilgisi Dersinin İncelenmesi.....	36
3.5. 1938 Ortaokul Eğitim Programı	37
3.5.1. 1938 Ortaokul Programında Tarih Dersinin İncelenmesi	39
3.5.2. 1938 Ortaokul Programında Coğrafya Dersinin İncelenmesi	39
3.5.3. 1938 Ortaokul Programında Yurt Bilgisi Dersinin İncelenmesi.....	39
3.6. 1948 Eğitim Programı.....	41
3.6.1. 1948 Eğitim Programında Amaçların İncelenmesi	42
3.6.2. 1948 Eğitim Programında İçeriğin İncelenmesi	42
3.6.3. 1948 Eğitim Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi.....	43
3.6.4. 1948 Eğitim Programında Tarih Dersinin İncelenmesi	44
3.6.5. 1948 Eğitim Programında Coğrafya Dersinin İncelenmesi	45
3.6.6. 1948 Eğitim Programında Yurttaşlık Bilgisi Dersinin İncelenmesi	47

3.7. 1949 Ortaokul Eğitim Programı	49
--	----

BÖLÜM IV

4. DARBE VE DARBE GİRİŞİMLERİ SONRASI SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER

4.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Sosyal Bilgiler Programı ve Eğitimi Üzerine Etkileri	55
4.1.1. 1962 Sosyal Bilgiler Eğitim Programı Taslağının Değerlendirilmesi	56
4.1.1.1. Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi	60
4.1.1.1.1. 1962 Eğitim Programında Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi Amaçlarının İncelenmesi	61
4.1.1.1.2. 1962 Eğitim Programında Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi İçeriğinin İncelenmesi.....	62
4.1.1.1.3. 1962 Eğitim Programında Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	64
4.2. 27 Mayıs Darbesi Şartlarının Kaybolmasından Sonra Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında Yapılan Değişiklikler	65
4.2.1. 1968 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi.....	65
4.2.1.1. 1968 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Dersi Amaçlarının İncelenmesi	67
4.2.1.2. 1968 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin İncelenmesi ..	70
4.2.1.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretme - Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	71
4.2.1.4. Sosyal Bilgiler Dersi Ölçme - Değerlendirme Sürecinin İncelenmesi.....	73
4.2.2. 1970 Ortaokul Eğitim Programı.....	73
4.2.2.1. 1970 Ortaokul Sosyal Bilgiler Programının İncelenmesi.....	75
4.2.2.2. 1970 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Dersi Amaçlarının İncelenmesi	75
4.2.2.3. 1970 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin İncelenmesi	78
4.2.2.4. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	80
4.3. 12 Mart 1971 Muhtırasının Sosyal Bilgiler Programı Üzerindeki Etkileri	82
4.3.1. 1971 İlkokul Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Amaçların İncelenmesi.....	82
4.3.2. 1971 İlkokul Sosyal Bilgiler Eğitim Programı İçeriğinin İncelenmesi.....	83
4.3.3. 1971 İlkokul Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	84

4.4. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin Sosyal Bilgiler Programı Üzerine Etkileri	86
4.4.1. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Dersinin Amaçlarının İncelenmesi.....	87
4.4.2. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Dersi İçeriğinin İncelenmesi	88
4.4.3. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	91
4.4.4. 1985 Tarihli Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgiler Programları	92
4.4.4.1. Milli Tarih Dersi Amaçlarının İncelenmesi	93
4.4.4.2. Milli Tarih Dersi İçeriğinin İncelenmesi	95
4.4.4.3. Milli Tarih Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	96
4.4.4.4. Milli Coğrafya Dersinin Amaçlarının İncelenmesi	97
4.4.4.5. Milli Coğrafya Dersinin İçeriğinin İncelenmesi.....	97
4.4.4.6. 1985 Milli Coğrafya Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	101
4.4.4.7. Vatandaşlık Bilgileri Dersi Amaçlarının İncelenmesi.....	102
4.4.4.8. Vatandaşlık Bilgileri Dersi İçeriğinin İncelenmesi	104
4.4.4.9. Vatandaşlık Bilgileri Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	106
4.4.4.10. 1990 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi	107
4.4.4.11. Sosyal Bilgiler Dersi Amaçlarının İncelenmesi	107
4.4.4.12. Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin İncelenmesi.....	109
4.4.4.13. 1990 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	116
4.5. 28 Şubat 1997 Postmodern Darbesinin Sosyal Bilgiler Programı Üzerine Etkileri	118
4.5.1. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Amaçların İncelenmesi	119
4.5.2. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında İçeriğinin İncelenmesi	120
4.5.3. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	125
4.5.4. 2005 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi.....	127
4.5.4.1. 2005 Sosyal Bilgiler Programında Amaçların İncelenmesi	130
4.5.4.2. Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin İncelenmesi.....	131
4.5.4.3. 2005 Sosyal Bilgiler Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi.....	135
4.5.4.4. 2005 Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında Yapılan Değişiklikler	136
4.5.5. 2015 Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı	139

4.5.5.1. 2015 Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Amaçların İncelenmesi	139
4.5.5.2. 2015 Sosyal Bilgiler Programında İçeriğin İncelenmesi.....	141
4.5.5.3. 2015 Sosyal Bilgiler Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi.....	159
4.5.5.4. 2015 Sosyal Bilgiler Programında Ölçme ve Değerlendirme Süreçlerinin İncelenmesi.....	159
4.6. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminin Sosyal Bilgiler Programı ve Eğitimi Üzerine Etkileri	160
4.6.1. 2017 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi.....	160
4.6.1.1. 2017 Sosyal Bilgiler Programında Amaçların İncelenmesi	161
4.6.1.2. 2017 Sosyal Bilgiler Programında İçeriğin İncelenmesi.....	167
4.6.1.3. 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	181
4.6.1.4. 2017 Sosyal Bilgiler Programında Ölçme ve Değerlendirme Süreçlerinin İncelenmesi.....	183
4.6.2. 2018 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi.....	184
4.6.2.1. 2018 Sosyal Bilgiler Programında Amaçların İncelenmesi	185
4.6.2.2. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında İçeriğin İncelenmesi	188
4.6.2.3. 2018 Sosyal Bilgiler Öğrenme Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi	202
4.6.2.4. 2018 Sosyal Bilgiler Programında Ölçme ve Değerlendirme Sürecinin İncelenmesi.....	204

BÖLÜM V.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma	206
5.2. Öneriler	208
KAYNAKÇA.....	209
EKLER	222
Ek 1. 1968 İlkokul Programı	222
Ek 2. 1971 İlkokul Programı	223
Ek 3. 1981 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılap Tarihi Dersi Konuları	224
Ek 4. 1985 Milli Tarih Dersi Konuları	225

Ek 5. Milli Coğrafya Dersi Konuları.....	226
Ek 6. 1980 Darbesi Sonrası Vatandaşlık Dersinin Amaçları.....	227
Ek 7. 1990 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Amaçları	228
Ek 8. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Kabulü Kararı	229
Ek 9. II. Maarif Şûrası Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar	230
Ek 10. IV. Milli Eğitim Şûrası Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar	231
Ek 11. V. Milli Eğitim Şûrası Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar.	232
Ek 12. VII. Milli Eğitim Şûrası Çalışma Esasları, Konular ve Kararlar.....	233
Ek 13. X. Milli Eğitim Şûrası Öneriler, Konuşmalar, Kararlar	234



ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil

Sayfa

1.2017 Sosyal Bilgiler Programında Ölçme-Değerlendirme Uygulamaları.....183



TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo-1: 1924 Erkek İlkokul Haftalık Ders Çizelgesi	17
Tablo-2: 1926 Tarihli İlkokul Müfredat Programı Ders Çizelgesi	21
Tablo-3: 1926 İlkokul Müfredat Programı'nın 1930 Tarihli Baskısına Göre Haftalık Ders Çizelgesi	22
Tablo-4: 1936 İlkokul Müfredat Programı Ders Çizelgesi	34
Tablo-5: 1938 Ortaokul Müfredat Programı Haftalık Ders Çizelgesi	40
Tablo-6: 1948 İlkokul Müfredat Programı'nda Sosyal Bilgiler Grubu Derslerin Haftalık Ders Çizelgesi	43
Tablo-7: 1949 Ortaokul Müfredat Programı Haftalık Ders Çizelgesi	51
Tablo-8: 1962 İlkokul Müfredat Programı Haftalık Ders Programı Çizelgesi	64
Tablo-9: 1968 İlkokul Müfredat Programı Haftalık Ders Programı Çizelgesi	73
Tablo-10: 1970 Ortaokul Programı Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	81
Tablo-11: 1975 Temel Eğitim Birinci Kademe Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	85
Tablo-12: 1974 Ortaokul Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi Taslağı	86
Tablo-13: 1985 İlköğretim Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	93
Tablo-14: 1987 Ortaokul Sosyal Bilgiler Grubu Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	107
Tablo-15: 1991-1992 İlkokul ve Ortaokul Haftalık Ders Dağılım Çizelgelerinde Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler Grubu Derslerin Haftalık Ders Dağılım Çizelgeleri	118
Tablo-16: 1998 İlköğretim Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi	126
Tablo-17: 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Beceriler	129
Tablo-18: 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler	130
Tablo-19: 2005 İlköğretim Programı 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri	132
Tablo-20: 2005 İlköğretim Programı 6. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri	133
Tablo 21: 2005 İlköğretim Programı 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri	134
Tablo-22: 2005 İlköğretim Okulları Haftalık Ders Çizelgesi	135
Tablo-23: İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Önerilen Süreleri (Eski ve Yeni Hali)	136
Tablo.24: İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Önerilen Süreleri (Eski ve Yeni Hali)	137
Tablo-25: 2012 İlkokullar ve Ortaokullar Haftalık Ders Çizelgesi	138

Tablo-26: 2005-2015 Eğitim Programlarında Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanlarının Karşılaştırılması	141
Tablo-27: 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanım Tablosu.....	145
Tablo-28: 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanım Tablosu.....	148
Tablo-29: 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanım Tablosu.....	152
Tablo-30: 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanım Tablosu.....	156
Tablo-31: 2005- 2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Beceriler.....	157
Tablo-32: 2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler	158
Tablo-33: 2015 ve 2017 Sosyal Bilgiler Programlarında Amaçların Karşılaştırılması	163
Tablo-34: 2015-2017 Sosyal Bilgiler Programlarında Beceriler	164
Tablo-35: 2015-2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler	166
Tablo-36: 2005, 2015 ve 2017 Sosyal Bilgiler Programlarında Öğretimi Programlarının Karşılaştırılması	167
Tablo-37: 2017-2018 Sosyal Bilgiler Programlarında Beceriler	187
Tablo-38: 2015-2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler	188
Tablo-39: 2017 ve 2018 Sosyal Bilgiler Programlarında Öğrenme Alanlarının Karşılaştırılması	189

KISALTMALAR DİZELGESİ

AA : Anadolu Ajansı

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BM : Birleşmiş Milletler

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

MEGSB : Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK : Türk Dil Kurumu

UNESCO : Birleşmiş Milletler, Bilim ve Kültür Örgütü

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Eğitim programı, bireylerin düşünce ve davranışlarında eğitimcilerin istekleri yönünde değişiklik oluşturabilmek için yapılan tüm etkinlikleri kapsayan planlardır. Bu programlar okullarda yapılan etkinliklerin temellerini oluşturmaktadır. Okul içindeki ve dışındaki tüm eğitim etkinlikleri bu programlar rehber alınarak hayata geçirilir (Erden, 2004; 13).

Eğitim programları genel bir kavram olup her ders için hazırlanan müfredat programlarını kapsamaktadır. Eğitim kurumları hedeflerine ulaşmaya çalışırken bu müfredat programlarını bir kılavuz halinde kullanmaktadır. Toplumların zaman içinde değişen siyasal, sosyal ve ekonomik dinamikleri ve bu doğrultudaki beklentileri bazı dönemlerde eğitim programlarında değişiklikler yapılmasını da zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda Cumhuriyetten günümüze kadar devam eden süreçte her ders için olduğu gibi Sosyal Bilgiler dersi için de pek çok eğitim programı hazırlanmıştır (Özdemir, 2011: 85).

Ülkelerin ihtiyacı olan insan tipini yetiştirme noktasında Sosyal Bilgiler dersi çok önemli bir konumda bulunmaktadır (Yaşar, Çengelci Köse, Göz, Gürdoğan Bayır, 2015; 39). Türkiye’de bu dersin öğretilmesi amacıyla Cumhuriyetten günümüze dek uygulanan Sosyal Bilgiler eğitim programlarının büyük bölümünde ciddi sorunlar ile karşılaşmıştır. Bu sorunların başında Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartların yeterince göz önünde bulundurulmaması veya bu hususlarda beklenmedik değişikliklerin meydana gelmesi söylenebilir (Çatak, 2015; 92). Ayrıca bunlara ülkede uygulanan Sosyal Bilgiler dersinin müfredatında sık sık gerçekleşen değişiklikler ve bu değişikliklerin belirli bir adaptasyon sürecinin bulunması eklenebilir.

İlkokul ve ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi bu gibi etkiler altında geçmişten günümüze kimi zaman tek disiplin anlayışına uygun olarak Tarih, Coğrafya, Milli Tarih, Milli Coğrafya, Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi ve Vatandaşlık Bilgisi gibi

isimlerle birbirlerinden bağımsız şekillerde okutulmuş, kimi zaman ise Toplum ve Ülke İncelemeleri ile Sosyal Bilgiler adı altında disiplinler arası bir anlayışla eğitim programlarında yer almıştır (Yalçın ve Akhan, 2019; 2). Türkiye’de Sosyal Bilgiler veya bu dersin kapsamına giren derslerin eğitim programları incelendiğinde özellikle darbe ve darbe girişimleri akabinde bu programlardaki değişikliklerin arttığı dikkat çekmektedir.

Darbe kavramı, “*Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi*” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019). Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi tarihi içerisinde askeri darbeler önemli bir yer tutmaktadır. Doğal olarak askeri darbelerin siyasi, sosyal, ekonomik vb. pek çok alanda yansımaları da söz konusu olmuştur (TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu [Komisyon], 2012; 5). Ülkede askeri darbeler 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 tarihlerinde yaşanmış ayrıca ordu 12 Mart 1971 Muhtırası ve post modern darbe olarak kabul gören 28 Şubat 1997 kararlarıyla demokratik sürece müdahale etmiştir (Yıldırım ve Yürüdü, 2017; 319). Türkiye’de son olarak 15 Temmuz 2016 tarihine gelindiğinde bir darbe girişimi yaşanmıştır (Ulaş, 2018; 3).

Toplumun iradesini hiçe sayan darbe ve darbe girişimleri, ülkelerin demokrasi tarihinde utanç süreçleri olarak nitelenebilir. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti için de geçerlidir. Nitekim ülkede bu dönemlerde insanların pek çok hak ve özgürlüğü ellerinden alınmış, ülkenin siyasal, sosyal, ekonomik vb. pek çok dinamiği kısmen veya tamamen zarar görmüş, uluslararası imajı zedelenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti demokrasi tarihinde derin yaralar açan darbelerin bu hususlar üzerindeki olumsuz etkileri günümüzde de kısmen devam etmektedir.

Bu doğrultuda çalışmamızın konusu darbe ve darbe girişimlerinin Sosyal Bilgiler eğitim programları üzerine etkilerini ortaya koymak şeklinde belirlenmiştir.

1.2. Tezin Amacı

Bu tezin amacı, Cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan Sosyal Bilgiler eğitim programları içerisinde özellikle darbe ve darbe girişimleri sonrası meydana gelen

değişikliklerin sebeplerini, temel parametrelerini ve sonuçlarını çözümlenerek Sosyal Bilgiler eğitim programlarında benimsenen ve uygulanan ideolojik görüşler sonucu gerçekleşen değişimleri çeşitli dokümanlar üzerinden ortaya koymaktır.

1.3. Tezin Önemi

Her ülke çoğu zaman kendi iç dinamiklerine uygun bazı eğitim politikaları benimsemektedir. Bu eğitim politikaları, ülkelerin beklentileri doğrultusunda insanlar yetiştirmek noktasında büyük bir paya sahiptir. Dünya genelinde veya ülke özelinde gerçekleşen bazı siyasal, sosyal veya bilimsel gelişmeler paralelinde ülkelerin eğitim politikalarında zaman zaman değişiklikler de yaşanmaktadır. Türkiye eğitim tarihine bakıldığında ise bu gibi değişikliklerin özellikle darbe ve darbe girişimleri sonrasındaki süreçlerde yaşandığı görülmektedir.

Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersi başta tarihsel ve kültürel pek çok bilgi ve değerin benimsetilmesi için uygun yapısı sebebiyle, darbelerin ardından bünyesinde en fazla değişiklik görülen derslerin başında gelmiştir. Tezin önemi de bu nokta da ortaya çıkmaktadır. Nitekim darbe ve darbe girişimleri sonrası ülkede uygulamaya konulan eğitim programlarında Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ne gibi değişiklikler yaşandığı, bu değişikliklerin yapılmasındaki amaç ve beklentilerinin neler olduğunun ortaya koyulması alan yazına katkıda bulunacaktır. Çalışma, özellikle 1960 yılından itibaren gerçekleşen askeri darbe ve darbe girişimlerinin ardından Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersinin yerini karşılaştırmalı ve tartışmalı olarak ortaya koyması bakımından önemli görülmüştür.

Türkiye’de 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişiminin ardından Türk toplumunda demokrasiye aykırı olarak girişilen her türlü eyleme karşı nefret ve tepki katlanarak artmıştır. Özellikle ülkenin geleceği olan öğrencilerde vatan sevgisinin önemi ve bu gibi durumlarda vatan sevgisi bilincinin ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştır. Böylece milli değerlere sahip bireyler yetiştirmek 2017 ve 2018 yıllarında hayata geçen eğitim programlarında ana hedeflerden biri haline gelmiştir. Böylece bu ana hedefe ulaşmak amacıyla vatandaşlık eğitimi için uygulanan Sosyal Bilgiler dersinin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu sebeple dersin eğitim programında

yakın dönemlerde çeşitli ekleme ve değişiklikler yapılmıştır. Bu ekleme ve değişiklikler tezin 4. bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

1.4. Tezin Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır.

Doküman incelemesi vasıtasıyla araştırılması planlanan olgular hakkında her türlü bilgi barındıran yazılı ve görsel materyaller analiz edilerek yapılan araştırma için gerekli veriler elde dilmektedir. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olarak kullanılabilirdiği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir. Hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak hangi dokümanların kullanılabilirdiği araştırma problemi açısından son derece önemlidir (Çepni, 2010: 12). Bu yöntem sayesinde araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi gözlem ve görüşme yapmaya gerek kalmadan dokümanlar üzerinden elde edebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 22).

1.5. Araştırma Soruları ve Varsayımlar

“Darbe ve Darbe Girişimlerinin Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarına Etkileri” başlığı altında hazırlanan bu çalışmada aşağıda belirtilen varsayımlardan hareket edilmiştir. Ayrıca çalışmada bu varsayımların doğruluk dereceleri ve tarihsel süreçteki benzerlikleri ve farklılıkları da belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Darbeler öncesi ve sonrası dönemde Sosyal Bilgiler grubu derslerin eğitim programları hazırlanırken ne gibi amaç, içerik, öğretme ve öğrenme süreçleri ile ölçme ve değerlendirme uygulamaları benimsenmiştir?

2. Özellikle darbelerin ardından uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler programları arasında farklılıklar var mıdır? Varsa bu farklılıklar hangi açıdan ne düzeydedir?

3. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin Sosyal Bilgiler Eğitim Programına etkisi oldu mu? Oldu ise bu değişiklikler nedir ve niçin yapılmıştır?

4. 12 Mart 1971 Askeri Muhtırasının Sosyal Bilgiler eğitim programına etkisi oldu mu? Oldu ise bu değişiklikler nedir ve niçin yapılmıştır?

5. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası Sosyal Bilgiler Eğitim Programında değişiklikler olmuş mudur? Oldu ise bu değişiklikler nedir ve niçin yapılmıştır?

6. 28 Şubat 1997 Post modern Darbesi sonrası Sosyal Bilgiler eğitim programında değişiklikler olmuş mudur? Oldu ise bu değişiklikler nedir ve niçin yapılmıştır?

7. 2017 Sosyal Bilgiler Eğitim programında 15 Temmuz darbe girişiminin de etkisi ile değişiklikler olmuş mudur? Oldu ise bu değişiklikler nedir ve niçin yapılmıştır?

1.6. Tezin Sınırlılıkları

1. Araştırma, Cumhuriyet döneminde ilkokul ve ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi eğitim programlarının amaç, içerik, öğretim-öğrenme süreçlerinin darbelerden etkilenmesi doğrultusunda değerlendirilmesi ile sınırlıdır.

2. Araştırma konu ile ilgili literatür taraması ile sınırlıdır.

3. İlköğretim 1, 2, 3. sınıf Hayat Bilgisi dersi konuları ile lise Tarih ve Coğrafya dersleri araştırma konusu dışında bırakılmıştır.

4. Cumhuriyet öncesi eğitim programları tezin kapsamı dışındadır. 1926 – 1960 yılları arasındaki Sosyal Bilgiler eğitim programları ise ana hatları ile ele alınmıştır. Çalışmada esas olarak 1960 – 2020 yılları arasında hayata geçen Sosyal Bilgiler eğitim programları incelenmeye çalışılmıştır.

1.7. Temel Kavramlar ve Terimler

Askerî darbe: Askeri kurumlara mensup kişi veya kişilerin kanunlara aykırı olarak hükümeti devirme ve iktidarı ele geçirme amacıyla ani bir şekilde yaptıkları harekettir (Aktaş, 2011: 12).

Darbe: İktidarda bulunan siyasi gücün kuvvet kullanılarak veya tehdit edilerek demokratik olmayan unsurlarla yasal olmayan uygulamalar ile değiştirilmesidir (TDK, 2019).

Ders Programı: Öğretim programlarında bulunan bilgilerin, disiplinler ve bu disiplinler kapsamında verilecek bilgi veya becerilerin eğitim amaçları ile bağlantılı olan özel amaçlarını gerçekleştirmeleri için öğretim ilkelerini, konuların alt kategorilerini ve değerlendirme esaslarını içerisinde barındıran ve eğitim öğretim programlarındaki esasları öğrenci davranışına dönüştüren programdır (Varış, 1994: 18).

Eğitim: Çocukların ve gençlerin toplum içerisinde konumlarını belirleyebilmeleri için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine yardımcı olma, okul içinde veya dışında kişiliklerini geliştirmelerine doğrudan veya dolaylı yardım etme, onlara terbiye verme (TDK, 2019).

Eğitim Programı: Öğrencilerin okulda ya da okul dışında önceden belirlenmiş eğitim amaçlarına erişebilmeleri için planlı etkinlikler yoluyla gerçekleştirilen eğitsel etkinliklerin tümü (Başaran, 2000: 142).

İlköğretim: Örgün eğitim sistemi içerisinde temel bilgi ve becerileri kazandıran sekiz yıllık ilk eğitim öğretim basamağı, temel eğitim öğretim dönemi (TDK, 2019).

Kazanım: “Yetiştireceğimiz bireyde bulunması uygun görülen ve eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikler” (Kaz, 2013: 5).

Muhtıra: Herhangi bir şeyi hatırlatmak veya uyarmak amacıyla yazılan yazı (TDK, 2019).

Müfredat Programı: Derslerin bütünü gösteren maddelerdir. Ülkemizde uzun bir süre eğitim programı yerine müfredat programı kavramı kullanılmıştır. Ancak 1950’lerden sonra bu kavramın yerini eğitim programı almıştır. Müfredat programı, eğitim programından daha dar kapsamlıdır. Eğitim kurumlarının okutacakları derslerin isimleri ile haftalık ders saatlerini içeren listeler olarak tanımlanabilir (Keskin, 2002: 9).

Ortaöğretim: İlköğretimin ardından öğrenimini sürdürmek isteyen öğrencileri teknik ve meslek alanları da dâhil olmak üzere üniversiteye hazırlamak için planlanan öğretim dönemi, lise (TDK, 2019).

Öğretim Programı: Ders dışı faaliyet programları, geziler, kurslar, rehberlik programları vb. eğitim programlarının alt sistemleri (Ertürk, 1997: 100; Keskin, 2002: 6).

Sosyal Bilgiler: Değişen dünya koşullarında ülkelerin bilgiye dayalı kararlar alarak problemler çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirebilmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden edindiği bilgi ve yöntemleri bir araya getirerek kullanan öğretim programıdır (Doğanay, 2002: 17; Öztürk, 2009: 4).

BÖLÜM II

2. EĞİTİM PROGRAMI VE SOSYAL BİLGİLER KAVRAMI

2.1. Eğitim Programı Tanımı ve Temel Öğeleri

Eğitim programının tanımı konusunda pek çok program geliştirme uzmanı çeşitli tanımlar yapmıştır. Bunlardan en önde gelenlerine bakıldığında Craswell ve Campel (1935: 66), eğitim programını “*öğrencilerin, öğretmenlerin rehberliğinde kazandıkları yaşantıların tümü*” olarak tanımlamıştır. Doll (1986: 8), eğitim programını “*okul sorumluluğunda öğrencilerin değerlerini, tutumlarını, tavırlarını değiştiren, becerilerini geliştiren, bilgi ve anlayış kazanımlarını sağlayan süreç ve içerik*” olarak tanımlarken Tanner ve Tanner (1980: 43), eğitim programını “*okul ya da üniversitelerin sorumluluğunda sistematik olarak geliştirilen bilgi ve yaşantıların tekrar yapılması*” olarak tanımlamıştır. Türkiye’de program geliştirme çalışmalarının öncülerinden olan Varış (1994: 18) ise eğitim programını “*bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı milli eğitim ve kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik tüm faaliyetler*” şeklinde tanımlamıştır. Ertürk (1997: 95), eğitim programını “*yetişek*” olarak nitelemiş ve “*geçerli öğrenme yaşantıları düzeni*” olarak tanımlarken, Doğan (1997: 36), eğitim programını “*öğrencilerde beklenen öğrenmeyi meydana getirebilmek için planlanmış faaliyetlerin tamamı*” olarak tanımlamıştır. Demirel, (2015: 3) ise tüm bu tanımların özeti sayılabilecek şekilde eğitim programını “*öğrencilerin yaşantılarını düzenleme*” olarak tanımlamıştır.

Eğitim programı yapısal olarak incelendiğinde ise 4 temel ögesinin olduğu görülmektedir. Bunlar “*hedef, içerik, öğretme ve öğrenme süreci ve ölçme-değerlendirme*” şeklindedir (Taba, 1962: 11). Hedef; öğrenene kazandırılacak istendik davranışlardır. İçerik; eğitim programında hedeflere uyum düşecek konular bütünüdür. Öğretme ve öğrenme süreci; hedeflere ulaşmak için kullanılacak öğretme ve öğrenme modelleri, stratejileri, yöntem ve teknikleri belirtmektedir. Ölçme-değerlendirme ögesi ise hedef-davranışların ayrı ayrı test edilerek istendik davranışların ne düzeyde kazandırıldığı ve verilen eğitimin kalite düzeyini vurgulamaktadır (Demirel, 2015: 5).

2.2. Sosyal Bilgilerin Tanımı

İnsanları ve yaşamlarını konu alan Sosyal Bilgiler, kendimizi ve bizim dışımızdaki kişileri anlamamızı sağlayan bir bilim dalıdır. Disiplinler arası bir yapıya sahip olan Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterliliklerini kazandırmayı sağlamaktadır (Doğanay, 2002: 16). Ayrıca Sosyal Bilgiler, bireylerin toplum içerisinde kendilerine uygun bir yer edinebilmesi ve kendilerini gerçekleştirebilmelerine yardımcı olmak amacıyla; Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Psikoloji, Ekonomi, Felsefe, Antropoloji, Hukuk ve Siyaset Bilimi gibi Sosyal Bilimlerin konuları ile Vatandaşlık Bilgisi konularını özümseyerek yansıtan, disiplinler arası bir yaklaşım ile öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema adı altında birleştirildiği, insanın toplum ve fizikî çevresiyle gerçekleştirdiği etkileşimin geçmiş, günümüz ve gelecek bağlamında ele alındığı (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005: 25) iyi ve sorumlu bir vatandaş yetiştirme anlayışının temelinde olduğu, Sosyal Bilim disiplinlerinden seçilmiş bilgiler kullanılarak ilköğretim öğrencilerine toplumsal yaşam ile ilgili temel bilgi, beceri, değer ve davranışların kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak da tanımlanabilir (Öztürk, 2009; 4: Yaşar ve Bayır, 2010; 2).

Esasında Sosyal Bilgiler dersinin temelini Tarih ve Coğrafya disiplinleri oluşturmaktadır. Bu sebeple Tarih ve Coğrafya disiplinlerinden bahsetmek de yerinde olacaktır. Tarih disiplini, eğitim kurumları vasıtasıyla, Tarih biliminin ortaya koymuş olduğu olguları öğrencilerde davranış haline getirmeye çalışan bir sosyal bilim alanıdır (Demircioğlu, 2010: 38). Carr'a (2009: 12) göre Tarih disiplini "*doğrulanmış bir olgular kümesidir. Tıpkı bir balıkçının tablasındaki balıklar gibi belgeler, yazıtlar vb. içinde olgular hazır dururlar. Tarihçi onları alır, evine götürür, pişirir, canı nasıl istiyorsa o şekilde sofraya koyar*". Coğrafya ise insan ile çevreyi birleştirmektedir. İnsanın çevresindeki doğal ve beşeri süreçleri anlamlandıramadan etkin bir şekilde yaşayabilmesi imkânsızdır (Kop ve Tuncel, 2010: 92).

Sosyal bilimler ise geniş bir alanı ifade etmekte olup bu alana tabi olan Tarih, Coğrafya, Antropoloji, Hukuk ve Psikoloji gibi disiplinler, büyük oranda birbirlerinden bağımsız kendi bilgilerini üreten bilim dallarıdır. Sosyal Bilgiler ise bu disiplinler gibi kendi bilgisini üretmeyip etkili vatandaş yetiştirme görevi doğrultusunda faydalanacağı bilgileri bu disiplinlerden elde ederek kullanmaktadır (Tanrıoğen, 2005: 13). Sunal ve Haas'a (2005: 11) göre Sosyal Bilgiler dersinin okullardaki çok disiplinli özelliği orkestraya benzemektedir. Orkestranın belirli müzik parçalarını notalarla ifade etmesi

gibi, okullar da kendi eğitim anlayışına özgü konuları çeşitli şekillerde hayata geçirir. Bazen orkestrada, diğerleri yardımcı notaları çalarken, yalnızca bir müzik aleti tek başına tümünü yönetir. Sosyal Bilgiler dersi için de bu durum geçerlidir nitekim toplumda yaşanan değişiklikleri içeren bir Sosyal Bilgiler dersi ünitesinde coğrafya ve iktisadi bilimler ünitesi desteklerken, tarih disiplini tümüne rehberlik eder, yol gösterir (Sunal ve Haas, 2005: 11).

2.2.1. Sosyal Bilgiler Eğitim Programının Amaçları

Sosyal Bilgiler dersi gelecek kuşakları yaşama hazırlama amacına sahip bir disiplinler bütünüdür. (Kabapınar ve Baysal, 2004: 384-419). Bu ders öğrencilerin içinde buldukları topluma ait olan kültürel özellikleri ve değerleri onlara benimseterek, iyi birer vatandaş olmalarını sağlamak, onların bu yönde bilgi, beceri, tutum ve değerler edinerek bireysel ve toplumsal olguları tanımlama, analiz etme ve karar alma süreçlerini geliştirmeyi amaç edinmiştir (Bilgili, 2010: 19).

Tanrıöğen'e (2005: 13) göre Sosyal Bilgiler; temel amacı, çocuklarda sorumlu vatandaşlık bilincinin geliştirilmek olan, içeriği Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe, Antropoloji gibi sosyal bilimlerin ürettikleri bilgilerden yapılan seçkilerle oluşturulan bir çalışma alanıdır. Nitekim Sosyal Bilgiler kendi bilgisini üretmediği için başlı başına bir bilim dalı olarak kabul edilemez. Bunun yerine, kendi amaçlarına uygun olan ilke, genelleme ve kuramları Sosyal Bilimler aracılığı ile elde ederek kullanır (Tanrıöğen, 2005: 13).

Milli Eğitim Bakanlığına (2015: 3) göre ise Sosyal Bilgiler dersi sayesinde öğrenciler;

1. "Toplumun özgür bir ferdi olarak bireysel özellikleri ile millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına varır. Böylece erdemli bir insan olmanın önemini ve yollarını öğrenirler".

2. "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hak, sorumluluk ve özgürlük bilincinde olurlar. Ayrıca demokratik hayata aktif olarak katılarak karşılaştıkları sorunlara barışçıl çözümler üreten, hayatın her alanında hoşgörü ve uzlaşma kültürünün oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayan bireyler olurlar".

3. "Yaşadıkları çevre ve dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi coğrafi sorgulama becerilerini kullanarak açıklarlar.

4. Ekonomik kaynakların sürdürülebilmesi ve verimli bir şekilde kullanılması için gerekli bilgi, tutum ve beceri sahibi olurlar”.

5. “Türk kültürüne ait olan temel öge ve süreçleri benimseyerek milli bilincin oluşması için çok önemli bir yere sahip olan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul ederler”.

6. “Küreselleşmenin toplumsal, politik, kültürel, ekonomik ve ekolojik alanlardaki etkileri hakkında bilgi sahibi olurlar. Böylece dünyadaki karşılıklı etkileşimin farkına vararak insanlığa faydalı olma bilincine ulaşırlar”.

7. “Toplumsal ihtiyaçların teknolojik gelişmeleri de beraberinde getirdiği ve bu gelişmelerin toplumları derinden etkilediğini kavrarlar. Eleştirel düşünme becerilerini geliştirerek doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını öğrenirler”.

8. “Vatandaşlık yeterlilikleri için gerekli olan temel bilgi, beceri ve değerleri edinirler”.

2.3. Neden Sosyal Bilgiler?

Eğitim kurumlarının temeldeki işlevlerinin başında çocuğun ülkesine bağlı iyi bir vatandaş olarak yetiştirilmesi gelmektedir. Ancak bunun genel olarak aile ocağında gerçekleştirilmesi imkânsız görülmektedir. Bu nedenle çocuk içinde bulunduğu toplumun kültürü ve tarihi başta olmak üzere pek çok özelliğini formal eğitim kurumları olan okullarda tanımaya başlamakta, bu kurumlarda edindiği bilgi, beceri ve değerler sayesinde hem kendini geleceğe ve hayata hazırlayabilmekte hem de topluma adapte olmuş bireyler olarak yetişme imkânına kavuşmaktadır (Erden, 1996: 4).

Türkiye’de öğrencilere tüm bu niteliklerin önemli bir bölümü ilkökul ve ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi sayesinde kazandırılmaktadır (Safran, 2015: 6). Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler dersi için ilköğretim okullarında yer verilen en önemli derslerden biridir denilebilir. Bundan dolayıdır ki Türkiye’de ilk ve ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersi (1., 2. ve 3. sınıflarda Hayat Bilgisi) Fen Bilgisi dersi ile birlikte mihver dersler olarak kabul edilmektedir (Keskin, 2002: 54-55).

2.4. Sosyal Bilgiler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Sosyal Bilgiler eğitiminin ne zaman ve nerede başladığı ile ilgili net bir cevap vermek mümkün değildir nitekim insanoğlunun var olduğu ve birlikte yaşamaya

başladığı ilk anlardan itibaren hem Fen Bilimleri hem de Sosyal Bilgiler dersinin yararlandığı Sosyal Bilimlerin eğitimi verilmeye başlanmıştır (Dönmez, 2003: 34; Özmen, 2015: 4). Bu eğitimin temelinde insanın toplumsal bir varlık olması yatmaktadır.

Toplum tarafından her bireye kurallar, değerler, bilgi ve beceriler gibi pek çok özellik aktarılır. Bireyler ise yiyecek bulmak, barınmak, korunmak, iletişime geçmek gibi en temel ihtiyaçlarını edinmek için toplumsallaşmaya ihtiyaç duymuştur. Bu özellikleri kazanamayan bireylerin hayatta kalması ise düşünülemez. Tüm bu etkinlikler doğada ve bir toplum içinde bulunmayı gerekli kılmıştır. Durum böyle iken Fen ve Sosyal Bilimlerin geçmişinin insanoğlunun yaşamı kadar eski olduğu söylenebilir (Sönmez, 1998: 7).

Bunun dışında Sosyal Bilgiler bir ders olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Bu ülke 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarındaki dönemde sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik vb. pek çok alanda büyük bir dönüşüm içine girmiş, bu dönüşümün ortaya çıkardığı sorunlarla başa çıkabilmek için de çeşitli çözüm yolları aramaya başlamıştır (Doğanay, 2008: 2). Sanayi inkılabı sonucu bir kent toplumu haline gelen ABD vatandaşları alışık olmadıkları bazı sorunlarla karşı karşıya kalınca ABD'li eğitim uzmanları önderliğinde güncel eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak yeni bir vatandaşlık eğitim programı hazırlanmıştır. Böylece “*Sosyal Bilgiler*”, terimi 1916 yılında ABD eğitim müfredatında ilk kez görülmüştür (Kan, 2010: 4; Kop ve Tuncel, 2010: 93).

Türkiye’de ise Sosyal Bilgiler dersi içerik, yapı ve tarihi pek çok alanda değişime uğrayarak günümüze ulaşmayı başarmıştır (Tay, 2011: 15). Türk eğitim sisteminde Sosyal Bilgiler teriminin ilk olarak 1960’lı yıllarda kullanılmaya başlandığı görülmekle birlikte (Bilgili, 2010: 4; Güngördü, 2002: 10; Gökçaya, 2003: 17; Yalçın ve Akhan, 2019: 2), bu dönemden önce Türk eğitim sistemi içerisinde Sosyal Bilgiler adı altında bir derse yer verilmemiştir. Fakat bu dersin kapsamına giren dersler farklı isimlerle (Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi) ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde birbirinden bağımsız dersler olarak okutulmuştur. Bu derslerden Tarih ve Coğrafya ilk olarak 1839 yılında başlayan Tanzimat döneminde eğitim müfredatına girmiş, II. Abdülhamid döneminde ise ilköğretim kurumları olan iptidailerin yani ilkokulların eğitim programlarında yer almıştır (Aktan, 2006: 3; Akyüz, 2012: 6; Öztürk, Keskin ve Otluoğlu, 2014: 8).

Cumhuriyetin ilanının ardından başlayan dönemde Sosyal Bilgiler kapsamındaki dersler ilkokul ve ortaokullar için yayınlanan 1924, 1926, 1930, 1932, 1936, 1938 ve 1948 programlarında birbirlerinden ayrı olarak Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi adları altında müfredatta yer almıştır. Bu dersler, programlarda Osmanlı Devleti'ndeki uygulamanın devamı niteliğinde tek disiplin anlayışı ile öğrencilere okutulmuştur (Öztürk ve Dilek, 2005: 5; Öztürk, Keskin ve Otluoğlu, 2014: 9; Sönmez, 2005: 3).

1952 yılında toplanan Beşinci Milli Eğitim Şûrasında Sosyal Bilgiler adı altında toplu eğitim anlayışı ile yeni bir dersin ilkokul ve ortaokullarda okutulması kararı alınsa da bu karar hayata geçmemiştir (Deveci, 2011: 29). Bu dönemlerde ilköğretime yönelik basılan bazı kitaplarda Sosyal Bilgiler terimi zaman zaman kullanılsa da uzun yıllar boyunca Sosyal Bilgiler Türk eğitim müfredatında bir ders ismi olarak kullanılmamıştır (Ambarlı, 2010: 19).

1960'lı yıllara gelindiğinde ise ABD'de başlayan "*Yeni Sosyal Bilgiler Anlayışı*" doğrultusunda disiplinler arası ve bütünleşmiş bir vatandaşlık eğitimi anlayışının hakim olduğu yeni bir Sosyal Bilgiler eğitim programı çalışmalarına başlanılmıştır (Bilgili, 2010: 22; Öztürk, 2009: 27). Bu yeni Sosyal Bilgiler eğitim anlayışı Türk eğitim sistemini de etkilemiş, 1962 ilkokul programı taslağında bir düzenleme yapılarak, daha önce ayrı ders saatleri ve kitapları bulunan Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri "*Toplum ve Ülke İncelemeleri*" adı altında birleştirilerek disiplinler arası yaklaşımla yeni bir ders oluşturulmuştur (Aktan, 2006: 5; Baysal, 2005: 5; Erden, 1996: 11; Güngördü, 2002: 18; Sönmez, 2005: 4).

1962 ilkokul programı taslağı ile uygulamaya başlanılan bu ders için ders kitapları çıkarılmamış olmakla birlikte bu yeni durum karşısında öğretmenler bu döneme dek kullandıkları Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi ders kitaplarından faydalanarak Toplum ve Ülke incelemeleri dersini okutmuşlardır (Bilgili, 2010: 20; Tay, 2017: 6). 1968 yılına gelindiğinde ise bu ders yayınlanan ilkokul programında "*Sosyal Bilgiler*" adını alarak Türk eğitim müfredatındaki yerini almıştır (MEB, 1968: 65).

Böylece Sosyal Bilgiler dersi ilk kez 1968-1969 eğitim öğretim döneminde ilkokul müfredatına dâhil edilmiştir. Bu dersin ortaokul müfredatına ise ilk olarak 1970-1971 eğitim öğretim döneminde deneme niteliğinde eklendiği görülmektedir (Günden, 1995: 7; MEB, 1969a; 1969b). Devam eden süreçte IX. Milli Eğitim Şûrası'nda alınan 15.11.1974 tarihli ve 459 sayılı kurul kararı ile 4.,5.,6.,7. ve 8. sınıflarda "Sosyal

Bilgiler” dersinin okutulmasına karar verilmiştir (MEB, 1974: 8). Böylece 1968’den itibaren ilkokullarda, 1974’ten itibaren ise ortaokullarda Sosyal Bilgiler adı altında yeni bir ders okutulmaya başlanmıştır (Safran, 2011: 13; Turan, 2016: 4). 1985 yılına gelindiğinde ise Sosyal Bilgiler dersinin ortaokul seviyesinde müfredattan kaldırıldığı ve bu dersin yerine “*Milli Tarih*”, “*Milli Coğrafya*” ve “*Vatandaşlık Bilgileri*” dersleri getirilerek tekrar tek disiplinli anlayış doğrultusunda yeni bir ders programının uygulanmaya başlanıldığı görülmektedir (Akpınar ve Kaymakçı, 2012: 5; Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı [MEGSB], 9 Eylül 1985: 201). 1997 yılına gelindiğinde ise 8 yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim uygulaması ile birlikte Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri de uygulamadan kaldırılmış (MEB, 1998: 268), 1998 yılından itibaren Sosyal Bilgiler dersinin tekrar Türk eğitim müfredatına girdiği ilköğretim seviyesine uygun yeni bir Sosyal Bilgiler öğretim programı hayata geçmiştir (Kop ve Tuncel, 2010: 93; Turan, 2016: 4).

İlk olarak 1968 ilkokul eğitim programında yer verilen Sosyal Bilgiler dersi 1998, 2005, 2015 ve 2017 programlarında da aynı şekilde yer almıştır. Bu programlar içerisinde 2005 tarihli Sosyal Bilgiler eğitim programı için ayrı bir parantez açmak yerinde olacaktır. Zira bu döneme dek Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersi, geleneksel yaklaşımlarla daimicilik ve esasicilik anlayışları doğrultusunda hazırlanmıştır (Tay, 2017: 6). Ancak bu süreç boyunca dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin Türkiye’ye yansımaları, batılı ülkeler ile başlayan siyasi ve ekonomik yakınlaşma, eğitim bilimindeki yenilikler vb. pek çok gelişme Türkiye’yi de etkilemiş ve Türk eğitim sisteminde köklü değişikliklerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Bilgili, 2009: 14). Bunun üzerine 1998 yılında başlayan yeni program geliştirme çalışmaları 2004 yılında neticeye ulaşmıştır. Bu doğrultuda 2004 yılında hazırlanıp 2005-2006 öğretim yılında uygulamaya konulan yeni Sosyal Bilgiler öğretim programı, ABD menşeli “*Sosyal Yapılandırıcılık*” eğitim anlayışına uygun olarak hazırlanmıştır (Öztürk, 2009: 27). Ayrıca bu programın hazırlanmasında AB uyum sürecinin yanı sıra, bilim ve teknolojiye meydana gelen gelişmeler, küreselleşme, Sosyal Bilgiler öğretimine yönelik yapılan akademik çalışmaların sonuçları gibi birçok faktörün de etkili olduğu savunulabilir (Akpınar ve Kaymakçı, 2012: 5; Yaşar, 2005: 330).

2010 yılında toplanan 18. Milli Eğitim Şûrasında yer alan öneriler doğrultusunda 2012 yılında, 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim süresi 12 yıla yükseltilerek bu süre de dört yıldan oluşan üç kademeye ayrılmıştır. “*4+4+4 Sistemi*”

olarak da bilinen bu eğitim sisteminde birinci kademe 4 yıl süreli ilkokul (1. 2. 3. ve 4. sınıf), ikinci kademe 4 yıl süreli ortaokul (5. 6. 7. ve 8. sınıf), üçüncü kademe ise 4 yıl süreli lise (9. 10. 11. ve 12. sınıf) olarak belirlenmiştir (MEB, 2012: 5).

2012-2013 eğitim öğretim döneminde uygulamaya konulan bu sistemde, ilkokul 4. sınıf ile ortaokul 5., 6., ve 7. sınıf seviyesinde Sosyal Bilgiler dersi okutulmuştur (Demir, 2014: 6; MEB, 2012: 5). Bu gelişmeler 2015 yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler eğitim programı ile 2017 yılında hayata geçen taslak eğitim programında değişmeyerek devam etmiştir



BÖLÜM III

3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE 1960 YILINA KADAR UYGULANAN SOSYAL BİLGİLER EĞİTİM PROGRAMLARI

Türkiye’de Cumhuriyet ilan edilene kadar ilköğretimde 1913 tarihli “*Mekatib-i İbtidaiye-yi Umumiye Talimatnamesi*” uygulanmıştır. Bu talimatnamede üç devreli ve altı sınıflı ilkokullar için müfredat programı hazırlanmıştır (Gülcan, Türkeli, Parabakan, Şölen ve Albayrak, 2003: 168). Müfredat programında öğleden önce işlenecek dersler içerisinde Sosyal Bilgiler dersi kapsamına giren Tarih dersinin okutulduğu görülmektedir (Cicioğlu, 1985: 91) Buna ilave olarak 1923’te hükümet Orta Mektepler Talimatnamesini çıkartmış olup ortaokul seviyesi kısmında da yine Tarih dersinin okutulduğu görülmektedir (Cicioğlu, 1985: 133).

Cumhuriyetin ilanının ardından ise Türk eğitim programında köklü değişiklikler yapılmıştır (Mızrak, 2010: 26). Bu değişikliklerin yapılmasının temelinde yatan sebep ise Osmanlı Devleti’nden kalan eğitim anlayışı ve dolayısıyla bu eğitim anlayışına uygun olarak hazırlanmış eğitim programlarının kullanılmak istenmemesidir. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıllarda uygulanan eğitim programlarının yeni kurulan devletin ihtiyaçlarını karşılayacak durumda görülmediği ve ayrıca yeni Türk Devleti’nin vatandaş eğitimine uygun bulunmadığı savunulabilir (Aslan, 1995: 295).

Bu dönemde dikkat çeken bir başka husus ise eğitim programlarında değişiklik yapılmadan önce yahut yeni bir program hazırlanacağı zaman milli eğitimin paydaşlarının eğitim konularını görüşmek için çeşitli toplantılar düzenlemesidir. Bu toplantılardaki ana hedefin yeni Türk devletinin beklentilerini karşılayacak en iyi programı bulma arzusu olduğu görülmektedir (Sakaoğlu, 1992: 18-19). Bu bağlamda 1923 yılından itibaren 3 kez “*Heyet-i İlmiye*” adıyla toplantılar düzenlenmiştir. Bunlardan ilki Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre önce 15 Temmuz ile 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa Bey önderliğinde toplanan I. Heyet-i İlmiyedir. Toplantı müsteşar, bakanlık genel müdürleri, ilgili bakanlıkların temsilcileri, üniversite profesörleri, yüksekokul müdürleri, çeşitli tür ve derecedeki eğitim kurumlarının temsilcilerinin katılımlarıyla planlanan eğitim çalışmaları ile ilgili geniş bir program açıklaması eşliğinde Ankara’da gerçekleşmiştir (MEB, 2017a: 2;

Akbayrak, 2009: 310–311; Tonguç, 2004: 230–231). 15 Temmuz 1923'te başlayan toplantıda eğitimde yaşanan problemlerin yanı sıra önemli görülen kaynakların Türkçeye evrilmesi, eğitim çalışmalarının programlanması, milli tarih ve milli coğrafya enstitülerinin kurulması, okul müzesi, milli arşiv, milli kültür, milli müzik, Türk Dili sözlüğünün hazırlanması konuları görüşülmüştür (MEB, 2017a: 4). Toplantıda ayrıca orta ğretim seviyesine ğretmen yetiştirme, ğretmen okullarının eğitim programlarının düzenlenmesi, öğretmenlerin sosyoekonomik düzeylerinin iyileştirilmesi için yapılması gerekenler ve gençlerin öğretmenlik mesleğine yönelmesini sağlayacak teşvikler de ele alınmıştır (ztrk, 1996: 59–61; Tonguç,2004: 230–231).

Eğitim meselelerini görüşmek üzere 1923-1924 yılları arasında Maarif Vekili olarak görev yapan Vasıf (ınar) Bey nderliğinde 23 Nisan 1924 tarihinde toplanan II. Heyet-i İlmiye toplantısında ise özellikle ilkokulların eğitim süresi tartışılmış ve bu okullardaki eğitim süresi 6 yıldan 5 yıla indirilmiştir (MEB, 2017a: 4). 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat (ğretimin Birleştirilmesi) Kanunu ile yürürlüğe giren bu 5 yıllık süre 1971 yılına kadar geçerliliğini korumuştur (Aslan, 2012: 4; Bursalıoğlu, 1992: 43). Yine II. Heyet-i İlmiye toplantısında bir devreli liselerin ortaokul haline getirilmesi, ortaokul ve liselerin üçer yıllık ayrı okullar olarak düzenlenmesi kararlaştırılmıştır (MEB, 2017a: 4). Toplantıda ilköğretim programının tekrar ele alınarak düzenlemeler yapılması konusu da gündeme gelmiş, kısa süre sonra ise Cumhuriyet döneminde hazırlanan ilk eğitim programı olan “*İlk Mekteplerin Müfredat Programı (1924)*” yürürlüğe girmiştir (Aslan, 2012: 6; Ergun, 1982: 62-64; Yalçın ve Akhan, 2019: 7).

3.1. 1924 Eğitim Programı ve Sosyal Bilgiler

1924-1925 Öğretim yılından itibaren iki yıllık bir deneme programı olarak yürürlüğe konulan bu programda tüm dersler için yer verilecek okuma parçalarında ahlaki ve edebi değerlerin bulunması, ayrıca ulusal tarih ve özellikle Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet ilkeleri ile ilgili metinlerin yer alması istenmiştir (Mızrak, 2010: 26). Böylece Cumhuriyet öncesindeki muhafazakâr eğitim anlayışından Cumhuriyet ilke ve ülküleri ile donatılmış, milli değerlerin ağır bastığı bir eğitim programı anlayışına yöneliş başlamıştır (Aslan, 2012: 6; Yücel, 1994: 174). Bu programda ilk beş sınıftan oluşan ve beş yıllık eğitim sürecine denk gelen kademe “*ilkokul*” adı ile bir bütün

olarak ele alınmıştır (Aslan, 2011: 5). Programın haftalık ders dağılımına bakıldığında Tarih, Coğrafya ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye (Ahlak ve Vatan Bilgisi) derslerinin birbirlerinden bağımsız olarak okutulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersi ilkokul birinci kademedede her sınıfta haftada 1 ders saati, Tarih ve Coğrafya dersleri de yine birinci kademedede 3. sınıfta 1, 4. ve 5. sınıflarda haftada 2 ders saati olarak okutulmuştur (Cicioğlu, 1985: 94).

Tablo-1: 1924 Erkek İlkokul Haftalık Ders Çizelgesi

Dersler	Devre			II. Devre	
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Elifbâ (Alfabe)	12	-	-	-	-
Kıraat (Okuma)	-	4	3	2	2
İmla (Yazım)	-	2	2	1	1
Tahrir (Kompozisyon)	-	1	-	2	2
Sarf (Dil Bilgisi)	-	-	-	1	1
Sülüs-Rik'a (Yazı)	-	2	1	1	1
Kurani Kerim ve Din Dersleri	-	2	2	2	2
Hesap	2	3	3	3	2
Hendese (Geometri)	-	-	-	1	2
Tarih	-	-	1	2	2
Coğrafya	-	-	1	2	2
Tabiat Tetkiki, Ziraat, Hıfzısihha	3	3	2	2	2
Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye (Ahlak ve Vatan Eğitimi)	1	1	1	1	1
Resim	2	2	2	2	2
El İşleri	2	2	2	2	-
Musiki	2	2	2	1	1
Terbiye-i Bedeniyye (Beden Eğitimi)	2	2	2	1	1
Toplam	26	26	26	26	26

(Cicioğlu, 1985: 94; Çelenk, Tertemiz, Kalaycı, 2000: 54)

3.1.1. 1924 Eğitim Programında Sosyal Bilgiler Grubu Derslerin İncelenmesi

1924 yılında hayata geçen müfredat programında Türk milli eğitiminin ve ilköğretimin amaç ve hedeflerine yer verilmemiştir. İçerik olarak üniteler ve temalar da

yoktur. İlkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri ayrı bir bölüm halinde değildir. Ancak derslerin müfredatları arasında ilkeler yer almaktadır. Bu bağlamda “*serbest disiplin ve çocukların okul hayatına sorumlulukla katılması ilkesi, ahlaki ve toplumsal alışkanlıkların kazandırılması ilkesi, mahalli bilgilerin verilmesi ilkesi, yakından uzağa ilkesi, örneklerden kaidelere gitme ilkesi, öğrenci gözlem ve incelemelerine önem verilmesi ilkesi*” şeklinde altı ilke göze çarpmaktadır. Bu ilkelerin büyük bir kısmı Sosyal Bilgiler grubu derslerin bulunduğu kısımda yer almaktadır. Bu durum, programda Sosyal Bilgiler grubundaki derslere ayrı bir önem verildiğini göstermektedir (Keskin, 2002: 28-29).

Cumhuriyet döneminin ilk eğitim programı olan 1924 programı konuları incelendiğinde özellikle Sosyal Bilgiler grubuna giren Tarih ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri aracılığıyla milli ve vatani duyguların güçlendirilmesi, Cumhuriyet idaresinin korunması bilinci benimsetilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bu durum programın içeriğinde yer alan açıklamalar ve direktiflerde şu şekilde belirtilmiştir:

“*Musahabet-i Ahlakiye ve Ma’lumat-ı Vataniye derslerinin gayesi, gençlere Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifeleri tanıtmak, bütün hareketlerinde hâkim olması lazım gelen ahlak esaslarını telkin etmek, velhasıl milli ve insani vazifelerini takdir ve ifa edebilecek bir hale getirmektir*” (Maarif Vekâleti, 1924: 28).

“*Mekteplerimizden yetişen gençler, bil-zat tecrübeleriyle en muvafık ve en mükemmel tarz idarenin cumhuriyet idaresi olduğunu fa’len öğrenmiş ve icabında onu müdafaa ve himaye için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyecek bir hale gelmiş olurlar*” (Maarif Vekâleti, 1924: 31).

“*Tarih dersi daha ziyade bir kıraat ve musahabe şeklinde olacak ve Meşrutiyetin ilânından bu güne kadar cereyan eden en mühim vakıalar, çocukların alâkasını celb edecek bir şekilde, muallim tarafından takrir ve hikâye edilecektir. Bi-l-hassa Anadolu’da milli hareketlerin başlamasıyla cumhuriyetin ilânına kadar geçirdiğimiz milli intibah devrine en fazla ehemmiyet verilecek, bu devrin kahramanlık menkıbeleri, büyük şahsiyetleri anlatılacaktır.*” (Maarif Vekâleti, 1924: 23).

1924 programının iki yıllık deneme süreci sona erince dönemin öğretmenlerinden ve ilgili müfettişlerden alınan raporlar doğrultusunda Tarih ve Coğrafya dersi programlarında değişiklik yapılma yoluna gidilmiştir. Bu hususta özellikle Tarih dersi müfredatından İslam tarihi konularının çıkarılması dikkat çekmektedir. Ayrıca Kur’anı Kerim ve Din dersleri de eğitim programından çıkarılmıştır

(Keskin, 2012: 114; Sakaoğlu, 1992: 26-27). Benzer şekilde 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı'nda Osmanlı hanedanı, saltanat ve hilafet ile ilgili konular program ve ders kitaplarından çıkarılmış; bunların yerine Türk kurtuluş savaşı tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu, Sevr ve Lozan anlaşmaları, Cumhuriyet'in ilanı, hilafetin kaldırılması konuları eklenmiştir (Maarif Vekâleti, 1924: 23-25; Yücel, 1994: 192; Cicioğlu, 1985: 197). Bu değişikliklerden hareketle Osmanlı devleti döneminden kalan saltanatçı ve muhafazakâr eğitim anlayışının terk edilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Programda öğretme ve öğrenme süreçlerine (öğrenme yaşantıları, öğretim stratejileri, yöntem ve teknik, araç gereçler) yönelik ayrı bir bölüm yoktur. Ayrıca ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağı da belirtilmemiştir.

3.2. 1926 Eğitim Programı ve Sosyal Bilgiler

1925 yılında Milli Eğitim Bakanlığı görevini üstlenen Mustafa Necati Bey döneminde eğitimdeki bu problemler üzerine ciddi olarak odaklanılmış, bu doğrultuda ilk iş olarak ülkedeki okullar, köy ve kent okulları olarak ikiye ayrılarak özellikle köy okullarında verilecek eğitimin köyün şartlarına uygun olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca her vatandaşın zorunlu ilkokul eğitimini almasının anayasal bir zorunluluk olduğu da belirtilmiştir.

26 Aralık 1925 tarihinde toplanan III. Heyet-i İlmiyede ise ilköğretim programının yapısı ve içeriği gündeme gelmiş, bu doğrultuda bir program komisyonu kurularak çeşitli ülkelerin eğitim programları incelenerek bir taslak program hazırlanmıştır. Kısa süre içerisinde bakanlık tarafından ilkokul müfettişlerine ve bazı ilkokul öğretmenlerine gönderilerek inceletilen bu taslak program doğrultusunda 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatı Kanunu ile yeni bir öğretim programı hazırlanmıştır. Bu program 1926-1927 ders döneminde birkaç okuldaki denemenin ardından 1927-1928 eğitim döneminde Türkiye'deki bütün ilkokullarda uygulamaya konulmuştur (Tuğluoğlu ve Tunç, 2010: 65).

Esasen bu programın özünde John Dewey'in eğitim görüşlerinin etkili olduğu da savunulabilir. Nitekim çocukların ilgi ve yeteneklerini temel alan programların hazırlanması amacıyla, 1924 yılında dönemin ünlü eğitimcilerinden Amerika Kolombiya Üniversitesi Profesörlerinden John Dewey, Türk eğitim sistemi hakkında ayrıntılı bir rapor hazırlaması için Türkiye'ye davet edilmiştir (Bal, 1991: 15-17). Kısa süre sonra Türkiye'ye gelen Dewey'in incelemeleri sonucu hazırladığı raporda; uzun

dönemli planlama, köy yaşamına uygun ilk ve ortaokulların açılması, uzman kadro ve kaliteli öğretmen temini, seyyar kitaplıklar, okul binaları ile teçhizatı, okulların mimari tarzı, yeni okullara yetişecek uzman kadro için bütçeye ödenek ayrılması gibi öneriler yer almıştır (Kalaycı, 1988: 25).

3.2.1. 1926 Eğitim Programında Sosyal Bilgiler Grubu Derslerin İncelenmesi

Programda ilkokulun amacı “*ilk mektebin başlıca maksadı, genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmek*” (Maarif Vekâleti, 1924: 3) şeklinde verilmiştir. Bu ifadelerden hareketle özellikle Sosyal Bilgiler ders grubuna giren Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri üzerine düşen vazifenin önemi anlaşılmaktadır.

Programda, 1924 tarihli eğitim programından farklı olarak derslerin amaç ifadelerine yer verilmiş olup bu amaçlar Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri bazında ilerleyen safhalarda incelenmiştir. Ayrıca 1924 eğitim programında olduğu gibi ilkelere yer verilmiştir. Bunlar; fırsat öğretimi ilkesi (Maarif Vekâleti, 1926: 9), çocukların ilgilerinden hareket etme ilkesi (Maarif Vekâleti, 1926: 9), yakından uzağa ilkesi (Maarif Vekâleti, 1926: 75), şeklindedir. Ayrıca programda Yurt Bilgisi dersi için öğretmenlere yol göstermesi amacıyla verilen direktifler içerisinde geçen “*Tedrisâta mektebin bulunduğu mahalle pek ziyade ehemmiyet verilecektir. Köylerde köy muhit ve hayatı tevsi edilecek, diğer cihetler bi-n-nisbe daha az yer tutacaktır, kasaba ve şehirlerde en ziyade kasaba ve şehir hayatı ve teşkilâtı mevzuun asıl mihverini teşkil edecektir*” ifadelerinden hareketle mahallilik ilkesine de önem verildiği anlaşılmaktadır. Programda içerik açısından ünite ve temalara ise yer verilmemiştir.

1926 programında, ilköğretimin 1924 eğitim programında olduğu gibi birinci devre (1., 2. ve 3. sınıflar) ve ikinci devre (4. ve 5. sınıflar) şeklinde iki devreden oluştuğu görülmektedir. Bu programda birinci devrede toplu öğretim anlayışına uygun olarak tüm derslere hazırlık amacı ile “*Hayat Bilgisi*” dersi eklenmiştir (Maarif Vekâleti, 1926: 7). Ayrıca programda bir yenilik olarak derslerde hedeflerin ve bunların nasıl gerçekleştirilecekleri ile ilgili öğretmenlere yardımcı olması için “*direktiflere*” yer verilmiştir. Bu doğrultuda öğretmenlerden Tarih derslerinde medeniyet tarihine önem verilerek derslerin isim ve tarihlere boğulmaması istenmiştir. Ayrıca Tarih derslerinin Coğrafya dersleri ile paralel bir şekilde yürütülmesi, öğretimde resimlerden ve tarihi

eserlerden faydalanılması gerektiği de belirtilmiştir (Maarif Vekâleti, 1926: 8; Türkyılmaz, 1967: 41). Bu noktada Sosyal Bilgiler grubu dersleri için çok önemli bir yeri olan bazı ders araç gereçlerinden bahsedildiği görülmektedir. Programda verilen haftalık ders çizelgesi ise şu şekildedir:

Tablo-2: 1926 Tarihli İlkokul Müfredat Programı Ders Çizelgesi

Dersler	I. Devre			II. Devre	
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Elifbâ (Alfabe)	12	-	-	-	-
Kırâat (Okuma)	-	4	4	2	2
İmlâ (Yazım)	-	3	2	1	1
Tahrir (Kompozisyon)	-	2	2	2	2
Kavaid (Gramer)	-	-	-	1	1
Yazı	-	3	2	1	1
Din Dersi	-	-	1	1	1
Hayat Bilgisi	4	4	4	-	-
Hesap-Hendese(Geometri)	2	2	3	3	3
Tarih				2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Tabiat Dersi	-	-	-	2	2
Eşya Dersi	-	-	-	-	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	2
Resim- Elişi	4	4	4	3	3
Musiki	2	2	2	2	1
Jimnastik	2	2	2	2	1
Toplam	26	26	26	26	26

(Maarif Vekâleti, 1926: 5)

1926 tarihli eğitim programının ilkökul haftalık ders çizelgesi incelendiğinde 1924 programında yer verilen Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersinin “Yurt Bilgisi” adı altında yeniden ele alındığı görülmektedir. Bu noktada 1926 ilkökul programında milliyetçi bir yaklaşımla bu dersin isminin Türkçeleştirildiği de söylenilebilir. Ayrıca 1924 programında yer alan Kuran-ı Kerim dersinin müfredattan çıkarıldığı, Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinin ise 4. ve 5. sınıflarda haftada 2 ders saati şeklinde okutulduğu görülmektedir. Programda, toplam ders saati ise 1924 tarihli eğitim programında olduğu gibi 17 ders ve haftalık 26 ders saati şeklindedir (Maarif Vekâleti, 1926: 5). Ölçme ve değerlendirme açısından ise herhangi bir bilgi verilmemiştir.

3.2.2. 1926 Eğitim Programında Yapılan Değişiklikler

1926 eğitim programında ilerleyen süreçte bir takım yenilikler yapılmıştır. Bu doğrultuda 3., 4. ve 5. sınıflarda haftada 1'er ders saati şeklinde okutulan Din Dersi 1930 yılında programdan çıkarılmıştır. Bu dersin eğer öğrenci velileri isterse 5. sınıflarda program dışı olarak haftada yarım saat olacak şekilde verilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca 1928 yılında gerçekleşen harf inkılabına paralel olarak Arap harflerinden oluşan elifbâ öğretimi terkedilmiş ve Latin harflerinden oluşan alfabe öğretimine geçilmiştir.

Tablo-3: 1926 İlkokul Müfredat Programı'nın 1930 Tarihli Baskısına Göre Haftalık Ders Çizelgesi

Dersler	I. Devre			II. Devre	
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Alfabe	10	-	-	-	-
Kıraat (Okuma)	-	4	4	3	3
İmla (Yazım)	-	2	2	1	1
Tahrir (Kompozisyon)	-	2	2	2	2
Gramer	-	-	-	1	1
El Yazısı	-	2	2	1	1
Hayat Bilgisi	4	4	4	-	-
Hendese (Geometri)	4	4	5	5	5
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Tabiat dersleri	-	-	-	2	2
Eşya dersleri	-	-	-	-	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	1
Resim- Elişi	4	4	4	2	2
Musiki	2	2	1	1	1
Jimnastik	2	2	2	2	1
Toplam	26	26	26	26	26

(Maarif Vekâleti, 1930: 1)

Programda Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinin okutulmasına devam edilmiş olup bunlardan Yurt Bilgisi dersinin, programın 1926 tarihli basımında haftada 2 ders saati olan ders süresinin 1930 basımında 1 ders saatine düştüğü görülmektedir. Haftalık toplam ders saati de 26 ders saati olarak verilmeye devam etmiştir (Maarif Vekâleti, 1930: 1).

3.2.3. 1926 Eğitim Programında Tarih Dersinin İncelenmesi

1926 yılında Tarih dersinin programda verilen amaçlarına bakıldığında dikkat çeken ifadeler “*Türk milletinin geçmişi, tarihi, önemi, büyük şahsiyetlerin hayatlarının anlatılmasıyla çocuklarda tarih bilinci uyandırmak.*” ve “*Çocuklara Türk milletinin mazisi hakkında malûmat verip onlarda milli şuur uyandırmak*” (Maarif Vekâleti, 1926: 67). “*Bugünkü medenîyyetin uzun bir geçmişin ürünü olduğunu anlatmak ve büyük tarihsel kişiliklerin yaşamlarından örnekler vererek öğrencilere rol modelleri sunmak*” (Maarif Vekâleti, 1926: 71) şeklindedir. Bu ifadelerden hareketle Tarih dersinin Türk milliyetçiliğini öğrencilere aşılama için kullanıldığı söylenebilir. Programda bu amaçların gerçekleştirilmesi için Tarih dersi işlenirken uyulması gereken direktifler yedi madde halinde verilmiştir. Bunlar:

1. “İlk mekteplerde kapsamlı bir târih-i umûmî öğrenmeye çocukların seviyesi ve programın süresi yeterli olmadığından umûmî târihin en önemli konuları Türk tarihiyle bağlantılı olarak öğretilecektir.”

2. “Muhârebelerin tarihi ve hükümetlerin hayatı yerine medeniyetin tarihine önem verilecektir. Öğretmen anlatımı isimlere ve tarihlere boğmayacak, hatırlanması için önemli olanları tahtaya yazacaktır.”

3. “Tarih dersleri coğrafya dersleriyle paralel olarak yürütülerek harita kullanılacak, okulda harita yoksa öğretmen kendisi renkli tebeşirle siyah tahtaya krokiler çizecektir.”

4. “Öğretimde tarihi levhalar gösterilecek, eğer levha yoksa öğretmen bunları kitaplardan sağlayacak, levhaları ve kartpostalları göstererek, okulda bu amaçla bir koleksiyon oluşturacaktır.”

5. “Eğer varsa öğretmenler öğrencileri müzelere götürecektir ve tarihsel eserleri gösterecektir.”

6. “Eğer bu mümkün değilse öğrencilere kale, kule, su kemerleri gibi tarihsel eserleri göstererek bunlara ilişkin tarihsel bilgi vermelidir.”

7. “Tarih derslerinde çocuklara verilen bilgiler tarihsel okuma parçaları ile desteklenmelidir” (Maarif Vekâleti, 1926: 71-72).

İlkokulların ikinci devresinde haftada 2 ders saati olarak okutulan Tarih dersinin içeriği incelendiğinde ders için çeşitli konu başlıklarının verildiği görülmektedir. Bunlar 4. sınıflar için; İnsanlığın ilk zamanları, Eski büyük medeniyetler, Türklerin anayurdu, Eski Türk medeniyeti, Türklerin Müslüman oluşu,

Türklerin Anadolu'ya gelişleri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu şeklindedir. 5. sınıf konu başlıkları ise; Genel tarihe bakış, Ortaçağda doğu ve batı, Batıda uyanış devri, Avrupa'da mutlakiyetçi devletler, İstanbul'un fethinden Tanzimat'a kadar Osmanlı Devleti'nin yükselme, duraklama ve gerileme devri, Osmanlı'da hayat ve medeniyet, Tanzimat'la birlikte Türklerde yenilik hareketleri, Meşrutiyet hareketleri, İstiklal Mücadelesi, Türk Devleti'nin kuruluşu, Halifeliğin kaldırılması ve laik Cumhuriyet (Maarif Vekâleti, 1926: 72-74) şeklindedir.

4. sınıf seviyesindeki konulara bakıldığında ağırlıklı olarak Osmanlı Devleti öncesi Türk tarihinin ele alındığı 5. sınıfa ait ders konularında ise esas ağırlığın Osmanlı tarihine verildiği görülmektedir. Böylece konular kademeler arasında devam edecek şekilde hazırlanmıştır denilebilir. Buna rağmen batı medeniyeti ve dünya tarihine ait konular da programda önemli bir yer edinmiştir. Bu konular programda genellikle Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkileri esas alınarak düzenlenmiştir.

Dikkat çeken bir başka nokta ise 1926 programında İslamiyet öncesi Türk tarihinin müfredata dahil edilmesidir. Böylece tarih eğitimi yoluyla öğrencilerde Türklerin köklü bir mazisinin bulunduğu hatırlatılarak Türkçü-milliyetçi bir bilinç etrafında ümmetçilikten ulusçuluğa geçişin sağlanması amaçlanmış, bunun için de temel dayanak olarak ulusal kültürün aktarılması üzerinde durulmuştur (Aslan, 2012: 6; Keskin, 2012: 5).

3.2.4. 1926 Eğitim Programında Coğrafya Dersinin İncelenmesi

İlkokulun 4. ve 5. sınıflarında okutulan Coğrafya dersi, 1924 programıyla eğitim müfredatlarında yer almış ve bütün müfredat değişikliklerinde 4 ve 5. sınıflarda varlığını sürdürmüştür. Programda dersin amaçları "*Çocuklara doğup büyüdüğüleri memleketlerini tanıtmak, dünyanın güneş sistemindeki yeri ve dünya üzerinde meydana gelen coğrafi olaylar hakkında bilgi vermek, çocukları gördüğü eşya ve hadiselerin sebeplerini araştırmaya yönlendirmek, çocuklarda vatan sevgisi uyandırmaktır.*" şeklinde belirtilmiştir (Maarif Vekâleti, 1926: 75). Özellikle son cümlede verilen "*çocuklarda vatan sevgisi uyandırmak*" ifadesinden hareketle Coğrafya dersinde de Tarih dersinde olduğu gibi milli bir bilinç oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir. Programın direktifler kısmında da benzer şekilde "*Coğrafya tedrisinde en esası hedef, çocuklarda vatan muhabbeti uyandırmak ve vatana ait bilgilerini arttırmak olduğuna*

nazaran dersler hep vatan coğrafyası etrafında tevsi edilmelidir.” (Maarif Vekâleti, 1926: 75) ifadelerine yer verilmiştir. Öğretmenlere yönelik olduğu belli olan bu ifadeler vatansever bireyler yetiştirmenin önemini ortaya koyması açısından önemlidir.

Coğrafya ders programının içeriği incelendiğinde, bazı konu başlıklarına yer verildiği görülmektedir. Bunlar 4. sınıf için; Coğrafi olayların açıklanması (yağmur, rüzgâr vb.), Harita ve plan, Dünya ve kıtalar, Türkiye coğrafyası, Tabiat kuşaklarının incelenmesi (Karadeniz, Akdeniz vb.), Türkiye’de ticaret, sanayi, kara ve deniz yolları, Türkiye’nin komşuları, Türkiye’nin milletler arası ilişkileri şeklinde tasnif edilmiştir (Maarif Vekaleti, 1926: 76).

5. sınıf için verilen konu başlıkları ise; Yeryüzünün tamamını inceleme, Sıcak, soğuk ve ılıman iklim kuşaklarında yaşayan bitki, hayvan ve insanlar, kıtalar ve büyük denizler, Asya ve Asya’da Türkiye’ye komşu veya Türkiye ile ilişkisi olan ülkeler, Avrupa ve Avrupa’da Türkiye’ye komşu veya Türkiye ile ilişkisi olan ülkeler, Afrika ve Afrika’da Türkiye ile ilişkisi olan ülkeler, Amerika ve Amerika’da Türkiye ile ilişkisi olan ülkeler, Okyanusya, Türkiye: yeri ve sınırları, iklimi vb. olarak belirlenmiştir (Maarif Vekâleti, 1926: 76).

Bu konu başlıkları incelendiğinde 4. sınıf Coğrafya dersinin özellikle Coğrafya dersine giriş niteliğinde temel Coğrafya bilgilerini kapsadığı ve Türkiye’nin coğrafi özellikleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. 5. sınıf Coğrafya dersinde ise öncelikle dünyanın genel coğrafi özellikleri geniş kapsamda ele alınmış, devamında ise ülkeler Coğrafyası kapsamında Türkiye ile ilişkileri bulunan bazı ülkeler müfredata eklenmiştir.

3.2.5. 1926 Eğitim Programında Yurt Bilgisi Dersinin İncelenmesi

Programda Yurt Bilgisi dersinin diğer derslerin merkezinde bulunduğu vurgu yapılmış ve bu durum “*Yurt Bilgisi dersi çocukları iyi yurttaşlar olarak yetiştirmek ve mensup oldukları topluma uygun hale getirmek için doğrudan doğruya istihdâf eden derstir; bu i’tibârla diğer derslerin bir merkez ve mihveri mâhiyyetindedir.*” şeklinde açıklanmaktadır (Maarif Vekâleti, 1927: 82). Programın amaçları incelendiğinde “*Çocuğa en geniş mana ile yurdunu ve milliyetini sevdirmek.*” ve “*Türkün iktisadi ve medeni kudret ve kabiliyeti hakkında itimad ve iman tevlid etmek ve yaşatmak*” ifadeleri dikkat çekmektedir (Maarif Vekâleti, 1927: 82-83). Bu ifadeler programda Tarih ve

Coğrafya dersleri için verilen amaç cümlelerine benzemekte olup milli değerlerin yüceltilmesine yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Ders müfredatı içerik olarak “*Demokratik bir devlet olan Türkiye’yi bir iş ve aile yurdu olmak üzere mütalaa etmek*” ilkesi doğrultusunda hazırlanmıştır (Maarif Vekâleti, 1926: 82). Ayrıca Yurt Bilgisi müfredatı konu başlıkları 4. sınıfta; bulunduğumuz çevrede halka bakış, ayrılık ve topluluk, evde hayat, okul hayatı, köy hayatı, köyde ziraat, köyde sağlık ve medeniyet, köyde eğlence, kasaba ve şehirlerde hayat, kasabalarda iş şekilleri, belediye, kasabada eğlence, kasaba ve şehir hayatında uyulması gerekli kurallar, büyük şehirler, köyde, kasabada ve büyük şehirlerde hükümet, Türkiye Cumhuriyeti hükümet teşkilatı şeklinde verilmiştir.

5. sınıfların Yurt Bilgisi konu başlıkları ise Türk devleti ve Türk milleti, bugünkü Cumhuriyetin oluşumu, hükümetin görevleri, Türk vatandaşlarının vazifeleri, Türkiye’deki yabancılar, işsizler, bulaşıcı hastalıklar, yeni Türkiye’deki bazı iş kolları: Denizcilik, milli bankalar vb., halkın aydınlanmasını sağlayan araçlar (gazete, kitap, tiyatro, sinema, konser, konferans), Gençlik (spor kulüpleri, izcilik vs.) şeklindedir (Maarif Vekâleti, 1926: 85).

Bu konu başlıkları incelendiğinde öncelikle hayatilik ve yakından uzağa öğretim ilkelerinin dikkate alındığı görülmektedir. Nitekim dönemin demografik yapısı incelendiğinde köy nüfusunun şehir nüfusundan oldukça fazla olması (Kaplukan, 2012: 15) nedeniyle 4. sınıf Yurt Bilgisi dersi programındaki konuların özellikle köy hayatını tanımak ve kolaylaştırmak ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Devam eden konularda şehir hayatı ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

Dersin 5. sınıf konularında ise özellikle yeni Türk devleti ve milletin ayırt edici özelliklerine değinilmiş, Türk vatandaşlarının hak ve görevleri belirtilmiştir. Ayrıca Tarih dersi ile bağlantılı olarak Cumhuriyet yönetim şeklinin ülkede nasıl kabul edildiği ve Cumhuriyet’in faziletlerine değinilmiş, devamında dersin 4. sınıftaki konuları ile paralel olarak hükümetin görevleri ve ülkedeki sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelere değinilmiştir. 1926 programına göre Yurt Bilgisi dersinde, öğretme ve öğrenme süreçleri açısından okulun bulunduğu bölgeye çok fazla önem verilmesi, konular işlenirken köylerde köy hayatının kasaba ve şehirlerde ise kasaba ve şehir hayatının asıl mihrini teşkil etmesi istenmiştir (Maarif Vekâleti, 1926: 85).

3.3. 1930 Eğitim Programı ve Sosyal Bilgiler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından gerçekleşen yenilikler ve Atatürk devrimlerinin temel eğitim müfredatında daha fazla yer edinebilmesi için 1929 yılında “*İlk Mektepler Talimatnamesi*” çıkarılmıştır. Talimatnamenin yapısı incelendiğinde ilk olarak programın girişinde ilk mekteplerin genel amacı verilmiştir. Bu amaç “*Çocuğu Türkiye Cumhuriyeti'ne ruhen ve bedenen faydalı olacak şekilde kazandırmaktır. Okul, çocukları millî hayata intibak ettirmeli, içtimai hayat ile iç içe olmalı, talebe için küçük bir cemiyet teşkil etmelidir. Bu doğrultuda talebe kazandığı malumatı hayatta karşılaştığı bir müşkülü yenmek için kullanabilmelidir*” şeklinde belirtilmiştir (Maarif Vekâleti, 1929: 3). Böylece bu dönemde günümüz eğitim anlayışına uygun bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Nitekim bu dönemde okulun hem iyi birer yurttaş yetiştirme hem de edindirdiği bilgileri hayata aktarma ve uygulama gibi bir görev üstlendiği anlaşılmaktadır.

Devam eden süreçte ilkokul seviyesinde eğitim öğretim sistemi tekrar gözden geçirilerek 1930 yılında İlk Mektep Müfredat Programı uygulamaya geçirilmiştir (Ambarlı, 2010: 33; Çapa, 2002: 2). Bu programın amaçlar kısmında 1926 programına benzer şekilde “*Bedence ve ruhça en iyi alışkanlıklara sahip olmak, Türk toplumuna ve Cumhuriyet idaresine intibak etmek, faydalı olmak, öğrencileri milli, medeni ve insani fikir ve hislere sahip bir hale getirmek*” ifadelerine yer verilmiştir (Maarif Vekâleti, 1930: 7; Sönmez, 1998: 8-9). Böylece 1930 ilkokul programının yapısında bazı küçük değişiklikler yer alsa da temelindeki görüşün yine Cumhuriyetin ilkelerine bağlı, milli bağları güçlü nesiller yetiştirmek olduğu görülmektedir. Programın diğer hedef, içerik ve öğretme ve öğrenme süreçleri büyük oranda 1926 programına benzer şekilde bırakılmış, önemli bir değişiklik yapılmamıştır. Ölçme ve değerlendirme hakkında ise herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Haftalık ders çizelgesi de 1926 programında olduğu gibi değişmeden uygulanmaya devam etmiştir.

3.3.1. 1930 Programında Tarih Dersinin İncelenmesi

1930 yılında hayata geçen İlk Mektep Müfredat programında Tarih dersi, programın temel öğeleri açısından değerlendirildiğinde öncelikle bu dersin amaçları “*Çocuklara Türk milletinin geçmişi hakkında bilgiler vererek onlarda milli tarih*

şuurunu uyandırmak, bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin ürünü olduğunu anlatmak, büyük şahısların hayat ve hareketleri tasvir edilerek öğrencilere imtisale şayan örnekler göstermek” şeklinde belirtilmiştir (Maarif Vekâleti, 1930: 67). Bu amaçlara ulaşabilmek için de açıklamalar kısmında Türk tarihinin Tarih dersinin öğretiminde hareket noktası olarak kabul edilmesi gerektiği, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, vatan ve millet sevgisi edinmiş, Cumhuriyetin devamlılığına inanan bireyler yetiştirmenin önemli olduğu vurgulanmış, Tarih dersi okutulurken savaşlardan ve Osmanlı padişahlarından ziyade milli ve medeni tarih konularına ağırlık verilmesi istenmiştir (Ambarlı, 2010: 33).

1930 tarihli eğitim programı içerik açısından incelendiğinde Tarih dersinin ilk konusunda “insanoğlunun ilk olarak nerede ve ne zaman ortaya çıktığı” ele alınmıştır. Bunu takiben “insanlık tarihinde ilk olarak kurulan medeniyetler” verilmiş, devamında Türk tarihine geçilerek öncelikle “İslamiyet öncesindeki Türk medeniyeti” ele alınarak özellikle Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletleri işlenmiştir. Devamında “Türklerin İslamiyet’i nasıl kabul ettikleri, Anadolu’ya nasıl geldikleri ve burayı nasıl fethettikleri” ele alınmıştır. Bunlar öğrencilerin milli tarih şuurunu edinmeleri hedefini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir (Maarif Vekâleti, 1930: 69-70).

Yine 1931 yılında Türk Tarih Kurumu’nun kurulmasının ardından Osmanlı tarih anlayışının aksine Türklerin binlerce yıllık bir tarihe ve medeniyete sahip olduğu savunulmuş, özellikle Türklerin İslamiyet’e geçişlerinden önceki tarihleri üzerinde çok daha fazla durulmaya başlanmıştır (Aslan, 2012: 6; Yücel, 1994: 174). Ayrıca Batılı tarihçilerin Türkleri sarı ırktan saymalarına ve küçümsemelerine karşı çıkılmış, Türk insanına milli kültür noktasında köklü bir güven duygusu kazandırmak ve uluslararası alanda da bu ideali güçlü bir şekilde savunmak için Türk tarihinin çeşitli yönlerden araştırılması teşvik edilmiştir (Akyüz, 2012: 344-345; Vurgun, 2014: 49). Bu doğrultuda ilk ve ortaokulların eğitim programlarında köklü bir değişikliğe gidilerek özellikle Tarih ve Yurt Bilgisi ders müfredatlarında bu yönde bir görüş geliştirilmiştir.

Bu sıralarda Türk Tarih Kurumu tarafından hazırlanarak 4 cilt halinde basılan Tarih kitapları ortaokul ve liselerde okutulmaya başlanmıştır (Kabapınar, 1992: 151; Şimşek, 2012: 88). Bu açıdan programda hem içerik hem de öğretme ve öğrenme süreçlerine yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu kitaplarda uygulanan milli tarih anlayışı ise “Türk Tarih Tezi” olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış doğrultusunda Türk milletinin bilinen ilk yurtlarının Orta Asya olduğu, buradan tüm dünyaya yayıldığı ve ilk medeni uygarlıklardan birini kurduğu savunulmuştur. Böylece çağlar boyunca

Türklerin uygarlığa katkıları ve gelişmeleri bir silsile halinde öğrenciye verilmeye çalışılmıştır (Şimşek ve Yazıcı, 2013: 14; Yücel, 1994: 44).

3.3.2. 1930 Programında Coğrafya Dersinin İncelenmesi

1930 İlk Mektep Müfredat programına göre Coğrafya eğitiminde en önemli hedef, “Çocuklarda vatan sevgisi uyandırmak ve vatana ait bilgilerini artırmak” şeklinde ifade edilmiştir. Bu doğrultuda açıklamalar kısmında “*Derslerin hep vatan coğrafyası etrafında işlenmesi gerektiği öncelikle öğrencilerde yurt bilgilerinin artırılması gerektiği*” vurgulanmıştır (Maarif Vekâleti, 1930: 75). Dolayısıyla Coğrafya dersinde de Tarih dersine benzer amaçların benimsendiği savunulabilir. Bu doğrultuda programda Coğrafya derslerinin öğretme ve öğrenme süreçleri açısından mümkün olduğu kadar Tarih dersleri ile eş zamanlı ilerlemesine dikkat edilmesi istenmiştir (Maarif Vekâleti, 1930: 75). Ayrıca programda öğretmene yol gösterecek direktiflerde “*Çocuğun bulunduğu muhiti tetkike alıştırmak ile başlamalı ve daima yakından uzağa, görülenden görülmeyene geçmek suretiyle çocuğun rüyet ve mütalaa ufkunu tedricen genişletmelidir.*” ve “*Diğer kıt’a ve memleketler hakkında verilecek malûmat bunların dünyanın neresinde ve nasıl memleketler olduklarından oralarda yaşayan insanların yaşayış tarzlarından bizimle olan münasebetlerinden ibaret olacaktır.*” şeklindeki ifadeler yer verilmiştir (Maarif Vekâleti, 1930: 75-76). Böylece öncelikle öğrencilerin yaşadıkları çevreden başlayarak yurt bilgilerinin artırılmasına, devamında ise dünya ile ilgili bilgiler edinmelerine çalışıldığı savunulabilir.

Programda Coğrafya dersinin içeriği incelendiğinde çeşitli konu başlıklarına yer verildiği görülmektedir. Bunlar 4. sınıfta; Coğrafi olaylarının açıklanması, Harita ve plan fikri, Dünya hakkında genel bilgi, Türkiye coğrafyası, Doğal bölgelerin genişletilmiş bilgisi, Türkiye’de çiftçilik, çobanlık ve sanayi, Türkiye’nin komşuları, Türkiye’nin uluslararası ilişkileri şeklindedir (Maarif Vekâleti, 1930: 76). Bu konu başlıklarından hareketle programda öncelikle coğrafi terimlerin açıklanması, dünyanın şekli ve hareketleri, kıtaların, kara ve denizlerin yerleri şeklinde genel Coğrafya konularına ve devamında Türkiye beşeri coğrafyası konularına ağırlık verildiği görülmektedir.

5. sınıfta ise Türkiye fiziki coğrafyası kapsamında ülkenin yeryüzü şekilleri ve ülkede görülen iklim türleri incelenmiştir. Devamında daha genel bir kapsamda

öncelikle kıta ve okyanuslar işlenmiş, ardından ise bu kıtalarda Türkiye ile ilişkileri bulunan ülkeler ele alınmıştır. Son olarak ise dünyadaki Türkler ve Müslümanlar incelenerek daha öznel bir yaklaşımla Coğrafya dersi konularına son verilmiştir. Bu kapsamda 5. sınıf Coğrafya dersi için; Yeryüzü şekillerinin incelenmesi, Sıcak ve soğuk, Kıtalar ve okyanuslar, Türkiye'nin Asya'daki komşuları, Avrupa ve Avrupa'da Türkiye'ye komşu ülkeler, Afrika ve Afrika'da Türkiye ile ilişkisi olan ülkeler, Amerika ve Amerika'da Türkiye ile ilişkisi olan ülkeler, Okyanusya, dünyadaki Türkler ve Müslümanlar" konu başlıkları belirlenmiştir (Maarif Vekâleti, 1930: 76-77).

3.3.3. 1930 Programında Yurt Bilgisi Dersinin İncelenmesi

1930 İlk Mektep Müfredat programı incelendiğinde Yurt Bilgisi dersinin ilköğretimdeki öneminin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu durum programın açıklamalar kısmında şöyle ifade edilmiştir: *"Bu ders diğer dersler için adeta bir telakki ve temerküz sahası teşkil eder. İlk tahsilin birinci amacı vatandaş yetiştirme, gençleri mensup oldukları vatan ve millete intibak ettirmektir. Bu ders bir merkez ve mihveri mahiyetindedir"* (Maarif Vekâleti, 1930: 78). Bu ifadelerden hareketle Yurt Bilgisi dersinin diğer dersler için bir mihver-hareket noktası olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Dersin programında vatandaşlık aktarımı açısından öğrencinin kendi hak, görev ve sorumluluklarını bilen, toplumsal hayattaki sorunlara duyarlı ve bu sorunlara çözüm üretebilen bir vatandaş anlayışı oluşturulmaya çalışıldığı da anlaşılmaktadır (Yalçın ve Akhan, 2019: 7). Nitekim bu görüş dersin amaçları incelendiğinde görülmektedir. Bunlar: *"Çocuğa, etrafında olup biten gelişmelerin ahlaki, iktisadi ve hukuki manalarını idrak ettirmek. Çocuğun içinde yaşadığı toplumda oynadığı ve oynayacağı rolü ona sezdirmek, demokrasiye sahip çıkan bir birey olarak yetiştirmek. Çocuğa en geniş mana ile yurdunu ve milliyetini sevdirmek. Çocuğu devlet teşkilatı ve hükümet hakkında anlaşılır bir şekilde bilgilendirmek, Öğrencide devlet, milliyet ve aile dayanışmasına dayanan sağlam bir ahlak hissi uyandırmak, Türk çabası ve teşebbüsü ile meydana gelen ve aynı gayret ile işletilen tren, gemi, fabrikalar vb. ile milli bankalara dikkati çekerek öğrencide Türk milletinin ekonomik ve medeni kudret ve yeteneği hakkında inanç ve güven uyandırmak"* (Maarif Vekâleti, 1930: 77) şeklindedir. Bu ifadelerden hareketle, dersin Tarih ve Coğrafya dersi ile özellikle milli değerler

açısından benzer amaçlarda bulunduğu, ayrıca demokrasi ve ailenin önemi, ekonomide millilik gibi değerleri de hedeflediği savunulabilir.

Yurt Bilgisi dersi programında öğretme ve öğrenme süreçleri ile ilgili olarak ise bazı direktiflere yer verilmiştir. Bu direktifler dersin amaçlarında olduğu gibi milli değerler taşımakta olup şu şekildedir: “*Muallim tarihi önemli şahsiyetlerin isimlerini, tarihi ehemmiyeti olan kısımları öğretecektir. Muallim Milli şuur uyandırma ve eski şahsiyetler hakkında bilgi verecektir*” (Maarif Vekâleti, 1930: 77).

Programda öğretme ve öğrenme süreçleri açısından Yurt Bilgisi dersinin diğer bazı dersler ile eş güdüm içerisinde işlenmesi de istenmiştir. Bu durum “*Yurt bilgisi diğer farklı disiplin alanlarının mihveri konumunda olduğu gibi onlardan da faydalanmaktadır. Coğrafya, Tarih, Türkçe dersleriyle pek ziyade münasebattadır*” (Maarif Vekâleti, 1930: 80) şeklinde belirtilmiştir.

3.4. 1936 Eğitim Programı ve Sosyal Bilgiler

1935 yılında toplanan milli eğitim komisyonu tarafından, ülkenin değişen şartlarına ve Atatürk inkılaplarının zorunlu kıldığı yeni ihtiyaçlara yanıt vermek amacıyla İlk Mektep Müfredat Programında birtakım değişiklikler yapma kararı alınmıştır. Böylece 1936-1937 eğitim-öğretim döneminden itibaren “*Yeni İlkokul Müfredat Programı*” adı altında yeni bir eğitim programı uygulamaya başlanmıştır (Cicioğlu, 1985: 97; Özalp ve Ataunal, 1977: 62-63). Bu programın temel öğeleri incelendiğinde amaçlar, içerik, öğretme ve öğrenme süreçlerine rahatlıkla ulaşılabiliyor iken ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağı belirtilmemiştir.

3.4.1. 1936 Eğitim Programında Amaçların İncelemesi

Programda daha önceki programlardan farklı olarak doğrudan amaç cümlelerine yer verilmiştir. Bu amaçlar şu şekildedir (Maarif Vekâleti, 1936: 6-15):

1. “Eğitim siyasamızda temeltaşı bilimsizliği gidermektir. Kültür işinde her gün daha çok çocuk ve yurttaş okuyup yetiştirecek bir program güdülecektir.”
2. “Kuvvetli Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi ve devrimci yurttaş yetiştirmek bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır.”

3. “Cumhuriyet Halk Partisi programında ulusal eğitim için saptanan bir düstur da şudur: Fikri olduğu gibi bedeni gelişmeğe de önem vermek ve hele ırayı ulusal derin tarihimizin gösterdiği yüksek derecelere çıkarmak büyük gayedir.”

4. “Cumhuriyet Halk Partisi programında ulusal eğitim için saptanan bir düstur da şudur: Eğitim ve öğretimde güdülen usul bilgiyi, yurttaşa maddi hayatta başarı elde ettiren bir cihaz haline getirmektir.”

5. “Cumhuriyet Halk Partisi programında ulusal eğitim için saptanan ‘eğitim her türlü urasadan, yad ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu olmalıdır’ düsturuyla, eğitimin ulusal ve yurtçu olmasına önem vermiştir.”

6. “Cumhuriyet Halk Partisi programı ‘her öğretim ve eğitim kurumunda talebenin değişim kapasitesini kırmamağa, sevgenlik ve okşayıyla özen göstermekle beraber onları hayatta kusurlu olmaktan korumak için ciddi bir yasa ve düzene, içten bir ahlak anlayışına alıştırmak, önemli olduğu kanaatindeyiz’ düsturu ile okulda takip edilecek disiplinde göz önünde tutulması lazım gelen esasları saptamaktır.”

7. “Cumhuriyet Halk Partisi ulusal eğitim programının ‘partimiz vatandaşlarının, Türkün derin tarihini bilmesine üsnomal bir önem verir. Bu bilgi Türkün kapasite ve enerjisini, nefesine güven duygularını ve ulusal varlığa zarar verecek bütün akımlara karşı sarsılmaz dayanımını besleyen kutsal bir evindir’ şeklindeki düsturu ulusal tarihimize okullarımızda ne dereceye kadar önem verilmesi lazım geleceğini saptamaktır.”

8. “Cumhuriyet Halk Partisi ulusal eğitim programının ‘Türk dilinin ulusal, tükel bir dil haline gelmesi hakkındaki ciddi çalışmalara devam olunacaktır’ düsturu Atatürk’ün en büyük eserlerinden biri olan Türk dil devriminde okulun alması lazım gelen durumu tespit etmektedir.”

Bu amaç cümleleri içerisinde özellikle 7. ve 8. maddeler dikkat çekmektedir. Nitekim 7. maddede ulusal Türk tarihi bilincinin genç nesillerde gelişmesi için eğitim ortamlarında özellikle uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Bu da programda Tarih dersinin önemini vurgulaması açısından önemlidir. 8. maddede ise uzun yıllar boyunca Atatürk’ün özenle üzerinde durduğu Türk Dil Devrimi’nin öneminden bahsedilmiş, böylece Atatürkçü ve milliyetçi kültürün okullarda uygulanması gerektiği savunulmuştur.

Programda, çocuklara milli kültürü benimsetmek yönünde başka ifadeler de yer almaktadır. Nitekim programın girişinde genç nesillerin en önemli ödevi olarak “...aynı millî ülkülerle, aynı millî gayelere bağlamak için lâzım gelen bütün bilgileri, itiyatları,

alâkaları, ülküleri, hizmet arzusunu en verimli şekilde kendilerine vermesi ve telkin etmesidir.” ifadeleri yer almaktadır (Maarif Vekâleti, 1936: 6). Bu doğrultuda programda çocuğun özellikle Türk toplumunun kendisine has özelliklerini benimsemiş ve vatanına sadık bireyler olarak yetiştirilmek istendiği anlaşılmaktadır. Müfredatları bu amaçları gerçekleştirebilmek için uygun olan Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri ise programda büyük önem kazanmıştır.

Bu programda ilkokulun amaçları ile milli eğitimin amaçları birleştirildiği gibi Atatürk ilkeleri doğrultusundaki amaçların, dönemin tek partisi ve iktidardaki gücü CHP'nin hedefleriyle bir tutulduğu da görülmektedir (Kandal, 2019: 12). Nitekim programın amaçlar kısmında *“İlkokulun eğitim yolu ile Türk milletinin ortak malı haline getireceği yeni kıymetler rejimin kültür hakkındaki esas düsturlarıdır ki onlar da Cumhuriyet Halk Partisi programının ulusal eğitim kısmında saptanmıştır”* (Maarif Vekâleti, 1936: 5) denilmiş ve *“Cumhuriyet Halk Partisi programında ulusal eğitim için saptanan bir düstur da şudur...”* şeklinde bazı açıklama ifadelerine yer verilmiştir.

3.4.2. 1936 Eğitim Programında İçeriğin İncelemesi

Program içerik olarak incelendiğinde toplam 14 eğitim öğretim ilkesinin belirlendiği görülmektedir. Bunlar: *“Milli terbiye ilkesi, okulun bir topluluk (cemiyet) olarak kabul edilmesi, iş ve faaliyet ilkesi, bilimsel yaklaşım ilkesi, çocukların ilgilerinden hareket edilmesi ilkesi, seviyeye uygun bilgi verilmesi ilkesi, bireysel farklılıkların dikkate alınması ilkesi, yakın yurt ve yakın zaman ilkesi, pratik ve yararlı bilgilerin verilmesi ilkesi, ulusal ekonomi ilkesi, toplu tedris ilkesi, ahlak eğitimi ilkesi, boş zamanları iyi kullanma ilkesi, mahallilik ilkesi”* (Maarif Vekâleti, 1936: 18-36) şeklindedir. Yine programda Sosyal Bilgiler kapsamına giren derslerde milli bayramların kutlanması ile Türk tarihi ve dili, Türkiye coğrafyası ve yurt bilgisi konuları ele alınarak her fırsatta milli duyguların kuvvetlendirileceği belirtilmiştir (Keskin, 2002: 41).

3.4.3. 1936 Eğitim Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelemesi

Program, öğretme ve öğrenme süreçleri açısından değerlendirildiğinde daha önceki eğitim programlarında görüldüğü gibi ilkokulun birinci ve ikinci devre olarak

ikiye ayrıldığı, bunlardan birinci devrede 1., 2. ve 3. sınıflar bulunurken ikinci devrede 4. ve 5. sınıfların yer aldığı görülmektedir.

1936 tarihli bu programda Sosyal Bilgiler dersi kapsamına giren dersler Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri olup bu dersler programda ikinci devre dersleri olarak yer almıştır. Programda bu derslerin ders saatleri ise 1926 programında görüldüğü gibidir. Ayrıca ders isimlerinin dönemin milliyetçi görüşlerine paralel olarak güncelleştirildiği ve ders sayısının azaltılarak yapısal bir sadeliğe gidildiği dikkat çekmektedir. Nitekim 1926 eğitim programınının 1930 yılında yayımlanan baskısında 16 adet ders varken 1936 eğitim programında 12 adet ders bulunmaktadır. Programda Tarih ve Coğrafya dersleri 4. ve 5. sınıfta haftada 2 ders saati, Yurt Bilgisi dersi ise 4. sınıfta haftada 2, 5. sınıfta ise haftada 1 ders saati olarak okutulmuştur (Maarif Vekâleti, 1936: 35).

Tablo-4: 1936 İlkokul Müfredat Programı Ders Çizelgesi

Dersler	I. Devre			II. Devre	
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	3	3
Aile Bilgisi	-	-	-	2	2
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Hesap-Hendese	4	4	4	4	5
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Jimnastik	2	2	2	1	1
Toplam	26	26	26	26	26

(Maarif Vekâleti, 1936: 35)

3.4.4. Tarih Dersinin İncelenmesi

1936 tarihli ilkökul eğitim programında Tarih dersi amaçları açısından ele alındığında, bu dersin programında öncelikle öğrencide Türk tarih şuuru ve bilincinin kazandırılmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda Tarih dersi için verilen amaçlar kısmında “*Türk çocuklarına Türk inkılâbının manasını, şümülünü ve tarihi önemini kavratmak*”, “*Türk Irkının Orta Asya’da kültürü nasıl kurduğunu, dünyanın*

dört bucağına bu kültür ve dilini nasıl yaydığını çocuklara kavratarak Türk milletinin dünya tarihinde yaptığı büyük rolü belirtmek, onlara millî benliklerini hissettirmek”, “Türk milletinin dünya tarihinde yaptığı büyük rolü belirterek onlara milli benliklerini hissettirmektir.” (Maarif Vekâleti, 1936: 77) şeklindeki ifadeler yer verilmiştir. Bu amaç ifadelerinden hareketle programda Tarih derslerinin büyük oranda “*Türk Tarih Tezi*” doğrultusunda milliyetçi bir bakış açısıyla ele alındığı da savunulabilir.

Programda Tarih dersi programı içerik olarak ele alındığında bu dersin konu başlıklarında bir değişiklik yapılmadan 1930 programında olduğu şekliyle kaldığı görülmektedir. Programda amaçlar bölümünden sonra direktifler bölümüne geçilmiş, bu bölümde Tarih ders programının içerik ve öğretme ve öğrenme süreçlerine yönelik olarak “*Tarih derslerinde Türk Tarih Tezine uyulması, esasın Türk tarihi olduğu, başka milletlerin tarihine ait bölümlerin Türk tarihi ile alakası nispetinde işlenmesi ve öğretmenin Türk ırkının tarihte yaptığı büyük rolü yüceltmesi gerektiği*” ifadelerine yer verilmiştir (Maarif Vekâleti, 1936: 78). Böylece yine Türk Tarih Tezi doğrultusunda milli şuur barındıran bir tarih dersi içeriği belirlenmiş, dersin eğitim öğretim sürecinde de Türk Tarih Tezinin özenle uygulanması gerektiği doğrudan öğretmenlerden istenmiştir.

3.4.5. Coğrafya Dersinin İncelenmesi

Programda, Coğrafya dersi için belirlenen hedefler incelendiğinde Tarih dersi için güdülen milli bilinç değerinin Coğrafya dersi için de geçerli olduğu görülmektedir. Amaçlar içerisinde yer alan “*Çocuklara memleketimizi ve yurttaşları tanıtmak ve sevdirmek*” (Maarif Vekâleti, 1936: 92) ifadesi ile direktifler bölümü içerisinde yer alan “*Coğrafya öğretiminde başlıca hedef, çocuklarda vatan sevgisini artırmak ve vatana ait bilgilerini genişletmek olduğuna göre dersler hep vatan coğrafyası etrafında genişletilecektir. Diğer ülkelere ait coğrafya bilgilerinin ise ülkemiz ile olan ilişkileri nispetinde ele alınacaktır*” (Maarif Vekâleti, 1936: 93) ifadeleri bunu açıkça göstermektedir.

Dersin programı içerik olarak incelendiğinde 4. sınıf Coğrafya dersi konularının 7 ana başlık halinde verildiği görülmektedir. Bunlar “Plan ve Harita Bilgisi, Yakın Çevrenin ve Yaşanılan Şehrin Coğrafyası, Türkiye’nin Doğal Bölgeler Açısından İncelenmesi ve Diğer Devletler Arasındaki Yeri, Kıtalar, Yeryüzündeki Sıcak, Soğuk ve

Ilıman Bölgeler ve Türkiye'nin Dünya Üzerindeki Konumu, Bulunulan Yerden Güneşin Yıl İçindeki Seyrinin İncelenmesi, Gece ve Gündüzün Güneşin Seyriyle İlişkisi" şeklinde belirtilmiştir (Maarif Vekâleti, 1936: 95). Bu konu başlıkları incelendiğinde derste özellikle temel coğrafya bilgileri ve Türkiye'nin coğrafi özelliklerinin ele alındığı söylenebilir.

Programda 5. sınıf konu başlıkları ise "Enlem ve Boylam Daireleri, Türkiye'nin Enlem ve Boylam Dairelerine Göre Dünya Üzerindeki Konumu, Türkiye'nin Komşuları, Avrupa ve Avrupa'da Türkiye ile İlişkisi Olan Ülkeler, Asya, Afrika ve Afrika'da Türkiye ile İlişkisi Olan Ülkeler, Mısır Devleti ile İlgili Bilgiler, Amerika ve Amerika'da Türkiye İle İlişkisi Olan Ülkeler Üzerine Genel Bilgiler, Okyanusya Üzerine Genel Bilgiler, Dünya Hakkında Genel Bilgi (ticaret yolları, nüfus vb.), Dünya'nın Hareketleri (kendi etrafında ve güneş etrafında) ve Bunların Sonuçları, Türkiye Hakkında Genel Bilgiler (hayvanlar, bitkiler, ticaret yolları vb.), Yeryüzünde Türkler" şeklinde verilmiştir (Maarif Vekâleti, 1936: 96).

Programdaki konu başlıkları incelendiğinde dersin içeriğinin genel coğrafya bilgileri ile dünya ülkelerinin Türkiye ile olan ilişkilerine dayandığı görülmektedir. Konular içerisine Amerika kıtası ve Amerika Birleşik Devletlerinin yer alması da dikkat çekmektedir. Nitekim bu durum ABD'nin o dönemde küresel boyutta artan etkinliğine bağlanabilir. İkinci bir husus ise konu başlıkları içerisinde "*Yeryüzünde Türkler*" şeklinde bir değişikliğe gidilmiş olmasıdır. Bu konu başlığı 1926 programında "*Dünyadaki Türkler ve Müslümanlar*" şeklinde verilmiştir.

3.4.6. Yurt Bilgisi Dersinin İncelenmesi

Programda Yurt Bilgisi dersinin amaçları şu şekilde yer almaktadır (Maarif Vekâleti, 1936: 104):

1. "Millet mefhumunu ve Türk milletinin karakterini, ululuğunu, kudretini çocuklara kavratmak, Türk milletini sevdirmek, saydırmak, Türk askerini ve Türk ordusunu sevdirmek, saydırmak, bizim için askerliğin önemini kavratmak."

2. "Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin mahiyetini, Türkiye'de nasıl kurulduğunu, bu rejimin başka rejimlere üstünlüğünü, Türkiye'nin hayatı ve istikbali için ne kadar önemli ve zaruri bulunduğunu talebeye kavratmak ve onları Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakâr birer yurttaş olarak yetiştirmek."

3. “Türk inkılâbının manasını, muhtelif cephelerin önemini, Türkiye’nin saadet ve refahına yaptığı ve memleketin istikbaline yapacağı tesiri talebeye kavratmak, onları Atatürk inkılâbının fedakâr birer unsuru olarak yetiştirmek.”

4. “Türkiye’de devlet teşkilatını çocuklara, onların seviyelerine göre anlatmak ve öğretmek.”

5. “Kanun mefhumunu talebeye kavratmak, kanuna ve devlet otoritelerine itaat duygusunu ve itiyadını vermek, talebeye vazife ve hak mefhumlarını kavratmak ve Türk vatandaşlarının vazifelerini ve haklarını ve bu vazifelerle hakların önemini kendilerine telkin etmek.”

6. “Millet ve yurt işlerine karşı, talebede son derecede alaka uyandırmak, millet ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutmayı, millet ve yurda karşı canla, başla hizmet etmeği kendilerine itiyat ve ülkü haline getirmek.”

Bu amaç ifadelerinden hareketle 1936 eğitim programında Yurt Bilgisi dersinin her şeyden önce milli bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Ayrıca bu ders ile öğrencilere Cumhuriyet rejimi ile Atatürk ilkeleri ve devrimlerinin kıymet ve üstünlüğünü benimsetmek istenilmiştir. Devletin yönetim şekli ve teşkilatlanması, kanunlar, haklar ve sorumlulukların ayrıntıları ise, verilmek istenen diğer hedefler arasında yer almıştır. Bu doğrultuda 1936 tarihli eğitim programında yer alan Yurt Bilgisi dersinin genel olarak 1924, 1926 ve 1930 yıllarındaki programlardaki Yurt Bilgisi dersleri ile büyük bir benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Programda dersin içeriklerine, ayrıca öğretme-öğrenme süreçleri ile ölçme-değerlendirme özelliklerine yer verilmemiş, ancak programın sonunda “*Bu dersin maddeleri, Bakanlıkça kabul edilen Yurt Bilgisi kitabının içindedir.*” denilerek programın amaçları haricindeki diğer temel öğelerinin programda yer almadığı belirtilmiştir.

3.5. 1938 Ortaokul Eğitim Programı

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren her kademedeki eğitim müfredatlarında pek çok yenilik çalışması yapıldığı söylenilebilir. Sönmez (1998: 17) de bu görüşe katılmış olup, Cumhuriyetin ilk yıllarında 1924, 1927, 1930, 1931 ortaokullar için de eğitim programlarının hazırlandığını belirtmiştir (Sönmez, 1998: 17). Ancak belirtilen bu programlara ulaşamadığı için çalışma kapsamına alınamamıştır.

1938 yılı itibarıyla yayınlanan ortaokul eğitim programları ise çalışmaya dahil edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığınca 1935 yılında yeni bir ortaokul eğitim programı hazırlaması için oluşturulan komisyon tarafından başlatılan çalışmalar neticesinde ortaokulda yer alan her ders için bir program kılavuzu hazırlanmıştır. Bu kılavuzlar 1935-1936 eğitim öğretim döneminde, deneme süreci kapsamında şehir merkezlerinde belirlenen bazı ortaokullarda uygulandıktan sonra eğitimcilerden gelen dönütlerden de yararlanılarak birtakım değişiklikler eşliğinde 1938 yılında yürürlüğe konulmuştur (Yalçın, 2016: 48).

Atatürk sonrası dönem olarak niteleyebileceğimiz bu dönemde II. Dünya Savaşı'nın etkilerine paralel olarak ülkedeki pek çok alanda durağanlık yaşanmıştır. Ancak eğitim anlamında bu durumun geçerli olduğu savunulamaz. Nitekim bu dönemde Atatürk'ün önderliğinde oluşturulan Türk Tarih Tezi kapsamındaki milliyetçi eğitim politikası nispeten terkedilerek Antik Yunan, Roma ve Bizans kültürü etkisinde “*Anadoluculuk*” adı altında yeni bir eğitim politikası oluşturulmuştur (Durgun, 2015: 13; Köken, 2002: 228). Bu döneme hâkim olan temel görüş “*Hümanizm*” olup bu görüşün Türk eğitim sistemindeki karşılığına “*Türk Hümanizması*” da denilmektedir. Bu görüş ile Türklerin etnik kökenleri yerine Anadolu kültürünün gerçek kaynağını eski Yunan ve Latin uygarlığında gören bir tarih anlayışı benimsenmiştir (Copeaux, 2006: 80; Yıldırım, 2014: 190).

Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Âli Yücel öncülüğünde gelişen Türk Hümanizması, Türkiye’de, 1938 yılından itibaren uzun yıllar devletin resmi eğitim politikası olarak kabul edilmiş olup “*eski Yunan ve Roma Medeniyetine inmek*” şeklinde tarif edilmiştir (Kaynardağ, 2002: 142). Bu dönemde benimsenen Türk Hümanizması ile Atatürk döneminde başlatılan Orta Asya kökenli milli tarih ve milli kültür çalışmaları son bulmuş, böylece Yunan-Latin kaynaklarına yönelme başlamıştır (Durgun, 2015: 13; Şimşek ve Yazıcı, 2013: 17).

1949 yılına kadar yürürlükte kalan bu programda Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleridir (Keskin, 2002: 71). Programda milli eğitimin temel hedeflerine, derslerin özel hedeflerine, ilkelere ve ayrıca ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağına dair bilgilere yer verilmemiş, sadece dersler ve içerikleri belirtilmiştir.

3.5.1. 1938 Ortaokul Programında Tarih Dersinin İncelenmesi

Programda Sosyal Bilgiler grubu derslerin içeriği incelendiğinde Tarih dersi içeriğinin çok geniş bir kapsamda ele alındığı görülmektedir. Bu dönemde Tarih dersi ortaokul birinci sınıfta “*Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar*” ve ortaokul ikinci sınıfta “*Orta Zamanlar*” adı altında okutulmuştur. Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar dersinde Çin, Mısır, Hint, Ege, Anadolu, Antik Roma gibi pek çok medeniyet hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir (Maarif Vekâleti, 1938: 24).

Orta ikinci sınıfta Tarih dersi “*Orta Zamanlar*” adı altında verilmiş olup bu derste Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletleri ve Bizans’a ek olarak İslam Tarihi ve Osmanlı Devleti gibi konular yer almıştır. Bu noktada Atatürk dönemindeki Tarih derslerinde etkisinin azaldığını gördüğümüz İslam tarihi ve Osmanlı tarihi ile ilk kez Türk müfredatlarında görülen Bizans Tarihi dikkat çekmektedir. Ayrıca programda “*Orta Zamanlarda Anadolu Türk Devletleri*” ana konu başlığının altında “*Selçukların Anadolu’yu istilas*” şeklinde bir alt konu başlığının yer alması bu dönemde değişen eğitim anlayışını açıkça göstermektedir (Maarif Vekâleti, 1938: 33).

Ortaokul III. sınıfta ise Tarih dersi “*Yeni ve Yakın Zamanlar*” ve “*Türkiye Cumhuriyeti*” şeklinde iki başlık halinde verilmiş, bu derslerden ilkinde yakın tarihte meydana gelen bölgesel ve evrensel konular ele alınmış, ikincisinde özellikle Atatürk inkılapları ve ilkeleri işlenmiştir (Maarif Vekâleti, 1938: 34).

3.5.2. 1938 Ortaokul Programında Coğrafya Dersinin İncelenmesi

1938 Ortaokul programında Coğrafya dersi, “*Umumi Coğrafya Esasları*” ve “*Kıtalar Coğrafyası*” adları ile iki ayrı başlık halinde verilmiştir. Umumi Coğrafya Esasları dersinde temel coğrafi bilgiler ile ilgili konular yer alırken Kıtalar Coğrafyası dersinde kıtaların coğrafi özellikleri, kıtalarda yer alan ülkeler vb. konulara yer verilmiştir (Keskin, 2002: 243).

3.5.3. 1938 Ortaokul Programında Yurt Bilgisi Dersinin İncelenmesi

1938 ortaokul eğitim programına göre birinci sınıfta Yurt Bilgisi dersi bulunmamaktadır. Ortaokul 2. ve 3. sınıflarda ise bu ders haftada 2’şer ders saati olarak

okutulmuştur. Tarih ve Coğrafya derslerinin aksine programda yer yer Yurt Bilgisi dersinin amaç ve açıklamalarına yer verildiği görülmektedir. Nitekim “*Millet olgusu ve milletin sahip olduğu kültürel ve manevi değerler, vatandaşların devlete olan katkısı, vatandaşların hak ve vazifelerini etkin bir şekilde kullanabilmeleri...*” şeklindeki ifadeler, dersin bireylere hak ve sorumlulukları temelinde milli bir bilinç kazanmalarını sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir (Maarif Vekâleti, 1938: 35). Yine dersin içeriklerine yönelik olarak verilen “*Yurt bilgisi dersinin konuları, millet, devlet, hükümet teşkilatı, demokrasi, ilk hak ve ilk vazife, hürriyet, Mebusun intihabının kanunen sureti cereyanı...*” (Maarif Vekâleti, 1938: 55-57) şeklindeki açıklama cümlesi incelendiğinde dersin programında hem milli hem de demokrasi, hak, özgürlük gibi evrensel değerlere önem verildiği anlaşılmaktadır.

1938 ortaokul eğitim programında Sosyal Bilgiler grubu dersler öğretme ve öğrenme süreçleri açısından ele alındığında Tarih ve Coğrafya derslerinin ortaokulun her sınıfında haftada 2 ders saati, Yurt Bilgisi dersinin ise ortaokul 2. ve 3. sınıfta haftada 2 ders saati olarak okutulduğu görülmektedir (Cicioğlu, 1985: 182-183).

Tablo-5: 1938 Ortaokul Müfredat Programı Haftalık Ders Çizelgesi

Dersler	II. Kademe					
	1.Sınıf (6)		2.Sınıf (7)		3. Sınıf (8)	
	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız
Türkçe	5	5	4	4	4	4
Tarih	2	2	2	2	2	2
Coğrafya	2	2	2	2	2	2
Yurt Bilgisi	-	-	2	2	2	2
Matematik	5	5	4	4	4	4
Fizik	-	-	3	3	3	3
Kimya	-	-	-	-	2	2
Tabiat Bilgisi ve Sağlık Bilgisi	3	3	3	3	2	2
Yabancı Dil	5	5	4	4	3	3
El Yazısı	2	2	-	-	-	-
Resim	1	1	1	1	1	1
Jimnastik	1	1	1	1	1	1
Musiki	1	1	1	1	1	1
Askerlik Dersleri	-	-	2	1	2	1
Biçki-Dikiş	-	2	-	-	-	-
Ev İdaresi	-	-	-	1	-	-
Çocuk Bakımı	-	-	-	-	-	1
Toplam	27	29	29	29	29	29

(Maarif Vekâleti, 1938: 3)

3.6. 1948 Eğitim Programı

1948 eğitim programına değinmeden önce Atatürk'ün ölümünden 1948'de yeni Sosyal Bilgiler grubu ders eğitim programı uygulamaya konulana kadar geçen sürede ülkede eğitim alanında meydana gelen gelişmeler ve bu konuda alınan kararlardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Bu doğrultuda ilk defa 17-29 Temmuz 1939 tarihinde dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel başkanlığında “*Türk Milli Eğitimi ve Okul Sisteminin İncelenmesi*” konu başlığıyla I. Maarif Şûrası düzenlenmiştir. Şûrada Sosyal Bilgiler grubu dersleri için alınan en önemli kararlara bakıldığında “*Köy Mektepleri Müfredat Programı Projesi*” hayata geçirilmiş, bu kapsamda “*Köylerde ilköğretimin verimini artırmak için üç sınıflı ve tek öğretmenli köy okulları beş sınıflı okullar haline getirilmelidir. Bu bakımdan Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri 4. ve 5. sınıflarda 2’şer saat okutulacaktır.*” şeklinde bir karara varıldığı görülmektedir (MEB, 1948: 132). Bu noktada Tarih ve Coğrafya ders saatleri için bir değişiklik söz konusu olmazken 1936 ilkokul programında 4. sınıfta haftada 2, 5. sınıfta ise haftada 1 ders saati şeklinde okutulan Yurt Bilgisi dersinin 5. sınıfta da haftada 2 ders saatine yükseltilmesi öngörülmüştür. Ayrıca şehirdeki ilkokullar için 1936 ilkokul programının uygulanmaya devam edildiği görülmektedir.

İkinci Milli Eğitim Şûrası ise, yine dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel önderliğinde 15–21 Şubat 1943 tarihinde “*Okullarda Ahlak Eğitimi Geliştirilmesi, Anadili Çalışmaları, Tarih Öğretiminin Metot ve Vasıtalar Yönünden İncelenmesi*” gündem başlığı altında toplanmıştır. Şûrada, okullarda Türk dilinin korunmasına özen gösterilmesi, ahlak eğitimi noktasında Türk toplumunun ahlak ilkelerine dikkat edilmesi (Akınar ve Kaymakçı, 2012: 4; Mızrak, 2010: 29) gibi kararlar alınmış ayrıca Türklük eğitiminde Tarih öğretiminin yöntem ve araçlar yönünden incelenmesi kararlaştırılmıştır (Cicioğlu, 1985: 141). Devam eden süreçte ise köy ve şehir ilkokullarında birbirinden farklı programlar uygulanmasının fırsat eşitliğine zarar verdiği düşünülerek köy ve şehir ilkokullarının programlarının birleştirilmesine karar verilmiştir (Keskin, 2002: 42). Bu şartlar altında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerekli çalışmalara başlanılmış ve 1948 İlkokul Programı hazırlanmıştır. Hazırlanan program 1948–1949 eğitim öğretim döneminden itibaren hayata geçirilerek yaklaşık 15 yıl süreyle uygulanmıştır. Bu yönü ile 1948 eğitim programı Cumhuriyet tarihimizin en uzun süre yürürlükte kalan eğitim programı olmuştur.

3.6.1. 1948 Eğitim Programında Amaçların İncelenmesi

Bu programda Milli Eğitimin amaçları:

1. Toplumsal Bakımdan,
2. Kişisel Bakımdan
3. İnsanlık Münasebetleri Bakımından

4. Ekonomik Hayat Bakımından (MEB, 1948: 2) şeklinde 4 ana başlık halinde ele alınmıştır. Bu başlıklar altında verilen amaçlar oldukça üst düzey hedefler içermekte olup büyük bölümü ilkokul için ulaşılamayacak seviyededir. Nitekim programda bu doğrultuda amaçların hemen altında *“Bu amaçlardaki esaslardan bazılarının gerçekleştirilmesi işi ilkokuldan daha ileri eğitim kurumlarının alanına girmekle beraber ilkokulda öğrenciler hemen hemen bütün amaçların elde edilmesine yarayacak küçük tecrübeleri yaşamak fırsatını bulacaklardır”* ifadelerine yer verilmiştir. Yine amaçlar içerisinde *“toplumsal hayat”* başlığı altında ilk amaç cümlesi *“Türk milletinin bir evladı olmanın şerefini duyar ve sorumluluğunu kavrar”* şeklindedir (MEB, 1948: 2).

Bu ifadelerden hareketle 1948 programının Atatürk dönemine benzer şekilde milliyetçi bir bakış açısı ile hazırlandığı anlaşılmaktadır. Buradaki temel amaç Türk milli kültürünü öğrenciye yansıtmaktır (Yalçın, 2016: 42). Zaten 1948 programında ilkokulun, çocuklara milli kültürü aşlamakla yükümlü olduğu da belirtilmiştir (Sönmez, 1998: 9). Programda uzun yıllar boyunca eğitim programlarında görülen Yurt Bilgisi dersinin adının *“Yurttaşlık Bilgisi”* şeklinde değiştirildiği de görülmektedir (MEB, 1948: 24).

3.6.2. 1948 Eğitim Programında İçeriğin İncelenmesi

Program, içerik olarak ele alındığında müfredatı ilk defa giren *“ünite”* kavramıyla konu sayısının azaltıldığı görülmektedir. Ayrıca büyük bölümü 1936 ilkokul programına benzeyen ilkelere yer verilmiştir. Bunlar: *“Milli terbiye ilkesi, okulun bir topluluk (cemiyet) olarak kabul edilmesi, iş ve faaliyet ilkesi, bilimsel yaklaşım ilkesi, çocukların ilgilerinden hareket edilmesi ilkesi, seviyeye uygun bilgi verilmesi ilkesi, bireysel farklılıkların dikkate alınması ilkesi, okulda uygun çevre yaratılma ilkesi, yakın yurt ve yakın zaman ilkesi, pratik ve yararlı bilgilerin verilmesi ilkesi, ulusal ekonomi*

ilkesi, toplu tedris ilkesi, ahlak eğitimi ilkesi, boş zamanları iyi kullanma ilkesi, okul aile iş birliği ilkesi, mahallilik ilkesi” şeklindedir.

1948 Müfredat programında, çocukların yaş düzeyleri, ilgi ve becerileri dikkate alınarak ünite konuları her sınıfta ayrı ayrı verilmiştir (Varış, 1994: 194). Programda Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin her birinin hedefleri tek disiplin anlayışı doğrultusunda birbirlerinden ayrı olarak belirtilmiştir. 1948 eğitim programının Türk Dil Devrimine uygun olarak açık ve sade bir dille yazılmış olması ve bu doğrultuda daha önce yazılmış programlarda yer alan bazı yabancı kökenli kelimelerin Türkçeleştirilmiş olması da dikkat çekmektedir (Akpınar ve Kaymakçı, 2012: 4). Bu yönüyle 1948 programı Türkiye’de bu tarihten sonra hayata geçecek olan eğitim programları için de bir zemin oluşturmuştur.

3.6.3. 1948 Eğitim Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

1948 ilkökul eğitim programı öğretme ve öğrenme süreçleri bakımından değerlendirildiğinde okulda uygun çevre yaratılma ilkesi altında *“ilkokul öğrencilerine kazandırılacak bilgi ve becerilerin sağlam ve köklü olması için çocuklara çalışma yerleri hazırlanmalı, buraları çalışma araçlarıyla donatılmalıdır”* denilerek derslerin çalışma ortamlarının iyileştirilmesine dönük ifadeler yer verilmiştir. Ayrıca haftalık ders programında Sosyal Bilgiler grubuna giren Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin ilkökulun ikinci devresi olan 4. ve 5. sınıflarda yer aldığı görülmektedir. Bu sınıflarda Tarih ve Coğrafya derslerine haftada 2’şer ders saati, Yurttaşlık Bilgisi dersine ise 4. sınıflarda haftada 2, 5. sınıflarda ise haftada 1 ders saati olarak yer verilmiştir (MEB, 1948: 24). Programda ölçme ve değerlendirme hakkında bilgi ise verilmemiştir.

Tablo–6: 1948 İlkokul Müfredat Programı’nda Sosyal Bilgiler Grubu Derslerin Haftalık Ders Çizelgesi

Dersler	I. Devre			II. Devre	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurttaşlık Bilgisi	-	-	-	2	1

(MEB, 1948: 24)

3.6.4. 1948 Eğitim Programında Tarih Dersinin İncelenmesi

1948 tarihli eğitim programında Tarih dersinin konuları genel olarak değerlendirildiğinde bu ders ile öğrencilerde Cumhuriyet yönetim sisteminin, Atatürk inkılaplarının, Türk kültürünün ve tarihinin öğrencilere benimsetilmek istendiği görülmektedir. Bu doğrultuda programda “Çocuklara, şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlâtları olduklarını duyurarak, Türk ulusunun geleceğine olan güvenlerini artırmak. Onları Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmek” (MEB, 1948: 124) şeklindeki amaç ifadelerine yer verilmesi bu düşünceyi güçlü bir şekilde desteklemektedir. Bu şekilde programda öğrencilere inkılâpların ve Cumhuriyet rejiminin kavratılması, Türk kültürü ve tarihinin öğretilmeye çalışıldığı görülmektedir. Böylece devletin resmi eğitim ideolojisi diyebileceğimiz Türk Tarih Tezi 1936 eğitim programına benzer şekilde 1948 Tarih dersi eğitim programına da yansımıştır.

Sosyal Bilgiler grubu dersler içerisinde çok önemli bir konumda bulunan Tarih dersi programının bu dönemdeki başlangıcında ilk insanların nasıl ortaya çıktığı, bu insanların yaşam şekilleri ve devamında kurulan ilk medeniyetler ele alınmıştır. Devamında öğrencilerde milli tarih şuuru geliştirmek amacıyla Türk tarihi konularına (İlk Türk devletleri, Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu dahil) yer verilmiştir (MEB, 1948: 120). Bunlarla birlikte programda İslamiyet’in doğuşuna da değinildiği görülmektedir (Yıldız, 2008: 81). Bu noktada 1948 eğitim programının Atatürk dönemi eğitim programlarındaki Tarih anlayışından nispeten ayrıldığı ve farklı bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Nitekim Atatürk dönemi Tarih dersi eğitim programlarında daha çok İslam tarihinin etkisinden uzak bir Türk tarihi ve kültürü işlenirken (Çapa, 2002: 16), 1948 Tarih eğitim müfredatında Selçuklu, Osmanlı ve İslam tarihine önceki dönemlere göre daha fazla yer verilerek nispeten bu anlayıştan uzaklaşıldığı savunulabilir.

1948 programının 1936 programından farklılıkları bu kadarla sınırlı değildir. Örneğin 1936 programında Tarih derslerinin Türk Tarih Tezine dayandırılması istenirken 1948 programında böyle bir açıklamaya yer verilmemiştir. Yine 1936 programın direktifler bölümünde yer alan “Öğretmen, Türk ırkının bilhassa tarihte yaptığı büyük rolü tebarüz ettirecektir” ifadesi 1948 programında “öğretmen, Türklerin tarihte oynadıkları büyük rolü belirtecektir” şeklinde yer almıştır (MEB, 1948: 30). Her

iki ifadede aynı şey anlatılmak istenmiştir ancak 1948 programında özellikle ırk kavramına yer verilmemiştir.

Programda Tarih dersi içerik olarak değerlendirildiğinde dersin konularının sistematik bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Nitekim 4. sınıfta verilen Tarih dersi konu başlıkları “İlk İnsanların Yaşayışı, Türklerin Anayurdu, Sümerler, Etiler, Yunanlılar, Romalılar, Anayurtta Kalan Türkler, Müslümanlığın Doğuşu, Müslümanlığın Orta Asya Türkleri Arasında Yayılışı, Müslüman Türk Devletleri ve Büyük Selçuklu Devleti” şeklindedir. 5. sınıf Tarih dersi konu başlıkları ise “Anadolu Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti, İstanbul’un Fethi, Osmanlıların Yükselişi, Duraklama ve Gerileme Devirleri, Osmanlı-Türk Uygarlığı, Avrupa’da Önemli Değişiklikler, Osmanlı Devleti’nde Islahatlar, Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri, Kurtuluş Savaşı, Türk Devrimi, İkinci Dünya Savaşı” şeklinde verilmiştir (MEB, 1948: 34-38).

Konu başlıkları incelendiğinde yukarıda da bahsedildiği üzere İslamiyet etkisi programda açıkça görülmekle birlikte 4.sınıfta Yunan ve Romalılar hakkında verilen bilgiler Atatürk’ün ölümünün ardından başlayan Helenizm etkisinin Tarih dersinde devam ettiğini göstermektedir.

3.6.5. 1948 Eğitim Programında Coğrafya Dersinin İncelenmesi

1948 İlkokul programına göre Coğrafya dersinin amaçları arasında; “Öğrencilere harita fikri vermek, onları haritadan anlar ve faydalanır bir hale getirmek”, “Çocuklara yurdumuzu ve yurttaşlarımızı tanıtmak ve sevdirmek”, “İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek öğrencileri yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer öge haline getirmek”, “Öğrencilerin dünya ve güneş sistemi hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak”, “Türkiye ile en çok ilişkide olan ülkelerle dünya üzerindeki başka memleket ve ulusları çocuklara tanıtmak” (MEB, 1948: 135-136), şeklinde pek çok ifadeye yer verilmiştir. Programın amaçları arasında özellikle “Çocuklara yurdumuzu ve yurttaşlarımızı sevdirmek, insanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek öğrencileri yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer öge haline getirmek.” şeklinde verilen ifadelerin ise

milli değerler taşıması bakımından çocuklarda yurt sevgisi ve bilgisini artırmaya yönelik olduğu savunulabilir.

1948 ilkokul programında Coğrafya dersi için amaçlardan başka içerik olarak da açıklamalara ve her sınıf için ayrı ayrı ders konularına da yer verilmiştir. Açıklamalar bazı farklılıklar taşımasında rağmen 1936 programı içerisindeki direktifler ile genel olarak aynıdır. Bu farklılıklar incelendiğinde 1936 programında “vatan” kavramı kullanılırken 1948 programında bu kavramın yerine “yurt” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca 1948 Coğrafya programında yer alan “*Türkiye’nin coğrafya bölümleri incelenirken her bölgenin varsa turistik değeri ve turizmin yurt tanınmasında ve ekonomisindeki önemi belirtilmelidir*” şeklindeki ifade 1936 programında yer almamaktadır (MEB, 1948: 140-142). Turizmin Türkiye gündeminde etkinliğinin arttığı bu dönemde Coğrafya eğitimine de kısa süre içinde yansıtıldığı görülmektedir.

Coğrafya dersinin 4. sınıftaki konu başlıkları: İlk devrede (1., 2. ve 3. sınıf) “Gerçekleştirilen Coğrafi Gözlemlerinin Geliştirilmesi, Plan ve Harita Öğreniminin Geliştirilmesi, Yakın Yurt (köy, bucak, ilçe, il) Coğrafyası, Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri, Türkiye Coğrafyasının Genel Özellikleri, Türkiye’nin Komşuları ve Dünyaya Toplu Bakış” şeklindedir (MEB, 1948: 144-145). Görüldüğü üzere 4. sınıf konuları genel olarak Türkiye Coğrafyası konularını ihtiva etmektedir. Ayrıca yakından uzağa öğretim ilkesinin de uygulanmış olduğu açıktır. Bu yüzden öğrencilere öncelikle yerel düzeyde coğrafi bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

5. sınıftaki konu başlıkları ise şöyledir: “Dünyanın Biçimi ve Hareketlerinden Doğan Olaylar, Gece ve Gündüzün Oluşumu, Mevsimler ve Yıllar, Yanardağlar, Deprem ve Sebepleri, Depremden Korunma Çareleri ve Türkiye’de Deprem Bölgeleri, Avrupa, Asya, Afrika, Amerika, Okyanusya ve Avustralya, Dünya’ya Toplu Bakış, Dünya’nın Nüfusça Kalabalık Yerleri, Deniz ve Karayolları, Türkiye Coğrafyasının Ana Çizgileri (Türkiye’nin ticari ilişkisi olan ülkelerle münasebeti), Yeryüzünde Türkler” (MEB, 1948: 145-146). Bu sınıf seviyesindeki konu başlıkları incelendiğinde ise temel coğrafya bilgilerinin verilmesinin ardından genel olarak ülkeler Coğrafyası ve Türkiye Coğrafyası ile ilgili konuların ele alındığı görülmektedir. Ayrıca 1936 ilkokul programında olduğu gibi “*Yeryüzünde Türkler*” şeklinde konu başlığının bulunması bu başlığın milli değer taşıması açısından dikkat çekmektedir.

3.6.6. 1948 Eğitim Programında Yurttaşlık Bilgisi Dersinin İncelenmesi

1948 tarihli Yurttaşlık Bilgisi dersi programında, Türk inkılabı çeşitli yönlerden ele alınarak, Cumhuriyet yönetim şeklinin üstünlüğü, iyi bir yurttaşın sahip olması gereken vasıflar ve sorumluluklar gibi konuların işlendiği görülmektedir. Böylece mevcut rejimin üstünlüğünün pekiştirilmeye çalışıldığı savunulabilir (Yıldız, 2008: 47-48). Nitekim dersin programında yer alan “*Öğrencileri cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, lâik ve devrimci birer yurttaş olarak yetiştirmek için ilk adımı atmak*” şeklindeki amaç ifadeleri bu görüşü desteklemektedir (MEB, 1948: 142).

Programda bu doğrultuda yer alan diğer amaçlar arasında ise “*Türk devriminin anlamını, önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı katkıyı öğrenciye kavratmak, onları Atatürk inkılabının değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır fedakâr birer Türk evladı olarak yetiştirmek, Türkiye'de devlet teşkilatını çocuklara onların seviyelerine göre kavratmak, kanun kavramını öğrenciye benimsetmek, kanuna ve devlet otoritelerine itaat duygusunu öğretmek*” ifadeleri yer almaktadır (MEB, 1948: 143). Ayrıca bu ifadelerden hareketle milli değerlere önem verildiği de anlaşılmaktadır. Nitekim 1948 tarihli Yurttaşlık Bilgisi eğitim programında bu yönde pek çok amaç cümlesi yer almıştır. “*Topluluk halinde yaşamamanın bir zorunluluk olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini öğrencilere kavratmak, onların Türk milletine, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı hissettikleri sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirmektir.*” şeklindeki amaç ifadeleri buna örnek gösterilebilir (MEB, 1948: 147).

Programda yer alan tüm bu amaç cümlelerinden hareketle 1948 eğitim programında, Tarih ve Coğrafya derslerine benzer şekilde Yurttaşlık Bilgisi dersinde ulus ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın bir ilgi uyandırmanın ana hedef olduğu savunulabilir. Ayrıca bu dersin, ulusa ve yurda karşı canla başla hizmet eden bireyler yetiştirmeyi ve tüm bunları onlarda alışkanlık ve ülkü haline getirmeyi amaçladığı söylenebilir. Türk milletinin faziletlerini ortaya çıkarmak ve öğrencilere bunları benimsetmenin istendiği anlaşılan bu amaç cümleleri Atatürk döneminde savunulan Türk Tarih Tezi ile de örtüşmektedir.

Programda, öğretmenlere yönelik direktifler içerisinde yer alan “*Yurttaşlık bilgisi dersi daima başka derslerle ilgisi göz önünde bulundurulacaktır. Örneğin cumhuriyet rejiminin başka rejimlere üstünlüğünü, Türk devriminin ayrı ayrı cephelerini öğrencilere kavratmak için tarihten alınmış örneklerden faydalanılmalıdır*”

şeklindeki ifadeler ile Yurttaşlık Bilgisi dersinin özellikle Tarih dersi ile olan yakınlığı belirtilmiştir (MEB, 1948: 151). Dersin programında “*Büyük Türk devriminin çeşitli cephelerini öğrencilere açıklamakla beraber onlara Türk devriminin çeşitli cephelerinin ne kadar önemli olduğunu ve Türk ulusunun devrimin muhtelif cephelerde yaptığı her hamle ile nasıl kurtulduğumuzu çocuklara kavratmaktır*” (MEB, 1948: 144) şeklinde verilen amaç ifadeleri ile ise Yurttaşlık Bilgisi dersinin özellikle Atatürkçü değerler barındırdığı anlaşılmaktadır.

1948 Yurttaşlık Bilgisi programında bazı yenilikler de bulunmaktadır. Nitekim 1936 Yurt Bilgisi programında yer alan *millet* kavramı yerini bu programda *ulus* kavramına bırakmıştır. Yine *Türk İnkılabı* kavramı yerine *Türk Devrimi* ibaresi kullanılmıştır. 1948 programında direktifler bölümü içerisinde yer alan “*öğretmen, Yurttaşlık Bilgisi konularını işlerken öğrencilere Türk ahlakının ilkelerini olaylardan hareket ederek telkin edecektir*” (MEB, 1948: 106) ifadesi de 1936 programında yoktur.

1948 Yurttaşlık Bilgisi dersi içerik olarak değerlendirildiğinde 4. sınıftaki konu başlıkları şu şekildedir: “Toplumsal Hayat (İnsan yalnız başına yaşayabilir mi? Bir ferдин ihtiyaçlarının, isteklerinin listesini yapmak), Ailede ve Okulda Hayat, Büyük Ulusum (İçinde büyüdüğümüz ulus topluluğu nasıl bir topluluktur? Türk ulusunun özellikleri, ulusal duygu nedir? Türk bayrağı), Köylerde Hayat (İmece, ekonomik hayat ve tarım, kuraklık, köyde eğlence, köy ve bucak nasıl idare edilir?, köyde emniyet ve jandarma), Şehir ve Kasabalarda Hayat (Kasaba ve şehirler nasıl idare edilir? Belediyenin görevleri, halkın belediyeye yardımı, medeni kurallar, kaymakam, mal müdürü, vali, defterdar, milli eğitim müdürü), Yurdumuzun İdaresi ve Türkiye Devleti (Türk Anayasası ve özellikleri, bağımsız hükümet, milletvekili seçimleri, Cumhurbaşkanı seçimleri, görev ve yetkileri)” (MEB, 1948: 152-155). Buna göre yakından uzağa öğretim ilkesi doğrultusunda 4. sınıfta köyden başlamak üzere ülke idaresinde rol oynayan kişi, kurum ve kuruluşlar ele alınarak görev ve sorumlulukları açıklanmış, yine köy hayatına değinilmiş ve milliyetçi görüş doğrultusunda Türk milletinin ayırt edici özellikleri “*Büyük Ulusum*” başlığı altında vatan sevgisi dâhilinde ele alınarak bağımsızlık sembolleri işlenmiştir.

Yurttaşlık Bilgisi programında 5. sınıflara ait konu başlıkları ise şöyledir: “Hükümetin Görevleri (Başbakanın tayini, hükümetin kuruluşu ve işe başlaması, bakanlıklar ve görevleri), Hükümetin Masrafları (vergiler), Devletle Yurttaşlar Arasındaki İlişki (Devletin yurttaşlara karşı ödevleri, yurttaşların devlete karşı ödevleri), Türkiye’de İdare Bölümü (İllerde yönetim), Yurdumuzda Sosyal İşler ve Hükümet

Teşkilatına Yardımcı Kurumlar (Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Halkevleri), Halkın Aydınlatılmasına Hizmet Eden Kurumlar ve Vasıtalar (gazete, dergi vs.), Ulusal Ekonomi (yerli malı kullanmak, tasarruf etmek, para biriktirmek), Gençlik ve Spor (19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı anlamı ve önemi, gençliğin çevresine, yurduna ve ulusuna karşı ödevleri), Demokrasi (Topluluk halinde yaşayan insanların birbirlerinin haklarına, düşüncelerine, görüşlerine saygı göstermesi, işbölümü ve elbirliği, yurdun iyiliği ve ilerlemesi için siyasal parti kurulması, devletin işlerinin kontrol ve denetimi bakımından partilerin görevleri), Herkes Kendi Yeteneklerine Göre Hayatta Bir Geçim Yolu Tutmak Zorundadır (Elde edinilen meslekte hünarlı ve verimli olmaya çalışmak)” (MEB, 1948: 155-160). Bu konu başlıklarından hareketle 5. sınıf seviyesinde daha çok yönetim, sivil toplum kuruluşları ve demokratik yaşamla ilgili konu başlıklarının yer aldığı görülmektedir. Ayrıca ulusal ekonomi, gençlik ve spor gibi konular da müfredata dâhil edilmiştir.

3.7. 1949 Ortaokul Eğitim Programı

1948 tarihli İlkokul Programı yayınlandıktan sonra ortaokul programında da yenilik yapma ihtiyacı duyulmuştur. 22–31 Ağustos 1949 tarihinde “*Yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi*” konusunun da gündeme alındığı IV. Milli Eğitim Şûrası toplanmıştır (MEB, 1949b: 1). Şûrada hazırlanacak yeni ortaokul programının demokrasi anlayışı çerçevesinde çocuk psikolojisine uygun olarak planlanması gerektiği kararlaştırılmıştır (Mızrak, 2010: 30). Nitekim şûrada demokratik eğitim esasları ve şartları doğrultusunda, tüm vatandaşların ilgi ve yeteneklerine göre gelişme imkânına kavuşmaları, okuldaki eğitim ve yönetimin demokratik ilkelere uygun olarak yapılması gerektiği gibi kararlar alınmıştır (MEB, 1949b: 2). Programda yaşanan özellikle “demokrasi” vurgusu ise dikkat çekmekte olup ülkede bu dönemde yaşanan demokratik gelişmelerin eğitime yansımaları göstermesi bakımından önemlidir.

Bu doğrultuda hazırlanan 1949 Ortaöğretim Sosyal Bilgiler Eğitim programı hayata geçtikten kısa süre sonra Demokrat Parti seçimleri kazanarak iktidar olmuştur. Bu dönemde siyaset ve ekonomi başta olmak üzere pek çok alanda batı ekolüne uygun olarak ABD ile yakın ilişkiler kurulmuş, bu ülke ile pek çok alanda anlaşmalar yapılmıştır (Keskin, 2012: 116). Bu dönemdeki Türk-Amerikan yakınlaşması doğal olarak eğitime de yansımış, Türkiye’nin daveti üzerine ABD’den pek çok eğitim

uzmanı Türkiye'ye gelerek eğitim alanında çeşitli çalışmalar yapmıştır (Akyüz, 2012: 69).

Programda Milli Eğitimin Amaçları 1948 ilkokul programında olduğu gibi 4 ana başlık altında verilmiştir (MEB, 1949a: 2). Bunlar:

1. Toplumsal Bakımdan
2. Kişisel Bakımdan
3. İnsanlık Münasebetleri Bakımından

4. Ekonomik Hayat Bakımından, şeklindedir. Programda bu başlıklar altında verilen amaç maddeleri 1948 ilkokul eğitim programında verilen amaç maddeleri ile aynıdır. Bu maddeler incelendiğinde ise 1949 programında da genel olarak milliyetçi ve Atatürkçü değerlerin yer aldığı söylenebilir.

Programda eğitim süreçleri değerlendirildiğinde ders sayısının 1938 ortaokul programına göre azaldığı ancak toplam ders saatlerinin ise oldukça arttığı görülmektedir. Nitekim 1938 ortaokul programında 17 adet ders varken 1949 ortaokul programında 14 adet ders bulunmaktadır. Yine 1938 programında ortaokul 1. Sınıfta haftalık 27, ortaokul 2. ve 3. sınıfta ise 29 ders saati mevcut iken, 1949 ortaokul programında her sınıf için haftada 32 ders saati uygun görülmüştür. Ayrıca 1938 ortaokul programında görülen kız ve erkekler için ayrı haftalık ders çizelgesi uygulaması, 1949 ortaokul programında uygulanmamıştır.

Programda Sosyal Bilgiler grubu dersler öğretme ve öğrenme süreçleri açısından ele alındığında Tarih dersinin ortaokulun her sınıfında 1938 ortaokul programında olduğu gibi haftada 2 ders saati olarak okutulduğu görülmektedir. Ancak Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi ders saatlerinde 1938 ortaokul programlarına göre bazı değişiklikler yaşanmıştır. Nitekim Coğrafya dersi ortaokul 2. ve 3. sınıfta, 2 ders saati olarak okutulmaya devam edilmesine karşın orta 3. sınıftaki ders saati 2'den 1'e, Yurttaşlık Bilgisi dersi ise ortaokuldaki tüm sınıflarda 2 ders saatinden 1 ders saatine düşmüştür (MEB, 1949a:3).

Tablo-7: 1949 Ortaokul Müfredat Programı Haftalık Ders Çizelgesi

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	Toplam
Türkçe	6	4	4	14
Tarih	2	2	2	6
Coğrafya	2	2	1	5
Yurttaşlık Bilgisi	1	1	1	3
Matematik	5	4	4	13
Fizik	-	3	3	6
Kimya	-	-	2	2
Tabiat Bilgisi	3	3	2	8
Yabancı Dil	3	3	3	9
Beden Eğitimi	1	1	1	3
Resim	1	1	1	3
Müzik	1	1	1	3
Serbest Çalışmalar	3	3	3	9
İş Bilgisi	4	4	4	12
Toplam	32	32	32	96

(Maarif Vekâleti, 1949: 3)

Bu dönemde Tarih dersi içeriği incelendiğinde dersin konularının önceki programlardaki konulardan daha sistemli ve aşamalı olduğu görülmektedir. Orta 1. sınıf konuları 8 ana konu başlığı altında verilmiştir. Bunlar “İnsanlık Tarihine Giriş, Türklerin Anayurdu ve Göçler, Göçlerden Sonra Anayurtta Kalan Türkler (Hun-Türk İmparatorluğu ve İskit İmparatorluğu), Ön Asya Tarihi (Mezopotamya, Sümer, Akad, Elam, Babil ve Asur devletleri), İlkçağlarda Anadolu (Etiler, Frigyalılar ve Lidyalılar), İlkçağlarda Akdeniz Uygarlığı (Mısır, Fenikeliler, İbraniler), Ege Havzası (Girit ve Miken Uygarlıkları, Yunanlılar, İskender ve Helenizm), Roma Tarihine Toplu Bir Bakış” şeklindedir (MEB, 1949a: 111).

Programda yer alan bu konu başlıkları incelendiğinde Tarih dersi konularının ilk insanlardan Orta Asya Türk Tarihine, ilk çağ medeniyetlerinden Yunan ve Roma tarihine kadar uzandığı görülmektedir. Özellikle eğitim tarihimiz içerisinde günümüz eğitim anlayışına göre oldukça farklı görünen Helenistik anlayışın etkilerinin devam ettiği ve 1949 ortaokul eğitim müfredatına da yansıdığı görülmektedir. Bu durum milliyetçi Tarih eğitimi anlayışından uzaklaşmaya devam edildiği şeklinde de yorumlanabilir.

Orta 2. sınıf konuları 6 konu başlığı altında ele alınmıştır. Bunlar “Ortaçağa Girenken (Hıristiyanlık, Papalar, Derebeylik, Hunlar, Atilla, Göktürkler, Uygurlar, Bizans), İslam Tarihi (Hz. Muhammed ve Hayatı, Dört Halife Devri, Emeviler,

Abbasiler, Mısır'da Kurulan Müslüman-Türk beylikleri, Karahanlılar, Gazneliler), Selçuklular (Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları), Mısır ve Suriye Türk Devletleri (Eyyubiler ve Kölemenler), Osmanlı Devleti (kuruluşu, Rumeli'ye geçiş, Bayezid devri, Ankara Savaşı, Anadolu Birliğinin Yeniden Kurulması, Osmanlı Türk kültürü ve uygarlığı), İstanbul'un Fethi (Fatih ve İstanbul'un alınması, dünya tarihi üzerine etkileri)" şeklindedir (MEB, 1949a: 112).

Programda bu sınıf seviyesinde Tarih ders konularının daha ayrıntılı olarak işlendiği söylenebilir. Ayrıca İslam Tarihi konu başlığı altında Hz. Muhammed'ten ilk Müslüman Türk devletleri olan Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklulara kadar düzenli bir süreçte konular ele alınmış, devamında Mısır'da kurulan Müslüman Türk devletleri olan Tolunoğulları ve İhşidiler (Akşitler), Suriye'de kurulan Türk devletleri Eyyubiler ve Memlukler ile devamında Osmanlı Devleti tarihi kuruluştan yükselme devrine kadar işlenmiştir. Bu konu başlıklarından milliyetçi bir Tarih eğitimi anlayışının devam ettiği görülse de özellikle Atatürk döneminde etkin olan İslamiyet öncesi Türk tarihi eğitim anlayışının zayıfladığı da dikkat çekmektedir. Nitekim Çapa'ya (2002: 3) göre Atatürk döneminde Tarih dersi müfredatında İslam tarihine hiç yer verilmediği gibi Osmanlı tarihi de yeni bir yaklaşım ile hanedana övgü unsurlarından ziyade tarihsel gelişmeler üzerinden ele alınmıştır (Çapa, 2002: 3).

Orta 3. sınıf konuları ise 11 konu başlığı halinde sıralanmıştır. Buna göre "Yeniçağ başlarında Avrupa, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselme Devri, Osmanlı İmparatorluğu'nun Duraklama Devri, Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme Devri, Osmanlı Türk Uygarlığı, Osmanlı Devleti'nde Geniş Islahat Devri, Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri, İstiklal Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, İkinci Cihan Savaşı ve Türkiye" şeklindedir (MEB, 1949a: 113- 114). Bu sınıf seviyesindeki Tarih dersi konu başlıkları incelendiğinde özellikle Osmanlı Devleti'nin yükselme devrinden yıkılışına dek olan süreç başta olmak üzere kurtuluş savaşı, yapılan devrimler ve II. Dünya Savaşı ile Türkiye'nin bu savaş sürecindeki durumu ele alınmıştır. Özellikle çok yakın bir dönemde sona eren II. Dünya Savaşı'nın dersin konuları arasında yer alması dikkat çekmektedir.

1949 ortaokul programında Coğrafya dersine bakıldığında birinci sınıfta Türkiye coğrafyası konularının işlendiği görülmektedir. İkinci sınıfta ülkeler coğrafyası işlenirken üçüncü sınıfta ise Türkiye'nin beşeri ve ekonomik coğrafyası konuları ele alınmıştır (Yalçın, 2016: 51). Bu doğrultuda orta birinci sınıfta Coğrafya dersi "Plan ve Harita Fikri, Türkiye'nin Dünya Üzerindeki Yeri, Türkiye'nin Yüzölçümü, Yeryüzü

Şekilleri, Türkiye'nin Kıyıları, Mahalli Saat, Saat Dilimleri, Dünyanın Ekseni ve Hareketleri, Türkiye'nin İklimi, Türkiye'de ve Yeryüzünde Bitkilerin ve Hayvanların Dağılışı, Asya Kıtası, Ön Asya Ülkeleri, Güney Asya ve Doğu Asya Ülkeleri, Orta Asya ve Kuzey Asya” konu başlıkları altında okutulmuştur. Orta ikinci sınıfta her ülkenin Türkiye ile karşılaştırılacağı belirtilerek “Afrika Kıtası, Avrupa Kıtası, Amerika Kıtaları, Okyanusya Kıtası ve Kutuplar” konu başlıklarının detaylı bir şekilde işleneceği ifade edilmiştir. Orta üçüncü sınıfta ise “Türkiye’ye Genel Bir Bakış, Türkiye’nin Coğrafya Bölgeleri, Türkiye’de Nüfus, Türkiye’de Ekonomik Hayat” konuları sistematik bir şekilde yer almıştır (MEB, 1949a: 122-123).

1949 Ortaokul Yurttaşlık Bilgisi dersi öğretim programı hedefleri incelendiğinde ise dönemin şartları gereği Tarih dersinde olduğu gibi vatandaşlık aktarımına önem verildiği görülmektedir. Bu doğrultuda dersin direktifleri içerisinde şu ifadeler yer verilmiştir:

“Yurttaşlık bilgisi dersinde, milli birlik ve dayanışmanın, milli disiplinin manasını ve önemini çocuklara kavratmak gerekir. Öğretmen millet için yaşamanın, millet için ölmenin, millete bütün varlığını, benliğini vermenin Türk çocuğunun ödevi ve ülküsü olduğunu, milli amaçlara gerçekleştirmenin her amacın üstünde bulunduğunu çocuklara aşılmalıdır.” (MEB, 1949a: 115).

1949 ortaokul programında Yurttaşlık Bilgisi dersinin Tarih dersi ile benzer hedeflerde birleştiği dönemin Tarih dersi programında yer alan şu ifadelerden de anlaşılmaktadır:

“Öğretmen Tarih dersinin Yurttaşlık Bilgisi dersi ile olan bağlılığını dikkate almalı, Cumhuriyet rejiminin Türk toplum hayatına uygun olduğunu çocuklara anlatırken; eski rejim ile Cumhuriyet rejimi arasında karşılaştırmalar yaptırmalıdır” (MEB, 1949a: 92-93).

Dersin programında öğretmenden beklenen hedefler arasında modern eğitim kurallarına uygun şekilde öğrencilerin aktif olmasına, dersin etkili olarak işlenmesine yönelik ifadeler de bulunmaktadır. Programda bu yönde *“Öğretmen, yurttaşlık bilgisi dersinde öğrenciye kazandıracığı bilgiyi toplumsal yaşamı da içine alacak şekilde olmalı, yaşanmış olayları birer problem olarak ele almalı, bunları öğrencilere teker teker veya gruplar halinde sınıfça incelemesine, tartışmasına imkânlar hazırlayarak onlara rastladıkları problemleri çözme alışkanlığı kazandırılmalıdır. Ayrıca problemin çözülmesinde bilimsel yollardan faydalanılmalıdır. Öğrenci konuyu daha iyi anlaması açısından ders dışı etkinlikler, yani gezi ve gözlem yöntemi kullanılarak konu*

öğrencinin gözü önünde canlandırılmalıdır.” ifadelerine yer verilmiştir (MEB, 1949a: 116).

Dersin içeriği incelendiğinde, birinci sınıfta, “*Okulumuz*” konu başlığı altında okulun bulunduğu çevre, gelenek ve göreneklerimiz, okul nizamı, okulda demokratik hayat gibi alt başlıklara yer verilmiştir. Bunun dışındaki konu başlıkları; “Ailemiz (geçinme yollarını inceleme), Çevremiz, Belediyemiz, Hemşerilik Ödevlerimiz” şeklindedir. Orta ikinci sınıfta; “Topluluğu Yaşatan Kurumlar (çevremizde ekonomi hayatı, tarım, ticaret, endüstri, bankalar), Millet Topluluğu, Devletin Yasama Görevi, Devletin Yürütme Görevi, Devletin Yargı Gücü” şeklinde konu başlıklarına yer verilmiştir. Orta üçüncü sınıf konuları ise “Demokrasi, Hak ve Ödevler, Vatandaşlık Ödevlerimiz, Meslek Seçimi, Birleşmiş Milletler ve UNESCO” şeklinde 5 ana başlık altında ele alınmıştır (MEB, 1949a: 119-120).

BÖLÜM IV

4. DARBE VE DARBE GİRİŞİMLERİ SONRASI SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER

Cumhuriyet sonrasında milli eğitim politikaları, hükümetlerin siyasal ve kültürel ideolojileri ile darbeler gibi ülkeyi derinden etkileyen bazı olaylara paralel olarak şekillenmiştir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti tarihi incelendiğinde ülkede ilk darbenin gerçekleştiği 27 Mayıs 1960 tarihinden son darbe girişimi olan 15 Temmuz 2016 tarihine dek devam eden 56 yıllık süreçte yaklaşık on yılda bir darbe ve muhtıralar yaşanmıştır. Bu sürenin önemli bir kısmı fiilen askeri yönetim, sıkıyönetim veya olağanüstü hal gibi demokrasi ile doğrudan bağdaşmayan süreçler halinde geçmiştir (Yıldırım ve Yürüdü, 2017; 318-319). Ayrıca her askeri darbe, muhtıra veya darbe girişimi, etkisini eğitim de dâhil olmak üzere pek çok alanda uzun süre devam ettirmiştir (Gülmez, 2014; 24).

Türkiye'nin demokrasi tarihinde askeri darbeler 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 tarihlerinde yaşanmıştır. Ayrıca 12 Mart 1971 Muhtırası, post modern darbe olarak nitelendirilen 28 Şubat 1997 MGK (Milli Güvenlik Kurulu) Kararları ile ordu demokratik sürece müdahale etmiştir. Son olarak 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi ile demokrasi askıya alınmak istenmiştir (Ulaş, 2018; 3).

Bu darbe ve muhtıralar ile darbe girişimi hakkında kronolojik sırayla bilgi verilerek bu gelişmelerin Sosyal Bilgiler dersi programına etkilerinin değerlendirilmesi uygun olacaktır.

4.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Sosyal Bilgiler Programı ve Eğitimi Üzerine Etkileri

Türkiye'de 1950'li yılların sonunda yaşanan gelişmelerin ardından ülkede siyasal ve toplumsal açıdan büyük bir kriz yaşanmış, özellikle İstanbul ve Ankara'da başlayan gösteriler ve sonrasında yaşanan olaylar, ülkede kardeş kavgasının çıkmakta olduğu izlenimini vermiştir (Dursun, 2005: 186). Ayrıca ordu bu dönemde yönetimde

olan Demokrat Parti hükümetinin Atatürk ilkelerinden uzaklaştığı, din ve devlet işlerini birbirine karıştırarak laikliğe aykırı hareket ettiğini de savunmuştur (Dağdemir ve Küçükkalay, 1999: 122). Neticede Türk Silahlı Kuvvetleri, 27 Mayıs 1960 tarihinde ülkenin içinde bulunduğu durumun gittikçe kötüleştiği ve ülkede bir kardeş kavgasının başlamak üzere olduğunu ileri sürerek yönetime el koymuştur (Dikici, 2014: 13).

4.1.1. 1962 Sosyal Bilgiler Eğitim Programı Taslağının Değerlendirilmesi

Askeri müdahalenin yaşanmasında sonra darbecilerden sonra oluşturulan Milli Birlik Konseyi 1965 yılına kadar devletin yönetimini elinde tutmuştur. Bu süre içerisinde Anayasa da dâhil olmak üzere pek çok alanda değişim çalışmaları başlamıştır (Dursun, 2000: 98-99). Bu çalışmalardan eğitim programları da nasibi almıştır. İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından 14 Nisan 1961 tarihinde, dönemin şartlarına uygun olmadığı gerekçesiyle 1948 yılından beri uygulanmakta olan ilkokul programında değişiklik yapılması kararı alınmıştır (Gelişli, 2005: 145).

Bu konuda çalışma yapmak için Talim ve Terbiye Dairesi Genel Müdürlüğü'nden de destek alınarak eğitim uzmanlarından oluşan 16 kişilik bir komisyon kurulmuştur (Tekışık, 1992: 356). 17-28 Ekim 1961 tarihleri arasında Ankara'da toplanan komisyon bir rapor hazırlayarak Milli Eğitim Bakanlığına sunmuştur (Keskin, 2002: 46).

Bu arada Yedinci Milli Eğitim Şûrası 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu başkanlığında eğitim reformlarını görüşmek üzere Ankara'da toplanmıştır. Şûra tarafından “*Milli Eğitimin Temel İlkeleri*” ve “*Türk Milli Eğitiminin Amaçları*” belirlenmiş, ilkokul ve ortaokul için yeni müfredat programlarının hazırlanacağı belirtilmiştir (MEB, 1991: 5).

Ön program taslağını hazırlamak üzere 19 Şubat 1962 tarihinden itibaren 15 gün süre ile öğretmenlerden, müfettişlerden, milli eğitim müdürleri, eğitim uzmanları ve öğrenci velilerinden oluşan 108 kişilik bir komisyon çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda hazırlanan taslak, ilgili kurumlara, öğretmen ve yöneticilere gönderilerek görüşleri alınmıştır. Ardından 35 kişiden oluşan yeni bir komisyon 28 Mart-14 Nisan 1962 tarihleri arasında 1962 İlkokul Program Taslağını hazırlamıştır (Tekışık, 1992: 356). Taslak 12 Mayıs 1962'de Talim ve Terbiye Dairesi'ne sunulmuş, bu kurul da Eylül ayında incelemelerini tamamlamıştır (Keskin, 2002: 46-47). Nihayet kurulun 12

Eylül 1962 tarih ve 215 sayılı kararı ile yeni ilköğretim programı taslağının 5 yıl süre ile 250 ilköğretimde deneme uygulamasına tabi tutulması ve geliştirilmesi kararlaştırılmıştır (Cicioğlu, 1985: 102; Tertemiz, 2000: 33).

Taslakta hem Milli Eğitim'in hem de ilköğretimin amaçlarına yer verilmiştir. “*Türk Milli Eğitiminin Amaçları*” başlığının akabinde milli eğitimin ülküsü de belirtilmiştir. Buna göre;

“*Milli eğitim ülkemiz, Türk milletinin bütün bireylerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli bilinç etrafında toplamak; millî, ahlâkî, insanî üstün değerlerini geliştirmek; milletimizi hür düşüncenin sosyal zihniyetlerle demokratik düzenin hâkim olduğu, kişisel teşebbüse ve toplum sorumluluğuna değer veren bir anlayış içinde bilgi, teknik, güzel sanatlar ve ekonomi bakımından çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı haline getirmektir*” (MEB, 1962: 11).

Böylece görüldüğü üzere hem milli değerlere, hem de evrensel değerlere vurgu yapılmaktadır. Bu yönüyle program vizyonunun kendinden önceki programlardan çok da farklı olmadığı söylenebilir. Ancak 1962 tarihli taslak eğitim programında demokrasi ve insan haklarına, cumhuriyetin temel kazanımlarına, milli birlik ve beraberlik ile millilik bilincine yapılan vurgunun önceki programlara nazaran daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, dönemin ideolojik anlayışının eğitim programına yansımaları açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda programda belirtilen ilk amaç; “*Türkiye Cumhuriyetinin, insan haklarına dayanan, millî demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, Türkiye Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün halinde bulunduğunu bilir ve Türk Milletinin bir ferdi olmanın şerefini duyar ve sorumluluğunu kavrar*” şeklindedir (MEB, 1962: 11). Bu amaç cümlesi özellikle Cumhuriyetin niteliklerini ve milli bilinç değerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Nitekim darbeyi gerçekleştiren askeri grubun Demokrat Parti döneminde milli değerlerden uzaklaştığını savunması (Şen, 2000: 90), programa bu gibi ifadelerin girmesine neden olmuştur denilebilir. Zaten 1961 Anayasasında Türk milliyetçiliğinin okullarda verilmesi ön görülmüş, eğitimden devletin olduğu kadar kamu tüzel kişileri ile ailenin de sorumlu olması gerektiği belirtilmiştir (Kalaycı, 1988: 72-73).

Programın amaçlar kısmında “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh ilkesine bağlıdır*” (MEB, 1962: 11) ifadesine de yer verilmiştir. Böylece milli huzur ve evrensel barış değerine önem verildiği anlaşılmaktadır ki dönemin şartları ele alındığında 1962 ilköğretim eğitim programında, seçilmiş bir iktidara karşı gerçekleşen darbenin ardından bu gibi

ifadelerin kullanılması oldukça manidardır. Nitekim Sakaoğlu (1992: 110) da 1962 programındaki bu ifadelerin göstermelik olduğunu belirtmiş ve bu tutumun 1960 yıllarının sonuna kadar devam ettiğini savunmuştur (Sakaoğlu, 1992: 110). Yine diğer amaç ifadeleri “*Her yaştaki yurttaşları eşit eğitim imkânları içinde, istidat ve kabiliyetlerine göre en üstün seviyede yetiştirmek; milletimize ve insanlığa yararlı iyi ve verimli yurttaşlar hâline getirmek; sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gereken çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamak*”(MEB, 1962: 10-11) şeklinde belirtilerek milli eğitimin genç nesilleri yetiştirmek için sadece bir vasıta değil aynı zamanda milli kalkınmanın sağlanması için önemli bir yatırım olduğu da belirtilmiştir.

Programda 1948 programından farklı olarak ilk kez “*İlköğretimin Amaçları*” başlığı altında Türk Milli Eğitimi’nin ilkokullarda hangi çerçevede verileceği açıkça belirtilmiştir. Programda bu amaçlar şu şekildedir (MEB, 1962: 14-20):

I. Kişisel Bakımdan;

1. Sağlığını koruyucu gerekli tedbirleri benimsemiş, gerekli sağlık ve temizlik alışkanlıklarını kazanmıştır.
2. Kazalara karşı uyanık ve tedbirlidir.
3. Çevresindeki bütün canlı ve cansız varlıklara değer verir, onları sever ve korumaya çalışır.
4. Okuma, yazma ve hesaplama gibi temel becerileri kavramıştır.
5. Öğrenme merak ve hevesini geliştirmiştir.
6. Doğru hüküm verme ve bilimsel düşünme yollarını öğrenmiştir.
7. Yurdunu sever, onu tanımaya ve tanıtmaya çalışır, yurda hizmet duygusu gelişmiştir.
8. Görev ve sorumluluk duygusu gelişmiştir.
9. Güzel şeylere, güzel sanatlara karşı ilgi ve hayranlık duyar.
10. Boş zamanlarını iyi kullanmada anlayış ve görüş kazanmıştır.
11. Başarılı olduğu zaman aşırı öğünmelerden sakınır; başarısızlık karşısında ümitsizliğe kapılmamaya çalışır.

II. İnsanlık Münasebetleri Bakımından

1. İyi bir aile hayatının dayandığı temel ilkeleri kavramış, payına düşen görev ve sorumluluklarını öğrenmiş ve benimsemiştir.

2. Başkaları ile beraber yaşamayı ve beraber çalışmayı öğrenmiştir.

III. Ekonomik Hayat Bakımından

1. İnsan gücünün ve tabiat kaynaklarının, çevrenin ve yurdun kalkınmasındaki etkilerini kavramıştır. Yaptığı her işi dikkatli, özenli, düzgün ve temiz yapar, baştan savmacılıktan sakınır. Kendi eşyasını, okulunu, onun eşya ve araçlarını, milli eserleri dikkatli ve özenli kullanmaya, iyi korumaya çalışır.

2. Toplumun bağımsız ve etkin bir üyesi olabilmesi için çalışmanın, iyi bir üretmen olmanın ve geçimini sağlamanın gerekliliğine inanmıştır.

3. İyi bir yöğaltman olmanın memleket ekonomisindeki önemini kavramıştır.

IV. Toplumsal Hayat Bakımından

1. Şerefli bir tarihe sahip büyük bir milletin evladı olmanın gururunu duyar.

2. Toplumların ilerleme ve yükselmesinde bilim ve tekniğin önemini kavramıştır.

3. Memleketin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleri ile olan münasebetleri hakkında uygun bir bilgi kazanmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz ilköğretim amaçlarının, öğrencilerin pek çok yönden gelişimine katkı sağlayacak şekilde oluşturulduğu görülmektedir. Ayrıca “*Toplumsal Hayat Bakımından*” başlığı altında verilen amaç ifadelerinin özellikle Sosyal Bilgiler dersi kapsamında değerlendirilebileceği söylenebilir. Nitekim bu durum o dönemde Sosyal Bilgiler Dersi’ne verilen değerin ortaya konulması bakımından önemlidir.

Programda eğitim-öğretimin ilkeleri ise şu şekilde verilmiştir:

1. Demokrasi ilkesi,
2. Bireysel farklılık ilkesi,
3. Çocukların ihtiyacına uygun davranma ilkesi,
4. Hayatilik ve mahallilik ilkesi,
5. Değerlendirme ilkesi,
6. Yaparak-yaşayarak öğrenme ilkesi,
7. Milli ve manevi değerlerin kazandırılması ilkesi,
8. Okul-aile işbirliği ilkesi
9. Okul-toplum ilişkisi ilkesi,
10. Yakın çevre ve yakın zaman ilkesi,
11. Planlı çalışma ilkesi,

12. Rehberlik İlkesi,
13. Özel eğitim ilkesi (MEB, 1962: 21-25).

Bu ilkeler değerlendirildiğinde 1948 programından farklı olarak “*Demokrasi ilkesi*” adıyla yeni bir ilkenin programa girdiği görülmektedir. Yaşanılan askeri darbenin ardından hayata geçen bu ilke oldukça dikkat çekmektedir. Diğer ilkeler ise küçük değişiklikler ile aynı kalmıştır.

1962 yılında uygulamaya geçen yeni ilkökul eğitim programının getirdiği en önemli yeniliklerden biri de ilkokulun tüm sınıflarında “*toplulu öğretim sistemi*” nin kabul edilmesidir. Yine bu program ile devreler ortadan kaldırılarak ilkökul 5 yıldan oluşan bir bütün olarak değerlendirilmiştir. İlkokulun ilk üç sınıfında Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi konuları Hayat Bilgisi dersi etrafında toplanmıştır (Gelişli, 2005: 28; Keskin, 2002: 54). 4. ve 5. sınıflar için ise yukarıda belirtilen dersler “*Toplum ve Ülke İncelemeleri*” dersi altında birleştirilmiştir (Ambarlı, 2010: 69; Turan, 2016: 258). İlk üç yılda Hayat Bilgisi dersi ile Fen Bilgisi dersi sonraki iki yılda ise Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi ile Fen Bilgisi dersi mihver ders olarak kabul edilmiştir (Keskin, 2002: 55).

4.1.1.1. Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi

1962 programı ile Türk Eğitim Müfredatına giren “*Toplum ve Ülke İncelemeleri*” dersi vasıtasıyla Sosyal Bilgiler konuları ilk kez disiplinler arası bir yaklaşımla öğrencilere sunulmuştur. Dersin içeriği Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri konularından oluşturulmuştur. (Baysal, 2005: 58; Güngördü, 2002: 13; Sönmez, 2005: 19; Yalçın ve Akhan, 2019: 2). Uzun yıllar boyunca Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi/Yurttaşlık Bilgisi şeklinde okutulan bu derslerin Toplum ve Ülke İncelemeleri adı altında birleştirilmesinin sebebi programda şu şekilde verilmiştir:

“*İlkokulun ilk üç sınıfında okutulan Hayat Bilgisi dersi çocuğa kazandırılması arzu edilen bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazandırmakta, çocuk gelişimine uygunluğu bakımından özel bir önem taşımaktadır. İkinci devre dediğimiz dördüncü, beşinci sınıflarda da bütünlük ve beraberliğin devamı aynı sebeplerle zarurettir. Bu zorunluluk göz önüne alınarak ikinci devrede ayrı dersler halinde okutulmakta bulunan Tarih,*

Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri de (toplum ve Ülke İncelemeleri) adı altında ve üniteler halinde birleştirilmiştir.” (MEB, 1962: 27).

4.1.1.1.1. 1962 Eğitim Programında Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi Amaçlarının İncelenmesi

1962 taslak eğitim programında Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi için verilen amaçlar şu şekildedir:

1. “Türk çocuklarını, Türk devriminin manası ve tarihi önemi üzerinde düşündürmek ve onların devrim değerlerine bağlı kalmalarını sağlamak”
2. “Türk çocuğunu ailesine, ulusuna, yurduna, Türk devrimlerine ve ülkelerine bağlı, çalışkan, araştıran, inceleyen, fedakâr ve fazilet sahibi iyi birer yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetiştirmek”
3. “Bugünkü kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu onlara kavratmak ve bu kültürde Türk milletinin hizmetlerini ve payını belirtmek”
4. “Çocuklara, şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını duyurarak, Türk milletinin geleceğine olan güvenlerini artırmak ve onları Türk milletinin ülkelerini gerçekleştirmek amacıyla her fedakârlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmek”
5. “Tarihte milletlerine ve insanlığa hizmet etmiş büyük adamların hayatlarına ve hizmetlerine karşı öğrencilerde ilgi ve hayranlık uyandırmak”
6. “Geçmişte uluslarına ve insanlara iyilikleri dokunmuş olan büyük Türk adamlarının hayatlarına ve hizmetlerine karşı öğrencilerde hayranlık uyandırmak, kötülükleri dokunan kimselerin akıbetlerinden de ibret dersi almalarını sağlamak”
7. “İnsanların çevreleriyle yaşayışları arasındaki sıkı ilişkiyi belirtmek ve insanların çevreleri üzerine nasıl bir tesir ettiklerini çocuklara kavratmak”
8. “Çocuğa uluslar ailesi içinde Türk ulusuna düşen insanlık ödevlerini öğretmek, onlara ‘Ne Mutlu Türküm Diyene, Yurtta Sulh, Cihanda Sulh’ fikrini ve

Birleşmiş Milletler ülküsünü benimsetmek” şeklinde olduğu görülmektedir (MEB, 1962: 26).

Bu amaç ifadelerinden hareketle Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi vasıtasıyla, Sosyal Bilgiler kapsamına giren derslerde zaman zaman azalmakla birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarından beri gördüğümüz milli bilinç değerinin oldukça yoğun bir şekilde genç nesillere aktarılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca verilen amaçların büyük bölümünün Tarih dersi ile ilgili olduğu görülmekle birlikte 7. maddenin Coğrafya, 1. ve 8. maddelerin ise Yurttaşlık Bilgisi ile ilgili olduğu görülmektedir.

4.1.1.1.2. 1962 Eğitim Programında Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi İçeriğinin İncelenmesi

Toplum ve Ülke incelemeleri dersi programında içerik incelendiğinde, konuların daha önceki programlarda ayrı ayrı okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konularından belirlendiği, ayrıca yakın çevrenin üzerinde önemle durulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda 4. sınıfta konular çocuğun en yakın çevresinde bulunan ev, aile, okul, mahalle, semt, köy, bucak, ilçe, il ve Türkiye halinde sistematik bir şekilde düzenlenmiştir. Bu sınıf seviyesinde Yurttaşlık Bilgisi dersi kapsamında yönetim örgütlerinden bahsedilmiş, Tarih dersi konularından ise Türklerin ana yurtları Orta Asya ve tarih sahnesine çıktıkları dönemden Osmanlı Devleti’ne kadar devam eden süreç ile Kurtuluş Savaşı sonrası hayata geçen inkılaplara yer verilmiştir.

Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi müfredatında 5. sınıfta ise Coğrafya dersi konularına geçilerek öncelikle yurdu sevdirmek, devamında ise Türkiye ve dünya coğrafyası hakkında bilgi vererek öğrencilerin yaşadığı coğrafyayı ve dünyayı tanımlarını sağlamak hedef alınmıştır. Bu doğrultuda Türkiye’ye komşu ve Türkiye ile ilişkisi olan ülkeler ele alınarak ayrıca genel Coğrafya konularından kıtalar ve okyanuslara da değinilmiştir.

Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin 5. sınıftaki Tarih konularına bakıldığında ise Osmanlı Devleti, Kurtuluş Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı konularının ele alındığı görülmektedir. Yurttaşlık Bilgisi dersi kapsamında ise Türkiye’de demokrasinin gelişmesi, 1961 Anayasası hakkında genel bilgiler, hükümetin işleyişi ve görevleri konularına yer verilmiştir (MEB, 1962: 24-26).

Programda içerik, 1948 ilkokul programında olduğu gibi üniteler halinde verilmiştir. Bu doğrultuda programda Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi için 4. sınıfta 11 ünite belirlenmiştir. Bunlar

1. İlimiz ve Bölgemiz,
2. Ailede, Okulda ve Yakın Çevremizde Hayat,
3. Yönetim Örgütleri,
4. Trafik Kuralları,
5. İlimizde ve Bölgemizde Bizden Önce Kurulan ve İzleri Bulunan Uygarlıkları Tanıyalım,

6. Türkiye'miz,
7. Türkiye'ye Nereden Geldik?
8. İslamlık,
9. Büyük Selçuk İmparatorluğu,
10. Yurdumuzun İdaresi ve Türkiye Devleti,
11. Spor" şeklindedir.

5. sınıfa ait ünite sayısı ise 14'tür. Bu üniteler:

1. Türkiye ve Komşuları,
2. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu,
3. Avrupa'da İcatlar, Büyük Coğrafi Keşifler, Rönesans.
4. Osmanlılarda Duraklama Sebepleri,
5. İslahat Hareketleri,
6. Meşrutiyet Devri,
7. Kurtuluş Savaşı,
8. İkinci Dünya Savaşı ve Birleşmiş Milletler,
9. Demokrasimizin Gelişmesi, Çok Partili Hayata Geçiş, 27 Mayıs ve Yeni Anayasamız.

10. Yurdumuzda Sosyal İşler ve Hükümet Teşkilatına Yardımcı Kurumlar,
11. Dünyamıza Toplu Bir Bakış,
12. Turizm,
13. Meslek Seçimi
14. Batı Uygarlığının Yapıcı, Yaratıcı ve Seçkin Bir Ortak Haline Gelmesi, şeklinde belirlenmiştir (MEB, 1962: 24).

Bu üniteler incelendiğinde dersin genelinde daha çok Tarih dersi konularının ağır bastığı anlaşılmaktadır. Programda bu kapsamda yakın döneme kadar Türk

Tarihi'nin bir bütün olarak ele alındığı söylenebilir. Bu da tarihi olguların sıralı bir şekilde verilerek kronolojik temellere dayandırılması için oldukça önemlidir. Ayrıca 5. sınıfta yer alan “*Demokrasimizin Gelişmesi, Çok Partili Hayata Geçiş, 27 Mayıs ve Yeni Anayasamız*” şeklinde verilen ünite başlıkları ile 27 Mayıs askeri darbesinin haklı gösterilmeye çalışıldığı söylenebilir.

4.1.1.1.3. 1962 Eğitim Programında Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

Programda Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi öğretme ve öğrenme süreçleri dikkate alındığında 1962 ilkokul programı taslağı hayata geçtiği sırada bu derse ait bir ders kitabı bulunmasa da öğretmenler ellerinde var olan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi kitaplarından faydalanarak Toplum ve Ülke incelemeleri dersini işlemişlerdir (Öztürk ve Dilek, 2005: 55). Ayrıca bu ders 4. sınıfta haftada 6, 5. sınıfta ise haftada 5 ders saati şeklinde müfredata dâhil edilmiştir (MEB, 1962: 23). Haftada toplam 26 saat ders olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu derse programda yaklaşık % 23 oranında yer verildiği görülmektedir. Bu da programda Toplum ve Ülke incelemeleri dersine oldukça önem verildiğini göstermektedir. Programda ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağı ile ilgili bilgi ise verilmemiştir.

Tablo-8: 1962 İlkokul Müfredat Programı Haftalık Ders Programı Çizelgesi

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Türkçe	10	9	9	6	6
Hayat Bilgisi	5	6	6	-	-
Toplum ve Ülke İncelemeleri	-	-	-	6	5
Fen ve Tabiat Bilgileri	-	-	-	5	5
Din Bilgisi	-	-	-	1	1
Matematik	5	5	5	4	5
Resim İş	3	3	3	2	2
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	1	1
Toplam	26	26	26	26	26

(MEB, 1962: 225)

Bu derse azımsanmayacak derecede önem verilmesinin sebebi Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi müfredatının ordunun eğitimdeki beklentileri ile örtüşmesi şeklinde açıklamak mümkündür. Aslında darbe öncesinde yönetimde olan DP iktidarı döneminde ordunun özellikle savunduğu milli ve manevi değerlerin eğitim programında yer almadığını söylemek yanlış olur. Ancak darbe ardından hayata geçen 1962 eğitim programında daha önceki programlarda yetersiz olarak verildiği düşünülen milli değerler, özellikle Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi vasıtasıyla öğrencilere benimsetilmek istenmiştir.

4.2. 27 Mayıs Darbesi Şartlarının Kaybolmasından Sonra Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında Yapılan Değişiklikler

27 Mayıs 1960 darbesi şartlarının etkisini kaybetmeye başlamasıyla pek çok alanda normalleşme süreci başlamıştır. Bunlardan birisi de 1968 İlkokul Programı'nın hayata geçmesidir. Bu programın genelde Cumhuriyet tarihi eğitim sisteminde, özelde ise Sosyal Bilgiler dersi için ayrı bir yeri ve önemi vardır.

4.2.1. 1968 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi

Altı yıl boyunca uygulanan “1962 Eğitim Programı Taslağı” Talim ve Terbiye Kurulu'nun takip ve kontrolü sayesinde elde edilen veriler doğrultusunda “Geliştirilmiş İlkokul Program Taslağı” hazırlanmıştır. Bu kurulun aldığı 1 Temmuz 1968 gün ve 171 sayılı kararla (Cicioğlu, 1985: 45), “1968 İlkokul Programı” kabul edilmiş ve 1968–1969 eğitim döneminden başlamak üzere uygulamaya konmuştur (Ambarlı, 2010: 76). Bu programın hayata geçirilmesinin nedeni Milli Eğitim Bakanlığı tarafından şu şekilde belirtilmiştir: “Program normal, çift öğretim yapan veya birleştirilmiş sınıflarda eğitim veren okullarda anlayış birliğine varmak, kullanılacak yöntem ve tekniklerde görüş birliğini sağlayarak uygulamaları kolaylaştırmak ve böylece eğitimdeki verimi artırmak amacıyla hazırlanmıştır” (MEB, 1968: 17).

1968 İlkokul Programı'nda yer alan “Milli Eğitimin Temel Amaçları” ve “İlköğretimin Amaçları” kısmının 1962 İlkokul Programı'nda görüldüğü şekliyle değişmeden devam ettiği görülmektedir. Programda verilen eğitim öğretim ilkeleri ise şunlardır (MEB, 1969a: 9-16):

1. Millilik ilkesi
2. İlkokulun bir topluluk olarak kalması ilkesi
3. İlkokulun kültürel gelişme ve eğitim merkezi olarak görülmesi ilkesi
4. Öğrencinin temel ihtiyaçlarının karşılanması ilkesi
5. Bireysel farkların dikkate alınması ilkesi
6. Çocukların sürekli olarak, bir bütün halinde büyüme ve gelişme göstermesi
7. Bilimsel yaklaşım ilkesi (Problem çözme ilkesi)
8. Derslerin içerikleriyle amaçlar ve ilkeler arasında bağlantı kurulması ilkesi
9. Ahlaki ve manevi değerlerin kazandırılması ilkesi
10. Karşılıklı etkileşim ilkesi
11. Hayatilik ilkesi
12. Yakın zaman ve yakın çevre ilkesi
13. Çocukların ilgilerinden hareket edilmesi ilkesi
14. Yaparak-yaşayarak öğrenme ilkesi
15. Tutumluluğun kazandırılması ilkesi
16. Planlı ve programlı çalışma ilkesi
17. Rehberlik ilkesi
18. Değerlendirme ilkesi
19. Okul-aile işbirliği ilkesi
20. Özel eğitim ilkesi
21. Toplu öğretim ilkesi

1968 İlkokul Programı'nın "*Programın uygulanması İle İlgili Genel Esaslar*" kısmında ise şu ifadeler yer verilmiştir:

"İlkokul Programı, normal, çift öğretim yapan ve birleştirilmiş sınıflarla faaliyette bulunan okullarda uygulamada ortak bir anlayışa varmak, kullanılacak metod ve tekniklerde görüş birliği sağlamak, uygulamaları kolaylaştırmak ve böylece verimi artırmak amacıyla hazırlanmıştır." (MEB, 1969a: 17). Bu ifadelerden hareketle ünitelerde işlenecek yöntem ve teknikler ise şu şekilde verilmiştir:

"Ünitelerin işlenişinde ihtiyaca göre anlatma (takrir), soru-cevap, gözlem, inceleme, araştırma, laboratuvar, iş, gösterme, proje, deney, problem çözme vb. metotlar ve teknikler kullanılabilir. Gerekirse bir derste bunlardan birden fazlasına yer verilebilir" (MEB, 1969a: 20).

Bu programın haftalık ders çizelgesi incelendiğinde 1962 taslak eğitim programından daha önceki programlarda Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi/Yurttaşlık

Bilgisi adları altında birbirlerinden ayrı olarak okutulan, 1962 taslak eğitim programında ise Toplum ve Ülke İncelemeleri adı altında birleştirilen derslerin 1968 ilkokul eğitim programında artık “*Sosyal Bilgiler*” adı altında okutulmaya başlandığı görülmektedir (MEB, 1968: 20). Böylece “*Sosyal Bilgiler*” terimi Türk eğitim müfredatında bir ders ismi olarak ilk kez kullanılmıştır (Ambarlı, 2010: 77; Yıldız, 2008: 16).

Programda Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmesi “*Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin birbirleriyle yakın ilişkili olmaları ve çocuğa uygunluk açılarından Sosyal Bilgiler adı altında bütünleştirildiği*” şeklinde açıklanmıştır (MEB, 1968: 65). Öztürk, Keskin ve Otluoğlu (2014: 31), Sönmez, (2005: 54), Tay, (2017: 466), Turan, (2016: 258), Yalçın ve Akhan, (2019: 2) ise bu durumun yaşanmasında ABD’de başlayan disiplinler arası yaklaşıma uygun “*yeni Sosyal Bilgiler akımının*” etkili olduğunu savunmaktadır.

4.2.1.1. 1968 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Dersi Amaçlarının İncelenmesi

1968 eğitim programında ilkokulun ikinci kademesi olan 4. ve 5. sınıflarda Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konuları “*Sosyal Bilgiler*” adı altında bir bütün haline getirilmiştir. Bu ders konularının programda yalnızca Tarih, Coğrafya veya Yurttaşlık Bilgisi yönünden ayrı ayrı değil birbirleri ile olan yakın ilişkileri doğrultusunda hem Tarih, hem Coğrafya hem de Yurttaşlık Bilgisi derslerinden konuların ünitelere dağıtılması şeklinde çok yönlü bir bakış açısıyla işleneceği belirtilmektedir (MEB, 1968: 65).

Bu programda Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçları programın hemen başında verilirken özel hedefleri yazılmamıştır. Konular ise üniteler halinde düzenlenmesine rağmen ünitelerin hedefleri ve hedef davranışları ayrı ayrı belirtilmemiştir. Programın genel amaçları şu şekildedir (MEB, 1969a: 63-65):

A) Yurttaşlık Görev ve Sorumlulukları Yönünden:

➤ “Ailesine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkelerine bağlanır; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler.”

➤ “Şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını anlar; milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar.”

➤ “Her yönden görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, yuvanın saadetini gerçekleştirmedeki hizmet duygularını geliştirirler.”

➤ “Topluluk halinde yaşamamanın bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler.”

➤ “Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutar, millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirirler.”

➤ “Türk devriminin anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye’nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi kavrar; Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetişirler.”

➤ “Kanun kavramını benimser, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar”

➤ “Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar ve bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetini ve payını anlarlar”

➤ “Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır ve onlara karşı ilgi ve sevgi duyarlar.”

➤ “Türkiye Cumhuriyeti’nin, insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, Cumhuriyet rejiminin özelliğini ve önemini kavrarlar.”

➤ “İnsanların birbirine muhtaç olduklarını anlar; grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler.”

➤ “Çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanıyarak onları korumak gerektiğini öğrenirler.”

B) Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden:

➤ “Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler”

➤ “İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler”

➤ “Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler.”

➤ “Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı ve temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar.”

➤ “Kanun ve nizamlara karşı saygı duymayı ve devlet teşkilatımızı, seviyelerine göre öğrenirler.”

C) Çevreyi, Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yeteneklerini Geliştirme Yönünden:

➤ “Çevrelerini ve yurdu tanır; Türkiye'nin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar.”

➤ “Gerekli plan, kroki ve harita bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler.”

➤ “İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer yurttaş haline gelirler.”

➤ “Bilimin ve teknik gelişmelerin insan hayatındaki etkilerini kavrar; kâşiflere ve bilim adamlarına karşı sevgi duyarlar.”

➤ “Sık sık görüp temasta buldukları coğrafya olaylarının sebeplerini araştırmayı ve bu olaylar arasındaki bağıllık ve ilişkileri bulup çıkarmayı öğrenirler.”

D) Ekonomik Yaşama Fikrini ve Yeteneklerini Geliştirmek Yönünden:

➤ “Kendi eşyasını, okulunu, okul eşya ve araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığı kazanırlar”

➤ “Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığını elde ederler”

➤ “Üretim, tüketim ve dağıtımla ilgili temel bilgileri öğrenirler.”

➤ “Yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarımızı tanır ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavrarlar.”

➤ “İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yolları ile bunlar arasındaki ekonomik bağıllıkları inceleyebilirler.”

➤ “Turizmin anlamını, özellikle bizim yurdumuz için önemini kavrarlar.”

Bu amaç cümlelerinden hareketle 1962 programında olduğu gibi 1968 programında da ulus ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın bir ilgi uyandırmak, bu işleri her işin üzerinde tutmak, ulus ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi çocuklarda alışkanlık ve ülkü haline getirmek amaçlarının devam ettiği söylenebilir. Ayrıca “Yurttaşlık Görev ve Sorumlulukları” başlığı altında “*Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk*

milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler.” (MEB, 1969a: 63) şeklinde verilen amaç ifadesinin milli değerleri artırmanın yanında 27 Mayıs 1960 darbesini gerçekleştiren orduya bağlılığı artırmaya yönelik olduğu görülmektedir.

4.2.1.2. 1968 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin İncelenmesi

1968 ilkokul programının ilkelerine bakıldığında, programda 23 eğitim-öğretim ilkesinin yer aldığı görülmektedir. Bu ilkelerin pek çoğu 1936 ve 1948 tarihli ilkokul programlarında, ayrıca 1962 tarihli İlkokul Programı Taslağı'nda da yer almıştır. Programın ilkeleri içerisinde *“Millet, hayatı ve geleceği için gerekli gördüğü bütün değerleri ve ülküleri yurttaşlara aşılamayı her şeyden önce ilkokuldan bekler”* (MEB, 1969a: 9) şeklinde verilen ifadelerden 1968 programında da daha önce hayata geçen programlarda olduğu gibi milli bilinç değerine vurgu yapıldığını göstermektedir.

Programda bu doğrultuda yer alan bir başka ilke şu şekildedir: *“Çocukların, milli varlığın birer uzvu olduğu, ileride hangi mesleğe girerlerse girsinler, milli ödevlerini başaracak, milli ülkülerini gerçekleştirecek birer Türk yurttaşı olarak yetiştirilmeleri gerektiği hatırdan çıkarılmamalıdır.”* Böylece öğrencilerde yurt ve millet sevgisi, vatana bağlılık ve hizmet aşkı oluşturmak, memleket meselelerine karşı ilgi ve hassasiyet uyandırmak istenmiştir (MEB, 1969a: 8-9). Ayrıca *“Yurttaşlık görev ve sorumlulukları”* başlığı altında verilen *“Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler.”* ifadelerin de aynı doğrultuda olduğu görülmektedir.

1968 ilkokul programında, Sosyal Bilgiler dersine ait açıklamalar ise 31 madde halinde verilmiştir. Bunlardan 8. maddede *“Sosyal Bilgilerde öğrencilerin, milletimize karşı güven ve takdir duygularını kuvvetlendirmek için gereken gayret harcanmalı ve Atatürk'ün ‘Türk Öğün, Çalış, Güven’ ve ‘Ne mutlu Türküm diyene’ sözleri bu çalışmaların temeli olmalıdır.”* (MEB, 1969a: 66) şeklinde Atatürk'ün bazı ifadelerine yer verilerek milliyetçi değerler geliştirilmeye çalışılmıştır. Böylece çocuklarda vatan ve millet sevgisi oluşturmanın programda yer alan temel amaç olduğu anlaşılmaktadır (Keskin ve Keskin, 2011: 75). Yine bu doğrultuda 25. maddede *“Öğretmen her fırsattan*

yararlanarak Türklerin tarihte oynadıkları rolü belirtmeli, askerlik, idare, hukuk, ilim, fen ve sanat alanlarında başka milletlere örnek olduklarını göstermelidir” denilmiştir.

Programda 4. sınıflar için beş, 5. sınıflar için altı ünitenin yer aldığı görülmektedir. Bunlardan 4. sınıflar için şu şekildedir (MEB, 1968: 71-75):

1. İlimiz ve Bölgemiz
2. Türkiye’imiz
3. Yurdumuzda Bugünkü Hayat
4. İslamlık ve Türklerin İslamlığı Kabulü
5. Türklerin Anadolu’ya Yerleşmesi

Bu üniteler incelendiğinde ilk ikisinin Coğrafya dersi kapsamına, üçüncü ünitenin Yurttaşlık Bilgisi dersi kapsamına, son iki ünitenin ise Tarih dersi kapsamına girdiği görülmektedir. Bu bakımdan programda Sosyal Bilgiler grubu dersleri için konularda dengeli bir dağılım yapıldığı söylenebilir.

5. sınıflar için verilen üniteler ise şöyledir (MEB, 1968: 76-80):

1. Yurdumuz ve Komşularımız
2. Osmanlı İmparatorluğu (Kuruluş ve Yükselme Dönemleri)
3. Dünya’ya Toplu Bakış
4. Osmanlı İmparatorluğu (Duraklama ve Gerileme Dönemleri)
5. Dünyanın Başlıca Ülkeleri
6. Cumhuriyetimiz

Programda ilkokul 5. sınıf için verilen bu ünitelerden ikinci ve dördüncü ünitelerin Tarih dersi kapsamına, birinci, üçüncü ve beşinci ünitelerin Coğrafya dersi kapsamına, altıncı ünitenin ise Yurttaşlık Bilgisi dersi kapsamına girdiği görülmektedir.

4.2.1.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretme - Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

1968 İlkokul Programında öğretme ve öğrenme süreçleri ile ilgili olarak daha önceki eğitim programlarında sıkça görülmeyen pek çok yenilik bulunmaktadır. Nitekim bu yöndeki ilk yenilikler dersin “*Açıklamalar*” başlığı altında verilen maddeler arasında geçmektedir. Bunlardan ilki “*Sosyal Bilgiler dersine ait konular programda birleştirilerek üniteler halinde verilmiştir. Ünitelerin işlenişinde programdaki sıraya uyulması zorunluluğu yoktur. Öğretmen bunlar arasında gerekli gördüğü değişmeyi yapabilir.*” şeklindedir. Böylece Sosyal Bilgiler eğitim sürecinin öğretmen tarafından

nasıl yönetilebileceği ile ilgili yönlendirmeler yapılmıştır. 9. maddede, Sosyal Bilgiler dersinde kullanılacak metot ve tekniklere değinilerek “*Bu dersin öğretiminde yalnız soru ve cevap veya takrir değil, çeşitli metotlara yer verilmelidir. Özellikle, öğrenciyi kendi kendine aktif yapan ve onu araştırmaya ve incelemeye sevk eden metotlara öncelik verilmelidir.*” denilmiştir. 15. maddede “*Ünitelerin işlenmesinde çocukların yalnız hafızalarına başvurulmamalı, onları iyi görmeye, gördükleri üzerinde iyi düşünmeye ve değerlendirmeye alıştırmalı, onlarda çevrelerine ve çevredeki olaylara karşı merak ve ilgi uyandırılmalıdır.*” derslerin ne gibi ortamlarda işlendiğinde faydalı olacağına dair yönlendirmeler yapılmıştır. Yine 10. maddede “*Bu dersin öğretiminde yalnız ders kitabı ile yetinilmemeli, öğrencilerin seviyesine uygun çeşitli kaynaklardan yararlanılması, böylece öğrencinin araştırma yapması ve bunu alışkanlık haline getirmesi sağlanmalıdır*” denilerek ders araç gereçleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Aslında 1968 Sosyal Bilgiler ders programında en önemli yeniliklerden biri de derste kullanılacak araç gereçlerin dersin programında doğrudan verilmiş olmasıdır. Bunlar:

1. Tarih haritaları,
2. Eski ve yeni Türk sanat uygarlığına ait levhalar, fotoğraflar ve kesintiler,
3. Türk büyüklerinin resimleri,
4. Kurtuluş savaşına ait levhalar,
5. Yardımcı kitaplar,
6. Tarih ve şerit levhaları,
7. Yerküre,
8. Düzlem küre,
9. Türkiye haritası,
10. Beş kıtanın haritası,
11. Pusula,
12. Türkiye coğrafyası ile ilgili levhalar ve resimler,
13. Okulun bulunduğu kasaba ve şehrin planı,
14. Termometre, yağmur ölçüsü, rüzgâr fırılacağı ve oku gibi hava gözlem aletleri,
15. Yurdumuza ait resimler ve fotoğraflar, şeklinde belirtilmiştir.

Programlardaki ders saatleri incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersinin haftalık 3 ders saati şeklinde verildiği görülmektedir. Ancak bir önceki ilkökul programı olan 1962 programında Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi 4. sınıflarda haftada 6, 5.

sınıflarda 5 ders saati olarak okutulmuştur. Bu doğrultuda 1968 ilkokul programında Sosyal Bilgiler dersinin haftalık ders saatlerinde yaşanan düşüş dikkat çekmektedir. Ayrıca programda tüm dersler için haftalık toplam ders saati de 26'dan 25'e düşürülmüştür.

Tablo-9: 1968 İlkokul Müfredat Programı Haftalık Ders Programı Çizelgesi

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Türkçe	10	10	10	6	6
Matematik	5	5	5	4	4
Fen Bilgisi	-	-	-	4	4
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3
Hayat Bilgisi	5	5	5	-	-
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	-	-	-	2	2
Resim İş	1	1	1	2	2
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	3	3	3	3	3
Toplam	25	25	25	25	25

(MEB, 1968: 269-275)

4.2.1.4. Sosyal Bilgiler Dersi Ölçme - Değerlendirme Sürecinin İncelenmesi

Programda bir başka yenilik olarak ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılması gerektiğine yönelik “Açıklamalar” başlığı altında 14. maddede “Ünitelerin değerlendirilmesinde çeşitli değerlendirme yollarına başvurulmalıdır” (MEB, 1969a; 67) denilmiş ancak bu değerlendirme yollarının hangileri olduğu belirtilmemiştir.

4.2.2. 1970 Ortaokul Eğitim Programı

Talim Terbiye Kurulu'nun 20 Temmuz 1970 tarihinde aldığı 292 sayılı kararı ile ortaokul Sosyal Bilgiler öğretim programında değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik ile Cumhuriyetin kuruluşundan o güne kadar ortaokullarda tek disiplin anlayışı ile okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri 1968 ilkokul programında olduğu gibi disiplinler arası bir yaklaşımla yeniden düzenlenerek Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmiştir. 1970-1971 eğitim öğretim döneminde uygulamaya geçen bu programda Sosyal Bilgiler dersi; Giriş, - Amaçlar, - Açıklamalar, - Program (Ders Konuları)

şeklinde verilmiştir (MEB, 1973: 2). Programın her ilde belirlenen bir veya iki ortaokulun birinci sınıflarında, öğretmen okullarının birinci sınıflarında, yine yatılı bölge okullarının orta birinci sınıflarında denenmesinin ardından kademeli olarak ülke geneline yayılmasına karar verilmiştir (Ambarlı, 2010: 20).

Yine 1970 yılında VIII. Milli Eğitim Şûrasında Türk eğitim sistemi yeniden değerlendirilerek bu sistemin bir diğerine dayalı üç öğretim derecesinden oluştuğu belirtilmiştir. Bunlar (MEB, 1970: 2):

I. İlköğretim

II. Ortaöğretim

III. Yükseköğretim, olarak verilmiştir.

Bunlardan ilköğretim 5 yıllık ilk eğitim sürecini belirtiyorken bu kademenin yapısında herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Ortaöğretim ise yeniden düzenlenerek iki kademeye ayrılmıştır. Bunlar (MEB, 1970: 2):

I. Birinci devre ortaöğretim (Ortaokul)

II. İkinci devre ortaöğretim (Lise)

Şûrada ortaöğretimin birinci kademesi olan ortaokullar hakkında genel olarak 12-14 yaşındaki öğrenciler için verilen eğitimin tümünü, ikinci kademe olan liseler için ise 14-17 yaş grubunda bulunan öğrenciler için verilen genel, mesleki ve teknik eğitimin tümünü kapsadığı belirtilmiştir (MEB, 1970: 2).

Programda Milli Eğitimin başlıca amacı şu şekilde verilmiştir:

“Cumhuriyetin kuruluşundan beri ilk ve orta dereceli okulların programında ihtiyaçlar ve imkânlar ölçüsünde zaman zaman değişiklikler yapılmış, gerçekleştirilmesine çalışılan demokratik idare ve yaşayışın okul programlarına aksettirilmesine önem verilmiştir. Böylece, milletimizin gücüne ve demokrasiye inanmış, demokrasi düzenine tam olarak uyabilen ‘iyi vatandaşlar’ yetiştirilmesi milli eğitimimizin amaçlarının başında yer almıştır.” (MEB, 1973: 4-5)

Verilen amaç ifadeleri içerisinde özellikle Sosyal Bilgiler dersi için önemli olan “demokrasi” ve “iyi vatandaş” kavramları dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda programda Sosyal Bilgiler dersinin önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

4.2.2.1. 1970 Ortaokul Sosyal Bilgiler Programının İncelenmesi

1970 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler adı ile bir ders oluşturulmasının amacı şu şekilde belirtilmiştir:

“Son yıllarda, programların daha hayati ve öğrenciye daha uygun, ona tam bir anlayış ve kavrayışla birlikte olumlu bir davranış ve karakter kazandıracak bir niteliğe erişebilmesi amacı ile Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konularının birbirleriyle olan sıkı ilişkileri göz önünde tutularak bu derslerin ‘Sosyal Bilgiler’ adı altında birleştirilmesi...” (MEB, 1973: 5).

Böylece uzun yıllar boyunca ortaokullarda Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi/Yurttaşlık Bilgisi adları ile okutulan dersler 1968 yılında ilkokullarda olduğu gibi 1970 yılında çıkarılan ortaokul programında disiplinler arası bir yaklaşım ile “Sosyal Bilgiler” adı altında birleştirilmiştir.

4.2.2.2. 1970 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Dersi Amaçlarının İncelenmesi

1970 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler dersi için pek çok amaç ifadesine yer verilmiştir. Bunlar (MEB, 1973: 7-11):

1. Öğrencilere:

a) “Millet kavramını, Türk milletinin birer evladı olmanın şeref ve sorumluluğunu duyurmak; Türk milletinin zeki, kabiliyetli, çalışkan, cesur ve kahraman olduğunu; sanat severliğinin estetik zevkinin yüksekliğini ve insanlık duygularının büyüklüğünü tarihten ve bu günden örnekler vererek kavratmak; şerefli milletimizin ona layık evlâtları olmak yolunda sonsuz bir çaba harcamaları bu yolda durmadan ve duraklamadan çalışmak gerektiğini anlatmak ve uygulamak,”

b) “Milletimizin üstün özelliklerini sürdürüp geliştirdikleri ölçüde geleceğe güvenle bakabileceğimizin ve en ileri millet vasfını alabileceğimizin inancını vermek,”

c) “Türk milliyetçiliğinin ilkelerini benimsetmek,”

2. Öğrencileri;

a) “Kuvvetli, ileri, refahlı ve bağımsız Türkiye ülküsüne bağlı ve bu ülkeye erişme ereğine bütün varlığı ile inanmış,”

b) “Yurdumuzun ve milletimizin problemleri üstüne severek ve isteyerek eğilen, bunları esaslı bir şekilde inceleyip öğrenen, bu problemlerin yurt ve millet

yararına çözümlenmesi yolundaki çalışmalara heyecanla, canla ve başla katılan aydın yurttaşlar olarak yetiştirmek,”

3. Öğrencileri;

a) “Sosyal münasebetlerde saygı, sevgi ve müsamaha ve anlayış sahibi,”

b) “İşbirliğinin lüzumunu ve gereklerini kavramış ve birlikte çalışma zevkini ve alışkanlığını kavramış,”

c) “Nefsine güvenen, başkalarına inanabilen,”

d) “Medeni cesaret sahibi,”

e) “Hakka saygı gösteren, hakkı ve haklıyı koruyan,”

f) “Vatandaş sorumluluklarını kavramış,”

g) “Memleket hizmetlerini dürüstlükle yapan, bunların yapılış tarzını kontrol eden; bu hizmetleri yapanlara kolaylık gösteren ve gerektiğinde yardım edebilen,”

h) “Sosyal ve kanuni kurallara uygun yaşamak zorunluluğu kavramış,”

i) “Ruh ve beden sağlığını dikkat ve itina ile korumasını bilen kişiler olarak yetiştirmek,”

4. Okullarımıza farklı sosyal, politik ve ekonomik duyuşa, görüşe ve düşünüşe sahip aile çevrelerinden gelen, farklı zekâ seviyelerinde ve gelişimindeki çocuklara;

a) “İleride vatandaş sıfatıyla katılacakları milli toplumumuzun anayasamızda belirtilen ortak duygu, görüş ve düşüncelerini,”

b) “Yaşama şartlarımızı,”

c) “Ülkümüzü benimsetmek,”

5. Öğrencilere;

a) “Komşu ve uzak ulusları, bizi ilgilendiren yönleriyle tanıtmak,”

b) “Yurdumuzun ve dünyamızın çeşitli ilginç problemlerini göstermek,”

c) “Milli refaha ve dolayısıyla kendi refahlarına yararlı olacak bilgi, davranış, alışkanlık ve yetenekleri kazandırmak,”

d) “İçinde yaşadığı fizik ve sosyal çevrenin şartları ve imkânları hakkında bilgi ve anlayış vermek,”

e) “Geçmişini inceleyerek, hali onlara daha iyi kavratmak ve gelecek için önlerinde ufuk açmak,”

f) “Öğrencilere, bugünü daha iyi kavramaları için geçmişini inceletirken, onların içinde yaşadıkları çağda geçen sosyal, ekonomik ve siyasal olayların nedenleri üzerinde düşünme, araştırma ve muhakeme etme yeteneklerinin gelişmesine yardım etmek; böylece olayların çeşitli yönlerini inceleyerek öğrencilerin kültürlerini artırmak ve

davranışları üzerinde olumlu etkiler yapmak,”

6. Öğrencilere;

a) “Milletler ailesi içinde Türk milletinin yerini aşağılık duygusuna kapılmaksızın, geleceğe ümit ve cesaretle göstermek,”

b) “Milletimize düşen insanlık vazifelerini öğretmek,”

c) “İnsanların ve milletlerin birbirlerine muhtaç olduklarını, ortak problemlerin karşılıklı iyi niyetle ve ortak çabalarla çözümlenebileceğini, işbirliği zorunluluğunu takdir ettirmek,”

7. “Öğrencileri, milletimizle işbirliği halinde ve kendi yurdunda huzur içinde yaşamak isteğinde olan milletlere karşı iyi duygulara sahip kılmak,”

8. Öğrencilere;

a) “Atatürk’ün gençliğe yaptığı hitabı derinliğine ve genişliğine anlatmak ve kavratmak,”

b) “Türk devrimlerinin ilkelerini ve çok yönlü olarak anlamlarını, değerini, önemini ne gibi büyük güçlükler ve engeller yenilerek nasıl büyük fedakârlıklarla gerçekleştirdiğini, korunması ve aynı doğrultuda geliştirilmesi zorunluluğunu kavratmak,”

c) “Cumhuriyet ve demokrasiyi, demokratik yaşayış tarzını ve icaplarını kavratmak,”

d) “Demokrasi hayatımızın gelişmesini incelerken, diğer demokrat milletlerin geçirmiş ve geçirmekte oldukları gelişmeleri incelemek suretiyle bu konuda güdülen yolları göstermek,”

e) “Yurdumuzun nasıl yönetildiği yasama, yürütme ve yargı organlarının nasıl çalıştığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin memleket işlerini nasıl denetlediği hakkında temel bilgileri vermek, kanun saygısını ve medeni insan zihniyetini aşlamak,”

f) “Siyasi partilerin gerekliliğini ve önemini anlatmak,”

g) “Politik görüş ve düşünüş ayrılıkları bağımsızlığımıza, bütünlüğümüze ve çıkarlarımıza aykırı olmamak kaydıyla yakınlıklara ve dostluklara engel olamayacağı düşünce inancını vermek,”

9. Öğrencilere;

a) “Gittikçe giriftleşen, baş döndürücü bir hızla çoğalıp genişleyen yurt ve dünya problemleri arasında şaşımaksızın doğruyu arayıp bulabilen,”

b) “Hayatın hızına ayak uydurabilen,”

c) “Yurt ve millet yararına en uygun yolları seçebilen,”

d) “Kişilik sahibi,”

e) “Milli, maddi ve manevi zenginlik kaynaklarımızı korumak ve milletçe değerlendirmek gereğine inanmış ve bu yolda alışkanlıklar kazanmış vatandaşlar olarak yetiştirmek,”

10. Öğrencilere;

a) “Günlük hayatın, ancak birçok kimselerin işbirliğiyle yürütülüp sağlandığı,”

b) “İşbirliğinin anlamını, gerekliliğini ve değerini,”

c) “Toplumda meşru bir işe ve mesleğe sahip herkesin saygı ve sevgiye değer olduğunu,”

d) “Milletimizin ve bütün insanlığın refahı, huzuru ve saadeti yolunda sorumluluk almaktan çekinmemek gerektiğini,”

e) “Çağdaş medeniyet ve kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu, bu medeniyet ve kültür gelişmesinde her millet gibi Türk milletinin de payı olduğunu; ancak bundan böyle de aynı yolda çok daha fazla çalışmak mecburiyetinde olduğumuzu kavratmak,”

f) “Sosyal olayların gelişmesini göstererek insan ve toplum hayatının gittikçe değiştiği fikrini benimsetmek,”

g) “Başta Türk büyükleri olmak üzere, milletlerine ve insanlığa hizmet etmiş büyük devlet, bilim ve fikir adamlarının hayatlarını ve hizmetlerini uyulmaya değer örnekler olarak takdir ettirmek; özellikle Atatürk’ün Türk milleti ve dünya için açtığı geniş ufukları tebarüz ettirmek,”

11. “Öğrencilere, sosyal ve ahlaki bakımdan arzu edilen ve edilmeyen davranışları ayırabilmek kudretini ve boş zamanlarını amaçlı olarak okuma, araştırma, inceleme, gezi ve spor yaparak değerlendirme alışkanlığını kazandırmaktır.”

Programda Sosyal Bilgiler dersi için verilen bu amaçlarda özellikle vatan ve millet sevgisi, demokrasi, toplumsal düzen konuları üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda 1962 Toplum ve Ülke İncelemeleri ile büyük oranda benzer amaçlar belirlenmiştir.

4.2.2.3. 1970 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin İncelenmesi

Programda ortaokul birinci sınıflar için 6, ikinci sınıflar için 10, üçüncü sınıflar için ise 11 üniteye yer verilmiştir. Bunlar:

Ortaokul I. Sınıf (MEB, 1973: 26-43):

- I. Ünite: Günlerimiz nerede ve nasıl geçiyor?
- II. Ünite: Köyümüz, şehir ve kasabamız nasıl bir yerdir?
- III. Ünite: Türkiye'nin neresindeyiz?
- IV. Ünite: Yurdumuzda bizden önce kimler, nasıl yaşamışlardır?
- V. Ünite: Apenin yarımadası ve Roma İmparatorluğu
- VI. Ünite: Orta çağda Avrupa ve Doğu Roma İmparatorluğu

Ortaokul II. Sınıf (MEB, 1973: 43-50):

- I. Ünite: Ortaçağ'da İslamıktan önce başlıca Türk devleti ve uygarlıkları
- II. Ünite: İslamlık nerede ve nasıl doğdu?
- III. Ünite: Müslüman Türk devletleri
- IV. Ünite: Onuncu yüzyıldan sonra Anadolu
- V. Ünite: Yeni bir çağ başlıyor
- VI. Ünite: Osmanlıların yükselme devri
- VII. Ünite: Avrupa'nın büyük ve önemli bölgeleri
- VIII. Ünite: Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme devri
- IX. Ünite: Komşu devletler ve bunlarla ilişkilerimiz
- X. Ünite: Dünyada daha birçok ülkeler ve milletler var

Ortaokul III. Sınıf (MEB, 1973: 51-59):

- I. Ünite: Demokrasi nedir ve Türkiye'de demokrasi
- II. Ünite: XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu-İmparatorluğun yıkılması ve başlıca dünya olayları
- III. Ünite: Yeni Türkiye Devleti'nin kurulması
- IV. Ünite: Birleşmiş Milletler ve UNESCO
- V. Ünite: Nüfusumuz
- VI. Ünite: İhtiyaçlarımızı nasıl karşılıyoruz?
- VII. Ünite: Ekonomik hayatımızın bazı önemli maddeleri
- VIII. Ünite: Türkiye'de enerji kaynakları
- IX. Ünite: Türkiye'nin endüstrileşmesi
- X. Ünite: Türkiye'de taşıma, ulaştırma ve haberleşme
- XI. Ünite: Türkiye'de iç ve dış ticaret

Programda özellikle Sosyal Bilgiler kapsamına giren Tarih ve Coğrafya derslerinin içerikleri görülmektedir. Bu doğrultuda ortaokul 1. sınıfın ilk üç ünitesi Coğrafya, son üç ünitesi ise Tarih konularına aittir. Özellikle Tarih dersi kapsamına giren bu ünite başlıkları incelendiğinde programda Antik Yunan, Roma ve Bizans etkisinin hala etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Ortaokul 2. sınıfın ünite ve konuları incelendiğinde ise ilk sekiz ünitenin Tarih dersi ile ilgili olduğu, son iki ünitenin ise Coğrafya dersi ile ilgili olduğu görülmektedir. Özellikle dersin programında Tarih konularında İslam Tarihi ve Osmanlı Tarihi ile ilgili konularda bir yoğunluk olduğu görülmektedir. Bu konuların ağırlıklı olarak İslam tarihi ve İslamiyet sonrası Türk tarihine ayrılmış olması daha önceki eğitim programlara göre 1970 ortaokul eğitim programında muhafazakâr ağırlıklı bir değişimin yaşandığını göstermesi bakımından önemlidir (MEB, 1973: 12).

Ortaokul 3. sınıfların ilk ünitesi ise Yurttaşlık Bilgisi dersi kapsamına girip “*Demokrasi nedir? Türkiye’de demokrasi*” başlığını taşımaktadır (MEB, 1973: 12). II. ve III. üniteler Tarih dersi kapsamına girerken son altı ünite ise Coğrafya dersi kapsamına girmektedir. Programın içeriği genel olarak değerlendirildiğinde ise ortaokulun 1. ve 2. sınıflarında verilen konuların daha çok Tarih dersi ile 3. sınıftaki konuların ise daha çok coğrafya dersi ile ilgili olduğu görülmektedir. Yurttaşlık Bilgisi konularının ise yalnızca “*Demokrasi nedir? Türkiye’de demokrasi*” adı altında ortaokul 3. sınıfta verildiği görülmekle birlikte bu dersin, programın genelindeki ağırlığının oldukça az olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.2.4. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

Programda öğretme ve öğrenme süreçleri ile ilgili olarak bazı açıklama maddeleri verilmiştir. Bunlardan 1. maddede “*Öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersine başlarken öğretmenlerin öncülüğü ile bir ders yılı içinde incelenecek üniteleri, özel bir defterin ilk sayfalarına yazarlar...*” (MEB, 1973: 12) denilmiştir. 2. maddede “*Ders yılı başında her ünite için bir zarf veya kutu açılır. Üniteler ile ilgili kitaplar, çeşitli dergilerde çıkmış olan yazılar ve resimler fişlere geçirilir...*” (MEB, 1973: 12) denilmiştir. 8. maddede “*Öğrencileri iyi gözlemciler olarak yetiştirebilmek için araştırma ve inceleme gezilerini gözlem görevlerini iyi bir şekilde planlamak gerekir...*” (MEB, 1973: 13) denilmiştir. 10. maddede “*Gözlem, inceleme ve araştırma sonuçlarını*

açıklayan raporlar üzerinde grup veya sınıf içinde yapılacak müzakere ve münakaşalar, konuların iyi bir şekilde kavranıp benimsenmesini sağlar...”(MEB, 1973: 13) denilmiştir. Yine 27. Maddede “*Bir sınıf kitaplığı kurulmalı, bu kitaplıkta sınıfın en ileri öğrencisinden en az gelişmiş öğrencisine kadar çeşitli seviyelere hitaben kaynak kitaplar bulundurulmalıdır...”* (MEB, 1973: 15) denilmiştir. Belirtilen bu açıklamalar incelendiğinde dersin işleniş aşamaları, derste kullanılacak yöntem ve teknikler ile ders araç gereçleri hakkında önemli bilgiler verildiği görülmektedir.

Programda Sosyal Bilgiler dersinin sınıflar bazındaki süreleri ise ortaokul 1. ve 2. sınıfta haftada 5'er ders saati, orta 3. sınıfta ise haftada 4 ders saati olarak verilmiştir (MEB, 1973: 3). Programın haftalık ders dağılım çizelgesi incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersinin ortaokulda yer alan üç sınıfta da okutulduğunu ve Türkçe dersi ile birlikte en fazla ders saatine (14 ders saati) sahip olduğu görülmektedir. Programda ölçme ve değerlendirme ile ilgili bilgi verilmemiştir.

Tablo-10: 1970 Ortaokul Programı Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi

Dersler	1.Sınıf (6)	2. Sınıf (7)	3. Sınıf (8)	Toplam
Türkçe	6	4	4	14
Sosyal Bilgiler	5	5	4	14
Matematik	4	4	5	13
Fen Bilgisi	4	6	6	16
Tarım-Ticaret	2	2	2	6
Yabancı Dil	3	3	3	9
Beden Eğitimi	1	1	1	3
Resim-iş	3	3	3	9
Müzik	1	1	1	3
Serbest Çalışmalar	2	2	3	7
Din Bilgisi (Seçmeli)	1	1	-	2
Toplam	32	32	32	96

(MEB, 1973: 3).

4.3. 12 Mart 1971 Muhtırasının Sosyal Bilgiler Programı Üzerindeki Etkileri

1970’li yıllar, Türkiye’de özellikle ekonomik ve siyasi anlamda zor geçen yıllar olmuştur (Karataş, 2017: 143; Köse, 2010: 43). Bu dönemin sonlarında had safhaya ulaşan siyasi kutuplaşmalar, öğrenci ayaklanmaları, ekonomik buhranlar ve artan terör gibi faktörlerin etkisi ile ülke büyük bir çıkmaza girmiştir. Bunun sonucunda ordu hükümete muhtıra vermiş; anarşi ve kargaşaya son verme ve Atatürk’ü reformları uygulamaya koyma çağrısında bulunmuş, bunların yapılamadığı takdirde yönetime el konulacağını bildirmiştir (Ertem, 2018: 658; Zürcher, 2000: 375).

Muhtıranın getirdiği ağır baskı sonucu 13 Mart 1971’de Başbakan Süleyman Demirel istifa etmek zorunda kalmıştır (Milliyet Gazetesi, 13 Mart 1971: 1). Yaşanan bu çalkantılı dönemde eğitimde başlatılan pek çok yenilik yarıda bırakılmak zorunda kalmış, bu dönemde yayınlanan eğitim ve öğretim programlarından da istenilen verim elde edilememiştir (Keskin, 2012: 117).

1971 Muhtırasının doğrudan Sosyal Bilgiler eğitim programı üzerinde bir etkisinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü esas olarak 1968 tarihli ilkökul programı ve 1970 ortaokul programı yürürlükte kalmış, bu programlar üzerinde zaman zaman değişiklikler yapılmıştır (Keskin, 2002: 63). Bununla birlikte 1971 yılında yürürlükte olan ilkökul programına bakıldığında öncelikle milli eğitimin genel amaçlarının, ardından ise ilkökulun amaçlarının yazıldığı görülmektedir. Daha sonra ise ilkökulun eğitim ve öğretim ilkeleri belirtilmiştir (MEB, 1971: 1-17). Bu amaç ve ilkelerde daha önceki programlara göre önemli bir değişiklik olmamıştır.

4.3.1. 1971 İlkokul Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Amaçların İncelenmesi

1971 ilkökul Sosyal Bilgiler eğitim programı incelendiğinde bu programın genel olarak 1968 programından farksız olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda programın amaçları incelendiğinde 1968 ilkökul Sosyal Bilgiler ders programına benzer şekilde ifadelerin bulunduğu görülmektedir. Bunlar (MEB, 1971: 65-70):

➤ “Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin milletimize karşı güven ve takdir duygularını kuvvetlendirmek için gereken gayret harcanmalı ve Atatürk’ün ‘Türk Öğün, Çalış, Güven’ ve ‘Ne mutlu Türküm diyene’ sözleri bu çalışmaların temeli olmalıdır.”

➤ “Milli ve dini bayramlarda, mahalli özellik gösteren kurtuluş ve kutlama günleri önemli olaylar ve belirli günler, zamanında ele alınmalı, anlam ve özelliklerine, çevrenin imkânlarına göre sınıfça veya okulca üzerinde durulmalıdır.”

➤ “Öğretmen Cumhuriyet bayramı, Milli Hâkimiyet bayramı, Gençlik ve Spor Bayramı, Kurtuluş savaşında bir zaferin veya Türk Devrimiyle ilgili herhangi önemli bir olayın yıldönümü, Büyük Millet Meclisinin açılması, geçit töreni gibi fırsatlardan yararlanarak, Sosyal Bilgiler konularına karşı öğrencilerin ilgisi uyandırılmalı ve bu konular canlandırılmaya çalışılmalıdır.”

➤ “Öğretmen öğrencilere, Türk demokrasisinin ilkelerini, Türk vatandaşlarının demokratik düzen içindeki kişisel sorumluluklarını, Türk demokrasisinin koruması yollarını kavratmalıdır” şeklindedir.

4.3.2. 1971 İlkokul Sosyal Bilgiler Eğitim Programı İçeriğinin İncelenmesi

1971 İlkokul Programının içeriğinin oluşturulmasında 1968’de olduğu gibi yakın çevre ve öğretimde toplulaştırma ilkeleri esas alınmıştır. Bu doğrultuda eğitim öğretim faaliyetlerinde mahallilik öğretim ilkesine uygun olarak yaşanan yerin başlangıç noktası olarak kabul edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Programda Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri 1968 programında olduğu gibi Sosyal Bilgiler dersi etrafında toplulaştırılmış ve üniteler, çerçeve programı niteliğiyle yurt genelindeki ortak ihtiyaçları karşılamak amacıyla ana maddeler halinde tespit edilmiştir (MEB, 1971: 17-19). Bu ünitelerin işlenişinde 1968 programında olduğu gibi programdaki sıraya uyulması zorunluluğu yoktur ve konuların işlenmesinde yakından uzağa ilkesine uyulması gerektiği belirtilmiştir.

Programda konuların içeriğine bakıldığında milliyetçi anlayışın devam ettiği görülmektedir. Konuların özellikle sadece bilgi vermekle, memleket meselelerine ilgi ve ülkü uyandırmakla kalmaması, öğrencilerin bu bilgileri ve duyguları uygulayabilme ve ihtiyaçlarını karşılayabilme gücü kazanmaları gerektiği savunulmuştur. 1971 ilkokul programında ilkeler kısmında bu husus “*Öğretmen, çocukları daha okulda iken milli ödevlerini bir yandan öğrenmeye bir yandan da yapmaya alıştırmalıdır. Ele alınacak üniteler, öğrencilerin ilgileri, bugünkü ve yarınki ihtiyaçları dikkate alınarak ortaklaşa hazırlanmalıdır*” şeklinde belirtilmiştir (MEB, 1971: 20).

1971 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı özellikle Tarih konularından oluşturulmuştur. Nitekim Tarih konularının yer aldığı ortaokul 1. sınıfta konu başlıkları “Yurdumuzda Bizden Önce Kimler Yaşamışlardır”, “Apenin Yarımadası ve Roma İmparatorluğu” ve “Orta Çağda Avrupa ve Doğu Roma İmparatorluğu” şeklindedir (MEB, 1973: 119). Böylece Atatürk’ün ölümünden sonra Tarih eğitiminde benimsenen Antik Yunan, Roma ve Bizans medeniyetleri öğretim geleneğinin bu programda da devam ettiği anlaşılmaktadır.

Programda ortaokul 2. sınıfta ilk Türk devletlerinden başlayan bir Tarih anlatısının bulunmasına rağmen devamında Atatürk dönemi tarih anlayışının aksine İslamiyet sonrası Türk Tarihine de geçilmiş; ilk Müslüman Türk devletlerinden Osmanlı Devleti’ne kadar sıralı bir Tarih akışına yer verilmiştir (MEB, 1973: 119).

Ortaokul 3. sınıf konularının büyük bölümü ise Osmanlı Devleti ve Cumhuriyetin ilk yıllarına ayrılmış olmakla beraber konu başlıkları “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı” ve “Yeni Türk Devletinin Kurulması” şeklindedir (MEB, 1973: 120).

Bu konu başlıklarından hareketle muhtırayı vererek ülkedeki kontrolü ellerine alan ordu güçlerinin, bu dönemde uygulanan ilkökul Sosyal Bilgiler programından rahatsız olmadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim 1971 Sosyal Bilgiler programı içeriğinde önemli bir değişikliğe gidilmeyerek büyük oranda 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası hayata geçen Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi içeriği uygulanmıştır.

4.3.3. 1971 İlkokul Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

Sosyal Bilgiler dersi konu başlıkları ve ders saatleri de 1968 ilkökul programında olduğu gibi kalmış, programda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. 1975 yılında yenilenen ilkökul programında da Sosyal Bilgiler dersi amaç ve içeriğinde kayda değer bir değişiklik olmamış, ders saatlerinde de herhangi bir değişiklik yapılmayarak 4. ve 5. sınıflarda 3’er ders saati olarak okutulmuştur (Cicioğlu, 1985: 110).

Tablo-11: 1975 Temel Eğitim Birinci Kademe Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf
Türkçe	10	10	10	6	6
Matematik	5	5	5	4	4
Fen bilgisi	-	-	-	4	4
Sosyal bilgiler	-	-	-	3	3
Hayat bilgisi	5	5	5	-	-
Resim- iş	1	1	1	2	2
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1
Ahlâk	-	-	-	1	1
Din bilgisi (isteğe göre)	-	-	-	1	1
Eğitsel çalışmalar	2	2	2	2	2
Toplam	25	25	25	25	25

(Cicioğlu, 1985: 110)

Keskin (2002; 63) gibi bazı akademisyenler 1970 ile 1980 yılları arasında uygulanan eğitim programlarının bilimsel dayanaklardan uzak, dönemin ihtiyaçlarına uygun olmadan hazırlandığı için bir önceki programa eklemeler ve çıkarmalar şeklinde birbirinin benzeri olarak oluşturulduğunu, özde ise bir değişikliğe gidilmediğini savunmaktadır. Bu noktada bir farklılık olarak 1973 tarihli Milli Eğitim Temel Kanunu ile ilköğretimin sekiz yıla çıkarılarak zorunlu tutulması kararından bahsetmek yerinde olacaktır (Gülmez, 2014: 312). Ancak bu karar hemen yürürlüğe girmemiş, 1981-1982 eğitim öğretim döneminde deneme halinde uygulamaya konulabilmiştir. Bu uygulama ancak 4306 sayılı kanun ile 1997-1998 eğitim-öğretim yılından itibaren hayata geçmiştir (MEB, 1998: 268).

Bu dönemde ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler programı incelendiğinde ise 1970 ortaokul programının 1974 yılına kadar değişmeden devam ettiği görülmektedir (MEB, 1973: 121). Ancak 15 Kasım 1974 tarihinde toplanan Talim Terbiye Kurulu'nun, 9. Milli Eğitim Şûra kararlarına uygun olarak aldığı karar ile ortaokul Sosyal Bilgiler programında güncelleme yapılmıştır. Buna göre dersin amaç ve içeriğinde önemli bir değişiklik yapılmazken ders saatleri 6. ve 7. sınıflar için 3, 8. sınıflar için 4 ders saatine indirilmiştir (MEB, 1974: 110). Bu dönemde uygulanan Sosyal Bilgiler programında haftalık ders dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo-12: 1974 Ortaokul Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi Taslağı

Dersler	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	Toplam
Türkçe	5	5	5	15
Matematik	4	4	4	12
Sosyal Bilgiler	3	3	4	10
Fen Bilgisi	3	3	3	9
Yabancı Diller	3	3	3	9
Resim- İş	1	1	1	3
Müzik	1	1	1	3
Beden Eğitimi	1	1	1	3
Ahlâk	1	1	1	3
Seçmeli Ders (en az dört saat)	4-8	4-8	4-8	12-14
Din Bilgisi (isteğe bağlı)	1	1	-	2
Rehberlik ve Eğitsel Çalışmalar	3	3	3	9
Toplam	30-34	30-34	30-34	90-102

(MEB, 1974: 110)

4.4. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin Sosyal Bilgiler Programı Üzerine Etkileri

12 Eylül 1980 tarihinde saat 04.00 olduğunda radyo yayını İstiklal Marşı ile açılmış, ardından Harbiye Marşı okunmuştur. Devamında Genelkurmay ve MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in imzasının bulunduğu Milli Güvenlik Konseyi'nin 1 numaralı bildirisi yayınlanmıştır. Bu bildiriye Türk Silahlı Kuvvetleri, iç hizmet Kanunu'nun 35. maddesine dayanarak *"İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine el koymuştur."* (Komisyon, 2012: 721-722) açıklamasını yapmıştır. İhtilal Bildirisi TRT'de okunarak tüm halka duyurulmuştur (Sunay, 2009: 203). Ayrıca MGK'nın 1 numaralı bildirisi ile parlamento ve hükümet de feshedilmiş; parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılarak bütün yurttaki sıkıyönetim ilân edilmiştir (Resmi Gazete, 12 Eylül 1980: 6).

Darbenin eğitime yansımalarının nasıl olacağı ile ilgili olarak Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren 12 Eylül 1980 tarihinde yaptığı bir radyo konuşmasında bazı ipuçları vermektedir. Evren, bu konuşmasında şunları ifade etmiştir:

"Eğitim ve öğretimde Atatürk milliyetçiliğini yeniden yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır. Yarının teminatı olan evlatlarımızın Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır. Bu maksatla hepimizin

tek tek saygıyla andığımız öğretmenlerimizin Der'li, Bir'li derneklere üye olarak bölünmelerine müsaade edilmeyecektir. Her düzeyde öğrencinin amacı Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş, üretime yönelik bilgi ve beceri kazanmak olacaktır” (Akyüz, 2012: 414). Bu doğrultuda darbenin eğitim müfredatında en dikkat çekici etkilerinden biri olarak gençleri Atatürk İlke ve İnkılaplarına, Atatürk milliyetçiliğine bağlı ve Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen bireyler olarak yetiştirmenin amaçlandığı söylenebilir. Böylece darbenin ardından eğitimde Atatürk milliyetçiliğine uygun olarak yoğun bir şekilde mevzuat ve program çalışmalarına başlanmıştır. Nitekim bu amaçları gerçekleştirmek için ortaokul, lise ve dengi okullar müfredatlarına “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi” dersi eklenmiştir (Keskin, 2002: 296-297). Bu dersin programı Talim ve Terbiye Kurulunun 8 Haziran 1981 tarih ve 106 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve ortaokulların 8. sınıflarında haftada 2 ders saati olarak okutulmasına karar verilmiştir (Tebliğler Dergisi, 6 Temmuz 1981: 249).

4.4.1. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Dersinin Amaçlarının İncelenmesi

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ders programının girişinde “Amaçlar” başlığı altında şu maddelere yer verilmiştir (MEB, 1981: 205):

1. “Türk İnkılabının tarihi anlamını ve önemini kavratmak,”
2. “Atatürk’ün milliyetçilik ve medeniyetçilik anlayışını belirtmek,”
3. “Atatürk’ün dâhi asker, büyük devlet adamı ve inkılapçı kişiliği ile eşsiz önderliğini tanıtmak,”
4. “Atatürkçülüğü benimsetmek, Atatürk’ün dünya görüşünü ve düşüncelerini kavratmak,”
5. “Kurtuluş Savaşını ve bu savaşı, Türk milletinin varlığını korumak ve sürdürmek için ne büyük fedakârlıklarla gerçekleştirildiğini kavratmak,”
6. “Türk milletinin bütün kurumları ve değerleriyle birlikte çağdaş uygarlığa hangi tarihi şartlar altında ve nasıl geçtiğini kavratmak,”
7. “Ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti’nin dinamik temelini Atatürk İlkeleri’nin oluşturduğu bilincini kazandırmak,”
8. “Türk inkılabının milli ve milletlerarası niteliklerini belirleyerek XX. yüzyılda mazlum milletlere nasıl ışık tuttuğunu göstermek,”

9. “Dünya devletlerinin ve Türkiye’nin içinde bulunduğu o günkü durum göz önüne alınmak suretiyle, Türk inkılabının ne güç şartlar altında gerçekleştirildiğini kavratmak,”

10. “Demokrasi hayatımızın gelişmesini inceleyerek, onlara demokratik düzenin gerektirdiği bilgi ve davranışları kazandırmak,”

11. “Atatürk’e Türk inkılabına ve onun ilkelerine yürekten bağlı, bunların inançlı savunucusu olma bilincini kazandırmak,”

12. “Günümüzün ve geleceğin sorunlarına Atatürkçü bir yaklaşımla çözümler getirebilecek tutum, davranış ve yetenekler kazandırmak.”

1981 yılında hayata geçen Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi dersi programında yukarıda verilen amaç ifadelerine bakıldığında dersin amaçlarının özellikle “Atatürkçülük ve milliyetçilik” konuları etrafında oluşturulduğu görülmektedir.

Yine bu yönde dersle ilgili açıklamalarda dikkat edilecek hususlar şöyle belirtilmiştir: “Atatürk’ün Türk tarihine, Türk kültürüne verdiği değer; Türk dilini yozlaştırmadan arılığa ve duruluğa kavuşturma çalışmaları ile illetin bağlı olduğu bozulmamış gelenek ve göreneklerine olan saygısı üzerinde durulacaktır.” (MEB, 1981: 206).

İlerleyen dönemde öğretmen yetiştirme politikasında da Atatürkçülüğü geliştirme maksadıyla çeşitli adımlar atılmıştır. Nitekim XI. Milli Eğitim Şûrası, dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Sağlam başkanlığında 8–11 Haziran 1982 tarihinde “Millî Eğitim Hizmetlerinden Öğretmen ve Eğitim Uzmanları ve Eğitimde Durum ve Eğitim Sorunları” gündem konuları ile toplanmıştır. Şûra kararlarında “Yüreklere yurda hizmet ideali ile yanan öğretmenlerimizi Atatürkçü çizgide yetiştirmek için gerekli politika, sistem ve uygulama birliğinin yeniden oluşturulması gerektiği” belirtilmiştir. Ayrıca “öğretmen yetiştiren bir kurumu bitiren öğretmen adayının; eğitim ve öğretim çalışmalarının, esasta, Türkiye Cumhuriyetini ve Atatürk ilkelerini yaşatacak ve yüceltecek nesil yetiştirmeye yönelik olduğunu bilmesi gerektiği” vurgulanmıştır (MEB, 1982: 3-4).

4.4.2. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Dersi İçeriğinin İncelenmesi

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi dersi programında konu başlıkları kısaltılarak şu şekilde verilmiştir (MEB, 1981: 207-210):

Giriş;

XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğu

1. II. Meşrutiyet Dönemi
2. Trablusgarp Savaşı
3. Balkan Savaşı
4. I. Dünya Savaşı (Özellikle Çanakkale Muharebeleri Üzerinde Durulması)

Birinci Bölüm

Birinci Dünya Savaşı Sonunda Osmanlı İmparatorluğunun Durumu

1. Mondros Ateşkes Antlaşması
2. Ateşkes Antlaşmasından 19 Mayıs 1919'a kadar meydana gelen önemli olaylar
3. Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması tartışmaları
4. Wilson Prensipleri ve Paris Barış Konferansı
5. İzmir'in işgali (15 Mayıs 1919)
6. Memleketin iç durumu ve cemiyetler

İkinci Bölüm

Mustafa Kemal'in Hayatı

1. Mustafa Kemal'in yetişmesi, çevresi, 19 Mayıs 1919'a kadar yaptığı hizmetler
2. Mustafa Kemal'in kişiliği

Üçüncü Bölüm

Kurtuluş Savaşı

1. Hazırlık Dönemi
2. Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile İstanbul Hükümetinin mücadelesi
3. Sevr Barış Antlaşması
4. Düzenli ordunun kuruluşu
5. Muharebeler ve sonuçları

Dördüncü Bölüm

Cumhuriyet Dönemi

1. Cumhuriyetin ilanı ve halifeliğin kaldırılması

2. Partiler ve çok partili döneme geçiş denemeleri
3. İnkılabın gelişimi, devlet ve toplum kurumlarının laikleşmesi
4. Toplumsal yaşayışın düzenlenmesi
5. Ekonomik alanda gelişme

Beşinci Bölüm

Türk Ordusu ve Milli Savunma

Altıncı Bölüm

Türkiye Cumhuriyetinin Dış Siyaseti

1. Nüfus mübadelesi
2. Yabancı okullar sorunu
3. Irak sınırı ve Musul sorunu
4. Milletler Cemiyeti ve Milletler Cemiyetine girişimiz
5. Balkan Antantı
6. Montrö Sözleşmesi
7. Sadabat Paktı
8. Hatay sorunu ve sonucu

Yedinci Bölüm

Atatürkçülük, Türk İnkılabının Dayandığı İlkeler ve Türk İnkılabının Nitelikleri

1. Temel ilkeler
2. Bütünleyici ilkeler
3. Türk inkılabının nitelikleri

Sekizinci Bölüm

Atatürk'ün Ölümü ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi

Dokuzuncu Bölüm

II. Dünya Savaşı ve Sonrası

1. II. Dünya Savaşı
2. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin iç ve dış siyaseti

Dersin programında özellikle beşinci bölümde verilen “*Türk Ordusu ve Milli Savunma*” adındaki bölüm başlığı dikkat çekmektedir. Bu bölüm hakkında programda bir açıklama veya alt konu başlığına ulaşılamamış olup ordu kontrolünde kurulan yeni iktidarın Türk gençliği üzerinde saygın bir iz bırakmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

4.4.3. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

Programda dersin eğitim süreçleri ile ilgili olarak “*Açıklamalar*” kısmında 35 adet madde verilmiş, bunlardan 20. maddede “... konular işlenirken Atatürk ve Türk inkılabı hakkında öğrenci bilgi düzeyine göre yazılmış ve bakanlıkça tavsiye edilmiş kitap, broşür ve ansiklopedilerdeki yazıların okunması teşvik edilecek, hangi konu veriliyorsa onunla ilgili yayınların yerleri bildirilecek, bu yazıların özetlerinin veya önemli kısımlarının sınıfta anlatılması temin edilecektir.” ifadelerine yer verilmiştir (MEB, 1981: 206). Benzer doğrultuda 22. maddede “*Konular işlenirken; göze ve kulağa hitabeden ders araçları kullanılacak bunun için yerine göre, resimler, kartpostallar, fotoğraflar, tarihi tablolar, film ve dialardan (ansiklopedi) yararlanılacak; konuların özelliğine göre olayların somutlaştırılması için şematize edilmesine çalışılacak, tarih deyimlerinin, kavramların, adların doğru olarak öğretilmesi için yazı tahtasına bunların anlamları yazılacak...*” (MEB, 1981: 206) ifadelerine yer verilmiştir. Yine 23. maddede “*Bütün konular kuru bir anlatım yöntemi yerine, yerine göre soru-cevap, dialog, grup çalışmaları yöntemleri ile işlenecek...*” denilerek derslerin işlenişinde faydalı olacak pek çok yol ve yöntem belirtilmiştir. Programda ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağı ile ilgili bilgi ise verilmemiştir.

12 Eylül 1980 darbesinin eğitim sisteminde özellikle Atatürkçülüğün artırılması dışında en önemli yansımalarından bir diğeri “*Türk-İslam Sentezi*” düşüncesinin bu süreçte egemen kılınmaya çalışılmasıdır. Öyle ki Türk İslam Sentezi, DPT’nin 1983 tarihli “*Millî Kültür Raporu*” ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’nun 1986’da kabul ettiği “*Kültür Unsurlarının ve Kültür Politikasının Tespitinde Uygulanacak Yöntem ve Sorumluluklar*” adı altında verilen raporlarda doğrudan belirtilerek sistematik bir temele oturtulmaya çalışılmıştır (Ertürk, 1995: 248-249; Güvenç, Şaylan, Tekeli ve Turan, 1991: 38). Türk İslam Sentezini 19. yüzyılda Namık Kemal ve Ziya Paşa dönemlerine dek götüren İnalçık (2005, 361-362), bu fikrin

ilerleyen süreçte Ziya Gökalp vasıtasıyla “*Türklük, İslamlık, Çağdaşlık*” sentezine dönüştürüldüğünü belirtmekte, özellikle 1960’lı yıllardan itibaren soğuk savaş süreci ve sol eğilimler karşısında devleti yıkıcı akımlara karşı koruyacak milli bir savunma aracı olarak benimsendiğini ifade etmektedir (İnalçık, 2005: 361-362). Kabapınar da (1992: 28) bu doğrultuda tahribe uğramış olan millî kültürün, Türk - İslâm Sentezi düşüncesi sayesinde devlet tarafından onarılmak ve korunmak amacıyla, ideal bir yaşam biçimi olarak seçildiğini savunmuş ve bu görüşün Sosyal Bilimlere ait ders kitaplarına aktarılarak istenilen insan tipinin yetiştirilmesi hedeflendiğini belirtmiştir.

Böylece darbe döneminde eğitim politikası, toplumun İslami ve milli değerleri de göz önünde bulundurularak Atatürk İlke ve İnkıpları çevresinde oluşturulmuştur. Bu politika o dönemde ilkokuldan üniversiteye kadar eğitimin her kademesini derinden etkilemiştir (Vurgun, 2014: 58). Örneğin, ilk ve ortaokul müfredatlarında Din Bilgisi dersi zorunlu dersler içerisine girmiş, Sosyal Bilgiler dersinde Türk İslam tarihi konularına verilen ağırlık artmıştır (Keskin, 2012: 118).

12 Eylül 1980 darbesinden sonra Sosyal Bilgiler dersi 1981-1982 eğitim öğretim döneminde ilkokullarda ikinci devre olan 4. ve 5. sınıflarda haftada 3’er ders saati olarak okutulmuştur (Akyüz, 2012: 350). Yine bu dönemde Sosyal Bilgiler dersi ortaokullarda 1. ve 2. sınıflarda haftada 4’er, 3. sınıfta haftada 3 ders saati olarak okutulmuştur. Ayrıca bu dönemde başlangıçta ortaokul 1. ve 2. sınıflarda haftada 1 ders saati olarak okutulmaya başlanan Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi dersinin ortaokul 3. sınıflarda haftada 2 ders saati olarak okutulmaya başlandığı görülmektedir. Bu dersin adının Eylül 1983’ten itibaren “*Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*” şeklinde değiştirildiğini belirtmek de yerinde olacaktır (MEB, 1981: 203). Nitekim darbe öncesinde ordu ve muhalefetin sık sık Atatürk’ün ilke ve ideallerinden uzaklaştığı yönündeki söylemlerinin etkisi ile böyle bir değişiklik yapıldığı ve böylece Atatürkçülüğün vurgulanmak istendiği söylenebilir.

4.4.4. 1985 Tarihli Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgiler Programları

Sosyal Bilgiler dersi programında 1981 yılındaki darbenin hemen ardından değişiklik yapılma yoluna gidilmemiş, bu dersin programında yapılacak yenilikler için çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. 1985 yılına gelindiğinde ise Sosyal Bilgiler dersinin ortaokullardaki yapısında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu doğrultuda Talim ve Terbiye

kurulunun 26.04.1985 tarih ve 64 sayılı kararıyla ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi müfredattan çıkarılmıştır. Bu değişiklik ile Sosyal Bilgiler dersinin 1985-1986 eğitim öğretim yılından itibaren ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında “*Milli Tarih*”, “*Milli Coğrafya*” ve “*Vatandaşlık Bilgileri*” adı altında üç ayrı ders şeklinde okutulmasına karar verilmiştir (MEGSB, 1985a: 201). Bu ayrılmanın gerekçesi “*Öğrencilere milli tarih şuurunun, kendi coğrafyasının ve Türk kültür anlayışı içinde vatandaşlık bilgisinin etkili bir şekilde verilebilmesi*” şeklinde açıklanmıştır (MEGSB, 1985a: 201). Böylece 1962 ilköğretim programı öncesinde uygulanan programlardaki tek disiplinli anlayışa tekrar dönmüştür. Bu değişiklik ile birlikte Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri, 6. ve 7. sınıflarda haftada 2 ders saati, Vatandaşlık Bilgileri dersinin ise 8. sınıflar için haftada 3 ders saati olarak okutulmaya başlanmıştır (MEGSB, 1985b: 201).

Tablo-13: 1985 İlköğretim Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3	-	-	-
Milli Tarih	-	-	-	-	-	2	2	-
Milli Coğrafya	-	-	-	-	-	2	2	-
Vatandaşlık Bilgileri	-	-	-	-	-	-	-	3
T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	-	-	-	-	-	2

(MEGSB, 1985b: 201)

4.4.4.1. Milli Tarih Dersi Amaçlarının İncelenmesi

Milli Tarih dersinin programdaki amaçlarına bakıldığında (MEGSB, 1985a: 201):

Öğrencilere;

1. “Türk milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki şerefli geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri, dünya kültür ve medeniyetinin gelişmesindeki büyük payını öğretip kavratmak, onların milli duygularını daha şuurlu ve köklü kılmak,”

2. “Türk milletinin zekâ ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanatseverliğini, estetik zevkini insanlık duygusunun yüceliğini benimsetmek ve bu üstün özelliklerin davranış haline gelmesini sağlamak,”

3. “Tarihte büyük medeniyetler kurmuş, köklü bir geçmişe sahip büyük bir milletin evlâdı olduklarının sorumluluğunu duyurmak; gelecek için ümit ve güven vererek Türk milletine, dünya milletleri içinde layık olduğu yeri sağlama ve Atatürk’ün direktifleri uyarınca “milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarma” yolunda durmadan çalışmaları, sürekli bir çaba göstermeleri ve bu uğurda her fedakarlığı göze alabilmeleri gerektiği şuurunu vermek,”

4. “Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların sebepleri ve sonuçları üzerinde günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve muhakeme alabilmeleri gerektiği şuurunu vermek,”

5. “Atatürk’ün ‘Yurtta Sulh, Cihanda Sulh’ ilkesinin ve devletimizin bağımsızlığının ancak yurt ve millet bütünlüğümüzün bozulmasına fırsat vermemek ve güçlü olmakla devam ettirebileceği gerçeğini kavratmak,”

6. “Tarihi olaylara yön veren kişilerin, yerinde ve zamanında gösterdikleri uzak görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıkları veya uzağı göremeyişleri ve şuursuz davranışları sebebiyle olayların ve tarihin akışını nasıl etkilediklerini göstermek,”

7. “Toplumunu yönlendiren Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini de kavratmak ve takdir ettirmek; milletimize düşen insanlık görevleri bulunduğunu belirtmek ve onlarda insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme duygusunu uyandırmak,”

8. “Milli bağımsızlığımızın ve demokrasinin değerini kavratmak; yurt ve millet bütünlüğümüzü koruma, mili çıkarlarımızı ve demokrasiyi üstün tutma şuurunu ve davranışını kazandırmak,”

9. “Geçmişle içinde bulunduğumuz zaman arasında bağlantı kurdurup gün geçtikçe daha da çoğalarak karmaşık hale gelen yurt ve dünya meselelerini iyi değerlendiren, meseleler yaratmak yerine sağduyu ile hareket ederek onlara çözüm getirebilen; milli manevi ve maddi değerlerimize yürekten bağlı kişilik kazandırmaktır.”

Milli tarih dersi ile ilgili olarak verilen yukarıdaki amaç ifadeleri incelendiğinde dersin özellikle “*milliyetçilik*” ve “*Atatürkçülük*” ağırlıklı olarak oluşturulduğu görülmektedir. Bu durum 1981 yılında uygulamaya geçen Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi dersi programı ile de benzerlik göstermektedir.

4.4.4.2. Milli Tarih Dersi İçeriğinin İncelenmesi

Ders içeriğine bakıldığında ortaokul I. sınıfta 7, ortaokul II. sınıfta ise 5 ünitenin yer aldığı görülmektedir. Bunlar (MEB, 1985a: 203-204):

Ortaokul I. Sınıf Ünite Başlıkları:

I. Ünite: Tarih, Takvim, Çağ ve Yüzyıl Kavramları

II. Ünite: Anadolu'da Kurulan Medeniyetler

III. Ünite: Orta Asya Türkleri ve Göçler

IV. Ünite: İslam Tarihi

V. Ünite: Türklerin İslamiyet'e Geçişleri ve İlk Türk İslam Devletleri

VI. Ünite: Türkiye Tarihi

VII Ünite: Orta Asya ve Yakın Doğuda Kurulan Diğer Türk Devletleri şeklindedir. Bu ünite başlıkları incelendiğinde ortaokul 1. sınıf Milli Tarih dersinde Osmanlı Devleti öncesindeki tarihi konulara yer verildiği görülmektedir.

Ortaokul 2. Sınıf Ünite Başlıkları:

I. Ünite: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu

II. Ünite: Osmanlı Devleti'nin Yükselme Dönemi ve Devletin İmparatorluk Haline Gelmesi

III. Ünite: Yeniçağda Avrupa'da Önemli Olaylar

IV. Ünite: Osmanlı İmparatorluğu'nun Duraklama Dönemi

V. Ünite: Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme ve Dağılma Dönemi

Ortaokul 2. sınıf için verilen konu başlıkları incelendiğinde ise programda bu sınıf için özellikle Osmanlı Devleti tarihi konularına yer verildiği görülmektedir. Programın “Açıklamalar” kısmında ise 30 adet maddeye yer verilmiş olup bunlardan 4. maddede dersin içeriğine dönük olarak; “*Müfredat programının amaç ve konularından da anlaşılacağı gibi tarih dersinin temelini Türk ve Türkiye tarihi oluşturmaktadır. Ancak, teferruatlı bir siyasi tarih anlayışı yerine, daha çok kültür ve medeniyet tarihimiz üzerinde durulacaktır.*” (MEGSB, 1985a: 202) ifadelerine yer verilmiştir. Ancak bu konular işlenirken siyasi tarihten çok kültür ve medeniyet tarihine ağırlık verilmiştir.

4.4.4.3. Milli Tarih Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

Programda Milli Tarih dersi ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında haftada 2 ders saati olarak okutulmuştur (MEGSB,1985a: 201). Ayrıca programın “Açıklamalar” başlığı altında öğretme ve öğrenme süreçleri ile ilgili olarak 28. maddede “*Konular harita üzerinden işlenecek, olayların planları ve krokileri çizilecek; gerektiğinde konularla ilgili olan ve Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı’nca okullara tavsiyesi uygun görülen kitap, ansiklopedi, dergi ve broşür gibi kaynaklar ile varsa film ve slaytlardan yararlanılacaktır.*” (MEGSB, 1985a: 202) denilmiştir. Yine 29. maddede “*Çevredeki tarihi yer, anıt ve eserler gidilip görülecek, müzelerdeki tarihi eser ve belgeler gösterilecek, öğrencilerin geçmişi kolaylıkla göz önüne getirmelerine ve böylece yapısı ve yaratıcı çalışmaları için malzeme edinmelerine imkân ve fırsat verilecektir.*” (MEB, 1985a: 203) denilerek öğretme ve öğrenme süreçlerinde yönlendirici bilgiler verilmiştir. Programda ders için ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağına dair bilgi ise verilmemiştir.

Milli Tarih dersi programı genel olarak değerlendirildiğinde özellikle 1938-1946 yılları arasında Hasan Âli Yücel’in maarif vekili olduğu dönemde başlayan Türk Hümanizmasının etkilerinin, bu programla tamamen ortadan kalktığını belirtmek gerekir. Nitekim derse “*Milli Tarih*” isminin verilmesi de daha önce Tarih ya da Sosyal Bilgiler derslerinde Antik Yunan, Bizans ve Roma sempatisi taşıyan tarih eğitimi verilmesine bir tepki olarak gerçekleştiği söylenebilir.

1985 yılında gerçekleşen bu yenilik ile Atatürk’ün hayatta olduğu döneme benzer şekilde Atatürk milliyetçiliğine ve Türk tarihine özel bir hassasiyet gösterildiği görülmektedir. Ayrıca dikkat çeken bir başka husus ise, Türk milliyetçiliği ile İslam inancına ait değerlerin birleştirilerek, Türk-İslam Sentezi olarak adlandırılan yeni bir anlayışa geçilmiş olmasıdır. Bu noktada yaşanan bu dönemi, Atatürk döneminden ayırmak mümkün olacaktır. Zira Çapa’nın (2002: 41) da savunduğu gibi Atatürk’ün hayatta olduğu dönemde Türklük bir üstünlük olarak belirtilirken, İslami unsurlara eğitim programlarında yer verilmemeye özen gösterilmiştir. Bu dönemde ise Türk İslam Sentezi doğrultusunda Türklük bilinci ve İslam anlayışı kaynaştırılarak İslamiyet sonrası Türk tarihine programda daha fazla vurgu yapıldığı görülmektedir (Çapa, 2002: 41).

4.4.4.4. Milli Coğrafya Dersinin Amaçlarının İncelenmesi

1985 tarihinde hayata geçen Milli Coğrafya dersi programında 5 adet amaç maddesi verilmiş olup bunlar şu şekildedir (MEGSB, 1985b: 361):

1. “Türkiye’nin dünya üzerinde işgal ettiği yer ve mevkiinin önemini kavratmak, onlarda ülkemiz kalkınmasında severek sorumluluk alma duygusunu geliştirmek,”

2. “Halkımızın çeşitli coğrafi bölgelerdeki yaşayış şekillerini, yurdumuzun imkân ve servetlerini, turistik zenginliklerini ve coğrafyasından kaynaklanan meselelerini öğretmek, vatanını ve milletini sevdirmek,”

3. “Yurdumuzun imkân ve kaynaklarını tanıtmak, sınırsız olmayan bu tabii servetlerimizin israfından kaçınma fikrini aşılacak ve Türkiye tabiatını korumaları gerektiğini zihinlerine yerleştirmek,”

4. “Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafyalarını öğretmek, Türklerin geniş bir alanda dağılmış büyük bir millet olduğunu göstermek,”

5. “Türkiye’nin başlıca tarım ve endüstri ürünleri ile ticari ilişkileri hakkında bilgi kazandırmaktır.”

1985 Milli Coğrafya dersinin amaçları incelendiğinde bu amaçlarda genel olarak ekonomik coğrafya konuları ile ilgili olduğu ve milli değerlerin öğrencilere verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda 4. maddede yer alan ifadelerin ise Milli Tarih dersinde verilen amaç ifadelerine benzemekte olduğu dikkat çekmektedir.

4.4.4.5. Milli Coğrafya Dersinin İçeriğinin İncelenmesi

1985 Milli Coğrafya ders programı içeriği incelendiğinde bu programın ortaokul 1. sınıflar için üç bölüm ve alt ünite başlıkları halinde verildiği görülmektedir. Bunlar (MEGSB, 1985b: 362):

BİRİNCİ BÖLÜM

Coğrafya ve Dünyamız

I. Ünite: Coğrafya Nedir?

1. Coğrafyanın tanımı ve konusu

2. Coğrafyanın bölümleri

II. Ünite: Harita Bilgisi

1. Yön nedir?
2. Kroki, plan ve harita
3. Ölçek ve çeşitleri
4. Harita işaretleri
5. Haritalardan nasıl faydalanırız?

İKİNCİ BÖLÜM

Dünyamız ve Yeryüzündeki Türkler

I. Ünite: Kıtalar ve Okyanuslar

1. Genel bakış
2. Okyanuslar
3. Kıtalar

II. Ünite: Asya Kıtası

1. Yüzey şekilleri
2. İklimi, akarsuları ve bitki örtüsü
3. Asya ülkelerine toplu bakış
4. Asya'da Türklerin yaşadığı bellibaşlı ülkeler ve yerler:
 - a. Yakutistan
 - b. Batı Türkistan
 - c. Doğu Türkistan
 - d. Afganistan
 - e. Azerbaycan
 - f. İran
 - g. Irak
 - h. Suriye
 1. Kıbrıs

III. Ünite: Avrupa Kıtası

1. Yüzey şekilleri
2. İklimi, akarsuları ve bitki örtüsü
3. Avrupa ülkelerine toplu bakış
4. Avrupa'da Türklerin yaşadığı belli başlı ülkeler
 - a. Yunanistan
 - b. Bulgaristan

- c. Romanya
- d. Yugoslavya
- 5. Avrupa'da Türk işçileri

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkiyemiz

I. Ünite: Türkiye'ye Genel Bakış

- 1. Yüzey şekilleri
- 2. İklim bölgeleri
- 3. Bitki toplulukları
- 4. Akarsuları ve gölleri
- 5. Beşeri ve ekonomik özellikleri

II. Ünite: Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyasını Etkileyen Şartlar

- 1. Coğrafi konum
- 2. Yer şekilleri
- 3. İklim
- 4. Nüfus ve yerleşme

Milli Coğrafya dersi programında ortaokul 2. sınıflar için de üç bölüm ve alt ünite başlıkları halinde verilmiş olup bunlar aşağıdaki gibidir (MEGSB, 1985b: 362-363):

BİRİNCİ BÖLÜM

Türkiye'nin Coğrafi Özellikleri

I. Ünite: Coğrafi Bölgelere Giriş

- 1. Türkiye'nin dünya üzerindeki yeri ve önemi
- 2. Türkiye'nin coğrafi bölgeleri
- 3. Bölge, bölüm, yöre, havza ne demektir?

II. Ünite: Karadeniz Bölgesi

- 1. Batı Karadeniz bölümü
- 2. Orta Karadeniz bölümü
- 3. Doğu Karadeniz bölümü

III. Ünite: Marmara Bölgesi

- 1. Yıldız Dağları bölümü

2. Ergene bölümü
3. Güney Marmara bölümü
4. Çatalca-Kocaeli bölümü

IV. Ünite: Ege Bölgesi

1. Ege bölümü
2. İç Batı Anadolu bölümü

V. Ünite: Akdeniz Bölgesi

1. Adana bölümü
2. Antalya bölümü

VI. Ünite: Güneydoğu Anadolu Bölgesi

1. Dicle bölümü
2. Orta Fırat bölümü

VII. Ünite: Doğu Anadolu Bölgesi

1. Yukarı Fırat bölümü
2. Erzurum Kars bölümü
3. Yukarı Murat bölümü
4. Hakkâri bölümü

VIII. Ünite: Orta Anadolu Bölgesi

1. Konya bölümü
2. Yukarı Sakarya bölümü
3. Orta Kızılırmak bölümü
4. Yukarı Kızılırmak bölümü

İKİNCİ BÖLÜM

Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası

I. Ünite: Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyasına Genel Bakış

1. Madenler
2. Endüstri
3. Tarım ve hayvancılık
4. Ticaret
5. Ulaşım
6. Turizm

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye'nin Stratejik Durumu

I. Ünite: Türkiye'nin Jeopolitik Önemi

1. Türkiye'nin jeopolitik yeri ve önemi
2. İç tehdit
3. Dış tehdit
4. Yurt sevgisi

4.4.4.6. 1985 Milli Coğrafya Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

1985 Milli Coğrafya ders programında öğretme ve öğrenme süreçleri incelendiğinde ilk olarak “Açıklamalar” başlığı altında verilen maddelerdeki bazı ifadeler dikkat çekmektedir. Bunlardan 2. maddede “Öğrencilere sonu gelmez yer isimleri, mütemadiyen değişen istatistik bilgilerin ezberletilmesi adetinden mümkün mertebe kaçınılarak, rakamların grafiklere dönüştürülüp bunların açıklanması cihetine gidilmelidir.” (MEGSB, 1985b: 361) denilerek ezberci ders anlayışına karşı çıkıldığı vurgulanmıştır. Yine benzer şekilde 3. maddede “Öğrencilere hafızaya dayalı sorulara yerine sebep ve sonuçları arasında bağ kurabilecekleri, düşündürücü, araştırmaya yöneltici sorular sorulmalıdır.” (MEGSB, 1985b: 361) denilerek öğrencilerin öğrenmelerinin bilgi seviyesinin üzerine çıkarılarak bu bilgilerin kalıcı bilgiler olması gerektiği savunulmuştur. 4. maddede ise ders esnasında kullanılacak araç ve gereçler “Programdaki konuların daha iyi kavratılabilmesi için atlas, harita, grafik, fotoğraf gibi çeşitli vasıtalarından faydalanılmalı ve öğrencilere okuyacakları ülke veya bölge hakkında önceden fikir edinmeleri için ansiklopedi ve yardımcı kitaplar karıştırmaları tavsiye edilmelidir” (MEGSB, 1985b: 361) şeklinde belirtilmiştir.

Yine dersin işleniş esnasında dikkat edilecek hususlar hakkında 5. maddede “Coğrafya bir mekân ve gözlem ilmidir. Gezilerin coğrafya öğretimindeki yeri büyüktür. Bu bakımdan fırsat buldukça yakın çevrede geziler yapılmalı ve sonuçları sınıfta tartışılarak değerlendirilmelidir.” denilmiştir. Ayrıca 6. maddede konular işlenirken “Türkiye'nin dünyadaki yeri ve önemi konusunda yurdumuzun bugünkü sınırlarının Atatürk'ün önderliğinde yapılan milli mücadele sonunda çizilmiş olduğuna ve coğrafi konumu itibariyle stratejik önemine değinilmeli...”, “Karadeniz Bölgesi konusunda Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı ile İstiklal Savaşının başlamış olduğu

vurgulanmalı, Havza ve Amasya tamimlerinin kapsam ve sonuçlarına değinilmeli; Kastamonu'dan bahsederken şapka ve kılık kıyafet değışikliklerinden söz edilmelidir” denilmiştir (MEGSB, 1985b: 361). Bu ifadeler ile Atatürkçülük ve devrimlerinin bu dersin içeriğinde önemli bir yer kapladığı anlaşılmakta ve coğrafya konuları işlenirken şartlar uygun olduğunda Atatürkçülük ile bağlantı kurulması istendiği söylenebilir.

Milli Coğrafya dersinin programdaki ders sürelerine bakıldığında ise ortaokulların 1.ve 2. sınıflarında haftada 2 ders saati olarak okutulmasına karar verildiği görülmektedir (MEGSB, 1985b: 341). Dersin ölçme ve değerlendirmesinin nasıl yapılacağı ile ilgili bilgi ise verilmemiştir.

4.4.4.7. Vatandaşlık Bilgileri Dersi Amaçlarının İncelenmesi

1985 yılında ortaokul eğitim programında yapılan değışiklikle Milli Tarih ve Milli Coğrafya derslerine ek olarak Vatandaşlık Bilgileri adı ile bir ders daha müfredata dahil edilmiştir. Sosyal Bilgiler grubu dersler içerisine giren Vatandaşlık Bilgileri dersi temelde Yurttaşlık Bilgisi dersinin özelliklerini barındırmakla birlikte bu ders gibi iyi yurttaşlar yetiştirme amacı gütmektedir (MEGSB, 1985c: 341).

1985 Vatandaşlık Bilgileri dersi için programda 10 adet amaç maddesi verilmiş olup bunlar şu şekildedir (MEGSB, 1985c: 288):

1. “Öğrencilere ferdin toplum içinde yaşaması gerektiğini kavratmak ve onlara toplumun çeşitli çevrelerinde anlayışlı işbirliği ve düzenli şekilde birlikte yaşama alışkanlığı kazandırmak,”

2. “İnsanın sınırsız bir hürriyete sahip olmadığı, toplum yaşayışını düzenleyici nitelikteki sosyal davranış kurallarıyla uyum içinde yaşamak durumunda olduğu konusunda öğrencileri bilgili ve bilinçli kılmak,”

3. “Öğrencilere millet kavramını vermek, Türk milletinin birer evladı olmanın şerefini hissettirmek ve sorumluluğunu kazandırmak,”

4. “Öğrencilerde, milli ve manevi işlere ilgi uyandırarak onlara millet ve vatana canla başla hizmet etme bilincini kazandırmak,”

5. “Atatürk’ün Türk gençliğine emanet ettiği Türk istiklalinin ve Türk Cumhuriyetinin önemini, hürriyetçi demokrasi rejimimizin diğer rejimlerden özellikle totaliter rejimlerden farklarını, üstünlüklerini kavratmak ve öğrencilere bu değerleri her

zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olmaları gerektiği fikir ve inancını vermek,”

6. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın genel esaslarını ve temel ilkelerini kavratmak suretiyle öğrencilerde, Anayasamızda ifadesini bulan hürriyetçi demokrasiye, Atatürk milliyetçiliğine içten bağlılık ve devlet otoritesine saygı duygusu uyandırmak,”

7. “Öğrencilerde, toplumun refah ve huzur için çeşitli işlerde görev almış kişilere saygı duyma, onların işlerini kolaylaştırmak için kendi paylarına düşen ödev ve sorumlulukları yerine getirme davranışı geliştirmek,”

8. “Demokratik zihniyetin hâkim olduğu bir atmosfer içinde kendi kendilerini yönetmelerine, okul içinde ve dışında sorumluluk yüklenmelerine imkân ve fırsat sağlayarak öğrencilerin demokrasiyi bizzat yaşayan, uygulayan kişiler olarak yetişmesini sağlamak,”

9. “Bir meslek sahibi olmanın bir fert ve vatandaş olarak gerekliliğini, işsiz güçsüz bir insanın toplum için zararlı bir eleman olacağını öğrencilere kavratmak, onlarda her mesleğin kutsal olduğu ve hangi meslekten olursa olsun işini gereğince yapan herkesin saygıdeğer bir insan olacağı inancını yerleştirmek,”

10. “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh fikrinin gerçekleşmesi için milletler ailesi içinde Türk milletine düşen ödev ve sorumluluğun değerini kavratmaktır.”

Vatandaşlık Bilgileri dersi için verilen bu amaç ifadelerine bakıldığında, dersin bilgi vermekten çok öğrencilere belli düşünce ve davranışları kazandırmayı amaçlayan bir ders olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle ahlaki ve toplumsal değerlere bu derste büyük önem verildiği görülmektedir. Bu doğrultuda “Açıklamalar” başlığı altında da “*Derste öğrenciye, toplumun her üyesinin sevgi, saygı duyguları ve anlayış içinde diğer üyelerle işbirliği ve dayanışma içinde bulunmasının başkalarının iyi niyetli görüş ve düşüncelerini hoşgörü ile karşılayabilmesinin, eleştirilere açık olmasının, başkalarının iyi davranışlarını ve başarılarını takdir edebilmesinin gereği ve önemi, yeri geldikçe belirtilip vurgulanmalı, bu seviyedeki davranışlara ulaşabilmenin kolay olmadığı, ciddi çabaları gerektirdiği kavratılmalıdır.*” (MEGSB, 1985c: 288-289) denilmiştir. Ayrıca bu derste Milli Tarih ve Milli Coğrafya derslerinde görülen “*milliyetçi*” ve “*Atatürkçü*” değerlere de büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda ise yine “Açıklamalar” başlığı altında “*Atatürk’ün emaneti olan Cumhuriyetimizin, hürriyetçi demokratik rejimimiz totaliter rejimlere üstünlüğü, vatanımızın istiklâlimizin ve*

Cumhuriyetimizin her şeyin üstünde tutulması gerektiği kavratılmalı...” (MEGSB, 1985c: 289) denilmiştir.

4.4.4.8. Vatandaşlık Bilgileri Dersi İçeriğinin İncelenmesi

Dersin içeriği ile ilgili olarak “*Açıklamalar*” kısmında 9 bölüm altında ünite ve alt konu başlıklarına yer verilmiştir. Bunlar (MEGSB, 1985c: 289-291):

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Ünite: İnsan ve Toplum

1. Toplum İçinde Yaşama Zorunluluğu
2. Toplum yatını Düzenleyen Kurallar

İKİNCİ BÖLÜM

II. Ünite: Aile

- I. Aile Topluluğu
- II. Ailede Demokratik Hayat

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. Ünite: Eğitim ve Öğretim

1. Eğitim
2. Okulda Demokratik Hayat
3. Plân ve Plânlı Çalışma

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. Ünite: Devlet

1. Devlet ve Devlet Şekilleri
2. Vatan
3. Millet
4. Milli Hâkimiyet ve Siyasi Teşkilatlanma

BEŞİNCİ BÖLÜM

V. Ünite: Demokrasi

1. Demokrasi Nedir?
2. Demokrasinin Tarihçesi
3. Bugünkü Demokrasi Anlayışı
4. Rejimimize ve Varlığımıza Yönelen Tehditler

ALTINCI BÖLÜM

VI. Ünite: Anayasa

1. Anayasamız
2. Devletin Yasama Görevi
3. Devletin Yürütme Görevi
4. Devletin Yargı Görevi

YEDİNCİ BÖLÜM

VII. Ünite: Hürriyetçi Demokrasimizde Temel Hak ve Ödevlerimiz

1. Genel Hükümler
2. Kişinin Hak ve Ödevleri
3. Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler
4. Siyasi Haklar ve Ödevler
5. Olağanüstü Yönetim Usulleri
6. Hayat Hizmeti
7. Vergi Ödevimiz

SEKİZİNCİ BÖLÜM

VIII. Ünite: Trafik

1. Trafik Teşkilatı
2. Trafik Kuralları
3. Trafik Kazaları

DOKUZUNCU BÖLÜM

IX. Ünite: Yurtta Sulh Cihanda Sulh

1. Barışın Önemi
2. Milletlerarası Barışın Sağlanması

Vatandaşlık Bilgileri dersinin yukarıda verilen ünite ve konu başlıklarından hareketle derste içeriğin “toplumsal düzen”, “demokratik anlayışı geliştirme”, “devlet yönetimi”, “anayasa” ve “hak ve sorumluluklar” konu başlıkları etrafından şekillendiği görülmektedir. Bu yönleri ile daha önceki yıllarda hayata geçen Yurt Bilgisi ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri ile benzerlik taşıdığı söylenebilir.

4.4.4.9. Vatandaşlık Bilgileri Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

1985 Vatandaşlık Bilgileri dersi programında öğretme ve öğrenme süreçleri ile ilgili olarak “Açıklamalar” başlığı altında “*Vatandaşlık Bilgileri dersinin işlenişinde indî yorumlardan kaçınıldığı kadar tamamen bilgi alanını ilgilendiren kuru ve heyecandan yoksun bir üsluba da yer vermekten kaçınılmalı, öğretmen, öğrenciyi inandırıcı ve etkileyici olabilmelidir.*” (MEGSB, 1985: 289) denilmiştir. Bu açıklama ifadelerinden hareketle öğretmenin etkileyici bir üslup ile ders işlemesinin önemi vurgulanmıştır. Yine öğretme ve öğrenme süreçleri ile ilgili olarak “*Ders konularının ele alınmasında, programdaki sıraya uymak esas olmakla beraber, fırsatlardan yararlanarak, bazı konuların işlenişinin, ilgili olayların geçtiği zamana rastlatılması suretiyle öğrencilerin konuyu yaşamaları, gözlemleri sağlanmalıdır.*” denilerek öğrencilerin konuya etkili bir şekilde dâhil olmasının önemi vurgulanmıştır. Ders esnasında kullanılacak araç gereçler ile ilgili olarak ise “*Ders konularının kavratılması için Bakanlığımızca okullara tavsiye uygun görülen kitap, ansiklopedi ve benzeri kaynaklarla varsa film ve slaytlardan da yararlanılması yoluna gidilmeli; öğrencilerde vatandaşlık şuurunu güçlendirmek için ders konularını takviye edici kitap ve metinlerin okunması ve yeri geldikçe sınıfta tartışılması teşvik edilmelidir.*” denilmiştir.

1985 Vatandaşlık Bilgileri dersinin haftalık ders saatleri incelendiğinde ise ortaokul 3. sınıfta haftada 3 ders saati olarak okutulmuştur (MEGS, 1985a: 341). Ancak ilerleyen süreçte Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 30 Haziran 1987 tarih 118 sayılı kararı ile 1987–1988 öğretim yılından itibaren ortaokul üçüncü sınıfta 2 ders saati şeklinde verilmeye başlanmıştır (MEGS, 1987: 343). Derste ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağına dair bilgi ise verilmemiştir.

Tablo–14: 1987 Ortaokul Sosyal Bilgiler Grubu Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

Dersler	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Milli Tarih	2	2	-
Milli Coğrafya	2	2	-
Vatandaşlık Bilgileri	-	-	2

(MEGS, 1987: 343)

4.4.4.10. 1990 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi

Değişen siyasi, sosyal ve ekonomik şartlar eğitim müfredatında yenilik yapma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Böylece 1990 yılına gelindiğinde Talim Terbiye Kurulu'nun 30 Mayıs 1990 tarih ve 62 sayılı kararı ile yeni ilkokul Sosyal Bilgiler eğitim programı kabul edilmiş ve 2315 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanmıştır (MEB, 1990: 457).

4.4.4.11. Sosyal Bilgiler Dersi Amaçlarının İncelenmesi

1990 eğitim programında yer alan amaçlara bakıldığında bu programın amaçlarının 1968 ilkokul eğitim programının amaçları ile benzer şekilde olduğu görülmektedir. Önemli derecede bir değişiklik yapılmamıştır. Bu doğrultuda programda dersin amaçları şu şekilde belirtilmiştir (Tebliğler Dergisi, 25 Haziran 1990: 457-458):

1. Öğrenciler bu dersle;

Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden:

a. “Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılap ve ilkelerine bağlı çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir vatandaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler.”

b. “Şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını anlar; milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar.”

c. “Her yönde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygularını geliştirirler.”

ç. “Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk milletine, bayrağına, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirir.”

d. “Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutar, milletine ve yurduna karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirirler.”

e. “Türk inkılabının anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye’nin refah ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar; Türk inkılâbının değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evlâdı olarak yetişirler.”

f. “Kanun kavramını benimser; kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar.”

g. “Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar; bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetini ve payını anlarlar.”

ğ. “Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır; onlara karşı ilgi ve sevgi duyarlar.”

h. “Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına dayanan milli, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilir; cumhuriyet rejiminin özelliğini ve önemini kavrarlar.”

1. “İnsanların birbirine muhtaç olduklarını anlar; grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler.”

i. “Çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır; onları korumak gerektiğini öğrenirler.”

2. Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden;

a. “Bütün çalışmalarını, demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler.”

b. “İnsanların, karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler.”

c. “Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler.”

ç. “Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar.”

d. “Kanun ve kurallara karşı saygılı olmayı ve devlet teşkilâtımızı, seviyelerine göre öğrenirler.”

e. “Trafik kurallarına uymayı öğrenirler.”

3. Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek yönünden;
- “Çevrelerini ve yurdu tanır; Türkiye’nin yakın ve uzak komşu ülkeler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar.”
 - “Gerekli plan, kroki, harita ve grafik bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler.”
 - “İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler; yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş haline gelirler.”
 - “Coğrafya olaylarının sebeplerini araştırmayı ve bu olaylar arasındaki bağıllık ve ilişkileri bulup çıkarmayı öğrenirler.”
 - “Çevre korumasının günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar.”
4. Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden:
- “Kendi eşyasını, okulunu, okul eşya ve araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığı kazanırlar.”
 - “Tutumlu olma ve plânlı çalışma alışkanlığını elde ederler.”
 - “Üretim, tüketim ve dağıtım ile ilgili temel bilgileri öğrenirler.”
 - “Yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarımızı tanır ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavrarlar.”
 - “İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yolları ile bunlar arasındaki ekonomik bağıllıkları inceleyebilirler.”
 - “Turizmin anlamını, özellikle bizim yurdumuz için önemini kavrarlar.”

Bu amaç maddelerinden hareketle programda genel olarak 1. başlık altında verilen maddelerde milli ve kültürel değerlere, 2. başlık altındaki maddelerde toplumsal değerlere, 3. madde altında verilen maddelerde çevre, ülke ve dünya kapsamında coğrafi bilgilere, 4. madde altındaki maddelerde ise çevrenin ekonomik yapısı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca programın amaçları içerisinde özellikle “...*Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirir.*” şeklindeki madde ile programın orduya saygınlık kazandırmak gibi bir amacının olduğu da söylenebilir.

4.4.4.12. Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin İncelenmesi

Bu dönemde 12 Eylül 1980 askeri darbesinin etkileri hala görülmektedir. Nitekim ilkokullarda Sosyal Bilgiler dersi, ortaokullarda ise Millî Tarih, Milli Coğrafya,

Vatandaşlık Bilgileri, Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersleri öğretim programları dönemin sonlarına kadar uygulanmaya devam etmiştir.

1990 ilkokul programında 4. ve 5. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi ünite ve alt konu başlıkları incelendiğinde 4. sınıflarda beş ünite, 5. sınıflarda ise altı ünitenin yer aldığı görülmektedir. Bunlar programda şu şekilde belirtilmiştir (MEB, 1990: 462-474):

4. SINIF

I. Ünite: Yaşadığımız Yer

Birinci Bölüm: Aile, Okul ve Toplum Hayatı

1. Aile hayatı
2. Okul hayatı
3. Toplum hayatı
4. Dayanışma ve dayanışmanın toplum hayatındaki önemi

İkinci Bölüm: Yakın Çevremiz

1. Sokağımız, caddemiz, mahallemiz, semtimiz
2. Yakın çevremizi tanımak için neler bilmeliyiz?

II. Ünite: İlimiz ve Bölgemiz

Birinci Bölüm: Türkiye Haritasında İlimiz ve Bölgemizin Yerini Nasıl Buluruz?

1. Harita ve haritadan yararlanma
2. Grafik ve grafikten yararlanma

İkinci Bölüm: İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım

1. Yurdumuzun hangi il ve bölgesinde yaşıyoruz?
2. Bölgemizdeki yerleşme birimleri ve bunların özellikleri
3. İlimiz ve bölgemizin yer şekilleri
4. İlimiz ve bölgemizin iklim özellikleri ve bitki örtüsü
5. İlimiz ve bölgemizde ekonomik hayat
6. Bölgemizde ulaşım ve trafik
7. İlimiz ve bölgemizde turizm

Üçüncü Bölüm: İlimizin Yönetimi

1. Merkezi yönetim
2. Yerinden yönetim

Dördüncü Bölüm: Yurdumuzun Coğrafi Bölgeleri

1. Karadeniz bölgesi

2. Marmara bölgesi
3. Ege bölgesi
4. Akdeniz bölgesi
5. Güneydoğu Anadolu bölgesi
6. Doğu Anadolu bölgesi
7. İç Anadolu bölgesi

III. Ünite: Yurdumuz Türkiye

Birinci Bölüm: Yurdumuza Genel Bakış

1. Türkiye'miz
2. Yurdumuzun doğal durumu
3. Yurdumuzda sel baskınları, erozyon ve deprem
4. Çevre korunması

İkinci Bölüm: yurdumuzda Eğitim, Sanat ve Spor

1. Eğitim
2. Güzel sanatlar
3. Türk folkloru
4. Türk tiyatrosu ve sahne oyunları
5. Spor

Üçüncü Bölüm: Yurdumuzda Sosyal Yardımlaşma Kurumları

1. Devlet kuruluşlarına yardımcı sosyal yardım kurumları
2. Vatandaşların sosyal yardım kurumlarının çalışmalarına katılması, amaçlarına saygı göstermesi ve desteklemesi

IV. Ünite: Tarih, Tarihte Anadolu, Türkler ve İslamiyet

Birinci Bölüm: Tarihe Giriş

1. Tarih
2. Tarihin başlangıcı ve devirleri
3. Takvim ve yüzyıl

İkinci Bölüm: Türklerin Anayurdu ve Anadolu Uygarlıkları

1. Türklerin anayurdu ve göçler
2. Orta Asya'da kurulan Türk devletleri
3. Türkler köklü ve zengin bir tarihe sahiptir
4. Anadolu uygarlıkları

Üçüncü Bölüm: İslamiyet'in Doğuşu ve Türlerin İslamiyet'i Kabul Edişi

1. İslamiyet'in doğuşu

2. Türklerin İslamiyet’i kabulü

V. Ünite: Türklerin Anadolu’ya Yerleşmesi

Birinci Bölüm: Büyük Selçuklu İmparatorluğu

1. Oğuzlar

2. Büyük Selçuklu İmparatorluğu

İkinci Bölüm: Anadolu Selçuklu Devleti

1. Devletin kuruluşu ve yükselişi

2. Devletin yıkılışı

3. Anadolu’da kurulan Türk beylikleri

Üçüncü Bölüm: Selçuklu Uygarlığı

1. Devlet yönetimi

2. Toplum hayatı ve ekonomi

3. Bilim ve güzel sanatlar

Dördüncü Bölüm: Vatan ve Millet

1. Vatan

2. Millet

3. Türk milletinin özellikleri

4. Türk’ün öz vasıfları ve Atatürk

5. SINIF

I. Ünite: Osmanlı İmparatorluğu

Birinci Bölüm: Osmanlı Devletinin Kuruluşu

1. Osmanlı beyliğinin kuruluşu ve önemli olaylar

2. Ankara Savaşı’ndan sonra Anadolu’da durum

İkinci Bölüm: Osmanlı Devleti’nin Yükselme Devri

1. Fatih Sultan Mehmet dönemi ve bu dönemin önemli olayları

2. II. Beyazıt dönemi ve bu dönemin önemli olayları

3. Yavuz Sultan Selim dönemi ve bu dönemin önemli olayları

4. Kanuni Sultan Süleyman dönemi ve bu dönemin önemli olayları

5. Sokullu Mehmet Paşa Dönemi

Üçüncü Bölüm: Osmanlı Uygarlığı ve Avrupa’daki Yenilikler

1. Osmanlı uygarlığı

2. Avrupa’da yenilikler

3. Bilim ve teknoloji

II. Ünite: Dünyamız. Yurdumuz ve Komşularımız

Birinci Bölüm: Dünyamız ve Türkiye

1. Dünyamız
2. Türkiye'miz
3. Türkiye'nin jeopolitik önemi

İkinci Bölüm: Yurdumuzda Nüfus

1. Yurdumuzda nüfus sayımı
2. Yurdumuzun nüfusu
3. Yurdumuzda nüfusun dağılışı

Üçüncü Bölüm: Yurdumuzda Ekonomik Hayat

1. Başlıca geçim kaynaklarımız ve çalışma alanlarımız
2. Milli gelir kaynaklarımızın korunması ve geliştirilmesi

Dördüncü Bölüm: Yurdumuzun Komşuları

1. Sınır komşularımız
2. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

III. Ünite: Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama ve Gerileme Devri

Birinci Bölüm: Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama Devri

1. Osmanlı İmparatorluğunun genel durumu
2. Duraklama devrinin önemli siyasi olayları
3. İmparatorluğun durumunu düzeltmek isteyenler

İkinci Bölüm: Osmanlı İmparatorluğunun Gerileme Devri

1. Gerileme devrinin önemli siyasi olayları
2. Gerileme devrinde Osmanlı devletinde ıslahat hareketleri
3. Fransız ihtilâli ve sonuçları
4. Mısır ve boğazlar meselesi
5. Kırım Savaşı ve sonuçları
6. Osmanlı İmparatorluğunda demokratikleşme hareketleri
7. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması

IV. Ünite: Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?

Birinci Bölüm: Birinci Dünya Savaşı Sonunda Osmanlı İmparatorluğunun

Durumu

1. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra yurdumuzun durumu

İkinci Bölüm: Kurtuluş Savaşı

1. Hazırlık dönemi

2. Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ve çalışmaları

3. Savaş dönemi

4. Barış dönemi

Üçüncü Bölüm: Türk İnkılâbı ve Önemi

1. Çağdaşlaşma ve uygarlık

2. Siyasal alanda inkılâp

3. Hukuk alanında inkılâp

4. Eğitim ve kültür alanında inkılâp

5. Toplumsal alanda inkılâp

6. Ekonomi alanında inkılâp

7. Türk İnkılâbının önemi, bize kazandırdıkları ve bu konudaki sorumluluklarımız

Dördüncü Bölüm: Cumhuriyetimizin Kurucusu: Atatürk

1. Atatürk'ün hayatı

2. Atatürk'ün kişisel özellikleri ve çeşitli yönleri

V. Ünite: Dünyaya Toplu Bakış

Birinci Bölüm: Dünyayı Tanıyalım

1. Yeryüzünde kara ve denizlerin dağılışı

2. Dünyanın başlıca ülkeleri

İkinci Bölüm: Türkiye Cumhuriyetinin Dış Siyaseti

1. Milli dış siyaset

2. Boğazlar sorunu ve Montrö Sözleşmesi

3. Hatay'ın anavatana katılması

Üçüncü Bölüm: Atatürk'ün Son Günleri ve Ölümü

1. Son günleri ve ölümü

2. Yurt içi ve yurt dışındaki yankıları

3. Atatürk ile ilgili anılar

Dördüncü Bölüm: Atatürkçü Düşünce Sistemi

1. Atatürkçülüğün tanımı ve önemi

2. Atatürkçülüğün nitelikleri

3. Atatürk ilkelerinin ortak özellikleri

4. Atatürk ilke ve inkılâplarının dayandığı temel esaslar

5. Atatürk ilkeleri

6. Atatürk ilkelerine sahip çıkmak devamlılığını sağlamak

Beşinci Bölüm: İkinci Dünya Savaşı

1. İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye
2. Milletler arası kuruluşlar

VI. Ünite: Demokratik Hayat ve Anayasamız

Birinci Bölüm: Demokratik Hayat

1. Türkiye’de çok partili hayata geçiş
2. Kamuoyu ve basının önemi

İkinci Bölüm: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

1. Anayasamız ve önemi
2. Yeni anayasamızın dayandığı temel görüş ve ilkeler
3. T.C. Anayasasının bazı maddeleri
4. Anayasamızda yer alan bazı kurum ve kuruluşlar

Üçüncü Bölüm: Devlet ve Vatandaş

1. Devletin temel amaç ve görevleri
2. Vatandaşlık temel hak ve ödevleri

Verilen ünite ve alt konu başlıkları incelendiğinde 4. sınıfta verilen ilk üç ünitenin Coğrafya disiplini konularına dâhil olduğu görülmektedir. Bu konuların da özellikle öğrencinin yakın çevresinden hareketle oluşturulduğu, daha sonra ise ülke geneline yayıldığı fark edilmiştir. Örneğin yakın çevremiz, ilimiz, bölgemiz ve bölgelerimiz bu doğrultuda işlenen konular içerisinde yer almaktadır.

Programda devam eden üniteler incelendiğinde Tarih konularına geçildiği görülmekte olup, bu konular 4. ve 5. ünitelerde verilmiştir. Bu konu başlıkları incelendiğinde temel tarihsel bilgiler (Tarih nedir? Ne işe Yarar? Tarihin başlangıcı, yüzyıl, tarihsel devirler vb.) ardından Türklerin Orta Asya’dan göçleri ve Anadolu’ya geliş süreçleri ele alınmış devamında İslamiyet’e geçişleri, Büyük Selçuklu, Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu’da kurulan ilk Türk beylikleri gibi Anadolu Türk Tarihi’ne geçilmiştir.

5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi eğitim programı incelendiğinde ise konuların daha çok Tarih konularını kapsadığı bunların da 4. sınıfın devamı niteliğinde Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan başlatılarak bu devletin yıkılışına dek devam eden uzun bir süreç çeşitli bölüm ve başlıklar altında ele alınmıştır. Ardından I. Dünya Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu, Atatürk İlke ve İnkılapları konuları da 5. sınıf

müfredatına eklenmiştir (MEB, 1990: 462-474). Bu noktada 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi müfredatının çok yoğun bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

Programın içeriğinde özellikle 4. sınıf V. Ünitesinde başlıklar halinde “*Vatan, Millet, Türk milletinin özellikleri, Türk’ün öz vasıfları ve Atatürk*” konularının verilmesi programda milliyetçi ve Atatürkçü değerlerin doğrudan öğrencilere verilmeye çalışıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Yine 5. sınıfların VI. ünitesinde 12 Eylül 1980 darbesi ardından hayata geçen yeni anayasayı tanıtmak ve benimsetmek için maddeler halinde “*Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: Anayasamız ve önemi, yeni anayasamızın dayandığı temel görüş ve ilkeler, T.C. Anayasasının bazı maddeleri, anayasamızda yer alan bazı kurum ve kuruluşlar*” konu başlıkları verilmiştir.

4.4.4.13. 1990 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

1990 ilkokul Sosyal Bilgiler programında “*Açıklamalar*” başlığı altında çoğu öğretme ve öğrenme süreçlerinin düzenlenmesi ile ilgili olarak 32 maddeye yer verilmiştir. Bunlardan 2. maddede “*Sosyal Bilgiler dersine ait konular, programda birleştirilerek üniteler halinde verilmiştir. Ünitelerin işlenişinde, programdaki sıraya uyulması zorunluluğu yoktur. Öğretmen bunlar arasından gerekli gördüğü değişmeyi yapabilir*” denilerek programa esneklik kazandırılmak istenmiştir. Aynı doğrultuda 3. maddede “*Sosyal Bilgiler dersinde öğretmen, çevre özelliklerini de dikkate alarak, programda verilmiş olan konuları daha değişik şekillerde birleştirip sınıfına ve bulunduğu yere uygun üniteler yapabilir veya verilmiş olan üniteleri, çevresine ve sınıfına uygun şekilde daha fazla parçalara ayırabilir.*” denilmiştir.

Programda ilkelere ayrıca yer verilmemiş olup 4. maddede bu yönde “*Ünitelerin işlenmesinde ‘Yakından Uzağa’ ilkesi ne uyulmalıdır. Öğretmen çocuğa bulunduğu çevreyi incelemekle başlamalı yakından uzağa, görülenden görülmeyene geçerek onun görüş ve düşüncü ufkunu derece derece genişletmelidir.*” denilerek yakından uzağa öğretim ilkesinin üzerinde durulmuştur.

Konuların işlenişi esnasında Atatürk milliyetçiliğinin önemi üzerinde de durulmuş, açıklamalar kısmında 8. maddede “*Sosyal Bilgilerde, öğrencilerin milletimize karşı güven ve takdir duygularını kuvvetlendirmek için gereken gayret harcanmalı ve Atatürk’ün ‘Türk, öğren, çalış ve güven.’ ve ‘Ne mutlu Türk’üm diyene!’ sözleri bu çalışmaların temeli olmalıdır*” denilmiştir.

Ders esnasında kullanılabilir yol ve yöntemler ile ilgili olarak açıklamalar kısmında 9. maddede “*Bu dersin öğretiminde yalnız soru-cevap veya takrir değil, çeşitli metotlara yer verilmelidir. Özellikle, öğrenciyi kendi kendine aktif yapan e onu araştırmaya ve incelemeye sevk eden metotlara öncelik verilmelidir.*” denilmiştir. Yine aynı doğrultuda 16. maddede ise “*Ünitelerin işlenmesinde, gezilerden, ziyaretlerden, canlı ve cansız kaynaklardan, hazır olarak elde edilebilecek veya öğrenciler tarafından yapılabilecek araçlardan faydalanılmalı, uygun olan konular öğrencilere dramatize ettirilmelidir.*” denilerek öğrencinin öğrenme sürecine katılımını artırmaya çalışan açıklamalarda bulunulmuştur.

Açıklamalar kısmınının 12. maddesinde “*Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin çalışma ve öğrenme yerleri, yalnız dersane değil, çeşitli alanlardır. (Aile, okul, çeşitli topluluklar, kitaplıklar, müzeler, sergiler, kazılar vb.)*” denilerek öğretme ve öğrenme süreçlerinin nerelerde gerçekleştirilebileceği ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersi işlenirken kullanılabilir araç gereçler ayrı bir başlık altında verilmemiş olup bu konu hakkında açıklamaların 10. maddesinde “*Bu dersin öğretiminde yalnız ders kitabı ile yetinilmemeli, öğrencinin seviyesine uygun çeşitli kaynaklardan yararlanılması, böylece öğrencinin araştırma yapması ve bunu alışkanlık haline getirmesi sağlanmalıdır.*” ifadelerine yer verilmiştir.

Programdaki ders saatleri incelendiğinde ise Sosyal Bilgiler dersinin herhangi bir değişiklik yapılmadan haftada 3 ders saati olarak okutulmaya devam ettiği görülmektedir. Bu konuda ortaöğretim eğitim programında ise bazı değişiklikler yaşanmış; Talim Terbiye Kurulu’nun 16 Eylül 1991 tarihinde 192 sayılı kararı ile 1987 ortaokul haftalık ders dağıtım çizelgesi yürürlükten kaldırılmıştır (MEB, 1991: 18). Hazırlanan yeni ortaokul haftalık ders çizelgesinde 1987 yılında yapılan değişiklikte 2 ders saatine indirilen Vatandaşlık Bilgileri dersi 1985 programında olduğu gibi 3 ders saatine yükselmiştir. Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin haftalık ders saatlerinde ise herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır (MEB, 1991: 18). Programda ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağı ile ilgili bilgi ise verilmemiştir.

Tablo-15: 1991-1992 İlkokul ve Ortaokul Haftalık Ders Dağıtım Çizelgelerinde Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler Grubu Derslerin Haftalık Ders Dağılım Çizelgeleri

Dersler	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Sosyal Bilgiler	3	3	-	-	-
Milli Tarih			2	2	-
Milli Coğrafya			2	2	-
Vatandaşlık Bilgileri			-	-	3
T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük			-	-	2

(MEB, 1991: 18).

4.5. 28 Şubat 1997 Postmodern Darbesinin Sosyal Bilgiler Programı Üzerine Etkileri

28 Şubat 1997 tarihinde ordu başrolde olduğu bir silahsız darbe olarak nitelendirilen 28 Şubat post modern darbesi gerçekleşmiştir. (Sabah Gazetesi, 19 Haziran 1997: 1).

28 Şubat post modern darbesi ile başlayan yeni dönemde eğitim alanında bazı değişiklikler yaşanmış, 18 Ağustos 1997 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 4306 sayılı yasa ile "ilkokul" ve "ortaokul" ibareleri "ilköğretim okulu" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca bu yasa ile ilköğretim okulları 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin uygulanacağı eğitim kurumları haline getirilmiştir (Resmi Gazete, 18 Ağustos 1997).

Devam eden süreçte müfredatta Sosyal Bilgiler dersi açısından da bazı değişiklikler yaşanmış; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının, 02 Nisan 1998 tarih ve 62 sayılı kararı ile 1990 ve 1993 yıllarında kabul edilen 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ile 1983 ve 1993 yıllarında ortaokullarda kabul edilen Milli Tarih ve Milli Coğrafya ders programları uygulamadan kaldırılmıştır (Tebliğler Dergisi, Nisan 1998: 531). Hazırlanan yeni program ilköğretim bütünlüğü esasına göre hazırlanmış ilk programdır. Nitekim daha önce yayınlanan Sosyal Bilgiler programları ilkokul ve ortaokul şeklinde iki ayrı kademe halinde ele alınırken 1998 eğitim programı ile kademeler ortadan kalkmış ve 1. sınıftan 8. sınıfa kadar süren eğitim süreci bir bütün halinde değerlendirilmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin ise yeni ilköğretim sisteminde 4. sınıftan 7. sınıfa dek okutulması kararlaştırılmıştır (Tebliğler Dergisi, Eylül 1998).

Yeni eğitim programı ile ilkokulda (4. ve 5. sınıflarda) okutulan Sosyal Bilgiler dersinin isminde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Ortaokulda ise 6. ve 7. sınıflarda

“*Millî Tarih*” ve “*Millî Coğrafya*” şeklinde verilen dersler “*Sosyal Bilgiler*” adı altında birleştirilmiştir (Tebliğler Dergisi, Nisan 1998: 531).

Bu değişikliğe gidilmesinin sebebi olarak ise “*millî*” kavramının özellikle Tarih dersinin başına konulduğunda kronolojik açıdan bir sınırlamaya gidilmesine yol açması, dolayısıyla dersin konularının “*Orta Asya Türk Tarihi*” ile başlatılmış olması söylenebilir. Nitekim yeni Sosyal Bilgiler ders programında Tarih konuları Atatürk döneminde olduğu gibi “*ilk insanlar*” ve “*Anadolu’daki ilk medeniyetler*” den başlanmak üzere yenilenmiştir.

1998 eğitim programda yapılan yenilikler Sosyal Bilgiler dersi ile sınırlı kalmamıştır. Nitekim bu programla ilköğretim seviyesine bazı yeni dersler eklenmiştir. Bunlar 1., 2. ve 3. sınıflar için “*Bireysel ve Toplu Etkinlik*”, 4. ve 5. sınıflarda “*Yabancı Dil*” (İngilizce, Almanca, Fransızca), 6. ve 8. sınıflarda “*Trafik ve İlk Yardım*”, 7. ve 8. sınıflarda “*Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi*” şeklindedir (Tebliğler Dergisi, Eylül 1998: 1011- 1012). Bu değişiklikler içerisinde Sosyal Bilgiler dersi açısından en önemli gelişme Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin müfredata dâhil edilmesi olmuştur. Aslında bu ders 1982’de müfredata girip uzun bir deneme sürecinin ardından 1987’de uygulamaya konulan Vatandaşlık Bilgileri dersinin genişletilmiş hali olsa da Sosyal Bilgiler açısından önemli bir adımdır. Bu ders ile programa özellikle insan hakları ve demokrasi ilkeleri doğrultusunda evrensel değerler eklenmiştir.

4.5.1. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Amaçların İncelenmesi

1998 ilköğretim Sosyal Bilgiler eğitim programının hedefleri ile amaçlarının daha önceki programlarda olduğu gibi bir tutulduğu görülmektedir. Ayrıca programda daha önceki Sosyal Bilgiler programlarından farklı olarak amaçlar; “*Genel Amaçlar*” ve “*Özel Amaçlar*” şeklinde iki ayrı başlık altında verilmiştir. Genel amaçların büyük kısmı, daha önceki Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarına benzer şekilde olup bazıları şöyledir:

“*Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı, çalışkan, araştırmacı, özverili, erdemli, girişimci iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişirler.*”

“*Türk inkılâbının anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini, aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar.*” (Tebliğler Dergisi, Nisan 1998: 537). Özel amaçlar başlığı altında ise program için belirlenen ünitelerdeki

amaçlar kısa maddeler halinde belirtilmiştir. Verilen amaç ifadelerinin daha önceki dönemlerde okutulan Sosyal Bilgiler dersi ve Sosyal Bilgiler grubu derslerin amaçlarından pek farklı olduğu söylenemez. Nitekim program üzerindeki değişiklikler kısmi olarak içerik kısmında görülmektedir.

4.5.2. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında İçeriğinin İncelenmesi

Programda Sosyal Bilgiler dersi içeriği, üniteler ve alt konu başlıkları vasıtasıyla belirtilmiştir. Bunlardan 4. sınıfta dört ünite bulunmakta olup bu üniteler aşağıdaki şekilde verilmiştir (Tebliğler Dergisi, Nisan 1998: 541-543).

4. Sınıf Ünite ve Konuları

I. Ünite: Aile, Okul ve Toplum Hayatı

1. Ailemiz
2. Okulumuz
3. Toplum hayatımız

II. Ünite: Yakın Çevremiz

1. Yakın çevremizi tanıyalım
2. Plan

III. Ünite: İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım

1. Harita
2. Yurdumuzun hangi il ve bölgelerinde yaşıyoruz
3. İlimiz ve bölgemizin doğal özellikleri
4. İlimiz ve bölgemizde nüfus ve yerleşme
5. İlimiz ve bölgemizde ekonomik hayat
6. İlimizde yaşanmış önemli tarihi olaylar
7. İlimiz ve bölgemizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi

IV. Ünite: Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu

1. Tarihin konusu
2. Tarih öğrenmenin gerekliliği
3. Tarihte zaman (yıl, yüzyıl, çağ)
4. Takvim ve çeşitleri
5. Tarihin başlangıcı ve çağlar
6. Türklerin ilk yurdu ve ilk Türk devletleri

7. İlk Türk devletlerinde Kültür ve Uygarlık
8. Türk milletinin tarihteki yeri
9. İlk çağda Anadolu uygarlıkları
10. İlk çağda Anadolu'da kurulan devletlerde kültür ve uygarlık
11. Çevre uygarlıkların Anadolu'ya etkisi

Programda 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi için verilen bu ünite ve konu başlıklarından hareketle ilk üç ünitenin Coğrafya dersi konuları ile ilgili olduğu, ayrıca konuların sıralanmasında yakından uzağa öğretim ilkesine dikkat edildiği görülmektedir. Son ünite ise Tarih dersi konularına geçilerek başlangıçta temel tarihsel bilgi vermeye yönelik olarak hazırlanırken devamında Türklerin tarih sahnesine çıkışından Anadolu'da kurulan ilk uygarlıklara kadar geniş bir çerçevede geliştirilmiştir.

Programda 5. sınıf Sosyal Bilgiler konuları ise 4 ünite altında verilmiştir. Bunlar şu şekildedir (Tebliğler Dergisi, Nisan 1998: 545-548):

5. Sınıf Ünite ve Konuları

I. Ünite: Vatan ve Millet

1. Vatan ve vatan sevgisi
2. Millet ve millet sevgisi

II. Ünite: Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?

1. Mondros Ateşkes Antlaşması
2. Kurtuluş Savaşı
3. Savaş dönemi
4. Barış dönemi
5. Türk inkılâbı ve önemi
6. Atatürkçü düşünce sistemi
7. Cumhuriyetimizin kurucusu: Atatürk

III. Ünite: Güzel Yurdumuz Türkiye

1. Yurdumuza genel bakış
2. Yurdumuzun doğal durumu
3. Doğal çevremizin önemi ve sorunları
4. Çevre sorunlarının çözümü
5. Doğal afetler ve korunma yolları

IV. Ünite: İslamiyet'in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler

1. İslamiyet'ten önce Araplar

2. İslamiyet'in doğuşu
3. İslamiyet'in yayılışı
4. İslam kültür ve uygarlığı
5. Türkler ve İslamiyet
6. Orta Asya ve Yakın Doğu'da kurulan Türk Devletleri
7. Orta Asya ve Yakın Doğu'da kurulan Türk Devletleri'nde kültür ve uygarlık

5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi ünite ve konu başlıkları incelendiğinde ilk ünitenin “*Vatan ve Millet*” başlığı altında milli değerleri benimsetmek ve öğrencilerin ülkeye bağlılıklarını artırmak yönünde olduğu görülmektedir. Devam eden ikinci ünite Tarih dersi konuları ele alınmış; I. Dünya Savaşının bitiminden itibaren yaşanan gelişmeler ve bu süreçte Atatürk'ün rolü ile devrimlerine değinilerek Atatürkçü düşünce yapısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Üçüncü ünite Coğrafya dersi konularına geçilmiş; Türkiye coğrafyası kapsamında ülkedeki çevre sorunları ve doğal afetlere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise tekrar tarih dersi konularına dönülerek İslam tarihi ile Türklerin İslamiyet'i kabul edişi ve sonrasında Osmanlı Devleti'ne dek kurdukları ülkelere yüzeysel bir şekilde değinilmiştir. Bu doğrultuda programda Türk İslam Sentezinin devam ettiği de görülmektedir.

Programda 6. sınıf Sosyal Bilgiler konuları ise 6 ünite altında verilmiştir. Bunlar şu şekildedir (Tebliğler Dergisi, Nisan 1998: 550-554):

6. Sınıf Ünite ve Konuları

I. Ünite: Demokratik Hayat

1. Demokrasi ve demokrasinin Türk toplumu için önemi
2. Demokrasinin temel ilkeleri
3. Demokrasinin korunmasında bireylere düşen görevler
4. Demokraside kamuoyu ve basın önemi
5. Eğitim ve demokrasi ilişkisi
6. Meslek ve meslek seçimi
7. Devlet ve vatandaş ilişkisi
8. Toplumda yardımlaşma
9. Çocuk hakları ve çocukların korunması
10. Gençliğin korunması
11. Akraba evliliklerinin sakıncaları

II. Ünite: Coğrafya ve Dünyamız

1. Coğrafya
2. Dünyamız
3. İnsanlığı tehdit eden bazı önemli olaylar
4. 20. yüzyılda bilim ve teknolojide meydana gelen bazı gelişmeler ve önemli olaylar

III. Ünite: Türkiye Tarihi

1. Türklerin Anadolu'yu ana yurt edinmesi
2. Anadolu Selçuklu Devleti
3. Anadolu Türk Beylikleri
4. Anadolu Selçuklu Devleti ve beylikleri döneminde Türk denizciliği
5. Anadolu Selçuklu Devleti ve beylikleri döneminde kültür ve uygarlık

IV. Ünite: Moğollar ve Diğer Türk Devletleri

1. Moğollar
2. Altın-Orda Devleti
3. Timur Devleti
4. Babür Devleti
5. Akkoyunlular
6. Karakoyunlular

V. Ünite: Türkiyemiz

1. Yurdumuzda nüfus ve yerleşim
2. Yurdumuzda ekonomik hayat
3. Yurdumuzda eğitim, sanat ve spor

VI. Ünite: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu

1. Osmanlı Devletinin kurulduğu sırada Anadolu ve Balkanların siyasi durumu
2. Osmanlı Devletinin kuruluşu

Programda verilen ünite ve alt konu başlıkları incelendiğinde birinci ünite de demokrasi ile ilgili temel kavramlar ve bilgilere değinilmiş devamında gençleri etkileyen zararlı alışkanlıklar ve akraba evliliklerinin sakıncaları gibi toplumsal sorunlara yer verilmiştir. İkinci ünite de Coğrafya konularına geçilmiş, bu konularda Coğrafyanın hangi konuları incelediği, Coğrafya eğitiminin gerekliliği, Dünya'nın şekli ve hareketleri ile okyanuslar, kıtalar gibi temel Coğrafya konularının ardından savaş,

açlık, nükleer tehdit gibi küresel boyutta yaşanan bazı sorunlar ve teknolojiye yaşanan gelişmeler ile bunların insan hayatına etkileri ele alınmıştır. Üçüncü ünite Tarih konularına geçilerek Türklerin Anadolu'ya gelişi ve devamında kurulan ilk Türk Beylikleri ile Türkiye Selçuklu Devleti'ne yer verilmiş, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışının ardından kurulan ikinci dönem Türk beylikleri ve bu dönemde yaşanan denizcilik ve kültürel faaliyetler ele alınmıştır. Dördüncü ünite yine Tarih konuları ile devam edilmiş ancak siyasi gelişmelerden çok Moğollar ve bu koldan gelen diğer Türk devletlerinin kültür ve uygarlıkları ele alınmıştır. Bu doğrultuda Tarih konularının genel olarak üniteler arası bağlantılarının zayıf olduğu söylenebilir. Beşinci ünite tekrar Coğrafya konularına dönülerek “*Türkiyemiz*” başlığı altında özellikle nüfus ve yerleşme gibi Türkiye'nin demografik yapısı ile ilgili konulara yer verilmiştir. Son ünite olan altıncı ünite ise Tarih konularına tekrar dönülmüş, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve kuruluş dönemindeki siyasi gelişmeler ele alınmıştır.

7. sınıftaki Sosyal Bilgiler konuları ise 7 ünite ve alt başlıklar halinde verilmiştir. Bunlar (Tebliğler Dergisi, Nisan 1998: 556-560).

7. Sınıf Ünite ve Konuları

I. Ünite: Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri

1. Coğrafi bölge ve bölüm
2. Türkiye'nin Coğrafi bölgeleri ve bölümleri
3. Türkiye'nin stratejik durumu

II. Ünite: İstanbul'un Fethi ve Sonrası

1. İstanbul'un Fethi, nedenleri ve sonuçları
2. Osmanlı Devleti'nin batıdaki ilerlemeleri
3. Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki ilerlemeleri
4. Osmanlı Devleti'nin Doğuda ve Güneydoğudaki ilerlemeleri

III. Ünite: Avrupa'da Yenilikler

1. Yeni buluşlar ve sonuçları
2. Keşifler ve sonuçları
3. Rönesans
4. Reform
5. Aydınlanma çağı
6. Sanayi inkılabı

IV. Ünite: 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti

1. 17. yüzyılda Osmanlı Devleti
2. 18. yüzyılda Osmanlı Devleti
- V. Ünite: 19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti

1. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti
2. 20. Yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti ve yıkılışı

VI. Ünite. Osmanlı Kültür ve Uygarlığı

1. Devlet yönetimi
2. Hukuk sistemi ile sosyal ve ekonomik yaşam
3. Eğitim, öğretim, bilim ve sanat

VII. Ünite: Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası

1. Yurdumuzun komşuları
2. Türk dünyası
3. Ulusal ve uluslararası kuruluşlar

7. sınıf için verilen ünite ve alt konu başlıklarından hareketle ilk üniteye Türkiye Coğrafyası kapsamındaki konulara yer verilmiştir. Devam eden beş üniteye Tarih disiplini kapsamında sırasıyla Osmanlı Devleti'nin yükselme devri, Avrupa'da IV. yüzyıldan itibaren başlayan yenilik hareketleri, Osmanlı gerileme ve dağılma dönemleri ile Osmanlı kültür ve medeniyeti konuları ele alınmış, son üniteye ise önce komşu ülkelere ardından ise milliyetçi bir görüş çerçevesinde diğer Türk devletlerine değinilmiştir. Son olarak Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO), Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kuruluşlar ele alınmıştır.

4.5.3. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

1998 Sosyal Bilgiler dersi programının başlangıç kısmında 43 açıklama maddesine yer verilmiş, bunlardan 2. maddede *“Her fırsattan yararlanarak öğrencilere, Atatürk'ün ‘Yurtta Sulh, Cihanda Sulh.’ ilkesinin ve devletin bağımsızlığının, yurt ve millet bütünlüğünün ancak güçlü olmakla sürdürülebileceği bilinci kazandırılır.”* 3. maddede *“Toplumun bireyi olan öğrencilerin güven duygularını kuvvetlendirmek için Atatürk'ün ‘Türk, öğün, çalış, güven.’ ve ‘Ne mutlu Türküm diyene!’ sözleri temel alınır.”*, (Tebliğler Dergisi, Nisan 1998: 539) ifadelerine, 9. maddede ise *“Türk milletine Türk bayrağına Türk ordusuna ve vatanına hizmet ederek bunlara karşı sevgi,*

saygı ve güven duyguları kuvvetlendirilir” ifadelerine yer verilmiştir (Tebliğler Dergisi, Nisan 1998: 533). Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler dersinin genel olarak Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı, laik, demokratik ve çağdaş değerleri benimsemiş, vatandaşlık hak ve sorumluluklarının bilincinde, hoşgörülü, vatansever nesiller yetiştirmeyi amaçladığı görülmektedir.

Programda Sosyal Bilgiler ders saatlerine bakıldığında ise 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda haftada 3 ders saati olarak okutulduğu görülmektedir. Ayrıca Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi 7. ve 8. sınıflarda haftada 1 ders saati, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ise 8. sınıfta haftada 2 ders saati olarak okutulmuştur (Tebliğler Dergisi, Eylül 1998: 1012). Programda ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağı ise belirtilmemiştir.

Tablo-16: 1998 İlköğretim Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi

Dersler	Sınıflar							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Türkçe	12	12	12	6	6	5	5	5
Matematik	4	4	4	4	4	4	4	4
Hayat Bilgisi	5	5	5	-	-	-	-	-
Fen bilgisi	-	-	-	3	3	3	3	3
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3	3	3	-
Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	-	-	-	-	-	-	1	1
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	-	-	-	-	-	2
Yabancı Dil	-	-	-	2	2	4	4	4
Din Kültürü ve A. B.	-	-	-	2	2	2	2	2
Resim- iş	2	2	2	1	1	1	1	1
Müzik	2	2	2	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	2	2	1	1	1
İş Eğitimi	-	-	-	3	3	3	3	3
Trafik ve İlk Yardım	-	-	-	-	-	1	-	1
Bireysel ve Toplu Etkin.	3	3	3	-	-	-	-	-
Seçmeli Dersler	-	-	-	3	3	2	2	2
Toplam	30	30	30	30	30	30	30	30

(Tebliğler Dergisi, Eylül 1998: 1012)

4.5.4. 2005 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi

2000’li yıllara gelindiğinde Sosyal Bilgiler dersinin yapısı ve içeriği ile ilgili küresel boyutta bir anlayış değişimi yaşanmış, bu durumun Türkiye’deki yansımaları da 2004 yılında yapılan program değişimi ile görülmüştür (Kaymakçı, 2009: 1532). Bu değişimin sebebi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından maddeler halinde şu açıklanmıştır (MEB, 2005a: 14-15):

- “Dünya’da bilim ve teknolojiye meydana gelen hızlı değişimin Türkiye’ye yansımaları,”
- “Değişik bilim alanlarındaki araştırma bulgularının ve eğitim bilimlerinde öğretme/öğrenme anlayışındaki gelişmelerin yöntem ve içerik olarak öğretim programlarına yansıtılması ihtiyacı,”
- “Eğitimde kaliteyi artırmak ve eşitliği sağlama ihtiyacı,”
- “Ekonomiye ve demokrasiye duyarlı bir eğitim ihtiyacı,”
- “Bireysel ve ulusal değerlerin küresel değerler çerçevesinde geliştirilmesi ihtiyacı,”
- “Mevcut öğretim programları uygulamaları kapsamında öğrencilerin çoğunluğunda gözlemlenen okula, öğrenmeye ve okumaya tepki düzeyinde bir isteksizlik olması,”
- “Mevcut öğretim programlarında konuların çok kapsamlı ve ezbere dayalı bilgi yoğunluklu olması nedeniyle, konuların zamanında bitirilememesi ve çoğu zaman sıkıştırılıp öğrenilmeden bitirilmesinin tercih edilmesi,”
- “Programda yer alan konuların birçoğunun çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun olmaktan, onların merak ve ilgilerini karşılamaktan uzak olması,”
- “Okulda kazandırılmaya çalışılan yaşantı biçimleri ile gerçek dünyanın çoğu kez uyum içinde olmaması,”
- “Temel eğitimde program bütünlüğünün olmaması,”
- “Dikey ekseninde, temel eğitimde birinci sınıftan sekizinci sınıfa her bir dersin kendi içinde kavram bütünlüğünün olmaması,”
- “Yatay ekseninde, dersler arasında yeterli paralelliğin sağlanmamış olması,”
- “Ekonomik ve toplumsal gelişmelerin bir sonucu olarak bireylerin yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme ve işbirliği yeterliliklerini kazanmalarının daha fazla önem kazanmış olması,”

- “Kendini ifade edebilen, iletişim kurabilen, girişimcilik ruhuna sahip vatandaşlar yetiştirme gerekliliğinin daha baskın konuma gelmesi,”
- “Çocuklarımızın, ülke çapında ya da uluslararası değerlendirmelerde beklenen düzeyde başarı gösterememesi.”

Bu nedenler doğrultusunda hazırlanan yeni Sosyal Bilgiler eğitim programının 2004–2005 eğitim öğretim döneminde pilot uygulaması yapılmış ve 2005–2006 öğretim döneminde tüm Türkiye’de uygulanmaya başlanmıştır (Ata, 2009: 36).

Yeni programda pek çok değişiklik bulunsa da bu değişikliklerin temelinde yatan gelişme “*yapılandırmacı eğitim yaklaşımı*”nın Türk eğitim sisteminde temel yaklaşım olarak kabul edilmesidir. Nitekim 2005 yılında uygulanmaya başlanan yeni Sosyal Bilgiler programı da bu yaklaşım doğrultusunda hazırlanmıştır (Ambarlı, 2010: 100). Bu yaklaşım ile değişen eğitim anlayışı Türk eğitim sistemini kökten etkileyen yeni bir akımı başlatmış, Sosyal Bilgiler eğitim programı çoklu zekâ kuramının da etkisi altında, öğrenme sırasında öğrencinin merkezde olduğu sınıf uygulamalarına ağırlık veren yeni bir program halinde oluşturulmuştur (Öztürk ve Dilek, 2005: 90). Bu doğrultuda 2005 yılı öncesinde uygulanan eğitim programları herkes için standart davranışlar geliştirmeyi savunurken, yeni program bilgiyi her bireyin kendi duyuşsal ve bilişsel özelliklerine göre yapılandırmasını savunmuştur (Yıldız, 2008: 53-54).

2005 eğitim programında, Sosyal Bilgiler dersinin temel vizyonunda bazı değişiklikler yapma yoluna gidilmiş, bu değişim Milli Eğitim Bakanlığı tarafından şöyle açıklanmıştır: “*21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren) sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektedir.*” (MEB, 2005b: 45).

Bu ifadelerden hareketle 2005 Sosyal Bilgiler programında, hem Türk tarihini ve kültürünü benimsemiş Atatürkçü bireyler yetiştirmek hem de yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda bireylerin eğitim sürecinde etken ve üretken kılmak istendiği anlaşılmaktadır.

Programda geçen “*Atatürk ilke ve devrimlerini benimsemiş, Cumhuriyeti korumaya kararlı, millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutan, ülkesi için her türlü*

fedakârlığı yapmaya hazır, kendi mutluluğunun toplumun mutluluğuna bağlı olduğunu düşünen, tutumlu ve toplumcu kuşakların yetiştirilmesi” şeklindeki amaç ifadeleri de programın Atatürkçü ve milliyetçi özünü ortaya koymaktadır. Ancak bu dönemde Sosyal Bilgiler dersi için hazırlanan ders kitapları ve dersin tüm sınıflarda içeriği detaylı bir şekilde incelendiğinde milliyetçilik anlayışında bir değişiklik yaşandığı görülmektedir. Zira daha önceki programlarda baskın olarak görülen milliyetçi söylem yerine, yeni programda “*insan haklarına ve farklılıklara saygı, okullardaki ilişkilerin demokratikleştirilmesi*” gibi AB’nin eğitim kriterlerine uygun yaklaşımlara daha fazla yer verilmiştir. Nitekim 2005 Sosyal Bilgiler eğitim programının başlangıcında, dünyada yaşanan değişimi yerelleşme ve küreselleşme süreçlerinde görmenin mümkün olduğu, hazırlanan programda, bu değişim ve gelişmelerle birlikte AB normları ve eğitim anlayışının dikkate alındığı belirtilmektedir. Böylece Türk eğitim yapısı, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ilk kez, Türk toplumunun ihtiyaçlarından ziyade Türkiye’nin üyesi olmadığı bir birliğin gereksinimleri doğrultusunda şekillenmiştir (Ulu Kalın, 2007: 14-15). Programda temel yaklaşımlardaki değişimlerin yanı sıra daha önceki programlarda açık bir şekilde belirtilmeyen “*beceri*” ve “*değerler*” de doğrudan verilmiş olup bunlar üzerinde durulmaya başlanmıştır. Programda toplam 16 adet beceri verilmiş olup bunlar şu şekildedir:

Tablo-17: 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Beceriler

<ul style="list-style-type: none"> • Eleştirel Düşünme • Yaratıcı Düşünme • Problem Çözme • Karar Verme • İletişim • Araştırma • Bilgi Teknolojilerini Kullanma • Girişimcilik 	<ul style="list-style-type: none"> • Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Gözlem • Mekânı Algılama • Zaman ve Kronolojiyi Algılama • Değişim ve Sürekliliği Algılama • Sosyal Katılım • Empati
--	--

(MEB, 2005b: 4-5).

2005 Sosyal Bilgiler Programında 20 adet değer maddesi belirtilmiş olup bunlar şöyledir:

Tablo-18: 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler

<ul style="list-style-type: none">• Aile Birliğine Önem verme• Adil Olma• Bağımsızlık• Barış• Özgürlük• Bilimsellik• Çalışkanlık• Dayanışma• Duyarlılık• Dürüstlük	<ul style="list-style-type: none">• Estetik• Hoşgörü• Misafirperverlik• Sağlıklı Olmaya Önem Verme• Saygı• Sevgi• Sorumluluk• Temizlik• Vatanseverlik• Yardımseverlik
---	--

(MEB, 2005b: 5).

4.5.4.1. 2005 Sosyal Bilgiler Programında Amaçların İncelenmesi

Programda verilen amaçlar daha önceki Sosyal Bilgiler programlarında verilen amaç maddelerine benzemekte olup bunlar şu şekildedir (MEB, 2005b: 7-8):

1. “Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.”
2. “Öğrencilerin kendi örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.”
3. “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.”
4. “Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.”
5. “Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.”
6. “Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.”

7. “İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.”

8. “Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlar arası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.”

Bu amaç ifadeleri incelendiğinde programın genel olarak Atatürkçü ve milliyetçi bir yapıda oluşturulduğu söylenebilir. Ancak programın ilk maddesinde “*Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.*” ve sekizinci maddesinde “*Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlar arası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.*” şeklinde ifadeler kullanılmış; böylece programın özünde milli değerler olsa da evrensel değerlere de önem verileceği belirtilmiştir. Bu da programın yapısında dışa dönük bir değişim yaşandığını göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim bu doğrultuda programın ilkeleri içerisinde yer alan “*Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda, Atatürk’ün çizdiği vizyonu esas almak, Dünyadaki gelişmeleri dikkate almak, AB normlarını gözden geçirmek, Anayasal ve yasal çerçevede öngörülen insan yetiştirme modelini dikkate almak*” (MEB, 2005b: 8) şeklindeki ifadeler de programa daha önceki Sosyal Bilgiler programlarından bazı farklılıklar katmaktadır. Programda bu farklılıkların daha önce de bahsedildiği üzere liberal milliyetçilik doğrultusunda özellikle milli ve evrensel ideallerin bağdaştırılmaya çalışılması şeklinde hayata geçirildiği görülmektedir. Yapılan bu durum üzerinde en önemli etkenin de muhtemelen 2005 yılında Avrupa Birliği ile başlayan tam üyelik müzakerelerinin olduğu söylenebilir.

4.5.4.2. Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin İncelenmesi

2005 programına daha önceki programlardan farklı olarak ilk defa “*Öğrenme Alanı*” kavramı dâhil olmuş; böylece programda verilen üniteler bu öğrenme alanları çatısı altına yerleştirilmiştir. Programda 4. ve 5. sınıflar için Sosyal Bilgiler dersine ait 8 öğrenme alanının olduğu görülmektedir. Bunlar “*Birey ve Kimlik*”, “*Kültür ve Miras*”, “*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*”, “*Üretim Dağıtım ve Tüketim*”, “*Güç, Yönetim ve Toplum*”, “*Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler*”, “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*”,

“Küresel Bağlantılar” ve “Zaman, Süreklilik ve Değişim” şeklindedir. Bunlardan “Zaman, Süreklilik ve Değişim” başlı başına bir öğrenme alanı olmayıp diğer öğrenme alanlarını kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Yine “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanı ile “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanı sadece 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler programlarında yer almaktadır. Bu öğrenme alanları detaylı bir şekilde aşağıdaki tabloda belirtilmiştir (MEB, 2005b: 10-12).

Tablo-19: 2005 İlköğretim Programı 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri

Öğrenme Alanı	Üniteler	Kazanım Sayıları	Oran %	Ders Saati
Birey ve Kimlik	Haklarımı Öğreniyorum	4	11	12
Kültür ve Miras	Adım Adım Türkiye	6	14	15
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Bölgemizi Tanıyalım	8	14	15
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ürettiklerimiz	7	14	15
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Gerçekleşen Düşler	6	11	12
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Toplum İçin Çalışanlar	5	11	12
Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke Bir Bayrak	5	14	15
Küresel Bağlantılar	Hepimizin Dünyası	6	11	12
Toplam	8	47	100	108

(MEB, 2005b: 10)

Programda 4. sınıfa ait ünite başlıklarından ilki “Birey ve Kimlik” şeklinde verilerek bu ünite vatandaşlık eğitimi noktasında amaçlar ele alınmıştır. İkinci ünite olan “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde tarih öğretimine geçilmiştir. Bu üniteye yer alan;

1. “Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri fark eder.”
2. “Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Millî Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye’yi betimler.”
3. “Tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunlardan günümüzde de devam edenlere örnek verir.”
4. “Millî Mücadele’nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilânında Atatürk’ün rolünü fark eder.” (MEB, 2005b: 10) şeklindeki kazanımlardan hareketle uzun yıllardır kimi zaman artan kimi zaman azalan milliyetçi ve Atatürkçü eğitim anlayışının devam ettirilmek istendiği savunulabilir. 4. sınıf programındaki diğer üniteler ise “Yaşadığımız

Yer”, “Üretimden Tüketime”, “İyi ki Var”, “Hep Birlikte”, “İnsanlar ve Yönetim” ve “Uzaktaki Arkadaşım” şeklindedir (MEB, 2005b: 10-12).

5. sınıf programında ise “Haklarımı Öğreniyorum”, “Adım Adım Türkiye”, “Bölgemizi Tanıyalım”, “Ürettiklerimiz”, “Gerçekleşen Düşler”, “Toplum İçin Çalışanlar”, “Bir Ülke Bir Bayrak”, “Hepimizin Dünyası” olmak üzere 8 ünite bulunmakta olup bunlardan “Adım Adım Türkiye” ünitesinde yer alan “Kanıt kullanarak Atatürk inkılâplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır”. “Atatürk inkılâplarıyla ilkelerini ilişkilendirir.” kazanımlarının Atatürkçülük doğrultusunda hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca “Bir Bayrak Bir Ülke” ünitesinde “Ulusal Egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir.” şeklinde yer alan kazanımın milliyetçi gelenek doğrultusunda programa dahil olduğu açıktır (MEB, 2005b: 13).

2005 Sosyal Bilgiler eğitim programında 6. sınıf üniteleri ve kazanımları incelendiğinde öğrencilerin somut işlemler döneminden, soyut işlemler dönemine geçtikleri için Sosyal Bilgiler konularının daha ayrıntılı olarak verildiği görülmektedir. 7 adet olan bu ünitelerden ilki “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” başlığı altındaki konular ile başlamaktadır. Bu ünite de amaç öğrenciye Sosyal Bilgiler dersinin önemini benimsetmektir. Devamında “Yeryüzünde Yaşam” ünitesine geçilerek dünyanın şekli ve hareketleri bağlamında coğrafya konularına yer verilmiştir. Üçüncü ünite de ise tarih konularına geçilmiş “İpek Yolunda Türkler” başlığı altında İslam öncesi Türk devletleri, İslamiyet’in doğuşu ve yayılışı ile ilk Müslüman Türk devletleri ele alınmıştır. Daha sonraki üniteler ise, “Ülkemizin Kaynakları”, “Ülkemiz ve Dünya”, “Demokrasinin Serüveni” ve “Elektronik Yüzyıl” olarak belirtilmiştir (MEB, 2005b: 14-15).

Tablo-20: 2005 İlköğretim Programı 6. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri

Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Oranı %
Birey ve Toplum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	6	12	11
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yeryüzünde Yaşam	7	15	14
Kültür ve Miras	İpek Yolu’nda Türkler	9	24	23
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ülkemizin Kaynakları	6	18	17
Küresel Bağlantılar	Ülkemiz ve Dünya	5	12	11
Güç, Yönetim ve Toplum	Demokrasinin Serüveni	5	15	14
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Elektronik Yüzyıl	5	12	10
Genel Toplam		43	108	100

(MEB, 2005b: 15)

2005 Sosyal Bilgiler programında 7. sınıf üniteleri ve kazanımları değerlendirildiğinde bunların 6. sınıf konu ve kazanımları ile paralellik gösterdikleri görülmektedir. Programda 7 ünite bulunmaktadır. İlk ünite “İletişim ve İnsan İlişkileri” adı altında verilmiştir. Bu ünite iletişim konusu genel olarak ele alınmış, iletişimi engelleyen hususlar ile sağlıklı bir iletişim için dikkat edilmesi gerekenlerden bahsedilmiştir. Devamında “Ülkemizde Nüfus” adlı üniteye geçilerek Türkiye’nin demografik yapısı ele alınmıştır. Üçüncü ünite “Türk Tarihine Yolculuk” adıyla verilmiştir. Bu ünite 6. sınıf tarih konularına kalınan yerden devam edilmiştir. Bundan sonraki üniteler ise “Zaman İçinde Bilim”, “Ekonomi ve Sosyal Hayat”, “Yaşayan Demokrasi” ve “Ülkeler Arası Köprüler” şeklinde devam etmiştir. Bu ünitelerin de 6. sınıf ünitelerinin devamı niteliğinde hazırlandığı görülmektedir (MEB, 2005b: 20-22).

Tablo 21: 2005 İlköğretim Programı 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri

Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Oranı (%)
Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	6	12	11
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ülkemizde Nüfus	5	12	11
Kültür ve Miras	Türk Tarihinde Yolculuk	8	27	25
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	5	12	11
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi ve Sosyal Hayat	6	18	17
Güç, Yönetim ve Toplum	Yaşayan Demokrasi	5	12	11
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	4	15	14
Genel Toplam		39	108	100

(MEB, 2005b: 22)

Programda verilen öğrenme alanı ve ünitesi isimlerine bakıldığında, öğrencilerin ilgisini çekecek ve merakını uyandıracak biçimde hazırlandığı da dikkat çekmektedir. Ayrıca programda içeriği oluşturan bilgilerin gündelik yaşamla ilgili olduğu ve yakından uzağa öğretim ilkesinin dikkate alındığı da görülmektedir.

4.5.4.3. 2005 Sosyal Bilgiler Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

Bu dönemde Sosyal Bilgiler ve grubu derslerin haftalık ders çizelgeleri incelendiğinde İlköğretim Genel Müdürlüğünün 14 Haziran 2005 tarih ve 6097 sayılı yazısı üzerine, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının çizelgede bazı değişiklikler yaptığı görülmektedir. Buna göre, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi programdan çıkarılmış, Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinin süresi ise haftalık 2 ders saatinden 3 ders saatine yükseltilmiştir. Sosyal Bilgiler ders saatlerinde ise herhangi bir değişiklik yapılmamış ilköğretim 4., 5., 6., ve 7. sınıflarda haftada 3 ders saati olarak okutulmaya devam edilmiştir (Tebliğler Dergisi, Ağustos 2005: 540). Programda ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağına dair bilgi ise verilmemiştir.

Tablo-22: 2005 İlköğretim Okulları Haftalık Ders Çizelgesi

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Türkçe	12	12	12	6	6	5	5	5
Matematik	4	4	4	4	4	4	4	4
Hayat Bilgisi	5	5	5	-	-	-	-	-
Fen ve Teknoloji	-	-	-	4	4	4	4	4
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3	3	3	-
T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	-	-	-	-	-	3
Yabancı Dil	-	-	-	2	2	4	4	4
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	-	-	-	2	2	2	2	2
Görsel Sanatlar	2	2	2	1	1	1	1	1
Müzik	2	2	2	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	1	1	1	1	1
Teknoloji ve Tasarım	-	-	-	-	-	2	2	2
Trafik ve İlk Yardım	-	-	-	1	1	-	-	-
Rehberlik/Sosyal Etkinlikler	1	1	1	1	1	1	1	1
Toplam	28	28	28	26	26	28	28	28

(Tebliğler Dergisi, Ağustos 2005: 540)

4.5.4.4. 2005 Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında Yapılan Değişiklikler

2005 Sosyal Bilgiler öğretim programının bazı bölümlerinde 8 Ağustos 2005 tarih ve 293 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile değişiklik yapılması kararlaştırılmıştır. Bu karar uyarınca 4. ve 5.sınıflarda yer alan “*Birey ve Kimlik*” öğrenme alanının adı “*Birey ve Toplum*” şeklinde değiştirilmiştir (Tebliğler Dergisi, Ağustos 2005: 492).

2006 yılına gelindiğinde ise Talim ve Terbiye Kurulu tarafından “*İlköğretim Sosyal Bilgiler (6-7. sınıflar) Dersi Öğretim Programında Değişiklik Yapılması*” şeklinde 333 sayılı karar alınmıştır. Bu karar ile önerilen kazanım sayıları ve sürelerinde bazı değişiklikler yapılmış olup bu değişiklikler şu şekildedir:

Tablo-23: İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Önerilen Süreleri (Eski ve Yeni Hali)

Öğrenme Alanı	Üniteler	Kazanım Sayıları		Oranı (%)		Süre/Ders Saati	
		Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni
Birey ve Toplum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	7	6	14	12	15	11
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yer Yüzünde Yaşam	5	7	14	15	15	14
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ülkemizin Kaynakları	7	9	17	24	18	23
Küresel Bağlantılar	Ülkemiz ve Dünya	5	6	11	18	12	17
Kültür ve Miras	İpek Yolunda Türkler	8	5	20	12	21	11
Güç Yönetim ve Toplum	Demokrasinin Serüveni	5	5	14	15	15	14
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Elektronik Yüzyıl	5	5	10	12	12	10
	Toplam	42	43	100	108	108	100

(Tebliğler Dergisi, Eylül 2006: 1030-1031).

Programdaki 6. sınıf için verilen bu değişiklikler değerlendirildiğinde özellikle “*Ülkemizin Kaynakları*” ve “*Ülkemiz ve Dünya*” ünitelerinin kazanım sayıları, programdaki oranı ve ders süresindeki artış ile “*İpek Yolunda Türkler*” ünitesinin kazanım sayısı, programdaki oranı ve ders süresindeki azalış dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda programda, Coğrafya disiplinine ait konular ile Türkiye’nin uluslararası

ilişkilerine yönelik konularda ciddi bir artış yaşandığı; Tarih disiplinine ait konularda ise ciddi bir düşüş yaşandığı söylenebilir. Diğer ünitelerin yapısında ise önemli bir değişiklik yaşanmamıştır.

Programda 7. sınıflar için verilen değişiklikler değerlendirildiğinde öncelikle programın eski halinde “*Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler*” adıyla var olan öğrenme alanının yeni halinde bulunmadığı görülmektedir. Bu öğrenme alanı programın 2006 basımından çıkarılmış olup buna paralel olarak diğer öğrenme alanlarının programdaki oranı ve ders saati genel olarak artmıştır.

Tablo.24: İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Önerilen Süreleri (Eski ve Yeni Hali)

Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım Sayısı		Ders Saati		Oranı (%)	
		Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni
Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	6	6	9	11	8	12
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ülkemizde Nüfus	5	5	12	11	11	12
Kültür ve Miras	Türk Tarihinde Yolculuk	8	8	24	25	23	27
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	5	5	12	11	11	12
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Bir Arada Olmak	5	-	9	-	8	-
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi ve Sosyal Hayat	5	6	14	17	14	18
Güç, Yönetim ve Toplum	Yaşayan Demokrasi	5	5	12	11	11	12
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	6	4	15	14	14	15
Toplam		45	39	108	100	100	108

(Tebliğler Dergisi, Eylül 2006: 1033)

Devam eden süreçte Talim ve Terbiye Kurulunun 5 Ocak 2009 tarihli ve 3 sayılı kararı ile Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında da bazı değişiklik yapılması kararlaştırılmıştır. Buna göre dersin programına “*1915 Olayları ve bu olaylara ilişkin Ermeni iddiaları*” şeklinde bir ekleme yapılmıştır. Diğer değişiklikler ise kelime ve maddi hata değişiklikleridir (Tebliğler Dergisi, Şubat 2009: 127).

Türk eğitim tarihi genelinde en önemli değişikliklerden biri ise ilk olarak 2010 yılında 18. Milli Eğitim Şûrası'nda gündeme gelen ve Türkiye eğitim sisteminin 4+4+4 şeklinde kademelendirilmesini öngören teklif olmuştur (MEB, 2010: 2). Bu teklif 20 Şubat 2012 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmuş ve mecliste yapılan genel görüşmelerin ardından kabul edilerek “*İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” başlığı altında 11 Nisan 2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2012). Bu kanun ile Türk eğitim sisteminde çok önemli değişiklikler yaşandığı savunulabilir. Nitekim zorunlu eğitim 4 yıl süren ilkököl, 4 yıl süren ortaokul ve 4 yıl süren lise eğitiminden oluşan 12 yıllık kesintisiz eğitim şeklinde kabul edilmiştir.

Bu kanun ile eğitim müfredatına “*İlköğretim Okulları*” yerine “*İlkokul ve Ortaokul*” ibarelerinin tekrar geldiği de görülmektedir. Ayrıca 8. sınıflarda bir ders saati olarak okutulan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi bu sınıftan alınarak ilkököl 4. sınıflarda okutulmaya başlanmıştır (MEB, 2012: 39).

Tablo-25: 2012 İlkokullar ve Ortaokullar Haftalık Ders Çizelgesi

Zorunlu Dersler	Sınıflar							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Türkçe	10	10	8	8	6	6	5	5
Matematik	5	5	5	5	5	5	5	5
Hayat Bilgisi	4	4	3	-	-	-	-	-
Fen Bilimleri	-	-	3	3	4	4	4	4
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3	3	3	-
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	-	-	-	-	-	2
Yabancı Dil	-	2	2	2	4	4	4	4
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	-	-	-	2	2	2	2	2
Resim- iş	1	1	1	1	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1	1	1	1
Oyun ve Fiziki Etkinlikler	5	5	5	2	-	-	-	-
Beden Eğitimi	-	-	-	-	2	2	2	2
Teknoloji Tasarım	-	-	-	-	-	-	2	2
Trafik Güvenliği	-	-	-	1	-	-	-	-
Rehberlik ve Kariyer Planlama	-	-	-	-	-	-	-	1
İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Eğitimi	-	-	-	2	-	-	-	-
Toplam	26	28	28	30	28	28	29	29

(MEB, 2012: 39)

4.5.5. 2015 Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı

2005 yılından itibaren Sosyal Bilgiler programında yapılan düzenlemeler ve eklemelerin ardından yeni bir Sosyal Bilgiler programı hazırlanması gündeme gelmiştir. Yapılan çalışmaların ardından ise 2015 yılında yeni Sosyal Bilgiler öğretim programı yayınlamıştır. Bu programın yenilenme sebebinin “*Bilimsel ve teknolojik alanda kaydedilen hızlı gelişmeler...*” olduğu ve programının geliştirilme sürecinde, şu üç temel kaynağın esas alındığı belirtilmiştir (MEB, 2015: 1):

1. Toplumun ihtiyaçları,
2. Öğrencilerin yaşantıları,
3. Sosyal bilim disiplinleri

Programın bu kaynaklarının yapılandırmacı eğitim anlayışına uygun olarak hazırlandığı açıktır. Ayrıca programda Sosyal Bilgilerin tanımı ve işlevi konusundaki farklılaşma da dikkat çekmektedir. Nitekim Sosyal Bilgiler dersinin bireylerin karşılaştığı sorunlara karşı yardımcı olduğundan bahsedilmekte, bu sorunların çözümü için de birden çok disiplinin bulgularından ve disiplinler arası yaklaşımdan yararlanılması gerektiği belirtilmektedir (MEB, 2015: 1).

Programda bu doğrultuda Sosyal Bilgiler dersi için “*öğrencilere insan ilişkileri ve vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için disiplinler arası yaklaşımdan yola çıkarak tarih, coğrafya, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilimlerin kaynaştırılmasıyla oluşturulmuştur*” ifadelerine yer verilmiştir (MEB, 2015: 1). Bu noktada geçmiş yıllardaki Sosyal Bilgiler anlayışının değiştiği görülmektedir. Nitekim programda önceki yıllarda olduğu gibi sadece Tarih, Coğrafya yahut Vatandaşlık Bilgilerinden değil pek çok Sosyal Bilimden yararlanılarak üniteler hazırlanmış ve daha kapsamlı bir yapıda Sosyal Bilgiler dersi oluşturulmaya çalışılmıştır.

4.5.5.1. 2015 Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Amaçların İncelenmesi

2015 Sosyal Bilgiler eğitim programında amaçlar ve hedefler bir tutulmuş; bu amaçlar “*Genel Amaçlar*” başlığı altında 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 2. maddesinde ifade edilen Türk milli eğitiminin genel amaçları ile Türk milli eğitiminin temel ilkeleri kapsamında 8 madde halinde verilmiştir. Bunlar (MEB, 2015: 3):

1. “Toplumun özgür bir üyesi olarak bireysel özellikleri ile birlikte millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına vararak erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri”,

2. “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hak, özgürlük ve sorumluluklarının bilincinde, demokratik hayata etkin bir şekilde katılarak karşılaştığı sorunlara barışçıl çözümler üreten, yaşamın her alanında hoşgörü ve uzlaşma kültürünün oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayan bireyler olmaları”,

3. “Yaşadığı çevre ve dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyıp insan ile çevre arasındaki etkileşimi coğrafi sorgulama becerilerini kullanarak açıklamaları”,

4. “Ekonomi okuryazarı olarak ekonomik kaynakların sürdürülebilir ve verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik bilgi, beceri ve tutum sahibi olmaları”,

5. “Türk kültürünü oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri”,

6. “Küreselleşmenin toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik alanlardaki etkileri hakkında bilgi sahibi olarak dünyadaki karşılıklı etkileşimin farkına varmaları ve insanlığa faydalı olma bilincine ulaşmaları”,

7. “Teknolojinin toplumsal ihtiyaçlardan doğduğunu ve toplumları etkilediğini kavramaları, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları”,

8. “Vatandaşlık yeterliliklerinin gereği olan temel bilgi, beceri, değer ve kazanımları amaçlamaktadır” şeklindedir.

Bu amaçlar incelendiğinde ulusal bilincin geliştirilmesine yönelik hedeflere vurgu yapıldığı görülmekle birlikte 2005 Sosyal Bilgiler eğitim programında yoğun bir şekilde gördüğümüz liberal - milliyetçi görüşün bu program ile iyice şekillendiği fark edilmektedir. Bu doğrultuda programda yoğun olarak demokrasi, insan hakları, farklılıklara saygı, kültürel çeşitlilik gibi değer ve konulara yer verilmiştir. Tabi ki bu durum üzerinde daha önce de bahsettiğimiz gibi Türkiye’de uygulanan Avrupa Birliği standartlarına uygun eğitim anlayışının iyice benimsenmesi ve Avrupa ülkeleri ile eğitim açısından yakınlaşma isteğinin etkisi büyüktür.

4.5.5.2. 2015 Sosyal Bilgiler Programında İçeriğin İncelenmesi

Güncellenerek geliştirilen yeni 2015 Sosyal Bilgiler öğretim programında yapılan en önemli yeniliğin, öğrenme alanlarında olduğu söylenebilir. Nitekim 2015 Sosyal Bilgiler programında önceki öğrenme alanlarından bazılarının yerine yeni öğrenme alanları getirilmiştir. Bunlar: “*Etkin Vatandaşlık*”, “*İnsan ve Mekân*”, “*Ekonomi ve Sürdürülebilirlik*” öğrenme alanlarıdır. Bu öğrenme alanlarının, sosyal bilim disiplinlerinin nitelikleri göz önüne alınarak oluşturulduğu ayrıca küreselleşme olgusuyla birlikte etkin ve üretken vatandaşlık anlayışının daha işlevsel hale gelmesi için ihtiyaçlar nispetinde şekillendirildiği görülmektedir. Programda üniteler ise ayrıca belirtilmemiştir (MEB, 2015: 9). Programda yer alan öğrenme alanları şu şekildedir:

Tablo-26: 2005-2015 Eğitim Programlarında Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanlarının Karşılaştırılması

2005 ÖĞRENME ALANLARI	2015 ÖĞRENME ALANARI
Birey ve Toplum	Birey ve Toplum
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	İnsan ve Mekan
Kültür ve Miras	Kültürel Miras
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi ve Sürdürülebilirlik
Küresel Bağlantılar	Küresel Bağlantılar
Güç, Yönetim ve Toplum	Etkin Vatandaşlık
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilim, Teknoloji ve Toplum

(MEB, 2005b: 8; MEB, 2015: 9)

Programda verilen bu öğrenme alanları kapsamında oluşturulan kazanımlar ise Sosyal Bilgiler dersinin okutulduğu tüm sınıflarda şu şekilde belirtilmiştir (MEB, 2015: 10-13):

4. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. Kişisel ilgi ve ihtiyaçlarını tanımlar.
2. Kişisel özelliklerinin ve yeteneklerinin farkına varır.
3. Arkadaşlarının kişisel özelliklerinin ve yeteneklerinin farkına varır.
4. Diğer bireylerin duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar.

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Aile ve okul yaşamındaki sorumluluklarını yerine getirir.
2. Kendi söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır.

(Öğrencinin ailesi, arkadaş grubu ve okuldaki yaşantısı ile ilişkilendirilecektir.)

3. Oyun ve sınıf kurallarını arkadaşlarıyla birlikte oluşturur.

Öğrenme Alanı: İnsan ve Mekân

1. Evinin ve okulunun konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur.

(Yönler ile doğal ve beşerî unsurlara yakınlık, uzaklık açısından konum analizi yapılacaktır.)

2. İki yer/nokta arasındaki güzergâhın krokisini çizer.

(Okul-ev, park-ev, market-okul vb. arasındaki bölgenin krokisi çizilecektir.)

3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları fark eder.

(Çevresinde var olan dağ, nehir, vadi, ova, deniz, göl, plato ve tepe gibi doğal unsurlar ile ev, işyeri, okul, cami, park, alışveriş merkezi gibi beşerî unsurlar ele alınacaktır.)

4. Yaşadığı yerde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını grafik oluşturarak gösterir.

(Sınıfta yapacakları grafik hazırlama etkinliği öncesinde öğrencilerden en az iki hafta süre ile gözlem yapmaları istenir.)

5. Yaşadığı çevrede görülen doğal afetlerin ve çevre sorunlarının farkına varır.

(Sel, heyelan, deprem, çığ, hortum ve fırtına gibi doğal afetler ile orman yangını, çevre kirliliği ve trafikten kaynaklanan sorunlar ele alınacaktır.)

6. Yaşadığı yerdeki doğal çevrenin ve kültürel unsurların korunmasının önemini savunur.

(Nehir, göl, toprak, mera, ağaçlık alan gibi doğal unsurlar ile tarihî yapılar, anıtlar, inanç mekânları gibi kültürel çevre unsurları ele alınacaktır.)

Öğrenme Alanı: Ekonomi ve Sürdürülebilirlik

1. İstek ve ihtiyaçları arasında bilinçli seçim yapar.

(Bütçe durumu ve fayda-maliyet dengesi göz önüne alınacaktır.)

2. Temel ekonomik kavramları kullanarak ailesinin ve yakın çevresindeki insanların ekonomik faaliyetlerini açıklar.

(Gelir, gider, bütçe, üretim, tüketim ve meslek gibi kavramları kullanarak öğrencinin yakın çevresindeki ekonomik faaliyetleri açıklaması sağlanacaktır.)

3. Kendi bütçesini oluşturur.

(Gelir gider tablosu üzerinde gösterilecektir.)

4. Kaynakların kullanımında toplumsal paylaşım ve yardımlaşmayı önemser.

5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.

Öğrenme Alanı: Kültürel Miras

1. Aile tarihini oluşturur.

(Sözlü, yazılı ve görsel kaynakları araştırarak kullanır.)

2. Ailesi ve çevresindeki eşya ve nesnelere hareketle değişim ve sürekliliğe dair kanıtlar gösterir.

(Ev eşyası, oyuncaklar, tarımsal aletler, kıyafetler ve fotoğraflar kullanılacaktır.)

3. Geleneksel çocuk oyunlarını araştırarak değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki oyunlarla karşılaştırır.

4. Bulunduğu çevredeki bir müzeyi veya tarihî bir mekânı ziyaret ederek değişim ve sürekliliğe dair çıkarımlarda bulunur.

(Müze gidilememesi durumunda sanal müze ziyareti yapılabilir.)

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Dünya üzerindeki çeşitli ülkelerin özelliklerini fark eder.

(Dünyanın farklı bölgelerinden örnekler verilerek ülkelerin genel ekonomik ve coğrafi özellikleri üzerinde durulacaktır.)

2. Yaşadığı yerleşim yeri ile diğer yerleşim birimleri arasında ekonomi, eğitim ve sağlık alanlarında etkileşim olduğunu fark eder.

(Yurtiçi ve yurtdışı göçe neden olan faktörler üzerinde durulacaktır.)

3. Dünya üzerindeki farklı toplumlara ait kültürel unsurlarla kendi kültürünü karşılaştırır.

(Kültürel unsurlardan kıyafet, yemek, oyun ve aile ilişkileri gibi konular üzerinde durulacaktır. Farklı kültürlerle saygı duyar.)

Öğrenme Alanı: Bilim, Teknoloji ve Toplum

1. Çevresindeki teknolojik ürünleri kullanım alanlarına göre sınıflandırır.
2. Kullandığı teknolojik ürünlerin zaman içindeki değişim ve sürekliliğinin farkına varır.
3. Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.
4. Teknolojik ürünlerin aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri üzerindeki etkilerini örneklerle açıklar.

Programda 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi için verilen kazanımlar incelendiğinde ilk olarak “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanında öğrencinin kendini tanıması, her bireyin farklı özelliklerinin olması ve bu farklılıklara saygı göstermesi gerektiğine yönelik kazanımlara yer verilmiştir. “*Etkin Vatandaşlık*” öğrenme alanında öğrencilerin hak, sorumluluk ve özgürlükleri temelinde çevresi ile uyumlu bir şekilde yaşayabilmesi için gerekli kazanımlar ele alınmıştır. Üçüncü öğrenme alanı olan “*İnsan ve Mekân*” da yönler, kroki çizme gibi temel coğrafi bilgiler verilmeye çalışılmış ayrıca yakından uzağa öğretim ilkesine dikkat edilerek öğrencinin çevresindeki doğal ve beşeri unsurlar, yaşadığı bölgede görülen hava olayları ve doğal afetler gibi kazanımlara yer verilmiştir. “*Ekonomi ve Sürdürülebilirlik*” öğrenme alanında öğrencinin bilinçli bir tüketici olması için yapması gerekenler çeşitli kazanımlar eşliğinde verilmiş, “*Kültürel Miras*” öğrenme alanında ise özellikle değişim ve sürekliliği algılama becerisini geliştirmek için geçmiş ile bulunulan dönemin karşılaştırılmasına yönelik kazanımlara yer verilmiştir. “*Küresel Bağlantılar*” öğrenme alanında öğrenciye Dünya’daki diğer ülkeler ve toplumlar tanıtılmaya çalışılmış; bu toplumlar eğitim, sağlık, kültür, ekonomi gibi pek çok yönden Türkiye ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Son öğrenme alanı olan “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*” öğrenme alanında ise teknolojik ürünlerin kullanılış biçimleri ve amaçları, bu ürünlerin zaman içindeki değişimi, teknolojinin faydalı olarak kullanılabilmesinin yolları ve çeşitli teknolojik ürünlerin faydaları ve zararları öğrenciye kazandırılmaya çalışılmıştır. Kazanımların programdaki dağılımı detaylı bir şekilde aşağıda belirtilmiştir.

Tablo-27: 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanım Tablosu

Sınıf	No	Öğrenme Alanı	Kazanım Sayısı	Önerilen Ders Saati	Ders Saati %
4	1	Birey ve Toplum	4	12	11,11
	2	Etkin Vatandaşlık	3	9	8,33
	3	İnsan ve Mekân	6	30	27,78
	4	Ekonomi ve Sürdürülebilirlik	5	21	19,44
	5	Kültürel Miras	4	12	11,11
	6	Küresel Bağlantılar	3	12	11,11
	7	Bilim, Teknoloji ve Toplum	4	12	11,11
	Toplam			29	108

(MEB, 2015: 10)

5. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. Katıldığı gruplarda aldığı roller ile bu rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir.

2. Üyesi olduğu gruplarda karşılaştığı çatışmalara demokratik ve barışçıl çözümler üretir.

3. İçinde bulunduğu gruplarda davranışlarını görgü kurallarına göre düzenler.

4. Yaşadığı toplumdaki sosyal sorunların çözümünde grupların oynadığı rolleri araştırır.

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Toplumun ihtiyaçları ile bu ihtiyaçlara hizmet eden kurumların farkına varır.

(Günlük yaşantısında ilişkide olduğu kurumlar ele alınarak bu kurumların halka hizmet sunma sorumluluğu vurgulanacaktır.)

2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini kavrar.

3. Çevresindeki resmî kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini araştırır.

4. Temel haklarından katılım ve düşünce özgürlüğü hakkını kullanır.

(Rol oynama yöntemiyle sınıf/okulda bir STK kurma etkinliği yapılacaktır.)

Öğrenme Alanı: İnsan ve Mekân

1. Yaşadığı çevrenin konum analizini yapar.

(Yaşadığı şehir ve çevresindeki diğer şehirler ele alınacaktır. Öğrencinin yaşadığı yerin Türkiye’de nerede bulunduğu, hangi yerleşmelere komşu olduğu, çevresindeki yeryüzü şekillerinin yaşadığı coğrafyayı nasıl etkilediği gibi konuma dair konular üzerinde durulacaktır.)

2. Haritaları inceleyerek yaşadığı çevrenin yeryüzü şekillerini genel olarak tanır.

3. Yaşadığı çevrenin coğrafi özelliklerini gözlemleyerek yerleşmelerle ilişkilendirir.

(Yerleşmelerin ne tür yerlerde (yamaç, dağlık, su kenarı, düz arazi, vadi vb.) geliştiği ele alınacaktır.)

4. Yaşadığı çevredeki iklimin insan faaliyetlerine etkisini örnekler vererek açıklar.

5. Yaşadığı çevredeki doğal afetlerin ve çevre sorunlarının nedenlerini sorgular.

6. Doğal çevrenin korunmasına yönelik faaliyetlerde bulunur.

Öğrenme Alanı: Ekonomi ve Sürdürülebilirlik

1. Ekonomik faaliyetlerin çevresindeki insanların sosyal hayatlarına etkisini araştırır.

(Yaşadığı bölgedeki birincil, ikincil, üçüncül ekonomik faaliyetler vurgulanır. Bunlar coğrafi özelliklerle ilişkilendirilecektir.)

2. Çevresindeki örneklerden hareketle üretimin temel faktörlerini tanımlar.

(Hammadde, işgücü, sermaye ve bilgi konuları ele alınacaktır.)

3. Çevresinde kullanılan temel ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını şematik anlatımla gösterir.

4. Yakın çevresindeki ekonomik faaliyetlerin verimliliği için kaynakların verimli kullanılması gerektiğini fark eder.

(Sürdürülebilirlik üzerinde durulacaktır.)

Öğrenme Alanı: Kültürel Miras

1. Çevresindeki doğal varlıkları, tarihî mekân ve kalıntıları araştırarak sınıflandırır.

2. Sözlü tarih metoduyla yaşadığı çevrenin tarihini araştırır.
3. Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır.
4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü kavrar.

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Yaşadığı çevredeki sosyal hayatın popüler kültürden nasıl etkilendiğini örneklerle açıklar.
2. Çevresindeki kültürel unsurlar ile diğer yerlerdeki kültürel unsurları ilişkilendirir.

(Türkiye ve komşu ülkelerden örneklerle işlenecektir.)

3. Kullandığı ürünlerin kaynaklarını araştırarak bu ürünlerin başka ülkelere temin edilmesinin nedenlerini sorgular.

Öğrenme Alanı: Bilim, Teknoloji ve Toplum

1. Bilgi-iletişim teknolojilerini doğru ve güvenli kullanmanın önemini fark eder.

(Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma, online alışveriş, güvenli internet kullanımı, kimlik hırsızlığı gibi konular ele alınacaktır.)

2. Teknolojik gelişmelerin sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır.
3. Bilim ve teknoloji ile ilgili düzeyine uygun süreli yayınları izler.
4. Bilgi-iletişim teknolojilerini kullanarak çevresindeki bir probleme nasıl çözüm üretebileceğini açıklar.

Programda 5. sınıflar için verilen Sosyal Bilgiler dersi kazanımları incelendiğinde “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanında ana temanın “*grup ve guruplardaki düzen*” şeklinde olduğu görülmektedir. “*Etkin Vatandaşlık*” öğrenme alanında yakından uzağa öğretme ilkesi dikkate alınarak toplumsal refahı ve düzeni sağlayan kurumlar ve Sivil Toplum Kuruluşları öğrencilere tanıtılmaya çalışılmış, temel haklarından olan katılma ve düşünce özgürlüğü üzerinde durulmuştur. “*İnsan ve Mekân*” öğrenme alanında ise aynı öğrenme alanının 4. sınıftaki konularına benzer şekilde yakından uzağa öğretme ilkesi temelinde yaşadığı yerin konumu, yeryüzü şekilleri, iklimi ele alınmış, yaşadığı yerde görülen doğal afetlere ve bu afetlere karşı alınabilecek önlemler verilmiş, ardından doğal çevrenin önemi ve korunması için yapılması gerekenler belirtilmiştir.

“*Ekonomi ve Sürdürülebilirlik*” öğrenme alanında ekonomik faaliyetler, üretimin temel faktörleri, üretim için kaynakların verimli kullanılması gibi konular ele alınmıştır. “*Kültürel Miras*” öğrenme alanında yakından uzağa öğretme ilkesi doğrultusunda çevresindeki doğal ve tarihi varlıklar, yaşadığı çevrenin tarihi, kendi çevresindeki kültür ile ülkenin diğer yerlerindeki kültürün karşılaştırılması, kültürün insanları bir arada tutmadaki önemi öğrencilere benimsetilmeye çalışılmıştır. “*Küresel Bağlantılar*” öğrenme alanında ise öğrencinin çevresindeki kültür ve popüler kültürü karşılaştırması beklenilmiş, ardından ticaretin uluslararası ilişkilerdeki önemi verilmeye çalışılmıştır. Son öğrenme alanı olan “*Bilim Teknoloji ve Toplum*” da özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemi, teknolojik ürünleri kullanırken dikkat edilmesi gerekenler, bu ürünlerin yararları ve zararları üzerinde durulmuştur. Kazanımların programdaki dağılımı detaylı bir şekilde aşağıda belirtilmiştir.

Tablo-28: 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanım Tablosu

Sınıf	No	Öğrenme Alanı	Kazanım Sayısı	Önerilen Ders Saati	Ders Saati %
5	1	Birey ve Toplum	4	12	11,11
	2	Etkin Vatandaşlık	4	12	11,11
	3	İnsan ve Mekân	6	27	25,00
	4	Ekonomi ve Sürdürülebilirlik	4	18	16,67
	5	Kültürel Miras	4	18	16,67
	6	Küresel Bağlantılar	3	9	8,33
	7	Bilim, Teknoloji ve Toplum	4	12	11,11
Toplam			29	108	100,00

(MEB, 2015: 14)

6. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. Bireyin gelişiminde ve toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal, kültürel ve tarihî bağların önemini fark eder.

2. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklı cinsiyetlere, sosyoekonomik ve kültürel gruplara karşı önyargılarını sorgular.

3. Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekler.

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Bir vatandaş olarak haklarının yasalarla güvence altına alındığını ve sorumluluklarının çerçevesinin yasalarla belirlendiğini kavrar.

(Anayasa ve yasa kavramları açıklanarak bireyin hak ve sorumlulukları anayasa ve yasalar çerçevesinde ele alınacaktır.)

2. Türkiye Cumhuriyeti Devletinde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi kavrar.

(Kuvvetler ayrılığı ilkesi ile yasama, yürütme ve yargı gücünün her birinin kendine has yetki ve sorumluluklarının olduğu üzerinde durulacaktır.)

3. Yönetimin karar alma süreçlerini etkileyen unsurları sorgular.

(Siyasî partiler, sivil toplum kuruluşları, medya ve bireyler kapsamında konu işlenecektir.)

4. Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini örnek olaylardan yola çıkarak savunur.

Öğrenme Alanı: İnsan ve Mekân

1. Türkiye'nin konum özelliklerinin ülkeye kattığı değeri önemser.

(Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye'nin mutlak ve göreceli konumuna yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.)

2. Türkiye'nin temel fizikî coğrafya özelliklerini harita üzerinde gösterir.

(Türkiye'nin denizleri, başlıca nehir, dağ, plato ve ovaları ele alınacaktır.)

3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini harita üzerinde gösterir.

(Türkiye'nin nüfus ve ekonomisi ele alınacaktır.)

4. Türkiye'de görülen iklim tiplerinin genel özelliklerini analiz eder.

5. Coğrafi özellikler göz önüne alınarak Türkiye'deki yerleşim tiplerinin farklılığına kanıtlar gösterir.

6. Türkiye'de görülen doğal afetler ve çevre sorunlarının neden ve sonuçlarını değerlendirir.

Öğrenme Alanı: Ekonomi ve Sürdürülebilirlik

1. Ekonomik motivasyonun insan davranışlarını nasıl etkilediğine dair çıkarımda bulunur.

(Para kazanma güdüsünün insanların sosyal yaşantısına etkisi ele alınacaktır. Bunun için daha çok çalışması ve haksızlık yapmaması gerektiği vurgulanacaktır.)

2. İhracat ve ithalatın Türkiye ekonomisindeki yerini araştırır.

(Türkiye'nin ithalat ve ihracat ürünleri ile bunların ülke ekonomisine etkileri ele alınacaktır.)

3. Türkiye ekonomisinin sektörel yapısını grafiklerle gösterir.

(Tarım, sanayi ve hizmet sektörleri ele alınacaktır.)

4. Finansal araçların gündelik yaşam üzerindeki etkilerini sorgular.

(Kredi kartları, sigorta, banka kredisi, birikim, yatırım araçları hakkında bilgi verilecektir.)

5. Türkiye için sürdürülebilir kalkınma önerileri sunar.

(Öğrencilerde yaratıcı düşünme becerisinin geliştirilmesi üzerinde durulacaktır.)

Öğrenme Alanı: Kültürel Miras

1. İlk Çağ uygarlıklarının bıraktıkları izleri ve insanlık tarihine katkılarını açıklar.

(Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ele alınacaktır. Konunun işlenişinde Anadolu Medeniyetleri Müzesine sanal ziyaret vb. etkinlikler önerilir.)

2. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

(Destan, yazıt ve diğer kaynaklardan yararlanılacaktır.)

3. İslamiyet'in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri analiz eder.

4. Türklerin İslamiyeti kabulleri ile birlikte siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri sorgular.

5. Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini analiz eder.

(Malazgirt Savaşı ve ilk Türk beyliklerinin Anadolu'nun Türkleşme sürecine katkıları işlenecektir.)

6. Türkiye Selçukluları döneminde siyasal ve kültürel faaliyetlerin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine katkılarını tartışır.

(Haçlı seferleri ve Miryokefalon Savaşı işlenecektir.)

7. Tarihi ticaret yollarının toplumlararası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü kavrar.

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Türkiye'nin konumuna dayalı olarak üstlendiği çeşitli rolleri analiz eder.

(Türkiye'nin coğrafi konumu kültürel, siyasi ve ekonomik yönlerden değerlendirilecektir.)

2. Türkiye'nin ekonomik faaliyetlerinin uluslararası bağlarını sorgular.

(Kaynaklar, ihtiyaçlar ve üretim açısından değerlendirilecektir.)

3. Türkiye'nin çeşitli ülkelerle olan sosyal ve kültürel etkileşimini sorgular.

(Türk kültürü ile seçilen iki farklı ülkenin kültürü incelenecektir.)

4. Küresel ölçekte popüler kültürün kültürel davranış kalıplarımıza etkisini analiz eder.

Öğrenme Alanı: Bilim, Teknoloji ve Toplum

1. Bilimsel verilere ve kanıtlara ve dayalı bilgi ile kişisel görüş, yorum ve yargıları ayırt eder.

2. Bilimsel bilginin üretilmesinde izlenen aşamaları açıklar.

(Bilimsel bilginin belirli aşamaları içeren sistematik gözlem, deney vb. yöntemlerle üretildiği ele alınacaktır.)

3. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer.

(Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesini sağlayacak uygulamalara yer verilecektir.)

4. Telif ve patent hakları saklı olan ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.

5. Uygulama ve eserlerinden yola çıkarak Atatürk'ün akılcılığa ve bilime verdiği önemi açıklar.

Programda 6. sınıf Sosyal Bilgiler kazanımları incelendiğinde toplamda 34 adet kazanım verildiği görülmektedir. Bunlardan ilk öğrenme alanı olan “Birey ve Toplum” da yer verilen kazanımlarda özellikle sosyalleşme, toplumsal rol ve toplumsal birliktelik kavramları üzerinde durulmuştur. İkinci öğrenme alanı olan “Etkin Vatandaşlık” anayasa, demokrasi, etkin vatandaş, medya, sivil toplum kuruluşları, siyasi parti, yönetim, yasama, yürütme ve yargı konuları temelinde oluşturulmuştur. “İnsan ve

Mekan” öğrenme alanında Türkiye beşeri coğrafya ve fiziki coğrafya konuları birlikte ele alınmış, doğal afet, ekonomi, iklim gibi konulara yer verilmiştir. “*Ekonomi ve Sürdürülebilirlik*” öğrenme alanında genel olarak tasarruf, ticaret, ihracat, ithalat, yatırım gibi ekonomi kavramlarından oluşan kazanımlar öğrenciye verilmeye çalışılmıştır.

“*Kültürel Miras*” öğrenme alanında ilk çağ Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıklarından başlanılarak ilk Türk devletlerine, ardından İslamiyetin ortaya çıkışından Türlerin İslamiyet’i kabul edişleri ve Anadolu’yu fethetme süreçlerine dek uzanan geniş bir tarihsel süreç ele alınmıştır. “*Küresel Bağlantılar*” öğrenme alanında ise Türkiye’nin jeopolitik konumu ve önemi, Türkiye’nin ekonomik faaliyetleri ve bu faaliyetlerin uluslararası ilişkilerin oluşmasındaki yeri, Türk kültürü ve diğer bazı kültürlerin karşılaştırılması gibi konuları içeren kazanımlara yer verilmiştir. Son olarak “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*” öğrenme alanında ise bilimsel bilgi, bilimsel araştırma, telif ve patent hakkı gibi kavramların merkezde olduğu kazanımlara yer verilmiştir. Kazanımların programdaki dağılımı detaylı bir şekilde aşağıda belirtilmiştir.

Tablo-29: 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanım Tablosu

Sınıf	No	Öğrenme Alanı	Kazanım Sayısı	Önerilen Ders Saati	Ders Saati %
6	1	Birey ve Toplum	3	12	11,11
	2	Etkin Vatandaşlık	4	9	8,33
	3	İnsan ve Mekân	6	18	16,67
	4	Ekonomi ve Sürdürülebilirlik	5	15	13,89
	5	Kültürel Miras	7	30	27,78
	6	Küresel Bağlantılar	4	12	11,11
	7	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	12	11,11
Toplam			34	108	100,00

(MEB, 2015: 18)

7. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.

2. Kişisel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanır.

3. Kitle iletişim araçlarının sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.
(*Medya okuryazarlığı becerisi üzerinde durulacaktır.*)

4. İletişim araçlarının kullanımında bireysel ve toplumsal hak ve sorumlulukları dikkate alır.

(*Doğru bilgi alma hakkı, özel hayatın gizliliği, düşünceyi açıklama ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki ilişki değerlendirilecektir.*)

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Demokrasiyi ve gelişim evrelerini açıklar.

(*Tarihimizdeki demokratik değerler ve uygulamalar örnekler üzerinden ele alınacaktır.*)

2. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş döneminde demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan olayları açıklar.

(*Atatürk'ün BMM'ni oluşturması, BMM'nin açılışı, 1921 Anayasası, Cumhuriyetin ilanı, 1924 Anayasası, ilk siyasi partilerin kurulması konuları ele alınacaktır.*)

3. Farklı yönetim biçimlerini demokrasinin temel ilkeleri açısından karşılaştırır.

4. Bir yaşam biçimi olarak demokratik tutumu benimser.

Öğrenme Alanı: İnsan ve Mekân

1. Haritayı oluşturan temel unsurları kavrar.

(*Ölçek, lejant, harita başlığı, kuzey yönü ve koordinat sistemi açıklanacaktır.*)

2. Coğrafi koordinat sistemini kullanarak ülkeleri konum özellikleri açısından sınıflandırır.

(*Coğrafi koordinat sisteminin temel kavramları işlendikten sonra kıtalar ve okyanuslar tanıtılarak farklı konuma sahip ülkeler ele alınıp bunların konuma dayalı farklılıkları işlenecektir.*)

3. Dünyanın gelişmişlik düzeyleri farklı bölgelerini coğrafi açıdan karşılaştırır.
(*Bölgeler; nüfus, yerleşme, göç, ekonomi ve doğal unsurlar açısından ele alınacaktır.*)

4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak o ortamların iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

5. Küresel iklim değişikliklerinin neden olduğu doğal afetler ve çevre sorunlarını örnekler üzerinden değerlendirir.

6. Dünyadaki doğal kaynakların bilinçli kullanılmasının gerekliliğini savunur.

Öğrenme Alanı: Ekonomi ve Sürdürülebilirlik

1. Tüketici davranışlarını etkileyen unsurlara örnekler verir.

(*Reklamın rolü, kültür ve popüler kültür konuları ele alınacaktır.*)

2. Küresel rekabette nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisi açısından önemini fark eder.

3. İlgi ve yetenekleri doğrultusunda meslekî tercihlerine yönelik planlama yapar.

(*Yeni ortaya çıkan ihtiyaçlar için yenilikçilik ve girişimciliğin önemi vurgulanacaktır.*)

4. Tüketim alışkanlıklarının küresel ölçekteki etkilerini tartışır.

(*Arz-talep dengesi ve ilişkisi üzerinde durulacaktır.*)

Öğrenme Alanı: Kültürel Miras

1. Tarihsel olay ve yorumlara dayanarak Osmanlı Devleti'nin siyasî güç olarak ortaya çıkışını etkileyen faktörleri açıklar.

2. Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.

3. Osmanlı toplumunda hoşgörü ve birlikte yaşama fikrinin önemini kanıtlarla açıklar.

(*Orta Çağ Avrupa'sındaki uygulamalarla kıyas yapılacaktır.*)

4. Avrupa'daki gelişmelere paralel olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri analiz eder.

(*Coğrafi keşifler, Rönesans, Reform, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılâbı, sömürgecilik konularına da değinilecektir.*)

5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.

6. Kültürel mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılması gerektiğini savunur.

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kurumlara örnekler verir.
2. Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kurumları tanır.

(AB, ABD, Rusya, Çin, Afrika, Karadeniz'in çevresi, Ortadoğu ve Türk Dünyası bağlamında işlenecek; IMF ve Dünya Bankasının işlevlerine değinilecektir.)

3. Küresel sorunların çözümüne yönelik işbirliğinin gerekliliğini fark eder.

(Küresel iklim değişikliği, doğal afetler, açlık, terörizm ve göç konuları ele alınacaktır.)

Öğrenme Alanı: Bilim, Teknoloji ve Toplum

1. Bilginin saklanması, aktarılması ve yaygınlaştırılmasında değişim ve sürekliliğin farkına varır.

(Yazının icadından günümüze kadar farklı saklama, yaygınlaştırma ve aktarma teknikleri üzerinde durulacaktır.)

2. Türk ve İslam devletlerinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.

3. Düşünme, sorgulama ve akıl yürütmenin bilimsel gelişmelere katkısını savunur.

Programda 7. sınıf Sosyal Bilgiler kazanımları incelendiğinde ilk öğrenme alanı olan “*Birey ve Toplum*” da yer verilen kazanımlarda iletişim ve insan ilişkileri konusu ele alınmış özellikle kitle iletişim araçlarının iletişimdeki yeri üzerinde durulmuştur. “*Etkin vatandaşlık*” öğrenme alanında yer alan kazanımlarda “*demokrasi*” ana teması üzerinde durulmuş; farklı yönetim biçimleri ile demokrasi karşılaştırılmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda yaşanan demokratik gelişmeler ele alınmıştır. “*İnsan ve Mekân*” öğrenme alanında yer alan kazanımlarda Coğrafya disiplinine ait konulara yer verilmiştir. Nitekim öncelikle harita bilgisi ile ilgili kazanımlara değinilmiş, ardından dünyadaki gelişmişlik düzeyi birbirinden farklı bazı alanların karşılaştırılması istenmiş; ortaya çıkan farklılıklarda göç, ekonomi, nüfus ve yerleşme gibi kavramların analizinin yapılması istenmiştir. Devamındaki kazanımlarda dünyanın çeşitli bölgelerindeki iklimler ve bu iklimlerin insanların yaşantıları üzerindeki etkileri, küresel iklim değişiklikleri ve doğal kaynakların bilinçsizce kullanılması üzerinde durulmuştur.

“*Ekonomi ve Sürdürülebilirlik*” öğrenme alanında tüketici faaliyetlerini etkileyen faktörler, üretimin önemi, ilgi ve yeteneklerine göre meslek seçimi ve tüketim alışkanlıklarının dünya genelindeki etkileri ele alınmıştır. “*Kültürel Miras*” öğrenme alanında Tarih disiplini ile ilgili kazanımlara geçilmiş; ilk olarak Osmanlı Devleti’nin kuruluşu, yükselişi ele alınmış devamında orta çağda Avrupa’nın sosyal, siyasal ve ekonomik yapısı Osmanlı devleti ile karşılaştırmalı olacak şekilde verilmiştir. Ayrıca Avrupa’daki gelişmeler ve Osmanlı Devleti’nin bu gelişmeler karşısında takındığı tutum ele alınmıştır. Son kazanımlarda ise Osmanlı kültür ve medeniyeti ve kültürel mirasın korunmasının önemi üzerinde durulmuştur.

“*Küresel Bağlantılar*” öğrenme alanında Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar, önemli ticaret merkezleri ve Türkiye’nin bu süreçteki yeri ile küresel iklim değişiklikleri, doğal afetler, açlık, terörizm ve göç konuları ele alınmıştır. Son öğrenme alanı olan “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*” da yer alan kazanımlarda ise yazının icadından günümüze bilginin saklanması ve yayılması için kullanılan teknikler, Türk İslam bilginleri, özgür düşünce ortamının önemi konuları üzerinde durulmuştur. Kazanımların programdaki dağılımı detaylı bir şekilde aşağıda belirtilmiştir.

Tabo-30: 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanım Tablosu

Sınıf	No	Öğrenme Alanı	Kazanım Sayısı	Önerilen Ders Saati	Ders Saati %
7	1	Birey ve Toplum	4	9	8,33
	2	Etkin Vatandaşlık	4	15	13,89
	3	İnsan ve Mekân	6	24	22,22
	4	Ekonomi ve Sürdürülebilirlik	4	9	8,33
	5	Kültürel Miras	6	30	27,78
	6	Küresel Bağlantılar	3	12	11,11
	7	Bilim, Teknoloji ve Toplum	3	9	8,33
Toplam			30	108	100,00

(MEB, 2015: 23)

2015 Eğitim Programında Sosyal Bilgiler dersi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders saatleri ise herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Sosyal Bilgiler dersi ilkökul 4. sınıflarda ve ortaokul 5., 6., 7. sınıflarda haftada 3 ders saati

olarak; Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ise ortaokul 8. sınıfta haftada 2 ders saati olarak okutulmaya devam edilmiştir. Ayrıca 2015 Sosyal Bilgiler programına pek çok yeni beceri ve değer eklenmiş olup bunlar 2005 Sosyal Bilgiler Programı ile karşılaştırmalı olarak şu şekilde belirtilmiştir:

Tablo-31: 2005- 2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Beceriler

2005 Sosyal Bilgiler Programında Beceriler	2015 Sosyal Bilgiler Programında Beceriler
<ul style="list-style-type: none"> • Eleştirel Düşünme • Yaratıcı Düşünme • Problem Çözme • Karar Verme Becerisi • İletişim • Araştırma • Bilgi Teknolojilerini Kullanma • Girişimcilik • Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma • Gözlem • Mekânı Algılama • Zaman ve Kronolojiyi Algılama • Değişim ve Sürekliliği Algılama • Sosyal Katılım • Empati 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleştirel Düşünme • Yaratıcı Düşünme • Problem Çözme • Karar Verme • İletişim • Araştırma • Bilgi-iletişim Teknolojilerini kullanma • Girişimcilik • Gözlem • Mekânı Algılama • Zaman ve Kronolojiyi Algılama • Değişim ve Sürekliliği Algılama • Sosyal Katılım • Aktif Dinleme ve Tartışma • Çatışma Yönetimi • Kalıp Yargıyı ve Ön Yargıyı Fark Etme • Sorgulama • Medya Okuryazarlığı • Harita Kullanma • Konum Analizi • Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama • Ekonomi Okuryazarlığı • Kanıt Kullanma • Çoklu Bakış Açısı • Tarihsel Olguları ve Yorumları Ayırt Etme • İşbirliği • Çevreyi Koruma Duyarlılığı

(MEB, 2005b: 4-5; MEB, 2015: 29-38)

Tablo-32: 2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler

2005 Sosyal Bilgiler Programında Değerler	2015 Sosyal Bilgiler Programında Değerler
<ul style="list-style-type: none"> • Aile Birliğine Önem verme • Adil Olma • Bağımsızlık • Barış • Özgürlük • Bilimsellik • Çalışkanlık • Dayanışma • Duyarlılık • Dürüstlük • Estetik • Hoşgörü • Misafirperverlik • Sağlıklı Olmaya Önem Verme • Saygı • Sevgi • Sorumluluk • Temizlik • Vatanseverlik • Yardımseverlik 	<ul style="list-style-type: none"> • Sorumluluk • Demokratik Tutumu Benimseme • Saygı • Adil Olma • Barış • Görgü Kuralları • Demokratik Tutum • Dayanışma • Hoşgörü • Vatanseverlik • Yardımlaşma • Özgürlük • Temizlik • Çevre Duyarlılığı • Tasarruf • Bilinçli Tüketim • Paylaşma • Çalışkanlık • Özgüven • Kültürel Mirasa Saygı • Değere Saygı • Tarih Bilinci • Farklılıklara Saygı • Duyarlılık • Bilimsellik • Etik

(MEB, 2005b: 5; MEB, 2015: 29-38)

2005 ve 2015 Sosyal Bilgiler programlarının beceri ve değerler açısından karşılaştırıldığı tablolar incelendiğinde 2015 Sosyal Bilgiler programında hem becerilerin hem de değerlerin 2005 yılında verilen beceri ve değerlere göre oldukça arttığı görülmektedir. Bu doğrultuda programın kapsamının geliştirilmek istenildiği söylenebilir. Nitekim programın giriş kısmında “Her bir öğrenme alanıyla ilgili olarak öğrencilerden bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlara ilişkin öğrenme çıktıları beklendiğinden, öğrenme alanlarının kazanımları bu alanları kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Bundan dolayı, öğrenme alanlarında bazı kazanımlar bilgi, bazıları

beceri, bazıları da değer temellidir.” (MEB, 2015: 3) denilerek programdaki kazanımlara bilgi vermeye ek olarak beceri ve değerler kazandırma görevi yüklendiği de belirtilmektedir.

4.5.5.3. 2015 Sosyal Bilgiler Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

Programda öğretme ve öğrenme süreçleri için *“Öğretme ve öğrenme süreci, öğrenme alanlarında yer alan kazanımların öğrencilere kazandırılması için yapılacak etkinlikleri kapsamaktadır.”* (MEB, 2015: 6) şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Ayrıca yapılandırmacı eğitim anlayışına uygun olarak öğretme ve öğrenme sürecinde öğretmenin rehber olma rolünü, öğrencinin ise öğrenme sürecine aktif olarak katılması gerektiği belirtilmiştir. Bu durum programda *“Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, öğrenme sorumluluğunu öğrenciye; öğrenciyi motive etme, öğrenmesine yardımcı olma, ona rehberlik etme ve ipuçları verme sorumluluğunu da öğretmene vererek birlikte başarma, birlikte sorumluluk alma yaklaşımını benimsemiştir.”* (MEB, 2015: 6) şeklinde belirtilmiştir.

Programın uygulanma sürecinde ise bilgi, beceri ve değerleri kazandırmada öğrencilerin öğretme ve öğrenme sürecine aktif katılımlarını sağlayacak strateji, yöntem ve tekniklerden yararlanılması gerektiği belirtilmiş; özellikle öğretim sürecinin etkililiğini artıracak öğretim materyalleri ve öğrencilerin kendilerini rahatça ifade edebildikleri demokratik sınıf ortamlarının oluşturulmasının önemi üzerinde durulmuştur (MEB, 2015: 6). Programda derslerin süreleri ile ilgili herhangi bir değişiklik ise yapılmamıştır.

4.5.5.4. 2015 Sosyal Bilgiler Programında Ölçme ve Değerlendirme Süreçlerinin İncelenmesi

2015 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yapılandırmacı eğitim anlayışının etkileri belirgin olarak görülmektedir. Nitekim programda bilgiyi öğrencilerin kendilerinin yapılandırması gerektiği, ölçme ve değerlendirmenin yalnızca öğretme ve öğrenme sürecinin çıktılarını görmek için yapılamayacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin neyi bilmediklerinden çok; neyi, nasıl bildikleri ve neler

yapabildiklerinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda programda öğrencilerin öğretme ve öğrenme süreci içerisinde izlenmesi, yönlendirilmesi, öğrenme güçlüklerinin belirlenerek giderilmesi, anlamlı öğrenmelerinin desteklenmesi amacıyla sürekli geri bildirim ve düzeltme işlemlerinin sağlanmasına yönelik bir ölçme ve değerlendirme anlayışının benimsendiği söylenebilir. Bu doğrultuda programda sonuç odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarının yanı sıra gösteri, anekdot, görüşme, gözlem, sözlü sunum, proje, öz değerlendirme, öğrenci ürün dosyası, performans değerlendirme, dereceleme ve tutum ölçekleri gibi süreç odaklı yaklaşımlardan yararlanılması önemle belirtilmiştir (MEB, 2015: 7).

4.6. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminin Sosyal Bilgiler Programı ve Eğitimi Üzerine Etkileri

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi pek çok alanda olduğu gibi ülkedeki eğitime de yansımıştır. Bu doğrultuda darbenin ardından ilk olarak Milli Eğitim Bakanlığı 7 Eylül 2016 tarihinde ülkedeki tüm okullara bir genelge göndererek okulların açıldığı ilk haftada öğrencilerin seviyelerine uygun bir şekilde “15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri Anma” temasıyla ilgili etkinlikler yapılmasını istemiştir. Ayrıca, demokrasi, şehitlik, millî irade, yurt savunması konularını içeren şiir ve metinlerin Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Tarih derslerinde işlenmesi de genelgede yer almıştır (www.meb.gov.tr, 2016).

4.6.1. 2017 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi

Darbe girişiminden sonra Sosyal Bilgiler eğitim programındaki ilk değişiklik Talim ve Terbiye Kurulu'nun 17 Temmuz 2017 tarih 75 sayılı kararı uyarınca yapılmıştır. Buna göre ilkokul (4. sınıf), Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları (5-7. sınıflar) Sosyal Bilgiler dersi eğitim programının, 2017-2018 eğitim ve öğretim döneminden itibaren 4. ve 5. sınıflarda; 2018-2019 eğitim ve öğretim döneminden itibaren ise tüm sınıf düzeylerinde yenilenmesine karar verilmiştir (Tebliğler Dergisi, 2017: 1613).

Müfredatta alınan bu yenilik kararının sebepleri ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından “*Sosyokültürel hayat, bilim ve teknolojiadaki hızlı değişim ve gelişmeler,*

toplumun ve ferdin ihtiyaç duyduğu vasıfların da farklılaşmasına sebep olmaktadır. Bu farklılaşma ise tabii olarak çağın gerekliliklerini karşılayabilecek fertlerin yetiştirilmesini sağlayacak olan müfredatların yenilenmesi ve güncellenmesi ihtiyacını doğurmaktadır.” şeklinde açıklanmıştır (MEB, 2017b: 3). Ayrıca yenileme çalışmalarının başlamasında 64 ve 65. Hükûmetlerin eylem ve kalkınma planlarının, uluslararası ölçekte gerçekleştirilen sınavların sonuçlarının, farklı ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar ile gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların etkili olduğu belirtilmiştir (MEB, 2017b: 4).

4.6.1.1. 2017 Sosyal Bilgiler Programında Amaçların İncelenmesi

Programda 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak Sosyal Bilgiler dersinin amaçları şöyle ifade edilmektedir (MEB, 2017c: 4-5):

1. “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri”,
2. “Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları”,
3. “Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri”,
4. “Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri”,
5. “Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri”,
6. “Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları”,
7. “Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları”,

8. “Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları”,

9. “Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları”,

10. “Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları”,

11. “Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları”,

12. “Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri”,

13. “Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri”,

14. “Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümünü için görüşler belirtmeleri”,

15. “İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri”,

16. “Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri”,

17. “Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri”,

18. “Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır”.

Programın amaçları incelendiğinde daha önceki programlara nazaran artan amaç maddesi dikkat çekmektedir. Ayrıca özellikle darbe girişimi öncesinde hayata geçen 2015 Sosyal bilgiler programlarında nispeten hafifleyen milli değer aktarımının bu programda tekrar önem kazandığı görülmektedir. Nitekim her iki programda milli değerlere yönelik olarak verilen amaç ifadeleri incelendiğinde bu durum daha iyi anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda hazırlanan tablo şu şekildedir:

Tablo-33: 2015 ve 2017 Sosyal Bilgiler Programlarında Amaçların Karşılaştırılması

2015 Sosyal Bilgiler Programında Milli Değerler Taşıyan Amaçlar	2017 Sosyal Bilgiler Programında Milli Değerler Taşıyan Amaçlar
<p>Madde-1: “Toplumun özgür bir üyesi olarak bireysel özellikleri ile birlikte millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına vararak erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,”</p> <p>Madde-5: “Türk kültürünü oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,”</p> <p>Madde-8: “Vatandaşlık yeterliliklerinin gereği olan temel bilgi, beceri, değer ve kazanımları amaçlamaktadır.”</p>	<p>Madde-1: “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,”</p> <p>Madde-2: “Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,”</p> <p>Madde-4: “Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,”</p> <p>Madde-16: “Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,”</p> <p>Madde- 17: “Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri.”</p>

(MEB, 2015: 3; MEB, 2017c: 4-5)

Programda yaşanan darbe girişimine karşı bir tepki olarak demokrasi ve ulusal egemenliğin önemine yönelik bazı amaç ifadeleri de verilmiştir. Bunlar Madde-14’te “Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümünü için görüşler belirtmeleri” (MEB, 2017c: 5) ve Madde-15’te “İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye’si

üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri” (MEB, 2017c: 5) şeklinde belirtilmiştir. 2015 Sosyal Bilgiler programının amaçlar kısmında ise bu yönde ifadeler yoktur. Programda yer alan becerilere bakıldığında ise 2015 Sosyal Bilgiler programı ile karşılaştırmalı olarak şu şekilde verilmiştir:

Tablo-34: 2015-2017 Sosyal Bilgiler Programlarında Beceriler

2015 Sosyal Bilgiler Programında Beceriler	2017 Sosyal Bilgiler Programında Beceriler
<ul style="list-style-type: none"> • Eleştirel Düşünme • Yaratıcı Düşünme • Problem Çözme • Karar Verme • İletişim • Araştırma • Bilgi-iletişim Teknolojilerini kullanma • Girişimcilik • Gözlem • Mekânı Algılama • Zaman ve Kronolojiyi Algılama • Değişim ve Sürekliliği Algılama • Sosyal Katılım • Aktif Dinleme ve Tartışma • Çatışma Yönetimi • Kalıp Yargıyı ve Ön Yargıyı Fark Etme • Sorgulama • Medya Okuryazarlığı • Harita Kullanma • Konum Analizi • Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama • Ekonomi Okuryazarlığı • Kanıt Kullanma • Çoklu Bakış Açısı • Tarihsel Olguları ve Yorumları Ayırt Etme • İşbirliği • Çevreyi Koruma Duyarlılığı 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleştirel Düşünme • Yenilikçi Düşünme • Problem Çözme • Karar Verme • İletişim • Araştırma • Dijital Okuryazarlık • Girişimcilik • Gözlem • Mekânı Algılama • Zaman ve Kronolojiyi Algılama • Değişim ve Sürekliliği Algılama • Sosyal Katılım • Çevre Okuryazarlığı • Empati • Finansal Okuryazarlık • Kalıp Yargı ve Önyargıyı Fark Etme • Harita Okuryazarlığı • Medya Okuryazarlığı • Konum Analizi • Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama • Öz Denetim • Politik Okuryazarlık • Kanıt Kullanma • Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma • İş birliği

(MEB, 2015: 29-38; MEB, 2017c: 9)

Programda verilen bu beceriler incelendiğinde pek çoğu 2015 Sosyal Bilgiler programında bulunmakla birlikte bazı becerilerin isimlerinde küçük değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Bunlara “*Yaratıcı Düşünme/Yenilikçi Düşünme, Bilgi-iletişim Teknolojilerini Kullanma/Dijital Okuryazarlık, Harita Kullanma/Harita Okuryazarlığı*” becerileri örnek verilebilir. Ayrıca programda 2015 Sosyal Bilgiler programında yer verilmeyen “*Empati, Finansal Okuryazarlık, Öz Denetim, Politik Okuryazarlık ve Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma*” becerilerinin eklendiği de görülmektedir.

Değerler eğitime bakıldığında ise programda değerlerin eğitim süreci içerisinde kazandırılması ve yeni nesillere aktarılmasının hedeflere ulaşmada ve kültürel devamlılık açısından son derece önemli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca millî, manevi ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmede içeriği itibariyle Sosyal Bilgiler dersinin katkısının son derece fazla olduğu belirtilmektedir (MEB, 2017c: 9).

Programda daha önceki programlardan farklı olarak değerler ve değer eğitiminin müfredatın odak noktası olduğu da belirtilmiştir (MEB, 2017b: 7). Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler dersi programında yer alan değerler, 2015 Sosyal Bilgiler programı ile karşılaştırmalı olarak şu şekildedir:

Tablo-35: 2015-2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler

2015 Sosyal Bilgiler Programında Değerler	2017 Sosyal Bilgiler Programında Değerler
<ul style="list-style-type: none"> • Sorumluluk • Demokratik Tutumu Benimseme • Saygı • Adil Olma • Barış • Görgü Kuralları • Demokratik Tutum • Dayanışma • Hoşgörü • Vatanseverlik • Yardımlaşma • Özgürlük • Temizlik • Çevre Duyarlılığı • Tasarruf • Bilinçli Tüketim • Paylaşma • Çalışkanlık • Özgüven • Kültürel Mirasa Saygı • Değere Saygı • Tarih Bilinci • Farklılıklara Saygı • Duyarlılık • Bilimsellik • Etik 	<ul style="list-style-type: none"> • Sorumluluk • Adalet • Aile Birliğine Önem verme • Bağımsızlık • Barış • Bilimsellik • Çalışkanlık • Dayanışma • Duyarlılık • Dürüstlük • Estetik • Eşitlik • Özgürlük • Saygı • Sevgi • Tasarruf • Vatanseverlik • Yardımseverlik

(MEB, 2015: 29-38; MEB, 2017c: 10)

Tabloda verilen değerler incelendiğinde; 2015 Sosyal Bilgiler programına göre 2017 Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerin nispeten azaldığı söylenebilir. Ayrıca bazı değerlerin isimlerinde “*Adil olma/Adalet, Yardımlaşma/Yardımseverlik*” örneklerinde olduğu gibi küçük değişiklikler yapılmakla birlikte 2017 Sosyal Bilgiler programında 2015 programında görülen pek çok değer olmadığı görülmektedir. Her iki programda da ortak olan değerler; “*Sorumluluk, Adil olma/Adalet, Barış, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Özgürlük, Saygı, Tasarruf, Vatanseverlik, Yardımlaşma/Yardımseverlik*” şeklindedir.

4.6.1.2. 2017 Sosyal Bilgiler Programında İçeriğin İncelenmesi

Programda içerik incelendiğinde 7 öğrenme alanına yer verildiği görülmektedir. Ünite uygulaması ise 2015 Sosyal Bilgiler programında olduğu gibi kullanılmamıştır. Programda yer alan öğrenme alanları, 2005 ve 2015 programları ile karşılaştırmalı bir şekilde şu şekilde verilmiştir:

Tablo-36: 2005, 2015 ve 2017 Sosyal Bilgiler Programlarında Öğreti Programlarının Karşılaştırılması

	2005 Öğretim Programı	2015 Öğretim Programı	2017 Öğretim Programı
Öğrenme Alanları	<ul style="list-style-type: none">• Birey ve Toplum• Kültür ve Miras• Zaman, Süreklilik ve Değişim• İnsanlar, Yerler ve Çevreler• Üretim, Dağıtım ve Tüketim• Güç, Yönetim ve Toplum• Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler• Bilim, Teknoloji ve Toplum• Küresel Bağlantılar	<ul style="list-style-type: none">• Birey ve Toplum• Etkin Vatandaşlık• İnsan ve Mekân• Ekonomi ve Sürdürülebilirlik• Kültürel Miras• Küresel Bağlantılar• Bilim, Teknoloji ve Toplum	<ul style="list-style-type: none">• Birey ve Toplum• Kültür ve Miras• İnsanlar, Yerler ve Çevreler• Bilim, Teknoloji ve Toplum• Üretim, Dağıtım ve Tüketim• Etkin Vatandaşlık• Küresel Bağlantılar

(MEB, 2005b: 10; MEB, 2015: 9; MEB, 2017c: 14).

Bu öğrenme alanları incelendiğin öncelikle 2005 programında 9 öğrenme alanı bulunurken 2015 ve 2017 programlarında bu sayının 7'ye düştüğü görülmektedir. Bunun sebebi 2005 programında yer alan Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanı ile Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler öğrenme alanının 2015 ve 2017 programlarında Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı adı altında birleştirilmesidir. Bu noktada vatandaşlık bilincinin artırılmasının önemi üzerinde durulduğu ve bu bilincin geliştirilmek istendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 2015 öğrenme alanında yer alan Ekonomik Sürdürülebilirlik

öğrenme alanının 2017 programında Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanına dönüştürüldüğü ayrıca 2015 programında Kültürel Miras adını taşıyan öğrenme alanının Kültür ve Miras şeklini aldığı görülmektedir. Yine 2015 programında yer alan İnsan ve Mekân öğrenme alanı 2005 programında olduğu gibi 2017 programına İnsanlar, Yerler ve Çevreler şeklinde geçmiştir. Öğrenme alanlarının programdaki sırası da değişmiştir.

2017 Sosyal Bilgiler Programında Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar maddeler halinde verildikten sonra öğretim programları içerisinde verilen kazanımlara geçilmiştir. Programda yer alan kazanımlar şu şekildedir:

4. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

(Resmî kimlik belgesini inceleyerek bu belgenin içerdiği bilgiler açıklanır.)

2. Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyar.

(Öğrencinin kendi hayatında önemli gördüğü (doğum, ilk konuşma, okula başlama vb.) olayları kronolojik olarak sıralaması sağlanır.)

3. Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır.

(İlgi ve istekleri doğrultusunda okulunda veya yakın çevresindeki eğitsel sosyal etkinliklere katılması için teşvik edilir.)

4. Kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyar.

5. Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar.

Öğrenme Alanı: Kültür ve Miras

1. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelere yararlanarak ailesinin geçmişine dair soyağacı oluşturur.

2. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir.

(Yakın çevresinde yer alan bir müze, cami, türbe, köprü, medrese, kervansaray gibi tarihî bir mekân gezisi ya da sözlü tarih veya yerel tarih çalışmaları yapılır.)

3. Geleneksel çocuk oyunlarını değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki oyunlarla karşılaştırır.

4. Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele'nin önemini kavrar.

(Kazanım biyografi öğretimi bağlamında ele alınır.)

Öğrenme Alanı: İnsanlar, Yerler ve Çevreler

1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur.
(Yönler ile doğal ve beşerî unsurlara yakınlık, uzaklık açısından konum analizi yapılır. Doğal ve teknolojik yön bulma yöntemlerine ve araçlarına değinilir.)
2. Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokisini çizer.
(Sığınak, acil toplanma yeri, acil çıkış ve diğer güvenli alanlar kroki üzerinde gösterilir.)
3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder.
(Öğrencilerin yakın çevrelerini tüm unsurlarıyla birlikte tanımaları sağlanır.)
4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.
(Gözlem yapma süresi, farklı hava olaylarının gözlemlenmesine imkân verecek şekilde belirlenir. Ayrıca hava olaylarını aktarırken grafik okuma ve oluşturma becerileri üzerinde durulur.)
5. Yaşadığı yerin coğrafi özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunur.
(Türkiye'nin Siyasi ve Fiziki Haritası öğrencilerle birlikte incelenir. Bu kazanım işlenirken edebi ürünlerden yararlanır.)
6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.
(Öğrencinin yaşadığı çevrede karşılaşma olasılığı olan doğal afetlere öncelik verilir. Deprem çantası hazırlığı konusuna değinilir.)

Öğrenme Alanı: Bilim, Teknoloji ve Toplum

1. Çevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandırır.
2. Kullandığı teknolojik ürünlerin mucitlerini ve bu ürünlerin zaman içerisindeki gelişimini araştırır.
3. Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımlarını karşılaştırır.
(Teknolojinin hayatımızda ve çevremizde meydana getirdiği değişikliklere dikkat çekilir.)
4. Çevresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak kendine özgü ürünler tasarlamaya yönelik fikirler geliştirir.
(Örnek girişimciler ve onların başarı öyküleri üzerinde durulur.)
5. Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.
(Teknolojik ürünler için hazırlanan kullanım kılavuzlarına dikkat çekilir.)

Öğrenme Alanı: Üretim, Dağıtım ve Tüketim

1. İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar.
(Kaynakların sınırlılığı, fayda ve maliyet dengesi göz önüne alınacaktır. İstek ve ihtiyaçların birbirinden farklı olduğu vurgulanır.)
2. Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanır.
(Gelir, gider, bütçe, üretim, dağıtım, tüketim ve meslek gibi kavramları kullanarak öğrencinin yakın çevresindeki ekonomik faaliyetleri gözlemlemesi ve raporlaştırması sağlanır.)
3. Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler.
4. Kendine ait örnek bir bütçe oluşturur.
(Öğrencinin ailesinin yardımıyla örnek bir bütçe miktarı üzerinden gelir gider tablosu oluşturması sağlanır.)
5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.
(Sahip olduğu kaynakları bilinçli kullanarak tasarrufta bulunması gerektiği vurgulanır.)

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Çocuk olarak haklarının farkına varır.
(Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki maddeler ele alınır.)
2. Aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır.
3. Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel sosyal etkinlikleri önerir.
4. Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar.
(Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenlik ilişkilendirilir. Kendisinin üstlenebileceği rollere ülkesinin bağımsızlığı çerçevesinde örnekler.)

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtır.
(Araştırdığı bir ülkenin önemli özelliklerini görsel materyaller kullanarak sınıfta tanıtması sağlanır.)
2. Türkiye'nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrar.
3. Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır.
(Görsel ve yazılı iletişim araçları ile kültürel unsurlardan kıyafet, yemek, oyun, aile ilişkileri gibi konular üzerinde durulur.)
4. Farklı kültürlerle saygı gösterir.

5. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder.

2. Yakın çevresinde yaşanan bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu açıklar.

3. Katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği hak ve sorumluluklara uygun davranır.

(Aile, arkadaş grubu, akrabalar gibi sosyalleşmeye katkıda bulunan gruplara ve okul gibi kurumlara vurgu yapılır.)

4. Çocuk haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlallerine örnekler verir.

Öğrenme Alanı: Kültür ve Miras

1. Somut kalıntılardan yola çıkarak kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkılarını fark eder.

(Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ana hatlarıyla ele alınır.)

2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.

3. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.

4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.

5. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.

(Gündelik hayatta yerleşmiş kültürel unsurların sürekliliği ve değişimi üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: İnsanlar, Yerler ve Çevreler

1. Haritalar üzerinde yaşadığı bölgenin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.

(Harita çizilirken belirli oranlarda küçültme yapıldığına değinilir. Ölçek türlerine ve hesaplamalarına girilmez. Fiziki haritada yer alan temel unsurlar ve bu unsurların anlamları üzerinde durulur.)

2. Yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.

3. Bölgesindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşim üzerindeki etkilerini ilişkilendirir.

(Nüfusun dağılışıma etki eden faktörler üzerinde durulur. İnsanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterilir.)

4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.

5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.

Öğrenme Alanı: Bilim, Teknoloji ve Toplum

1. Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular.

(Medya okuryazarlığı üzerinde durulur.)

2. Sanal ortamı güvenli kullanmaya önem gösterir.

(Online alışveriş, güvenli İnternet kullanımı, kimlik hırsızlığı gibi konular ele alınır.)

3. Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır.

4. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler.

(Bilimsel düşünmenin önemine vurgu yapılır.)

5. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.

(Yapılan çalışmalarda yararlanılan kaynakları gösterme ile kaynakların ashını korumanın önemi üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: Üretim, Dağıtım ve Tüketim

1. Yaşadığı bölgenin ekonomik faaliyetlerini belirler.

(Ekonomik faaliyetlerle coğrafi özellikler ilişkilendirir.)

2. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder.

3. Kullandığı temel ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.

4. İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir.

(Farklı alanlarda yeni fikirler geliştiren başarılı girişimcilerin çalışmalarından örnekler verilerek öğrenciler yeni fikirler üretmeye teşvik edilir.)

5. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.

6. Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanır.

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Çevresindeki toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.

(Günlük yaşantısında karşılaştığı kurumlar ele alınarak bu kurumların halka hizmet sunma sorumluluğu vurgulanır. Çevresindeki resmî kurum ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini araştırılması sağlanır.)

2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.

3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.

(Temel haklardan katılım ve düşünce özgürlüğü hakkı üzerinde durulur.)

4. Bayrak ve İstiklâl Marşı gibi millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir.

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde yaşadığı ilin yerini ve önemini araştırır.

(Tarım, sanayi, turizm, ulaşım, kültür, eğitim gibi farklı ekonomik faaliyet alanlarına değinilir.)

2. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.

3. Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.

(Farklı ülke toplumlarının birbirini daha yakından tanımalarının, kültürel zenginliklerini görmesinin ve karşılıklı ön yargılarını fark etmesinin sağladığı kazançlar üzerinde durulacaktır.)

4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.

(Ülkemizden ve dünyanın farklı ülkelerinden örnekler seçilerek ortak mirasın anlamı üzerinde durulur.)

5. Toplumun ilgi, istek ve ihtiyaçlarını araştırarak bunları karşılamaya yönelik yenilikçi fikirler önerir.

6. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler.

2. Bireyin gelişiminde ve toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal, kültürel ve tarihî bağların etkisini analiz eder.

(Din, dil, tarih gibi kültürü oluşturan unsurlar ele alınır.)

3. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklı cinsiyet, sosyo-ekonomik ve kültürel gruplara karşı ön yargıları sorgular.

4. Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.

5. Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.

Öğrenme Alanı: Kültür ve Miras

1. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

(Destan, yazıt ve diğer kaynaklardan yararlanır.)

2. İslamiyet'in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar.

3. Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.

4. Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini analiz eder.

5. Türkiye Selçuklular Dönemi'nde gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine katkılarına kanıtlar gösterir.

6. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.

Öğrenme Alanı: İnsanlar, Yerler ve Çevreler

1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.

(Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye'nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.)

2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.

(Türkiye'nin yer şekilleri, yükselti, iklim gibi fiziki özelliklerine dair haritalar verilir.)

3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.

(Türkiye'nin nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetleri, yer altı ve yer üstü kaynaklarına dair haritalar verilir.)

4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

(Çöl iklimi, kutup iklimi, muson iklimi ve ekvatorial iklim üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: Bilim, Teknoloji ve Toplum

1. Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.

(Psikoloji, felsefe, antropoloji, arkeoloji vb. bilimlerden örnekler verilerek sosyal bilimleri oluşturan disiplinler tanıtılır. Türkiye'deki bilim ve teknolojinin gelişimine yönelik çalışmalara değinilir.)

2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer.

(Atatürk'ün akılcılığa ve bilime verdiği önemden yola çıkarak Cumhuriyet'ten günümüze bilim insanları ve çalışmalarına örnekler verilir.)

3. Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar.

4. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.

Öğrenme Alanı: Üretim, Dağıtım ve Tüketim

1. Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir.

(Kaynakların ülke ekonomisindeki yeri ve önemi tartışılır.)

2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.

(Yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynakların önemi vurgulanır.)

3. Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar.

4. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.

5. Türkiye ekonomisinin gelişmesi ile nitelikli insan gücü arasındaki ilişkiyi açıklar.

6. İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır.

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.

2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar.

(Kuvvetler ayrılığı ilkesi ile yasama, yürütme ve yargı güçlerinin her birinin kendine has yetki ve sorumluluklarının olduğu üzerinde durulur.)

3. Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları değerlendirir.

(Konu siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya ve bireyler (kamuoyu) kapsamında ele alınır.)

4. Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.

(Kazanımın işlenmesi sırasında 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü ele alınır.)

5. Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.

6. Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.

(Pozitif ayrımcılık, ekonomik, siyasal ve toplumsal temsil gibi olumlu, kadına şiddet ve cinsiyet ayrımcılığı gibi olumsuz konular üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Türkiye'nin çeşitli özelliklerini bağlı olarak üstlendiği uluslararası rolleri analiz eder.

(Türkiye'nin dünyada siyasi, kültürel, ekonomik, askerî ve dinî açılardan üstlendiği uluslararası roller ele alınır.)

2. Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder.

(Konu kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından ele alınır.)

3. Türk Cumhuriyetleri ile komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi değerlendirir.

(Bu konu Atatürk'ün millî dış politika anlayışı açısından ele alınır.)

4. Uluslararası popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkisini sorgular.

(Kültürümüze ait olmayan unsurların, medya araçları yoluyla toplum hayatını nasıl etkilediği fark ettirilir.)

7. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.

2. Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanır.

3. Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.

(Seçilen bir mecranın (TV, İnternet, akıllı telefonlar vb.) bireyler arasındaki iletişimi ve toplumsal olarak da kültürü nasıl değiştirdiği ele alınır.)

4. İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.

(Özel hayatın gizliliği, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve doğru bilgi alma hakkı ile kitle iletişim özgürlüğü arasındaki ilişki ele alınır.)

Öğrenme Alanı: Kültür ve Miras

1. Tarihsel olay ve yorumlara dayanarak Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.

(Kuruluştan İstanbul'un fethine kadar olan dönemde devletin hüküm sürdüğü coğrafya, iskân politikası, askerî, ekonomik ve toplumsal yapı ele alınır.)

2. Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.

(Gaza ve cihat anlayışı, istimâlet politikası, millet sistemi üzerinde durulur.)

3. Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.

(Coğrafi keşifler, Rönesans, Aydınlanma Çağı, Reform, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılâbı, sömürgecilik ve bunların neden olduğu karmaşa ile insan hakları ihlallerine değinilir.)

4. Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.

5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.

(Yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinden örneklere yer verilir.)

Öğrenme Alanı: İnsanlar, Yerler ve Çevreler

1. Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.

2. Türkiye'de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar.

(Tablo ve grafikler kullanarak ülkemizin demografik özellikleri ile ilgili verileri yorumlanır.)

3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.

4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar.

Öğrenme Alanı: Bilim Teknoloji ve Toplum

1. Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.

(Yazının icadından günümüze kadar farklı depolama, yaygınlaştırma ve aktarma teknikleri üzerinde kısaca durulur.)

2. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.

(Türk-İslam medeniyetinin bilimsel alanda ulaştığı seviyeye vurgu yapılır. el-Harezmi, Fârâbi, İbn-i Sînâ, el-Cezerî, İbn-i Haldûn, Ali Kuşçu, el-Hâzinî, Piri Reis ve Kâtip Çelebi gibi bilim insanlarına ve bunların çalışmalarına değinilir.)

3. 15-20. yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder.

(Matbaanın icadı, Dünya’nın yuvarlak olduğunun bilimsel olarak ispat edilmesi, kütle çekim kanununun keşfedilmesi, buhar makinesinin icadı vb. gelişmeler ile bunların etkileri ele alınır.)

4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.

Öğrenme Alanı: Üretim, Dağıtım ve Tüketim

1. Üretimde ve yönetimde toptrağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.

2. Tarihten ve günümüzden örnekler vererek üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.

3. Vakıfların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine tarihten ve günümüzden örnekler verir.

(Konu kamu yararına çalışan dernek ve vakıf örnekleriyle sınırlandırılır.)

4. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.

(Ahilik ve lonca teşkilatı ile meslek odaları ve meslek okulları üzerinde durulur.)

5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.

(Günümüzde ortaya çıkan mesleklerin yanı sıra geçmişten bugüne süregelen meslekler de ele alınır.)

6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim ağında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.

(E-ticaret (gerçek ürünler kadar bilgisayar oyunları gibi sanal/dijital ürünler) üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Demokrasiyi ve demokrasinin gelişim evrelerini açıklar.

(Tarihimizdeki demokratik değerlere ve uygulamalara örnekler verilir. Burada eleştirel düşünme ile zaman ve kronolojiyi algılama becerileri kullanılır.)

2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.

(TBMM'nin açılması, Cumhuriyet'in ilanı ve çok partili hayata geçiş denemeleri kısaca ele alınır.)

3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.

4. Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.

(Demokratik toplumlardaki antidemokratik uygulamalarla ilgili güncel sorunlar üzerinde durulacaktır.)

5. Bir yaşam biçimi olarak demokratik tutumu benimser.

(Aile, okul ve toplumdaki demokratik uygulamalar üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.

2. Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıır.

3. Çeşitli kültürlerle yönelik sahip olduğu kalıp yargıları sorgular.

4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.

(Küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terörizm ve göç konuları ele alınacaktır.)

Programda yer alan kazanımlar incelendiğinde bunların büyük bölümünün daha önceki Sosyal Bilgiler programlarında verilen kazanımlara benzediği görülmektedir. Ancak özellikle darbe ve muhtıralar döneminde uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler programlardan farklı olarak 2017 Sosyal Bilgiler programında 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi kazanımlara doğrudan dâhil edilmiştir. Tabi ki bu durum üzerinde yapılmak istenen darbenin bir girişim olarak kalması önemlidir. Bu doğrultuda programda 6. sınıf “*Etkin Vatandaşlık*” öğrenme alanında “*Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar./Kazanımın işlenmesi sırasında 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü ele alınır.*” (MEB, 2017c: 25) kazanım ve açıklamasına yer verilmiştir.

Programda özellikle milli ve manevi değerlere önem veren ve bunları koruyan, ülkesinin egemenliği ve bağımsızlığı noktasında gerekli bilince sahip nesiller yetiştirme görevine vurgu yapan kazanımlar da bulunmaktadır. Bunlar (MEB, 2017c: 8-9):

4. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı

“Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir.”

“Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele’nin önemini kavrar.” (MEB, 2017c: 17).

5. Sınıf Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı

“Milli egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklal Marşına değer verir.” (MEB, 2017c: 22).

5. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı

“Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.”

“Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.” (MEB, 2017c: 20).

6. Sınıf Birey ve Toplum Öğrenme Alanı

“Bireyin gelişiminde ve toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal, kültürel ve tarihî bağların etkisini analiz eder.”

(Din, dil, tarih gibi kültürü oluşturan unsurlar ele alınır.) (MEB, 2017c: 23).

6. Sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı

“Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur”. (Destan, yazıt ve diğer kaynaklardan yararlanılır).

“Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder”.

“Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini analiz eder”.

“Türkiye Selçukluları Dönemi’nde gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerin Anadolu’nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine katkılarına kanıtlar gösterir” (MEB, 2017c: 23).

4.6.1.3. 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğretme ve Öğrenme Süreçlerinin İncelenmesi

Programda öğretim ve öğrenme süreçleri ile ilgili olarak “*Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar*” başlığı altında çeşitli maddelere yer verilmiştir. Bunlar şu şekildedir (MEB, 2017c: 13):

1. “Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları ve vatandaşlık bilgisi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir.”

2. “Kazanımların gerçekleştirilmesinde ‘yerellik, güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı, zaman-süreklilik-değişim ve esneklik’ gibi Sosyal Bilgiler öğretiminin temel ilkeleri dikkate alınmalıdır. Vurgulanan bu ilkeler açısından gerektiğinde işleniş sürelerinde değişiklik yapılabilir.”

3. “Sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler” ve “yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler” anlayışlarına önem verilmelidir. “Öğrencilere, sosyal bilimcilerin (coğrafyacının, tarihçinin vb.) kullandıkları bilimsel yöntemler sezdirilmelidir. Okulun içindeki ve dışındaki olaylardan yararlanılarak öğrenciler sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırılmalı ve karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünceleri sağlanmalıdır.”

4. “Program’da değer ve beceriler kazanımlarla bire bir ilişkilendirilmiştir. Ancak değer ve beceri öğretiminin hayat boyu öğrenme çerçevesinde ele alınması için söz konusu değer veya beceriler uygun görülen farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla da ilişkilendirilmelidir.”

5. “Program’da kavram öğretimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle kavram öğretiminde sınıflamalar ve farklı kavram öğretimi yaklaşımları dikkate alınmalıdır. Anlam karmaşası, kavram karmaşası ve kavram yanlışlarının giderilmesine yardımcı olunmalıdır.”

6. “Millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş ve kutlama günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanarak öğrencilerin tarihsel duyarlılığı geliştirilmelidir.”

7. “Sosyal Bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan da faydalanmaya önem verilmelidir. Bu çalışmalar okulun yakın çevresinden (okul bahçesi gibi) pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazı alanlarına, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları, sanal müze gezisi vb.) yönelik olabilir.”

8. “Efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, türkü ve şiir gibi türlerden yararlanılarak Sosyal Bilgiler dersi edebî ürünlerle desteklenmeli ve öğrenciler; konuları sevdirecek roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebî ürünler okumaya teşvik edilmelidir. Ayrıca uygun görülen kazanımlar resim, musiki, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleriyle desteklenmelidir.”

9. “Kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konular, farklı tartışma teknikleri kullanılarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileriyle ilişkilendirilerek sınıfa taşınabilir.”

10. “Son yıllarda dijital teknolojideki gelişmelere bağlı olarak vatandaşlık hak ve sorumluluklarıyla ilgili yeni durumlar (dijital vatandaşlık, e-Devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb.) ve birtakım sorunlar (dijital bölünmüşlük, kimlik hırsızlığı, kişisel bilginin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb.) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla konuyla ilgili ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmelidir.”

11. “Öğrenme alanlarının ünite olmadığı, her öğrenme alanının farklı sınıf seviyelerinde farklı isimlerle üniteye dönüştürülebileceği dikkate alınmalıdır.”

Programda verilen bu maddelerden hareketle birinci maddede Sosyal Bilgiler dersinin yapısının tanıtılmaya çalışıldığı görülmektedir. İkinci maddede Sosyal Bilgiler dersinde uygulanacak bazı temel ilkeler ile hususlara yer verilmiştir. Bunlar; yerellik, güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı, zaman-süreklilik-değişim ve esneklik şeklinde belirtilmiştir. Yedinci maddede ise eğitim-öğretimin okul dışında da yapılabileceği belirtilerek okul bahçesi, pazaryeri, resmî daireler, fabrikalar, sergiler, arkeolojik kazı alanları, atölyeler, müzeler ve tarihî mekânların eğitim sürecinde kullanılabileceği belirtilmiştir.

Derste kullanılabilecek materyallere yönelik olarak ise sekizinci maddede; roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebî ürünlerin öğrenciler tarafından okunmasına teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiş, uygun kazanımların resim, musiki, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya

modern sanat ürünleri ile desteklenmesi istenmiştir. Ayrıca dokuzuncu maddede dersin işlenişi esnasında kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konuların farklı tartışma teknikleri eşliğinde problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileriyle ilişkilendirilerek ele alınabileceği belirtilmiştir.

4.6.1.4. 2017 Sosyal Bilgiler Programında Ölçme ve Değerlendirme Süreçlerinin İncelenmesi

Programda ölçme ve değerlendirme süreci ile ilgili olarak yapılandırmacı eğitim anlayışı doğrultusunda “*Öğrencilerin süreç içerisinde izlenmesi, yönlendirilmesi, öğrenme güçlüklerinin belirlenerek giderilmesi, öğrencilerde anlamlı ve kalıcı öğrenmenin desteklenmesi amacıyla sürekli geri bildirim sağlanmasına yönelik bir ölçme değerlendirme anlayışının benimsenmiştir*” (MEB, 2017c: 9) şeklindeki ifadeler yer verilmiştir. Ayrıca programda ölçme değerlendirme faaliyetlerinin “*tanıma*”, “*izleme*” ve “*sonuç*” odaklı olmak üzere 3 farklı şekilde yapılabileceği belirtilmiştir. Programda bu uygulamalar şu şekilde belirtilmiştir (MEB, 2017c: 11):

TANIMA	İZLEME (BİÇİMLENDİRME)	SONUÇ (ÜRÜN) ODAKLI
<p>Amacı: Öğrencilerin dönem, öğrenme alanı ve ders öncesinde beceri ve kazanımlar açısından ön öğrenmelere ilişkin düzeylerinin belirlenmesidir.</p>	<p>Amacı: Dönem başından sonuna kadar öncelik, öğrencilere not vermek değil, öğrenme eksiklerini belirlemek ve öğrenmelerini geliştirmek, ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca öğrenme öğretme sürecini biçimlendirmektir.</p>	<p>Amacı: Öğrencilerin kazanım ve beceri açısından ne düzeyde olduklarının, bir diğer ifadeyle öğrencilerin başarı düzeylerinin belirlenmesidir.</p>
<p>Araçları: Hazırbulunuşluk testleri, gözlem, görüşme formları, yetenek testleri vb.</p>	<p>Araçları: İzleme / ünite testleri, uygulama etkinlikleri, otantik görevler, dereceli puanlama anahtarı, açık uçlu sorular, yapılandırılmış grid, tanılayıcı dallanmış ağaç, kelime ilişkilendirme, öz ve akran değerlendirme, grup değerlendirme, projeler, gözlem formları vb.</p>	<p>Araçları: Dönem sonu sınavları, uygulama sınavları, gözlem, görüşme formları, projeler vb.</p>

Şekil-1: 2017 Sosyal Bilgiler Programında Ölçme-Değerlendirme Uygulamaları

Programda ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinde bireysel farklılıkların dikkatle ve titizlikle göz önünde bulundurulması gerektiği; ölçme ve değerlendirmedeki amacın öğrencileri yargılamak değil onların akademik, sosyal veya kültürel gelişimlerini destekleyerek yol gösterici bir faaliyet olarak görülmesi gerektiği de belirtilmiştir (MEB, 2017c: 11).

4.6.2. 2018 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının İncelenmesi

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 19 Ocak 2018 tarih 12 sayılı kararı uyarınca İlkokul (4. sınıf), Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulları (5-7. sınıflar) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının, 2018-2019 eğitim ve öğretim döneminden itibaren tüm sınıf düzeylerinde yenilenmesine karar verilmiştir (Tebliğler Dergisi, Mart 2018: 1761).

Programın yenilenmesinin sebebi *“Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu nitelik dokusuna sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır”* (MEB, 2018: 3) şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca programın geliştirilme süreci maddeler halinde şu şekilde verilmiştir:

- “Farklı ülkelerin son yıllarda benzer gerekçelerle yenilenip güncellenen öğretim programları incelenmiş,”
- “Yurt içinde ve yurt dışında eğitim öğretim ve programlar üzerine yapılan akademik çalışmalar taranmış,”
- “Başta Anayasamız olmak üzere ilgili mevzuat, kalkınma planları, hükümet programları, şûra kararları, siyasi partilerin programları, sivil toplum kuruluşları ve sivil araştırma kurumları tarafından hazırlanan raporlar vb. dokümanlar analiz edilmiş,”
- “Millî Eğitim Bakanlığı programlar ve öğretim materyalleri daire başkanlıkları tarafından geliştirilen anketler aracılığıyla öğretmen ve yöneticilerin programlar ve haftalık ders çizelgelerine yönelik görüşleri toplanmış,”
- “İllerden gelen her bir branşla ilgili zümre raporları incelenmiş,”

➤ “Branşlara yönelik açık uçlu sorulardan oluşan ve elektronik ortamda erişime açılan anket verileri derlenmiş,”

➤ “Eğitim fakültelerimizin branşlar ölçeğinde hazırladıkları raporlar incelenmiş, bütün görüş, öneri, eleştiri ve beklentiler, Bakanlığımızın ilgili birimlerinden uzman personel, öğretmen ve akademisyenlerden oluşan çalışma gruplarınca değerlendirilmiştir. Yapılan tespitler doğrultusunda öğretim programlarımız gözden geçirilip güncellenmiş ve yenilenmiştir.”

4.6.2.1. 2018 Sosyal Bilgiler Programında Amaçların İncelenmesi

Programda “*Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Özel Amaçları*” başlığı altında dersin amaçları belirtilmiştir. Bu amaçlar şu şekildedir (MEB, 2018: 8):

1. “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,”

2. “Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,”

3. “Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,”

4. “Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,”

5. “Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,”

6. “Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,”

7. “Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,”

8. “Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,”

9. “Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,”

10. “Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,”

11. “Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,”

12. “Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri,”

13. “Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,”

14. “Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,”

15. “İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,”

16. “Millî, manevî değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,”

17. “Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,”

18. “Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.”

Programda yer alan amaç ifadelerinin 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programında verilen amaç ifadeleri ile aynı olduğu görülmektedir. Bu maddeler incelendiğinde özellikle milli değerlerin öğrencilere benimsetilmek istendiği görülmektedir. Bu yöndeki ifadeler 1., 2., 4., ve 16. maddelerde belirtilmiştir. Ayrıca programda demokrasi, insan hakları, ulusal egemenlik gibi evrensel değerleri de kapsayan amaç maddeleri bulunmakta olup bunlar 14. ve 15. maddelerde verilmiştir. Programda doğrudan verilecek beceri ve değerler de yer almaktadır. Bunlar 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programı ile karşılaştırmalı olarak şu şekildedir:

Tablo-37: 2017-2018 Sosyal Bilgiler Programlarında Beceriler

2017 Sosyal Bilgiler Programında Beceriler	2018 Sosyal Bilgiler Programında Beceriler
<ul style="list-style-type: none"> • Eleştirel Düşünme • Yenilikçi Düşünme • Problem Çözme • Karar Verme • İletişim • Araştırma • Dijital Okuryazarlık • Girişimcilik • Gözlem • Mekânı Algılama • Zaman ve Kronolojiyi Algılama • Değişim ve Sürekliliği Algılama • Sosyal Katılım • Çevre Okuryazarlığı • Empati • Finansal Okuryazarlık • Kalıp Yargı ve Önyargıyı Fark Etme • Harita Okuryazarlığı • Medya Okuryazarlığı • Konum Analizi • Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama • Öz Denetim • Politik Okuryazarlık • Kanıt Kullanma • Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma • İş birliği 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleştirel Düşünme • Yenilikçi Düşünme • Problem Çözme • Karar Verme • İletişim • Araştırma • Dijital Okuryazarlık • Girişimcilik • Gözlem • Mekânı Algılama • Zaman ve Kronolojiyi Algılama • Değişim ve Sürekliliği Algılama • Sosyal Katılım • Çevre Okuryazarlığı • Empati • Finansal Okuryazarlık • Kalıp Yargı ve Önyargıyı Fark Etme • Harita Okuryazarlığı • Medya Okuryazarlığı • Konum Analizi • Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama • Öz Denetim • Politik Okuryazarlık • Kanıt Kullanma • Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma • İş Birliği • Hukuk Okuryazarlığı

(MEB, 2017c: 9; MEB, 2018: 9)

Programda verilen beceriler incelendiğinde, bu becerilerin büyük bölümünün 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programında verilen beceriler ile aynı olduğu görülmektedir. Ancak 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programına “*Hukuk Okuryazarlığı*” becerisinin eklendiği görülmektedir.

Tablo-38: 2015-2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler

2015 Sosyal Bilgiler Programında Değerler	2017 Sosyal Bilgiler Programında Değerler
<ul style="list-style-type: none">• Adalet• Aile Birliğine Önem verme• Bağımsızlık• Barış• Bilimsellik• Çalışkanlık• Dayanışma• Duyarlılık• Dürüstlük• Estetik• Eşitlik• Özgürlük• Saygı• Sevgi• Sorumluluk• Tasarruf• Vatanseverlik• Yardımseverlik	<ul style="list-style-type: none">• Adalet• Aile birliğine önem verme• Bağımsızlık• Barış• Bilimsellik• Çalışkanlık• Dayanışma• Duyarlılık• Dürüstlük• Estetik• Eşitlik• Özgürlük• Saygı• Sevgi• Sorumluluk• Tasarruf• Vatanseverlik• Yardımseverlik

(MEB, 2017c: 10; MEB, 2018: 9)

Tablo incelendiğinde 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında verilen değerlerin 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programında verilen değerler ile aynı olduğu görülmektedir.

4.6.2.2. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında İçeriğin İncelenmesi

2018 Sosyal Bilgiler öğretim programda içerik incelendiğinde 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programında olduğu gibi 7 öğrenme alanına yer verildiği görülmektedir. “*Ünite*” uygulaması ise 2015 ve 2017 Sosyal Bilgiler öğretim

programlarında olduğu gibi kullanılmamıştır. Programda yer alan öğrenme alanları 2017 programında verilen öğrenme alanları ile karşılaştırmalı olarak şu şekilde verilmiştir:

Tablo-39: 2017 ve 2018 Sosyal Bilgiler Programlarında Öğrenme Alanlarının Karşılaştırılması

	2017 Öğretim Programı	2018 Öğretim Programı
Öğrenme Alanları	<ul style="list-style-type: none">• Birey ve Toplum• Kültür ve Miras• İnsanlar, Yerler ve Çevreler• Bilim, Teknoloji ve Toplum• Üretim, Dağıtım ve Tüketim• Etkin Vatandaşlık• Küresel Bağlantılar	<ul style="list-style-type: none">• Birey ve Toplum• Kültür ve Miras• İnsanlar, Yerler ve Çevreler• Bilim, Teknoloji ve Toplum• Üretim, Dağıtım ve Tüketim• Etkin Vatandaşlık• Küresel Bağlantılar

(MEB, 2017c: 14; MEB, 2018: 12).

2017 ve 2018 yıllarında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan öğrenme alanları incelendiğinde her iki programda da öğrenme alanlarının aynı olduğu görülmektedir. 2018 Sosyal Bilgiler programında öğrenme alanlarının sırası da değişmemiştir. Programda öğrenme alanları verildikten sonra bu öğrenme alanlarında ele alınacak kazanımlara geçilmiştir. Bu kazanımlar sınıflar bazında şöyledir:

4. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

(Resmî kimlik belgesini inceleyerek bu belgenin içerdiği bilgiler açıklanır.)

2. Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyar.

(Öğrencinin kendi hayatında önemli gördüğü (doğum, ilk konuşma, okula başlama vb.) olayları kronolojik olarak sıralaması sağlanır.)

3. Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır.

(İlgi ve istekleri doğrultusunda okulunda veya yakın çevresindeki eğitsel sosyal etkinliklere katılması için teşvik edilir.)

4. Kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyar.

(Farklı yeteneklere, beğenilere ve kişilik özelliklerine sahip bireylerin yanı sıra dezavantajlı (engelli, yoksul, devlet bakımına muhtaç veya kronik sağlık sorunları yaşayan) bireylerin durumlarına da değinilir.)

5. Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar.

Öğrenme Alanı: Kültür ve Miras

1. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelere yararlanarak aile tarihi çalışması yapar.

2. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir.

(Yakın çevresinde yer alan bir müze, cami, türbe, köprü, medrese, kervansaray gibi tarihî bir mekân gezisi ya da sözlü tarih veya yerel tarih çalışmaları yapılır.)

3. Geleneksel çocuk oyunlarını değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki oyunlarla karşılaştırır.

4. Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele'nin önemini kavrar.

(Kazanım biyografi öğretimi bağlamında ele alınır.)

Öğrenme Alanı: İnsanlar, Yerler ve Çevreler

1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur.

(Yönler ile doğal ve beşerî unsurlara yakınlık, uzaklık açısından konum analizi yapılır. Doğal ve teknolojik yön bulma yöntemlerine ve araçlarına değinilir.)

2. Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokisini çizer.

(Sığınak, acil toplanma yeri, acil çıkış ve diğer güvenli alanlar kroki üzerinde gösterilir.)

3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder.

(Öğrencilerin yakın çevrelerini tüm unsurlarıyla birlikte tanımaları sağlanır.)

4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.

(Gözlem yapma süresi, farklı hava olaylarının gözlemlenmesine imkân verecek şekilde belirlenir. Ayrıca hava olaylarını aktarırken grafik okuma ve oluşturma becerileri üzerinde durulur.)

5. Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

(Türkiye'nin Siyasi ve Fiziki Haritası öğrencilerle birlikte incelenir. Bu kazanım işlenirken şiir, hikâye, destan gibi edebi ürünlerden yararlanır.)

6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.

(Öğrencinin yaşadığı çevrede karşılaşma olasılığı olan doğal afetlere öncelik verilir. Deprem çantası hazırlığı konusuna değinilir.)

Öğrenme Alanı: Bilim Teknoloji ve Toplum

1. Çevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandırır.

2. Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımlarını karşılaştırır.

(Teknolojinin hayatımızda ve çevremizde meydana getirdiği olumlu ve olumsuz etkilerine dikkat çekilir.)

3. Kullandığı teknolojik ürünlerin mucitlerini ve bu ürünlerin zaman içerisindeki gelişimini araştırır.

4. Çevresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak kendine özgü ürünler tasarlamaya yönelik fikirler geliştirir.

(Örnek girişimciler ve onların başarı öyküleri üzerinde durulur.)

5. Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.

(Teknolojik ürünler için hazırlanan kullanım kılavuzlarına dikkat çekilir.)

Öğrenme Alanı: Üretim, Dağıtım ve Tüketim

1. İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar.

(Kaynakların sınırlılığı, fayda ve maliyet dengesi göz önüne alınacaktır. İstek ve ihtiyaçların birbirinden farklı olduğu vurgulanır.)

2. Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanıır.

(Gelir, gider, bütçe, üretim, dağıtım, tüketim ve meslek gibi kavramları kullanarak öğrencinin yakın çevresindeki ekonomik faaliyetleri gözlemlemesi ve raporlaştırması sağlanır.)

3. Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler.

4. Kendine ait örnek bir bütçe oluşturur.

(Öğrencinin ailesi ile beraber örnek bir bütçe miktarı üzerinden gelir gider tablosu oluşturması sağlanır. Yöresel ve sosyo-ekonomik şartlar ile ailelerin gelir düzeyleri dikkate alınır.)

5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.

(Sahip olduğu kaynakları bilinçli kullanarak tasarrufta bulunması gerektiği vurgulanır.)

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir.

(Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki maddeler ele alınır.)

2. Aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır.

3. Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel sosyal etkinlikleri önerir.

4. Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar.

(Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenlik ilişkilendirilir.

Bir birey olarak ülkesinin bağımsızlığı için üstlenebileceği rollere örnekler verir. 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü'nün bireysel özgürlüğü ve ülkesinin bağımsızlığına katkısı üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtır.

(Araştırdığı bir ülkenin önemli özelliklerini görsel materyaller kullanarak sınıfta tanıtması sağlanır.)

2. Türkiye'nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrar.

3. Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır.

(Görsel ve yazılı iletişim araçları ile kültürel unsurlardan kıyafet, yemek, oyun, aile ilişkileri gibi konular üzerinde durulur.)

4. Farklı kültürlerle saygı gösterir.

5. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder.

2. Yakın çevresinde yaşanan bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu açıklar.

3. Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır.

(Aile, akraba, arkadaş grubu, spor takımı, resim, müzik kulübü gibi sosyalleşmeye katkıda bulunan gruplar ve okul gibi kurumlar ele alınır. Görev ve sorumlulukları yerine getirirken planlı çalışmanın önemi üzerinde durulur. Kişisel zamanını planlarken oyun oynama, ders çalışma, kitap okuma, uyuma, aile ve arkadaşlar ile nitelikli zaman geçirme ve kitle iletişim araçlarını kullanma durumlarını dikkate almanın önemine değinilir.)

4. Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.

Öğrenme Alanı: Kültür ve Miras

1. Somut kalıntılardan yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder.

2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.

3. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.

4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.

5. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.

(Gündelik hayatta yerleşmiş kültürel unsurların sürekliliği ve değişimi üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: İnsanlar, Yerler ve Çevreler

1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.

(Harita çizilirken belirli oranlarda küçültme yapıldığına değinilir. Ölçek türlerine ve hesaplamalarına girilmez. Fiziki haritada yer alan temel unsurlar ve bu unsurların anlamları üzerinde durulur.)

2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.

3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.

(Yaşadığı yer ve çevresinin bitki örtüsü detaya girilmeden ele alınır. Nüfusun dağılışına etki eden faktörler üzerinde durulur. İnsanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterilir.)

4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.

5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.

Öğrenme Alanı: Bilim, Teknoloji ve Toplum

1. Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır.

2. Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular.

(Medya okuryazarlığı üzerinde durulur.)

3. Sanal ortamı kullanırken güvenlik kurallarına uyar.

(Mesafeli alışveriş, güvenli İnternet kullanımı, kimlik hırsızlığı gibi konular ele alınır.)

4. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler.

(Bilimsel düşünmenin önemine vurgu yapılır.)

5. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.

(Yapılan çalışmalarda yararlanılan kaynakları göstermenin ve kaynakların aslını korumanın önemi üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: Üretim, Dağıtım ve Tüketim

1. Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder.

(Ekonomik faaliyetlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirir.)

2. Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanıır.

3. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder.

(Ekonomik faaliyetlerin nüfus, yerleşme, eğitim ve kültür üzerindeki etkileri üzerinde durulur.)

4. Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.

5. İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir.

(Farklı alanlarda yeni fikirler geliştiren başarılı girişimcilerin çalışmalarından örnekler verilerek öğrenciler yeni fikirler üretmeye teşvik edilir. Değişen toplumsal ilgi ve ihtiyaçlar araştırılarak bunları karşılamaya yönelik yenilikçi fikirler geliştirilir.)

6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.

(Günlük yaşantısında karşılaştığı kurumlar ele alınarak bu kurumların yurttaşların haklarını koruma ve geliştirme, vatandaşlara çeşitli hizmetler sunma ve onların ihtiyaçları ile güvenliklerini sağlamaya yönelik sorumlulukları olduğu vurgulanır. Çevresindeki kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin araştırılması sağlanır. Kazanım kapsamında e-devlet portalı ve bu portal üzerinden sağlanan hizmetlere değinilir.)

2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.

(Yönetim birimlerinde görev yapan birey ve kurulların görevlerini yerine getirirken çeşitli kararlar aldıkları ve bu bağlamda karar verme becerilerini kullandıkları belirtilir.)

3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.

(Temel haklardan katılım ve düşünce özgürlüğü hakkı üzerinde durulur.)

4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir.

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır.

(Tarım, sanayi, turizm, ulaşım, eğitim, kültür endüstrisi gibi ekonomik faaliyet alanlarından uygun olanlara değinilir.)

2. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.

3. Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.

(Farklı ülke toplumlarının birbirini daha yakından tanınmasını, kültürel zenginliklerini görmesinin ve karşılıklı ön yargılarını fark etmesinin sağladığı kazançlar üzerinde durulacaktır.)

4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.

(Ülkemizden ve dünyanın farklı ülkelerinden örnekler seçilerek ortak mirasın anlamı üzerinde durulur.)

6.SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler.
2. Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.

(Din, dil, tarih gibi kültürü oluşturan unsurlar ele alınır.)

3. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.

(Farklı kişi ve gruplara karşı zaman zaman rastlanan kalıp yargı ve ön yargı örnekleri incelenir. Toplumsal birlikteliğin özel gereksinimli bireylerin yanı sıra farklı sosyoekonomik gruplara mensup olanlar ile farklı etnik, dinî ve mezhepsel aidiyetlere saygı duymayı gerektirdiği üzerinde durulur.)

4. Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.
5. Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.

Öğrenme Alanı: Kültür ve Miras

1. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

(Destan, yazıt ve diğer kaynaklardan yararlanılır.)

2. İslamiyet'in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar.)
3. Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.
4. Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.

(Türkiye Selçukluları Dönemi'nde gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerin Anadolu'nun yurt edilme süreci üzerindeki etkisine vurgu yapılır.)

5. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar. Tarihî İpek ve Baharat yolları, ilgili haritalar üzerinden ele alınır.

Öğrenme Alanı: İnsan, Yerler ve Çevreler

1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.

(Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye'nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.)

2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.

(Türkiye'nin yer şekillerine, iklim özelliklerine ve bitki örtüsüne dair haritalar kullanılır.)

3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.

(Türkiye'nin nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetleri, yer altı ve yer üstü kaynaklarına dair haritalar verilir.)

4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

(İnsanların yaşantılarına dair bilgi ve verilerden hareketle Akdeniz iklimi, kutup iklimi, muson iklimi ve ekvatorial iklim üzerine çıkarımda bulunulur.)

Öğrenme Alanı: Bilim, Teknoloji ve Toplum

1. Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.

(Psikoloji, felsefe, antropoloji, arkeoloji vb. bilimlerden örnekler verilerek sosyal bilimleri oluşturan disiplinler tanıtılır. Türkiye'deki bilim ve teknolojinin gelişimine yönelik çalışmalara değinilir.)

2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer.

3. Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar.

4. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.

Öğrenme Alanı: Üretim, Dağıtım ve Tüketim

1. Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir.

(Kaynakların ülke ekonomisindeki yeri ve önemi tartışılır.)

2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.

(Yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynakların önemi vurgulanır.)

3. Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar.

4. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.

5. Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder.

6. İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır.

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.

2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar.

(Kuvvetler ayrılığı ilkesi ile yasama, yürütme ve yargı güçlerinin her birinin kendine has yetki ve sorumluluklarının olduğu üzerinde durulur.)

3. Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder.

(Konu siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya ve bireyler (kamuoyu) kapsamında ele alınır.)

4. Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.

(Kazanımın işlenmesi sırasında 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü ele alınır.)

5. Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.

6. Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.

(Pozitif ayrımcılık, ekonomik, siyasal ve toplumsal temsil gibi olumlu, kadına şiddet ve cinsiyet ayrımcılığı gibi olumsuz konular üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.

2. Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder.

(Konu kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından ele alınır.)

3. Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.

4. Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular.

(Kültürümüze ait olmayan unsurların, medya araçları yoluyla toplum hayatını nasıl etkilediği fark ettirilir.)

7. SINIF

Öğrenme Alanı: Birey ve Toplum

1. İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.

2. Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanır.

3. Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.

(Seçilen bir iletişim kanalının (TV, İnternet, akıllı telefonlar vb.) bireyler arasındaki iletişimi ve toplumsal olarak da kültürü nasıl değiştirdiği ele alınır.)

4. İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.

(Özel hayatın gizliliği, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve doğru bilgi alma hakkı ile kitle iletişim özgürlüğü arasındaki ilişki ele alınır.)

Öğrenme Alanı Kültür ve Miras

1. Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.

(Kuruluşun İstanbul'un fethine kadar olan dönemde devletin hüküm sürdüğü yerler ile iskân politikası, askerî, ekonomik ve toplumsal yapı detaya girilmeden ele alınır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili farklı tarihsel yorumlara değinilir.)

2. Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.

(Gaza ve cihat anlayışı, istimâlet politikası, millet sistemi üzerinde durulur.)

3. Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.

(Coğrafi keşifler, Rönesans, Aydınlanma Çağı, Reform, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılâbı, sömürgecilik ve bunların neden olduğu karmaşa ile insan hakları ihlallerine değinilir.)

4. Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.

5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir. Yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinden örneklere yer verir.

Öğrenme Alanı: İnsanlar, Yerler ve Çevreler

1. Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.

2. Türkiye'de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar.

(Tablo ve grafikler kullanarak ülkemizin demografik özellikleri ile ilgili verileri yorumlanır.)

3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.

4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.

Öğrenme Alanı: Bilim, Teknoloji ve Toplum

1. Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.

(Yazının icadından günümüze kadar farklı depolama, yaygınlaştırma ve aktarma teknikleri üzerinde kısaca durulur.)

2. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.

(Türk-İslam medeniyetinin bilimsel alanda ulaştığı seviyeye vurgu yapılır. el-Harezmi, Fârâbi, İbn-i Sînâ, el-Cezerî, İbn-i Haldûn, Ali Kuşçu, el-Hâzinî, Piri Reis ve Kâtip Çelebi gibi bilim insanlarına ve bunların çalışmalarına değinilir.)

3. XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa'da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder.

(Matbaanın icadı, Dünya'nın yuvarlak olduğunun bilimsel olarak ispat edilmesi, kütle çekim kanununun keşfedilmesi, buhar makinesinin icadı vb. gelişmeler ile bunların etkileri ele alınır.)

4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.

Öğrenme Alanı: Üretim, Dağıtım ve Tüketim

1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.

2. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.

3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.

(Kızılay ve Yeşilay gibi kamu yararına çalışan yarı resmî kurumlar ile vakıf ve derneklerin çalışmalarına değinilir.)

4. Tarih boyunca Türklere meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanıtır.

(Ahilik ve Lonca teşkilatı ile meslek odaları ve meslek okulları üzerinde durulur.)

5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.

(Yeni mesleklerin yanı sıra halen icra edilen meslekleri de inceler, kendi kişisel özellikleri, yetenekleri ve ilgilerini bu mesleklerin gerekleri ile kıyaslar ve kişisel kariyerine dair kararlar alır.)

6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim ağında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.

(E-ticaret (gerçek ürünler kadar bilgisayar oyunları gibi sanal/dijital ürünler) üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: Etkin Vatandaşlık

1. Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.

(Demokratik değerlere ve demokrasi uygulamalarına tarihimizden örnekler verilir.)

2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.

(TBMM'nin açılması, Cumhuriyet'in ilanı ve çok partili hayata geçiş denemeleri kısaca ele alınır.)

3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.

4. Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.

(Demokratik toplumdaki antidemokratik uygulamalarla ilgili güncel sorunlar üzerinde durulacaktır. Aile, okul ve toplumdaki demokratik uygulamalar üzerinde durulur.)

Öğrenme Alanı: Küresel Bağlantılar

1. Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.

2. Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıır.

3. Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.

4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.

(Küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınacaktır.)

2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan kazanımlar incelendiğinde bu kazanımların büyük bölümünün 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programında da yer aldığı görülmektedir. 2018 Sosyal Bilgiler programındaki değişikliklerin büyük bölümü kazanımlarının sırasının değişmesi, kelime ekleme, düzeltme ve çıkarma şeklindedir.

Ayrıca bazı kazanımlara çeşitli açıklama maddelerinin eklendiği de görülmektedir. Bunlardan özellikle 4. sınıf Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı 4. kazanımına 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi ile ilgili olarak eklenen “15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü’nün bireysel özgürlüğü ve ülkesinin bağımsızlığına katkısı üzerinde durulur.” açıklama maddesi dikkat çekmektedir. Yine bu doğrultuda 2017 Sosyal Bilgiler programında görüldüğü şekilde, 6. sınıf Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı 4. kazanımında “Kazanımın işlenmesi sırasında 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü ele alınır.” açıklama maddesine yer verilmiştir.

4.6.2.3. 2018 Sosyal Bilgiler Öğrenme Programında Öğretme ve Öğretme Süreçlerinin İncelenmesi

Programda öğretme ve öğrenme süreçleri ile ilgili olarak “*Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar*” başlığı altında çeşitli maddelere yer verilmiştir. Bunlar şu şekildedir (MEB, 2018: 10):

1. “Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir.”

2. “Kazanımların gerçekleştirilmesinde “yerellik, güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı, zaman-süreklilik-değişim ve esneklik” gibi Sosyal Bilgiler öğretiminin temel ilkeleri dikkate alınmalıdır. Vurgulanan bu ilkeler açısından gerektiğinde işleniş sürelerinde değişiklik yapılabilir.”

3. ““Sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler” ve “yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler” anlayışlarına önem verilmelidir. Öğrencilere, sosyal bilimcilerin (coğrafyacının, tarihçinin vb.) kullandıkları bilimsel yöntemler sezdirilmelidir. Okulun içindeki ve dışındaki olaylardan yararlanılarak öğrenciler sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırılmalı ve karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünceleri sağlanmalıdır.”

4. “Program’da değer ve beceriler kazanımlarla bire bir ilişkilendirilmiştir. Ancak değer ve beceri öğretiminin hayat boyu öğrenme çerçevesinde ele alınması için

söz konusu değer veya beceriler uygun görülen farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla da ilişkilendirilmelidir.”

5. “Program’da kavram öğretimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle kavram öğretiminde sınıflamalar ve farklı kavram öğretimi yaklaşımları dikkate alınmalıdır. Anlam karmaşası, kavram karmaşası ve kavram yanlışlarının giderilmesine yardımcı olunmalıdır.”

6. “Millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş ve kutlama günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanılarak öğrencilerin tarihsel duyarlılığı ve milli bilinçleri geliştirilmelidir.”

7. “Sosyal Bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan da faydalanmaya önem verilmelidir. Bu çalışmalar okulun yakın çevresinden (okul bahçesi gibi) pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazı alanlarına, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları, sanal müze gezisi vb.) yönelik olabilir. Ayrıca uygun konularda sözlü tarih ve yerel tarih çalışmaları da yapılmalıdır.”

8. “Efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, türkü ve şiir gibi türlerden yararlanılarak Sosyal Bilgiler dersi edebî ürünlerle desteklenmelidir. Öğrenciler; konuları sevdirecek roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebî ürünler okumaya teşvik edilmelidir. Ayrıca uygun görülen kazanımlar resim, musiki, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleriyle desteklenmelidir.”

9. “Kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konular, farklı tartışma teknikleri kullanılarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileriyle ilişkilendirilerek sınıfa taşınabilir.”

10. “Son yıllarda dijital teknolojiye bağlı olarak vatandaşlık hak ve sorumluluklarıyla ilgili yeni durumlar (dijital vatandaşlık, e-Devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb.) ve birtakım sorunlar (dijital bölünmüşlük, kimlik hırsızlığı, kişisel bilginin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb.) ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla konuyla ilgili ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmelidir.”

Programda yer alan bu maddeler incelendiğinde tamamının 2017 Sosyal Bilgiler programında “*Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar*” başlığı altında aynı şekilde yer aldığı görülmektedir. Bu maddelerden hareketle birinci maddede Sosyal Bilgiler dersinin yapısının tanıtılmaya çalışıldığı

görülmektedir. İkinci maddede Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan temel ilkeler ve bazı dikkat edilecek hususlar belirtilmiştir. Bunlar; yerellik, güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı, zaman-süreklilik-değişim ve esneklik şeklinde belirtilmiştir. Yedinci maddede ise eğitim öğretimin okul dışında da yapılabileceği belirtilerek okul bahçesi, pazaryeri, resmî daireler, fabrikalar, sergiler, arkeolojik kazı alanları, atölyeler, müzeler ve tarihî mekânların (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları, sanal müze gezisi vb.) eğitim sürecinde kullanılabileceği belirtilmiştir.

Derste kullanılabilecek ürünlere yönelik olarak ise sekizinci maddede; roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebî ürünlerin öğrenciler tarafından okunmasına teşvik edilmesi belirtilmiş ayrıca uygun kazanımların resim, musiki, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleri ile desteklenmesi istenmiştir. Ayrıca dokuzuncu maddede dersin işleniş esnasında kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konuların farklı tartışma teknikleri eşliğinde problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileriyle ilişkilendirilerek ele alınabileceği belirtilmiştir.

4.6.2.4. 2018 Sosyal Bilgiler Programında Ölçme ve Değerlendirme Sürecinin İncelenmesi

Programda yapılandırmacı eğitim anlayışının etkileri çerçevesinde her insanın farklı özellikleri olduğu belirtilmiş, bu doğrultuda “*Öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme sürecinin herkese uygun, herkes için geçerli ve standart olması insanın doğasına terstir. Bu sebeple ölçme ve değerlendirme sürecinde azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla hareket edilmesi şarttır.*” (MEB, 2018: 6) denilmektedir. Bu doğrultuda programda, öğrencilerin farklı özelliklerini de belirleyecek çeşitli ölçme ve değerlendirme süreçlerine vurgu yapıldığı söylenebilir. Ayrıca programda bu çeşitliliği sağlayacak ve ölçme değerlendirme uygulamalarında etkililiği artıracak ana aktörün de “*öğretmen*” olduğu; bu doğrultuda öğretmenlerden “*özgünlük*” ve “*yaratıcılık*” beklenildiği belirtilmiştir (MEB, 2018: 6). Programda verilen bu hususlardan hareketle ölçme ve değerlendirme süreçlerine yön verecek nitelikte bazı ilkelere yer verilmiştir. Bunlar maddeler halinde şu şekilde sıralanmıştır (MEB, 2018: 6):

1. “Ölçme ve değerlendirme çalışmaları öğretim programının tüm bileşenleri ile azami uyum sağlamalı, kazanım ve açıklamaların sınırları esas alınmalıdır.”
2. “Öğretim programı, ölçme sürecinde kullanılacak ölçme araç ve yöntemleri açısından uygulayıcılara kesin sınırlar çizmez, sadece yol gösterir. Ancak tercih edilen ölçme ve değerlendirme araç ve yönteminde, gereken teknik ve akademik standartlara uyulmalıdır.”
3. “Eğitimde ölçme ve değerlendirme uygulamaları eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır ve eğitim süreci boyunca yapılır. Ölçme sonuçları tek başına değil izlenen süreçlerle birlikte bütünlük içinde ele alınır.”
4. “Bireysel farklılıklar gerçeğinden dolayı bütün öğrencileri kapsayan, bütün öğrenciler için genel geçer, tek tip bir ölçme ve değerlendirme yönteminden söz etmek uygun değildir. Öğrencinin akademik gelişimi tek bir yöntemle veya teknikle ölçülüp değerlendirilmez.”
5. “Eğitim sadece ‘bilme (düşünce)’ için değil, ‘hissetme (duygu)’ ve ‘yapma (eylem)’ için de verilir; dolayısıyla sadece bilişsel ölçümler yeterli kabul edilemez.”
6. Çok odaklı ölçme değerlendirme esastır. Ölçme ve değerlendirme uygulamaları öğretmen ve öğrencilerin aktif katılımıyla gerçekleştirilir.
7. Bireylerin ölçme ve değerlendirmeye konu olan ilgi, tutum, değer ve başarı gibi özellikleri zamanla değişebilir. Bu sebeple söz konusu özellikleri tek bir zamanda ölçmek yerine süreç içindeki değişimleri dikkate alan ölçümler kullanmak esastır.

BÖLÜM V.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Darbelerin sebebi hükümetlerin politikaları, hedefleri de hükümetler olduğu için darbe ve darbe girişimlerinin gerçekleşmesinden sonra pek çok alanda değişiklikler yaşanmıştır. Devletin en önemli unsurlarından biri olan milli eğitim de bu değişikliklerden nasibini almıştır.

İncelemelerimiz neticesinde 1960 darbesinden 2016 darbe girişimine kadar geçen sürede yaşanan yönetime müdahale ve darbe girişimlerinin Sosyal Bilgiler programları üzerinde etkili olduğu net bir şekilde görülmüştür. Nitekim Şen'e (2000: 90) göre 27 Eylül 1960 tarihinde gerçekleşen darbenin ardından bu darbeyi gerçekleştiren asker grubu, Demokrat Parti döneminde milli değerlerden uzaklaşmış savunmuştur. Bu doğrultuda darbe ardından uygulamaya konulan 1962 Toplum ve Ülke incelemeleri dersi programı ile 1968 Sosyal Bilgiler dersi programında özellikle milli değerler üzerinde durulmuştur.

12 Eylül 1980 darbesi sonrası hayata geçen eğitim programlarında da bu yönde bazı değişiklikler görülmektedir. Nitekim ilk olarak darbe öncesinde ülkede yaşanan gelişmelere paralel olarak Atatürkçülüğün ve milliyetçiliğin geliştirilmesine yönelik çeşitli adımlar atılmış, bu doğrultuda 1981 yılında eğitim müfredatına Atatürkçülüğü geliştirmek için Türkiye Cumhuriyeti İnkılap tarihi dersi eklenmiştir.

1980 darbesinin eğitim alanına yansımaları ilerleyen süreçte de devam etmiş, 1985 yılında ortaokulların müfredatından Sosyal Bilgiler dersi çıkarılarak bu dersin yerine tek disiplin anlayışı doğrultusunda Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri dersleri eklenmiştir. Bu derslerin programlarının ise Atatürk'ün ölümünden sonra özellikle Tarih eğitiminde uygulanan Türk Hümanizmasına bir tepki olacak şekilde tamamen milli karakterlerde oluşturulduğu görülmüştür. Keskin de (2012; 119) çalışmasında bu görüşü savunmuş olup Tarih ve Coğrafya derslerinin başına eklenen "milli" kavramının bile daha önceki dönemlerde hâkim olan Tarih eğitimi anlayışına bir tepki olarak kullanıldığını savunmuştur.

12 Eylül 1980 darbesi ardından Sosyal Bilgiler eğitimi doğrultusunda gerçekleştirilen Atatürkçü ve milliyetçi gelişmeler, esasen yaşanan tüm darbe ve muhtıraların ardından uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler grubu derslerin programlarında etkin bir şekilde görülmüştür.

Bu değişimler bizzat ordu tarafından dikte edilmese de dönemin yöneticilerinin askeri baskılardan kaynaklı olarak onların istekleri doğrultusunda gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan iktidar üzerindeki baskının hafiflediği dönemler ve başarısız darbe girişimi sonrasında eğitim programlarında değişiklikler yapılarak yeniden aynı durumun yaşanması engellenmeye çalışılmıştır.

Sosyal bilgiler dersinin kazanımları sayesinde milli değerlerine, demokrasiye ve Cumhuriyete bağlı iyi bir vatandaşlar yetiştirmek mümkündür. Bu nedenle gerek askeri vesayet gerekse sivil iktidarlar Sosyal Bilgiler dersi program ve kazanımlarına etki etmeye çalışmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde Sosyal Bilgiler ders programları milliyetçilik, Atatürkçülük ve demokrasi bilincini geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

2005 yılında yayımlanan Sosyal Bilgiler programına bakıldığında ise milliyetçilik, Atatürkçülük ve demokrasi eğitimi unsurlarından başka barış, özgürlük, eşitlik, farklılıklara saygı gibi evrensel değerlerin de oldukça üzerinde durulduğu görülmüştür. Benzer görüşleri savunan Ertürk (2006: 171) de bu konu hakkında 2004 yılında hazırlanıp 2005 yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler programında özellikle milliyetçi yaklaşımın azaldığını ve evrensel ilkelerin programdaki ağırlığının arttığını savunmuştur. Ulu Kalın (2007: 14-15) da çalışmasında 2005 programında milliyetçi değerlerin azaldığını savunmuş olup bu durumun yaşanmasında AB normları ve eğitim anlayışının etkili olduğunu belirtmiştir.

2015 yılında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler programı da 2005 Sosyal Bilgiler Programı ile aynı doğrultuda hazırlanmıştır. Ancak 2016 yılında yaşanan darbe girişimi ardından hayata geçen 2017 Sosyal Bilgiler programında, darbe girişiminin etkisi ile ciddi değişikliklerin yaşandığı görülmüştür. Bu doğrultuda 2017 programında 2005 ve 2015 Sosyal Bilgiler dersinden farklı olarak milliyetçilik ve Atatürkçülüğün ağırlığı artmıştır. Ancak özellikle 2015 Sosyal Bilgiler programında görülen evrensel değerlerin de programda azımsanmayacak derecede yer aldığı görülmüştür. Bu doğrultuda 2017 Sosyal Bilgiler programında yoğun olarak milli değerler ile evrensel değerlerin verilmeye çalışıldığı söylenebilir. Taş ve Kıroğlu da (2018: 710) bu görüşe benzer şekilde 2017 yılında hayata geçen Sosyal Bilgiler eğitim programının bireye hem

millî hem ahlaki hem de evrensel değerleri kazandıracak şekilde hazırlandığını savunmuştur.

1960'tan günümüze kadar yaşanan darbe, muhtıra ve son olarak yaşanan darbe girişiminin yeniden yaşanmasının engellenmesi, Sosyal Bilgiler dersinde verilen kazanımlarla mümkün olabilecektir. İyi bir vatandaş olarak yetişen öğrenciler sayesinde toplumun demokrasiyi tamamen özümsemesi ve demokrasiyi kesintiye uğratacak her türlü girişime karşı aktif tepki göstermesi mümkün olacaktır. Bu açıdan programda 2017 ve 2018 yıllarında yapılan değişiklikler önem arz etmektedir. Nitekim bu programlarda özellikle Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı içerisindeki kazanımlar ve ilerleyen süreçte bu öğrenme alanı içerisine eklenebilecek yeni kazanımlar sayesinde darbelere karşı daha bilinçli bir toplum oluşacağı görülmektedir.

5.2. Öneriler

Türkiye Cumhuriyeti'nde 27 Mayıs 1960 yılından itibaren neredeyse her on yılda bir görülen darbe ve muhtıralar ile son olarak 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi ardından eğitim alanında pek çok yeniliğe gidilmiştir. Yaşanan bu yeniliklerden Sosyal Bilgiler ders programları da etkilenmiştir. Çalışmamızda detayları ile değinilen bu hususlar hakkında genel olarak şu önerilerde bulunulabilir.

1. Çalışmamız kapsamı içerisinde yer almayan ilkökul Hayat Bilgisi ve lise Tarih, Coğrafya ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde darbe ve darbe girişimleri ardından ne gibi değişikliklerin olduğu incelenebilir.

2. Darbe ve darbe girişimlerinin ilkökul ve ortaokullarda Sosyal Bilgiler dışında okutulan diğer derslerde ne gibi etkileri olduğu incelenebilir.

2. Darbe ve darbe girişimlerinin öğretmen yetiştirme politikalarına ne gibi etkileri olduğu araştırılabilir.

4. 2015 yılında ortaokul müfredatından çıkarılan Vatandaşlık, İnsan Hakları ve Yurttaşlık dersi, genç nesillerde darbelere karşı milli değerleri artıracığı kanaatinden yola çıkılarak ortaokul eğitim müfredatına tekrar eklenebilir.

KAYNAKÇA

- Akbayrak, H. (2009). *Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine*. (1. basım). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Akpınar, M., ve Kaymakçı, S. (2012). Ülkemizde sosyal bilgiler öğretiminin genel amaçlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 605-626.
- Aktaş, E. (2011). *12 Eylül 1980 askeri darbesi ve tarih öğretimine etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aktan, S. (2006). *Sosyal bilgilerin bir öğretim alanı olarak gelişimi ve cumhuriyet dönemi program tasarılarına olan yansımalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk eğitim tarihi M.Ö. 1000 – M.S. 2012*, (22. basım). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ambarlı, A. (2010). *Türkiye’de cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programları (değişiklikler, düzenlemeler, güncellemeler)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Aslan, E. (1995). Devrim tarihi ders kitapları, Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları Buca Sempozyumu, Özbaran, S. (Ed.), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 295-310.
- Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilkokullarda izlediği ilk öğretim programı: 1924 ilk mektepler müfredat programı. *İlköğretim Online*, 10(2), 717-734.
- Aslan, E. (2012). Atatürk döneminde tarih eğitimi-I: Türk tarih tezi öncesi dönem (1923-1931). *Eğitim ve Bilim*, 37(164).
- Ata, B. (2009). Sosyal bilgiler öğretim programı., C. Öztürk. (Editör). Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık aktarımı. Ankara. Birinci Baskı. Pegem Akademi Yayınları. ss. 71-83.
- Bal, H. (1991). *1924 raporunun Türk milli eğitim sistemine etkileri ve J. Dewey’in eğitim felsefesi*. (1. basım). İstanbul: Aydınlar Matbaası.
- Başaran, E. (2000). *Eğitim yönetimi*, (1. basım). Ankara: Feryal Yayınevi.
- Baysal, N. Z. (2005). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler programlarının felsefi temelleri., A. Tanrıöğen. (Editör). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi. İstanbul: Lisans Yayıncılık, ss. 57-76.

Bilgili, A. S. (2009). Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler., A. S. Bilgili. (Editör). Sosyal bilgilerin temelleri. İkinci Basım. Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık, ss. 1-34.

Bilgili, A. S. (2010). *Sosyal bilgilerin temelleri*. (4. basım). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Bursalıoğlu, Z. (1992). Sekiz yıllık okul konusunda üç çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (8), 43-48.

Carr, E. H. (2009). *Tarih nedir?* (11. basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Craswell Hollis L., ve Campbell, D. (1935). *Curriculum development*. New York: American Book Company.

Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk ve orta öğretim (tarihi gelişimi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, No: 140.

Copeaux, E. (2006). *Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk tarih tezinden Türk İslam sentezine*. (1. basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çapa, M. (2002). Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarih öğretimi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29(30), 39-55.

Çatak, M. (2015). Türkiye'de sosyal bilgiler eğitim programlarının incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 62(62), 69-94.

Çelenk, S., Tertemiz N., ve Kalaycı, N. (2000). *İlköğretim programları ve gelişmeler: program geliştirme ilke ve teknikleri açısından değerlendirilmesi*. Tazebay, A. (Editör). (1. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. (5. basım). Ankara.

Dağdemir. Ö., ve Küçükkalay. M. (1999). Türkiye'de 1960- 1980 müdahale dönemi ekonomileri: İktisat politikaları ve makro ekonomik göstergeler açısından bir karşılaştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Dergisi*, (3), 121- 137.

Demir, M. (2014). *Yeni eğitim sisteminde (4+4+4) 5. sınıf sosyal bilgiler dersi ile ilgili sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri (balıkesir örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Demircioğlu, İ. H. (2010). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. (3. basım). Ankara: Anı Yayınları.

Demirel, Ö. (2015). *Eğitimde program geliştirme*. (24. basım). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Deveci, H. (2011). Türk eğitim tarihinde Sosyal Bilgiler., R. Turan ve K. Ulusoy. (Editörler). Özel öğretim yöntemleriyle Sosyal Bilgiler öğretimi. İkinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları. ss. 20-35.

Dikici, A. (2014). 27 Mayıs askeri darbesi ve Türk polisi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30(89), 11-60.

Doğanay, A. (2002). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi., C. Öztürk, D. Dilek. (Editörler). Sosyal bilgiler öğretimi. (1. basım). Ankara: Pegem A Yayıncılık. ss. 15-46.

Doğanay, A . (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2) , 77-96.

Doll, R. C. (1986). *Curriculum improvement: Decision making and process*. 6 th. Ed. Boston: Allyn and Bacon.

Dönmez, C. (2003). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. C. Şahin (Editör). Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Durgun, Ş. (2015). Türk merkezli yaklaşımdan Avrupa merkezli yaklaşıma geçişte hümanizma, *Akademik Hassasiyetler*, 1(4), 1-25.

Dursun, D. (2000). *Ertesi gün; demokrasi krizlerinde basın ve aydınlar*. (1. basım). İstanbul: İşaret Yayınları.

Dursun, D. (2005). Türk demokrasisinde kurumsallaşma sorunu ve krizleri çözme yöntemi olarak askeri darbeler. *Muhafazakâr Düşünce*, 1(3), 175- 196.

Erden, M. (1996). *Sosyal bilgiler öğretimi*. (6. basım). Ankara: Alkım Yayınları.

Erden, M. (2004). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. (1. basım). İstanbul: Alkım Yayınları.

Ergun, M. (1982). *Atatürk devri Türk eğitimi*, (1. basım). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve tarih: Türkiye’de resmi tarih tezinin oluşumu (1929- 1937)*. (1. basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ertem, B. (2018). 12 Mart 1971 askerî müdahalesi sonrası ara rejim ve Türkiye siyasetine etkileri (1971-1974). *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 655-676.

Ertürk, B. E. (1995). Türkiye’de ortaokul 1. sınıf 6. sınıf düzeyinde tarih öğretimi ile ilgili kitapların kıyaslamalı eleştirisi., S. Özbaran (Editör). Tarih öğretimi ve ders kitapları 1994 Buca sempozyumu. İkinci Baskı. İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 248-249.

Ertürk, S. (1997). *Eğitimde program geliştirme*. (1. basım). Ankara: Meteksan Yayınları.

Ertürk, E. (2006). *Ders kitaplarında toplum, yurttaşlık, vatanseverlik ve ekonomi anlayışının dönüşümü: 1997 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları üzerine bir içerik analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gelişli, Y. (2005). *Türkiye’de ilköğretimin gelişimi*. (1. basım). Ankara: Sistem Ofset Matbaa.

Güngördü, E. (2002). *İlköğretimde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (2. basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Günden, S. (1995). Sosyal bilgiler öğretimine genel bir bakış. İlköğretim Kurumlarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları Toplantısı. *Türk Eğitim Derneği Öğretim Dizisi*, (13), 21-46.

Gökkaya, K. (2003). Sosyal bilgilere giriş. Şahin C. (Editör). Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, ss. 9–29.

Güngördü, E. (2002). *İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler*. (2. basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Gülcan, M. G., Türkeli, Y., Parabakan, F., Şölen, A., ve Albayrak, F. (2003). Türkiye’de ilköğretim (dünü, bugünü, yarını). (1. Basım). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Gülmez, İ. (2014). *28 Şubat 1997 Askeri darbesi ve Türk eğitim sistemine etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Güvenç, B., Şaylan, G., Tekeli, İ., ve Turan, Ş. (1991). Türk-İslam sentezi. (1. basım). Ankara: Sarmal Yayınları.

İnalçık, H. (2005). *Doğu Batı makaleler I*. (1. basım). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Kabapınar, Y. (1992) Başlangıcından günümüze Türk Tarih Tezi ve lise tarih kitaplarına etkisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 143-178.

Kabapınar, Y., ve Baysal, N. (2004). İlköğretim hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimine yaşamın kendisini taşımak: gazete haberinin kullanıldığı bir öğretimin tasarlanması ve değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 39 (39), ss. 384- 419.

Kalaycı, N. (1988). *Cumhuriyet döneminde ilköğretim hükümet programları ve uygulamalar*. (1. basım). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kan, Ç. (2010). ABD ve Türkiye'de sosyal bilgilerin tarihsel gelişimi. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 30(2), 663-672.

Kandal, S. C. (2019). Atatürk döneminde yurttaşlık dersleri: tarihsel süreç, ders kitapları ve programlar. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 34(2), 387-412.

Kapluhan, E. (2012). Atatürk dönemi (1923-1938) ilkokullarda coğrafya eğitimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (25), 152-170.

Karataş, M. (2017). 12 Mart muhtırası ve partiler üstü hükümetler. Demokrasi, darbeler, muhtıralar, Demokrasi: Darbeler ve Tepkiler E-Kitap, B. K. Yerdelen (Editör). Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 15-16 Aralık, Giresun, 141-167.

Kaya, B. (2016). T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük eğitimi. D. Dilek (Editör). Sosyal Bilgiler eğitimi. Birinci Baskı. Ankara. Pegem Akademi, ss. 135-148.

Kaymakçı, S. (2009). Yeni Sosyal bilgiler programı neler getirdi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(5), 1530-1545.

Kaynardağ, A. (2002). *Türkiye'de Cumhuriyet döneminde felsefe*. (1. basım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaz, V. (2013). *Cumhuriyetten günümüze ilköğretim I. kademe sosyal bilgiler programlarının Türk devrimine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Keskin, Y. (2002). *Türkiye'de II. meşrutiyetten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Keskin, Y. (2012). Cumhuriyet dönemi ortaokul tarih programlarına yönelik bir analiz: politik ve ideolojik yaklaşımların programlara yansımaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(40), 109-128.

Keskin, Y., ve Keskin, S. C. (26-28 Ekim 2011). *İlkokul (ilköğretim) sosyal bilgiler programlarında milli bilinç ve barış değerinin tarihsel serüveni*. Değerler Eğitimi Sempozyumunda sunuldu, Eskişehir.

Kop, Y., ve Tuncel, G. (2010). Türkiye’de sosyal bilgiler/bilimler öğretimi alanlarında bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler üzerine analitik bir çalışma (1987-2005). *Kars Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 91-112.

Köken, N. (2002), *Cumhuriyet dönemi tarih anlayışları ve tarih eğitimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Köse, S. (2010). *Türk demokrasi hayatında 12 Mart 1971 muhtırası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Maarif Vekâleti. (1924). *İlk mektepler müfredat programı*. İstanbul: Matbaayı Amire.

Maarif Vekâleti. (1926). *İlk mektepler müfredat programı*. İstanbul: Matbaayı Amire.

Maarif Vekâleti. (1927). *İlk mekteplerin müfredat programı*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Maarif Vekâleti. (1929). *İlk mektepler talimâtname*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Maarif Vekâleti. (1930). *İlk mektep müfredat programı*. İstanbul: Devlet Matbaaları.

Maarif Vekâleti. (1936). *Yeni ilkokul müfredat programı*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Maarif Vekâleti. (1938). *Ortaokul programı*. T.C. Kültür Bakanlığı. İstanbul: Devlet Basımevi.

MEB. (1948). *İlkokul programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB (1949a). *Ortaokul programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (1949b). *Dördüncü milli eğitim şûrası: 22-31 Ağustos 1949. Çalışma programı, komisyon raporları, konuşmalar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB. (1991). *Yedinci milli eğitim şûrası: 5-15 Şubat 1962. Çalışma esasları, konular ve kararları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB. (1962). *İlkokul programı taslağı*. İlk Öğretim Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Bürosu Yayınları, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

- MEB. (1968). *İlkokul programı*. (1. basım). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1969a). *Ortaokullarda denenecek sosyal bilgiler programı*. Tebliğler Dergisi, 32 (1582), 426-433.
- MEB. (1969b). *Ortaokullarda denenecek sosyal bilgiler programı*. (1582 sayılı Tebliğler Dergisi'nden devam) Tebliğler Dergisi, 32 (1583), 436-440.
- MEB (1970). *Sekizinci Milli Eğitim şûrası: 28 Eylül-3 Ekim 1970. Ortaöğretim Sistemimizin Kuruluşu. Yükseköğretime Geçişin Yeniden Düzenlenmesi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (1971). *İlkokul programı*. (2. basım). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1973). *Ortaokul sosyal bilgiler, fen bilgisi ve matematik müfredat programı*. Tebliğler Dergisi, 36 (1746), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1974). *Tebliğler dergisi IX. şûra özel sayısı*. 37 (1788), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (25 Mayıs 1981). *Atatürk ilkeleri ve inkulâp tarihi dersi öğretim programı*. Tebliğler Dergisi, 44 (2087).
- MEGSB. (1985a). *Ortaokul milli tarih programı*. Tebliğler Dergisi, (17 Haziran 1985), 48 (2190). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEGSB. (1985b). *Ortaokul haftalık ders dağılım çizelgesi*. Tebliğler Dergisi, (9 Eylül 1985), 48 (2195). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEGSB. (1985c). *Ortaokul Vatandaşlık Bilgileri Programı*. Tebliğler Dergisi, (29 Temmuz 1985), 48 (2193). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (1987). *Ortaokul ve Liseler için Kabul Edilen Yeni Haftalık Ders Çizelgelerinin Uygulanması ile İlgili Açıklamalar ve Esaslar*. Tebliğler Dergisi, (10 Ağustos 1987). 50 (2240). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (1988). XII. milli eğitim şûrası: 18-22 Haziran 1988. Tebliğler Dergisi, 51 (2274).
- MEB. (1990). *Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı*. Tebliğler Dergisi. (25 Haziran 1990). 53 (2315). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (1991). *Ortaokul haftalık ders çizelgesi*. Tebliğler Dergisi. (16 Eylül 1991). Ek (2343). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (1998). *İlköğretim okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Tebliğler Dergisi, 61 (2487), 531-568.

MEB. (2005a). *İlköğretim 1–5. sınıflar programları tanıtım el kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.

MEB. (2005b). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu*. TTKB, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.

MEB. 2010. 18. Millî eğitim şûrası kararları / öğretmenlerin yetiştirilmesi, istihdamı ve mesleki gelişimi. Web: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf adresinden 20 Mart 2020’de alınmıştır.

MEB. (2012). *12 yıllık zorunlu eğitim sorular - cevaplar*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB. (2015). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB. (2017a). Heyet-i İlmiye 1921-1926 / Cumhuriyetin ilk dönemi eğitim kurumları (1921-1926) telif ve tercüme heyeti. Web: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164441_heyeti_ilmiye.pdf adresinden 20 Mart 2020’de alınmıştır.

MEB. (2017b). Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine... Ankara: Milli Eğitim Bakanlığının 18 Temmuz 2017 tarihinde yaptığı basın duyurusu için hazırlanan metin.

MEB. (2017c). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Mızrak, A. (2010). *1980-2009 yılları arası hükümetlerin eğitim politikaları ve bu politikaların ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Milliyet Gazetesi. (1971). Silahlı kuvvetler Sunay’a ve meclislere muhtıra verdi/ Demirel istifa etti. (13 Mart 1971: 1).

Özalp, R., ve Ataunal, A. (1977). *Türk milli eğitim sisteminde düzenleme teşkilatı*. (1. basım). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi Yayınları.

Özdemir, S. M. (2011). Toplumsal değişme ve küreselleşme bağlamında eğitim ve eğitim programları: Kavramsal bir çözümleme. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 12(1), 85-110.

Özmen, C. (2015). Dünyada ve ülkemizde Sosyal Bilgiler., C. Özmen ve K. Yazıcı. (Editörler). Sosyal Bilgiler öğretimi. Birinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, ss. 3-19.

Öztürk, C. (1996). *Atatürk devri öğretmen yetiştirme politikası*. (2. basım) Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Öztürk, C. (2009). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. C. Öztürk (Editör). Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi. Ankara. Pegem Akademi Yayınları, ss. 21-50.

Öztürk, C., ve Dilek, D. (2005). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programları. C. Öztürk, ve D. Dilek. (Editörler). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretimi. Ankara. Pegem Akademi Yayıncılık, ss. 53–96.

Öztürk, C., Keskin, S. C., ve Otluoğlu, R. (2014). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. (6. basım). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Resmî Gazete. (1980). Genelkurmay ve milli güvenlik konseyi başkanı orgeneral Kenan Evren'in Türk milletine açıklaması (milli güvenlik konseyi bildirimleri). 12.09.1980, sayı: 17103.

Resmi Gazete. (1997). (İlköğretim ve eğitim kanunu, milli eğitim temel kanunu, çıraklık ve meslek eğitimi kanunu, milli eğitim bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun ile 24.3.1988 tarihli ve 3418 sayılı kanunda değişiklik yapılması ve bazı kağıt ve işlemlerden eğitime katkı alınması hakkında kanun. 18.08.1997, sayı: 23084.

Resmi Gazete. (2012). İlköğretim ve eğitim kanunu ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun (6207). 11.04.2012, sayı: 28261.

Sabah Gazetesi. (1997). Hoca devri bitti. (19 Haziran 1997: 1).

Safran, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretimine bakış., B. Tay ve A. Öcal. (Editörler). Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi. İkinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, ss. 1-18.

Safran, M. (2015). *Sosyal bilgiler öğretimi*. (4. basım). Ankara: Pegem Yayınları.

Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi*. (1. basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sönmez, V. (1998). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Sönmez, V. (2005). *Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Sunal, C. S. ve Haas, M. E. (2005). *Social studies for the elementary and middle grades. A constructivist approach*. Pearson Allyn and Bacon, Boston.

Sunay, C. (2009). *12 Eylül dönemi Türk siyasetinde sivil-asker ilişkileri (1980–1987)*. Yayınlamamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Şen, S. (2000). *Geçmişten Geleceğe Ordu*. (1. basım). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Şimşek, A. (2012). Türk tarih tezi üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Günlüğü*, (111), 85-99.

Taba, H. (1962). *Curriculum development: Theory and practice*. New York: Har Court, Brace and World.

Tanner, D. ve Tanner, L. N. (1980). *Curriculum development: Theory into practice*. New York: Mac Millan.

Tanrıöğen, A. (2005). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (1. basım). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Taş, H. ve Kiroğlu, K. (2018). 2017 İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 17(2), 697-716.

Tay, B. (2011). Sosyal bilgiler öğretimin dünü bugünü ve yarını., R. Turan ve K. Ulusoy. (Editörler). *Özel öğretim yöntemleriyle Sosyal Bilgiler öğretimi*. İkinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, ss. 2-16.

Tay, B. (2017). 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 8 (27), ss. 461-487.

Tebliğler Dergisi. (6 Temmuz 1981). 44 (2090). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tebliğler Dergisi. (Nisan 1998). 61 (2487). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tebliğler Dergisi. (Eylül 1998). 61 (2492). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tebliğler Dergisi. (Ağustos 2005). 68 (2575). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tebliğler Dergisi. (Eylül 2006). 69 (2588). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tebliğler Dergisi. (Şubat 2009). 72 (2617). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tebliğler Dergisi. (Ekim 2010). 73 (2637). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tebliğler Dergisi. (Temmuz 2012). 75 (2658). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tebliğler Dergisi. (Temmuz-Ek 2017). 80 (2718). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tebliğler Dergisi. (Mart 2018). 81 (2726). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tekışık, H. H. (1992). İlköğretim okullarında program geliştirme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (8), 351- 362.

Tertemiz, N. (2000). Cumhuriyet döneminde ilköğretim., A. Tazebay (Editör). İlköğretim programları ve gelişmeler. Birinci Baskı. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım, ss. 27- 124.

Tonguç, İ. H. (2004). *İlköğretim Kavramı.* (1. Basım). Ankara: Piramit Yayıncılık.

Turan, R. (2016). Milli tarihten sosyal bilgilere Türkiye’de ilköğretim düzeyinde tarih öğretimi. *International Journal of Social Science*, (49), 257-278.

Turan, Ş. (2010). *Atatürk’ün düşünce yapısını etkileyen olaylar, düşünürler, kitaplar.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2019). *Genel Türkçe Sözlük.* Ankara: TDK.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. (2012). Ülkemizde demokrasiye müdahale eden tüm darbe ve muhtıralar ile demokrasiyi işlevsiz kılan diğer bütün girişim ve süreçlerin tüm boyutları ile araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu raporu. 376 (2). Ankara: TBMM Yayınları.

Türkyılmaz, Ş. (1967). *Özel öğretim metodları,* Ankara, Yeni Matbaa.

Ulaş, M. (2018). *Küreselleşen dünyada medyadaki dini-millî göstergelerin imaj oluşturmadaki rolü: 15 Temmuz darbe girişimi örnek olayı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Ulu Kalın, Ö. (2007). *Sosyal bilgiler öğretim programı (2004) ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Üstel, F. (2011). *Makbul vatandaşın peşinde*. (5. basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Varış, F. (1994). *Eğitimde program geliştirme: teori ve teknikleri*. (1. basım). Alkım Yayınları: Ankara.

Vurgun, A. (2014). *Türkiye’de millî tarih anlayışı ve öğretimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Web: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/egitimde-cok-gizli-operasyon-39281694> 20 Mart 2020’de alınmıştır.

Web: <https://www.meb.gov.tr/okullar-15-temmuz-demokrasi-zaferi-ve-sehitleri-anma-etkinligiyle-acilacak/haber/11877/tr> 27 Kasım 2019’da alınmıştır.

Yalçın, A. (2016). *Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarının sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Yalçın, A., ve Akhan, N. E. (2019). Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarının sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 12(3), 842-873.

Yaşar, G. (2005). Sosyal bilgiler programı ve öğretimi. Eğitimde Yansımalar: VIII Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu Bildiriler Kitabı (s. 329–342). 14-16 Kasım, Ankara: Sim Matbaası.

Yaşar, Ş., ve Bayır, Ö. (2010). İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin bakış açısıyla Sosyal Bilgiler. *Education Sciences*, 5(3), 1213-1225.

Yaşar, Ş., Çengelci Köse, T., Göz, N., ve Gürdoğan Bayır, Ö. (2015). Sosyal bilgiler dersinde öğrenci merkezli öğretme-öğrenme süreçlerinin etkililiği: Bir meta analiz çalışması. *Anadolu Journal Of Educational Sciences International*, 5(1), 38-56.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (9. basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, S. G., ve Yürüdü, E. (2017). Askeri darbe algı, bilgi ve tutum ölçeği (adabtö) geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Article history*, 7(2), 317-338.

Yıldırım, T. (2014). *Meşrutiyetten günümüze tarih ders kitaplarında Türk kimliğinin inşası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yıldız, B. (2008). *Çok partili dönemden günümüze sosyal bilgiler öğretim programlarının gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

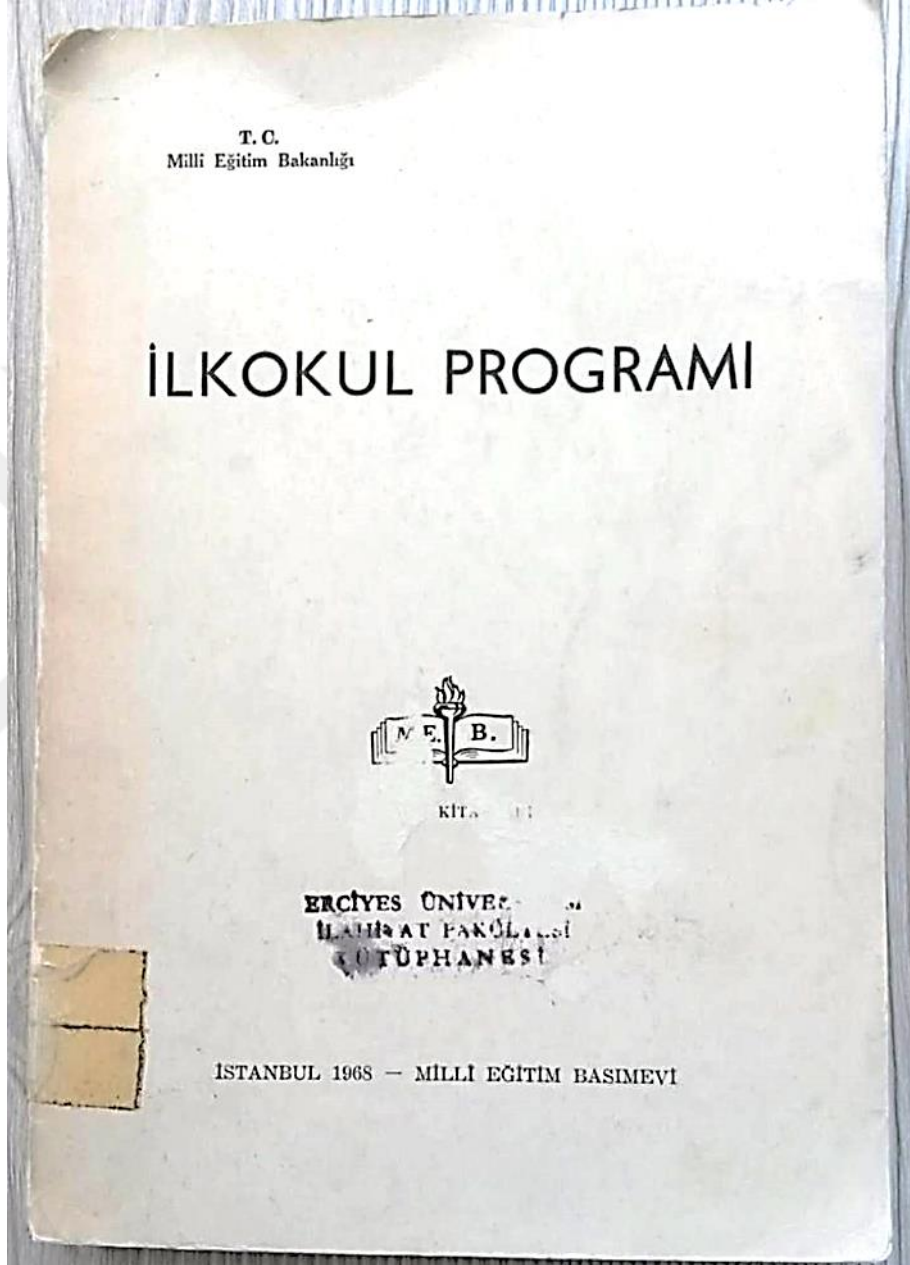
Yücel, H. A. (1994). *Türkiye’de orta öğretim*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. (Çev. Y. S. Gönen). İstanbul: İletişim Yayınları.

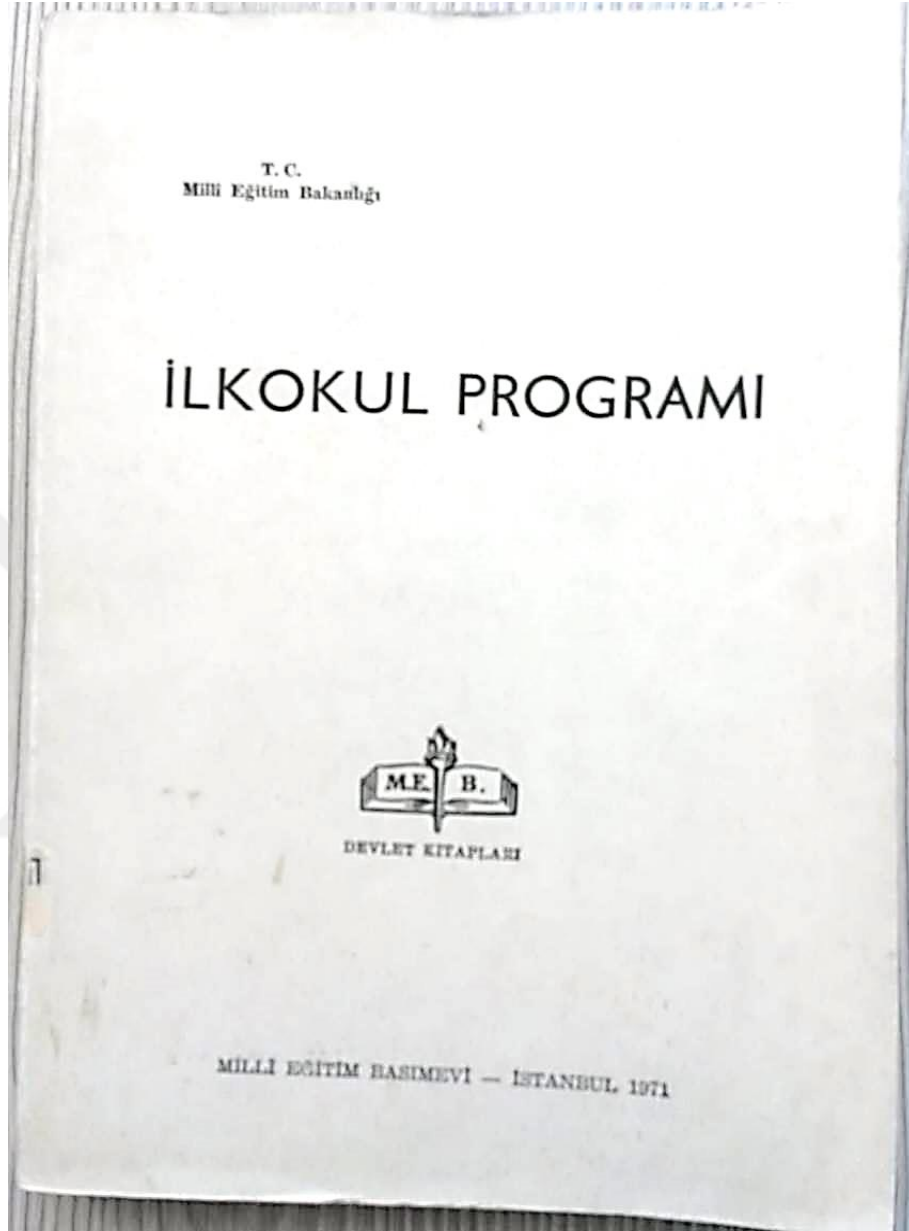
EKLER

Ek-1

1968 İlkokul Programı



Ek-2
1971 İlkokul Programı



MILLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE 15 GÜNDE BİR PAZARTESİ GÜNLERİ ÇIKARILIR İLGİLİ MAKAM VE MERKEZLERE PARASIZ GÖNDERİLİR.

T. C.

MILLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

TEBLİĞLER DERGİSİ

YILLIK ABONESİ 500 LİRADIR. ABONELİK Tutarı MALSANDIKLARINDAN BİRİNE YATIRILMALI VE ALINACAK MAKBUZ MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE GÖNDERİLMELİDİR.

CİLT : 44
6 TEMMUZ 1981
SAYI : 2080

Talim ve Terbiye Kurulu Kararları :

TALİM VE TERBİYE DAİRESİ BAŞKANLIĞINDAN

Karar sayısı : 105 Karar tarihi : 8.6.1981

Konu : Temel Eğitim II. Kademe Okulları "Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Dersi" programı hk.

1981-1982 öğretim yılından itibaren Temel Eğitim II. Kademe Okullarında (Ortaokullarda) okutulacak "Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Dersi" müfredat programının, belli orneğine göre kabulü hususunun Bakanlık Makamının onayına sunulması kararlaştırıldı.

Uygundur
8.6.1981
Millî Eğitim Bakanı a.
Cesmi BİREN
Müsteşar

TEMEL EĞİTİM II. KADEME OKULLARI (ORTAOKUL) "TÜRKİYE CUMHURİYETİ İNKILAP TARİHİ" MÜFREDAT PROGRAMI

A) Amaçlar ve Açıklamalar :

- Bu ders için 27.4.1981 gün ve 76 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile kabul edilen ve 25.5.1981 tarihli 2087 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan Yüksek Okullar "Türk İnkılap Tarihi" ve Orta Öğretim Kurumları "Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi" Müfredat Programının başında yer alan "AMAÇLAR" ile "AÇIKLAMALAR" geçerli olacaktır; bu esaslar sapılmadan Türk İnkılabının Mimarı Ulu Önder Atatürk, eserleriyle birlikte kavratılıp benimsenilecek ve en içten duygularla sevdirecektir.
- Konuların işlenmesinde, yukarıda sözü geçen müfredat programının "AÇIKLAMALAR" bölümünde yer alan, genel kapsamlı yöntemlere uyulmakta beraber; daima öğrenci seviyesi gözönünde bulundurulacak ve öğretimde verimliliği artırmak için, öğretmen-öğrenci ilişkisi esas tutulacaktır. Bu bakımdan, öğretmenin yerine göre etkili, ilgi çekici anlatım ve açıklamaları yanısıra, cevaplandırılması kolay olan sorularla öğrencilerin konulara katkısı sağlanacaktır. Ders konuları arasındaki değişik özelliklere göre farklı öğretim yöntemleri uygulanmakta birlikte; öğretmen ve öğrenci çabalarına pasif durumda bırakılmayacak, bireysel öğrenci takrirlerinden veya uzun süre alan tekaratmalardan kesinlikle kaçınılacaktır.
- Bu okullardaki derslerde, Yüksek Okullar ve Orta Öğretim Kurumlarındaki İnkılap Tarihi derslerinde öğretilen seminerler yapılmayacaktır. Buna karşılık, derslerde konular işlenirken çevre ve okul imkânlarına göre, göze ve kulağa hitap eden her türlü araç-gereçten en geniş biçimde yararlanılacaktır. Bu arada derslerde, Bakanlığımızca tavsiye edilmiş olan konu ile ilgili yayınlar tanıtılacak, yeni geldikçe bu yayınlardan dikkat çekici parçalar okunarak, öğrencilerin konulara ilgisi uyandırılacaktır.
- Sonuç olarak bu okullardaki öğrencileri, belirlenen "Amaçlar" ile birlikte; siyasal, kültürel, sosyo-ekonomik ve aktüel sorunlar karşısında, seviyelerine göre ileride öğrenecekleri geniş kapsamlı ATA-TURKÇÜLÜK felsefesinin gereklerini bir davranış haline getirecek durumda yetiştirmek için her türlü çaba gösterilecektir.

VIII SINIF
(Haftada İki Saat)

B) Konular :

Giriş :

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Dünyanın Genel Görünümü :

- Birinci Dünya Savaşı Öncesi Genel Durum.
- Birinci Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı İmparatorluğunun Durumu.

BİRİNCİ BÖLÜM
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

- Birinci Dünya Savaşının Nedenleri ve Savaşın Gelişmesi :
 - Uçlu İttifak ve Uçlu İttifak.
 - Savaşın Başlaması ve Gelişmesi.
- Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşına Girmesi ve Savaşın Sonuçları :
 - Savaşın Girmesi Nedenleri.
 - Osmanlı İmparatorluğunun Savaşta Çapşaklı Cepheler (Çanakkale Savaşının Türk ve Dünya Tarihindeki Yeri ve Önemi) (Konu ile ilgili bir okuma parçası).
 - Savaşın Sonuçları.

İKİNCİ BÖLÜM
KURTULUŞ SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI İMPARATORLUCUNUN DURUMU

- Mondros Ateşkes Anlaşmasının Uygulanışı ve İşgaller.
- Zararlı Cemiyetler.
- Yararlı Cemiyetler. (Konu ile ilgili bir okuma parçası)
- İşgaller Karşısında Osmanlı Yönetiminin Tutumu.
- İşgaller Karşısında Mustafa Kemal'in Duruma Bakışı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MUSTAFA KEMAL'İN HAYATI

- Çocukluk Yılları ve Çevresi. (Konu ile ilgili bir okuma parçası)
- Eğitimi ve Öğretimi.
- 19 Mayıs 1919'a Kadar Bulunduğu Görevler ve Yaptığı Hizmetler. (Konu ile ilgili bir okuma parçası)
- Mustafa Kemal'in Kişiliği. (Konu ile ilgili bir okuma parçası)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KURTULUŞ SAVAŞI

- Hazırık Dönemi :
 - Kuva-yı Milliye Hareketi.
 - Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkışı ve Milli Bilincin Uyanması.
 - İşgallere Karşı İlk Direniş.
 - Amasya Genelgesi ve Önemi.
 - Erzurum ve Sivas Kongreleri.

c. Marmara bölgesi konusunda boğazların öneme ve Lozan Antlaşmasının bu konudaki sonuçları ile daha sonra boğazlara yeni bir statü getiren Montreux Sözleşmesine de yer verilmelidir.

d. Ege bölgesi işlenirken İstiklal Harbinde, bu bölgede yapılan savaşlar ile sonuçlandırılmamıştır.

e. Orta Anadolu bölgesi konusunda Sivas Kongresi ve önemli Atatürk'ün Ankara'ya gelişi, Sakarya Meydan Muharebesi, Büyük Millet Meclisinin açılışı ve Ankara'nın başkent oluşumunun coğrafi sebepleri üzerinde durulmalıdır.

f. Akdeniz bölgesi konusunda Atatürk'ün Hatay'a verdiği önem ve Hatay'ın Anavatanına katılmasına temas edilmelidir.

g. Doğu ve Güney Doğu Anadolu konularında, Erzurum Kongresi ile bu kongrede alınan kararların önem ve sonuçlarına yer verilmeli; ayrıca, bölgeler incelenirken bu bölge halkının Millî Mücadele sırasında kahramanlıkları (Gaziantep ve Kahramanmaraş örnekleriyle) açıklanmalıdır.

h. Türkiye'de nüfus ve nüfus yapısı konusunda, Atatürk'ün eğitime ve öğretime verdiği önem, yeni Türk Alfabesinin kabul edilmesi ve okuma-yazma seferberliği üzerinde durulmalıdır.

i. Türkiye ekonomisi konusunda Lozan Barış Antlaşması ile kapitülasyonların kaldırılması ve bunun ekonomik yönden sonuçları açıklanmalıdır. Atatürk'ün tarım, endüstri ve madencilik alanlarındaki gelişmelerin gerekliliği hususundaki görüşleri belirtilmeli ve Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan Şeker, Dokuma ve Demir-Çelik fabrikaları gibi endüstri kuruluşlarına örnekler yer verilmelidir.

j. Siyasi gelişmeler konusunda İkinci Cihan Savaşından sonra dünyada barış ve güvenliği sağlamak amacı ile kurulan kuruluşlar anlatılırken Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi açıklanmalıdır.

k. Asya ve Afrika ülkeleri konularında, bu kıtalardaki bağımsızlık savaşları; Fas, Tunus, Libya, Irak, Pakistan gibi devletlerin Atatürk'ün yolunu takibettikleri, Atatürk ve Türk İnkılabında faydalandıkları böylece, Atatürk'ün yalnız Türklere önderi olmuyorsa dünya devletlerine de örnek bir lider olduğu belirtilmelidir.

ORTAOKUL MİLLİ COĞRAFYA PROGRAMI BİRİNCİ SINIF BİRİNCİ BÖLÜM COĞRAFYA VE DÜNYAMIZ

ÜNİTE I : COĞRAFYA NEDİR?

1. Coğrafyanın tanımı ve konusu.
 2. Coğrafyanın bölümleri.
- ##### ÜNİTE II : HARİTA BİLGİSİ :
1. Yon Nedir?
 2. Kroki, plan ve harita.
 3. Ölçek ve çizimleri.
 4. Harita işaretleri.
 5. Haritalardan nasıl faydalanırız?

İKİNCİ BÖLÜM DÜNYAMIZ VE YERYÜZÜNDEKİ TÜRKLER

ÜNİTE I : KİTALAR VE OKYANUSLAR

1. Genel bakış.
2. Okyanuslar.
3. Kıtalar.

ÜNİTE II : ASYA KİTASI :

1. Yüzey şekilleri.
2. İklimi, akarsuları ve bitki örtüsü.
3. Asya Ülkelerine toplu bakış.
4. Asya'da Türklerin yaşadığı belli başlı ülkeler ve yerler :
 - a. Yakutistan,
 - b. Batı Türkistan,
 - c. Doğu Türkistan,
 - d. Afganistan,
 - e. Azerbaycan,
 - f. İran,
 - g. Irak,
 - h. Suriye,
 - i. Kıbrıs.

ÜNİTE III : AVRUPA KİTASI :

1. Yüzey şekilleri.
2. İklimi, akarsuları ve bitki örtüsü.
3. Avrupa Ülkelerine toplu bakış.
4. Avrupa'da Türklerin yaşadığı belli başlı ülkeler :
 - a. Yunanistan,
 - b. Bulgaristan,
 - c. Romanya,
 - d. Yugoslavya.
5. Avrupa'da Türk İşçileri.

Bu bölümde yer alan ülkelerin coğrafyası değil, sadece Türklerin bulunduğu yerin coğrafyası, Türkler, Türklerin yerleşmeleri, beşerî ve ekonomik durumları, Türk nüfusunun diğer sülâs ortan, bu ülkelerin Türkiye ile ilişkileri, Türkiye'de yaşayan azınlıklarla diğer ülkelerdeki Türklerin mukayesesi üzerinde durulacak; ayrıca dünyanın diğer yerlerindeki Türklerden de kısaca bahsedilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYEMİZ

ÜNİTE I : TÜRKİYEYE GENEL BAKIŞ :

1. Yüzey şekilleri.
2. İklim bölgeleri.
3. Bitki toplulukları.
4. Akarsuları ve gölleri.
5. Beşerî ve ekonomik özellikleri.

ÜNİTE II : TÜRKİYENİN EKONOMİK COĞRAFYASINI

- #### ETKİLEMLERİN ŞARTLARI :
1. Coğrafi konum.
 2. Yer şekilleri.
 3. İklim.
 4. Nüfus ve yerleşme.

ORTAOKUL MİLLİ COĞRAFYA PROGRAMI İKİNCİ SINIF

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYENİN COĞRAFI BÖLGELERİ

ÜNİTE I : COĞRAFI BÖLGELERE GİRİŞ :

1. Türkiye'nin dünya üzerindeki yeri ve önemi.
2. Türkiye'nin coğrafi bölgeleri.
3. Bölge, bölüm, yöre, havza ne demektir?

ÜNİTE II : KARADENİZ BÖLGESİ :

1. Batı Karadeniz bölümü.
2. Orta Karadeniz bölümü.
3. Doğu Karadeniz bölümü.

ÜNİTE III : MARMARA BÖLGESİ :

1. Yıldız dağıları bölümü.
2. Ergene bölümü.
3. Güney Marmara bölümü.
4. Çatalca-Kocaeli bölümü.

ÜNİTE IV : EGE BÖLGESİ :

1. Ege bölümü.
2. İç Batı Anadolu bölümü.

ÜNİTE V : AKDENİZ BÖLGESİ :

1. Adana bölümü.
2. Antalya bölümü.

ÜNİTE VI : GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ :

1. Diçle bölümü.
2. Orta Fırat bölümü.

ÜNİTE VII : DOĞU ANADOLU BÖLGESİ :

1. Yukarı Fırat bölümü.
2. Erzurum-Kars bölümü.
3. Yukarı Murat bölümü.
4. Hakkari bölümü.

ÜNİTE VIII : ORTA ANADOLU BÖLGESİ :

1. Konya bölümü.
2. Yukarı Sakarya bölümü.
3. Orta Karaböğaziçi bölümü.
4. Yukarı Kızılırmak bölümü.

Bölgeler işlenirken; belirli coğrafi bölgeler tabii şartları ile insan hayatı arasındaki münasebet açısından ele alınacak; bölgenin ana coğrafi özelliklerine genel bir bakış yapıldıktan sonra her bölüme tabiatın ve ekonomik şartların şekillendirdiği yaşayış tarzı gözler önüne serilecek; yorumlar yapılırken coğrafyada determinizmin olmadığı dikkatten uzak tutulmuyacak; yani insanlığın tabii şartlarının bir esiri bulunmadığı gerçeği belirtilecektir. Bölgeler belli başlı coğrafi özelliklerine göre ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYENİN EKONOMİK COĞRAFYASI

ÜNİTE I : TÜRKİYENİN EKONOMİK COĞRAFYASINA GENEL BAKIŞ :

1. Madenler.
2. Endüstri.
3. Tarım ve hayvancılık.
4. Ticaret.
5. Ulaşım.
6. Turizm.

Ekonomik Coğrafya Bölümü işlenirken aşağıdaki hususlara dikkat edilecektir :

Bu kısımda, ekonomik değeri olan belli başlı maden yatakları, endüstri merkezleri ve endüstri bölgelerinin yurdumuzun neresinde ve nasıl bulunduğu, Türkiye'de belli başlı ürünlerin ekim alanlarının dağılışı ve sebepleri, ülkemizi ticaretin hangi ülkelerle yaptığı, başlıca ithal ve ihracat maddelerinin neler olduğu; ulaşım bölgemizde yurdumuzun tarifi ve tabii yollar ile bugünkü ulaşım yolları arasındaki uygunluklar ve trafiği yoğun olan belli başlı ana yollar ile Türkiye turizminin ekonomiyeye katkısı üzerinde durulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYENİN STRATEJİK DURUMU

ÜNİTE I : TÜRKİYENİN JEOPOLİTİK ÖNEMİ :

1. Türkiye'nin Jeopolitik yeri ve önemi.
2. İç tehdit.
3. Dış tehdit.
4. Yurt sevgisi.

PERSONEL GENEL MÜDÜRLÜĞÜNDE

SAVI : 201 32 MEV. D. BŞK. (MHG) Şh. 85/114947 16.7.1985

KONU : Takdir ve Teşekkür Yönergesi.

BAKANLIK MAKAMINA

1. Bakanlığımız merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatlarında görevli personelin görevinde olağanüstü gayret ve çalışmalarıyla başarı sağlayanlara, Takdir ve Teşekkür Belgesi verilme amacıyla 657, 1702 ve 4357 sayılı Kanunlarla dayanılarak hazırlanan "Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Mensuplarına Takdir ve Teşekkür Belgesi Verilmesi Hakkında Yönerge" ekte sunulmuştur.

2. Makamımızca da uygun görüldüğü takdirde bahsedilen yönergenin yürürlüğe konulmasını temenle rica ederim.

EK : Yönerge

Mustafa ÖZKAN

Personel Genel Müdürü

O. I. U. R.

16/7/1985

M. YAKUB DİNÇERLER

Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı

MİLLÎ EĞİTİM GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI MENSUPLARINA TAKDİR VE TEŞEKKÜR BELGESİ VERİLMESİ HAKKINDA YÖNERGE

Amacı :

Madde 1 - Bu Yönergenin amacı, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı personelinin, görevinde olağanüstü gayret ve çalışmalarıyla

3. Öğrencilere millet kavramını vermek, Türk milletinin birer evladı olmanın şerefini hissettirmek ve sorumluluğunu kazandırmak;
4. Öğrencilerde, millî ve vatanî işlere ilgi uyandırarak onlara millet ve vatana canla başla hizmet etme bilincini kazandırmak;
5. Atatürk'ün Türk gençliğine emanet ettiği Türk İstiklâlinin ve Türk Cumhuriyetinin önemini; Hürriyetçi demokrasi rejimimizin diğer rejimlerden, özellikle totaliter rejimlerden farklarını, üstünlüklerini kavratmak ve öğrencilere bu değerleri her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olmaları gerektiği fikir ve inancını vermek;
6. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın genel esaslarını ve temel ilkelerini kavratmak suretiyle öğrencilerde Anayasamızda ifadesini bulan hürriyetçi demokrasiye, Atatürk milliyetçiliğine içten bağlılık ve devlet otoritesine saygı duygusu uyandırmak;
7. Öğrencilerde toplumun refah ve huzur için çeşitli işlerde görev almış kişilere saygı duyma, onların işlerini kolaylaştırmak için kendi paylarına düşen ödev ve sorumlulukları yerine getirme davranışı gerçekleştirme;
8. Demokratik zihniyetin hakim olduğu bir atmosfer içinde kendi kendilerini yönetmelerine, okul içinde ve dışında sorumluluk yüklenmelerine imkân ve fırsat sağlayarak öğrencilerin demokrasiyi bizzat yaşayan, uygulayan kişiler olarak yetişmesini sağlamak;
9. Bir meslek sahibi olmanın bir fert ve vatandaş olarak gerekliliğini; işsiz güçsüz bir insanın toplum için zararlı bir eleman olacağını öğrencilere kavratmak, onlarda her mesleğin kutsal olduğu ve hangi meslekten olursa olsun işini gereğince yapan herkesin saygı değer bir insan olacağı inancını yerleştirmek;
10. "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" fikrinin gerçekleşmesi için milletler ailesi içinde Türk milletine düşen ödev ve sorumluluğun değerini kavratmaktır.

91 POSTA

T. C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
TEBLİĞLER DERGİSİ

YAYIMLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞINCA
15 GÜNDE BİR PAZARTESİ GÜNLERİ ÇIKARILIR

CİLT : 53 25 HAZİRAN 1990 SAYI : 2315

TALİM VE TERBİYE KURULU KARARLARI :

TALİM VE TERBİYE KURULU BAŞKANLIĞINDAN

Karar Sayısı : 62 Karar Tarihi : 30.5.1990

Konu : İlkokul 4 ve 5'inci sınıf "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı"nın kabulü.

Kurulumuzda görüşülerek uygun bulunan, ilkokul 4 ve 5'inci sınıf "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı"nın 1990-1991 öğretim yılından itibaren denenip geliştirilmek üzere bağlı örneğine göre kabulü hususunun Bakan'a arzı kararlaştırıldı.

UYGUNDUR
30/5/1990

Avni AKYOL
Millî Eğitim Bakanı

SOSYAL BİLGİLER

AMAÇLAR :

Öğrenciler; bu dersle :

1. Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden :
 - a. Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılap ve ilkelerine bağlı, çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir vatandaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler,
 - b. Şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlâtları olduklarını anlar; milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar,
 - c. Her yönde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygularını geliştirirler,
 - ç. Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk Milletinin karakterini kavrar; Türk milletine, bayrağına, Türk askerine ve Türk Ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler,
 - d. Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutar, milletine ve yurduna karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirirler,

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Kabulü Kararı

530	Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi	Nisan 1998-2487	
M. E. B.			
FİLM VE SES BULUNAN RESİM DERSİ İLE İLGİLİ			
EĞİTİM MATERYALLERİ			
<p>Okullarımız, bu listede yer alan materyalleri, Merkezi Eğitim Araçları Denetim Merkezi Müdürlüklerimizden ücretsiz olarak talep edebilirler.</p> <p>Eğitim materyalleri dağıtımını da kapsımlıdır. Kurum olarak istediğiniz materyalleri talebinizi, Zihniyet Bakanlığı Beşeriyet Araştırma Jürisi 3. Akademi Sanat Okulu Öneri Semineri Hesabına (304 230 232 No.lu Hesap) atarak, ilköğretim materyalleri için kâğıt para yatırıp, ilköğretim Film Radyo Televizyon Eğitim Başkencisi, Ankara 06530 adresine gönderiniz. Karşılıklı olarak size ait olarak, istediğiniz materyal gönderilecektir.</p> <p>Materyaller için talebinizi bildirdikten sonra, ilköğretim kurumunu yazınız. Materyallerin fiyatları, güncel kopyalarına göre değişmektedir. Spontane yazılmayan ilköğretim film ve radyo televizyon Eğitim Başkencisinden öğrenilebilir.</p> <p>Tel: (312) 212 87 50 / 142 (santral 4 hat)</p> <p>Faks: (312) 212 83 02</p> <p>Diğer bilgi için: (312) 212 87 50 / 192 (Halkla İlişkiler Şubesi)</p>			
FİLM VE SES BULUNAN RESİM DERSİ İLE İLGİLİ EĞİTİM MATERYALLERİ			
1. Çizim nedir?	369	30. Çizimle ilgili	414
2. Perspektif I (Teorik ve uygulamalı)	405	31. Hal Sanatı	411
3. Perspektif II	388	32. Cemal Tulu	412
4. Perspektif III	389	33. Turgut Zaim	413
5. Perspektif IV	431	34. Bedri Rahmi Eyüboğlu	414
6. Desen nedir?	317	35. İsmet Nalbant	415
7. Desen Teorisi ve Uygulama	310	36. Yüzyıl Çizim Teorisi	416
8. Çizim Teorisi ve Uygulama	392	37. Nakkas Osman ve Levri	417
9. Kâğıt Alma ve Boyama Teorisi	393	38. Osman Hatibi-Seker Atıf Paşa	418
10. Çizimle İlgili Halkın ve Halkın	391	Hüseyin Zeki Paşa	419
11. Paul Cézanne	426	39. Lemi ve Süleyman Tekeci	420
12. Claude Monet	427	40. İbrahim Çoban	421
13. Vincent Van Gogh	428	41. Abdurrahman Öner	422
14. Paul Gauguin	429	42. İsmail Hakkı Çelebi	423
15. Sakadai Daki	430	43. Fikret Müste	424
16. Leonardo Di Vinci	431	44. Hikmet Önal	425

TALİM VE TERBİYE KURULU BAŞKANLIĞI

Karar Sayısı : 62

Karar Tarihi : 02/04/1998

Konu : İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının kabulü.

Kurulumuzda görüşülerek uygun bulunan İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının 1998-1999 Öğretim Yılından itibaren uygulanmak ve denetim geliştirilmek üzere ekli örneğine göre kabulü,

Kurulumuzun 30/05/1990, 62 ve 15/03/1993, 80 tarih ve sayılı Kararlarıyla kabul edilen ilköğretim 4 ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 25/04/1985, 67 ve 15/03/1993, 81 tarih ve sayılı Kararlarıyla kabul edilen Ortaokul Millî Tarih Programı ile 24/05/1985, 95 ve 15/03/1993, 79 tarih ve sayılı Kararlarıyla kabul edilen Ortaokul Millî Coğrafya Programının,

- a) İlköğretim okullarında 1997-1998 Öğretim Yılı sonunda,
b) 18/08/1997 tarih ve 4308 sayılı Kanun'un 2. maddesiyle 05/01/1991 tarih ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na eklenen geçici madde 10'a göre eğitim yapan Bazı Derslerin Öğretimini Yabancı Dille Yapan Okullar'da ise 1998-1999 Öğretim Yılından itibaren kademeli olarak uygulamadan kaldırılması

kararlaştırıldı.

Hikmet ULUĞBAY
Millî Eğitim BakanıOrhan ÖZDOĞANLAR
Kurul BaşkanıGüler ŞENÜNER
ÜyeDr. Elzihar KARABULUT
ÜyeNazım İrfan TANRIKULU
Üye

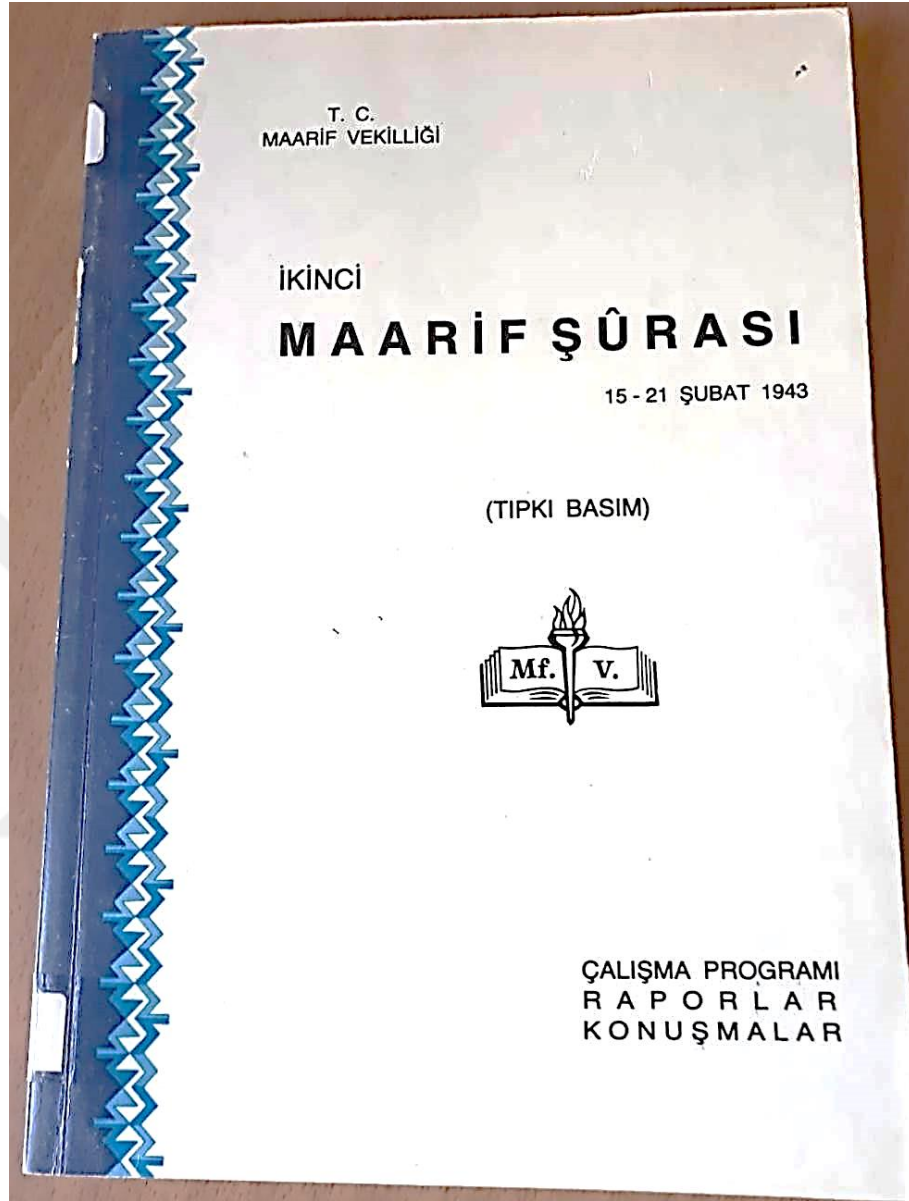
Ömer ÖZÖKÜRÜ

Bülent AĞACI

Mehmet ÖZDEMİR

Ek-9

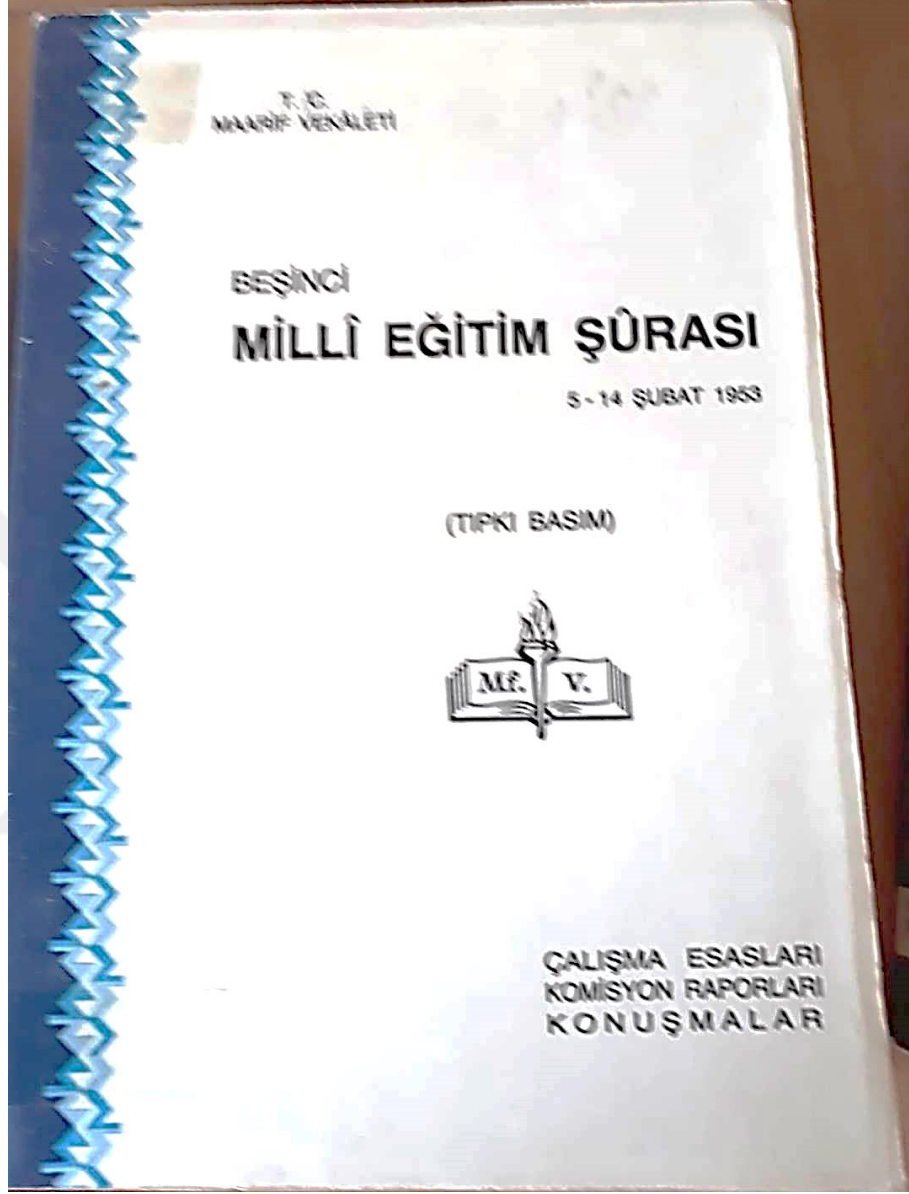
II. Maarif Şûrası Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar



IV. Milli Eğitim Şûrası Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar



V. Milli Eğitim Şûrası Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar



Ek-12

VII. Milli Eğitim Şûrası Çalışma Esasları, Konular ve Kararlar



Ek-13

X. Milli Eğitim Şûrası Öneriler, Konuşmalar, Kararlar

